DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER REDACTIE VAN

G. FULDAUER.

Negen en Zestigste jaargang

AMSTERDAM.
ENGELHARD, VAN EMBDEN & Co.
1920.

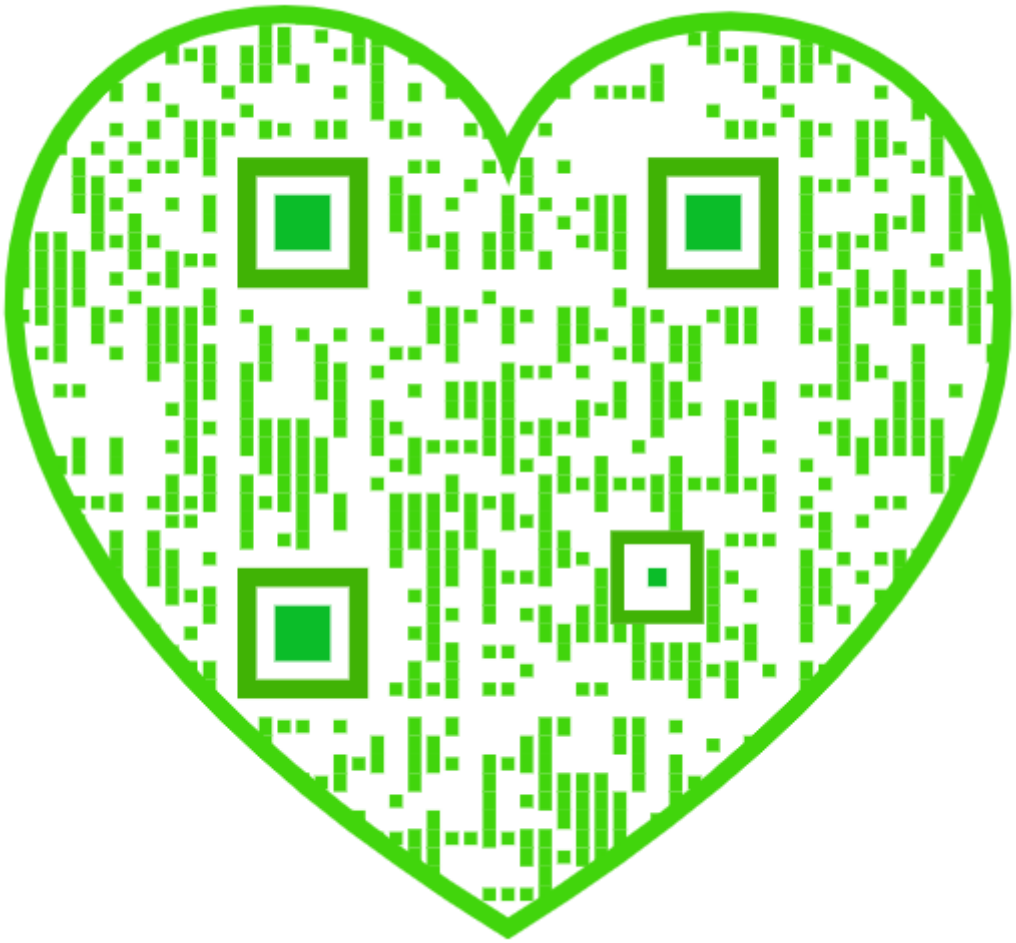

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER REDACTIE VAN

G. FULDAUER.

Negen en Zestigste jaargang.

AMSTERDAM.
ENGELHARD, VAN EMBDEN & Co.
1920.

BLADWIJZER.

A.

Aa-van Baexen (van der), 334.
Abcoude van Meerten, 92.
Abrahams de Haen (Magdalena), 45.
Adrichem, 262.
Aert, 335.
Aeswijn, 96, 98.
Aleweyn van Werven (Commandant) 37.
Alewijn, 261.
Allertsz, 261, 314.
Altnusius, 29.
Amerongen, 26, 87.
Arckell, 335.
Arenbergh (van), 53.
Arnhem (van), 20.
Assendelft (J. W. du Faget van), 35.
Assendelft (van), 113.
Avelingh, 139, 332.
Avezaet (Johanna van), 219.
Axele (van), 262, 263.
Aylvs (van), 134.

B.

Backer, 284, 287.
Baert, 261.
Baerts, 118.
Baertsz, 261.
Bakker, 314.
Balk (David), 284.
Balk, 288.
Banck (van der), 258.
Bardens (van), 261.
Bartelmiesz, 262.
Bas, 263.
Basel (Senn van), 112.
Bassenrode, 88.
Batestein, 92.
Batenstein (van), 91.
Batesteyn, 130.
Bavink (Lodewijk Gerhard), 323.
Bax, 271.
Bayeren, 26.
Beaumont (van), 266, 271.
Beecke (Jacob van der), 260.
Beckers, 130, 133.
Bedarrides, 132.
Begram, 113.
Beekman (Samuel), 284.
Beekmanst, 285.
Ben, 262.
Benninck, 107.
Benningh, 262.
Benthem (Hendrik van), 46.
Bentum (Hendrik van), 46.
Benthuysen (van), 260.
Berckel (Gerrit van), 260.
Bergen, 169.
Bergen (van den), 109.
Bergh (van den), 88.
Berghe (van den), 88.
Berkel (van), 262.
Bernsau, 102.
Bernsaw (van), 102.
Beesde (van), 28.
Beest (van), 28.

Beets, 318.
Beveren (van), 262.
Beyeren (van), 49.
Beyerinck, 318.
Beijermans, 118.
Bicker, 178, 262, 263.
Bicker (Cornelis), 259.
Bie (Christina), 47.
Blaeuw, 261.
Bleeker, 314.
Blencke (Ida Allegunda), 39.
Blok, 178.
Boddaert, 271.
Bodel, 274.
Boeckholt-van Dam, 169.
Boeckholt (Wilhelm), 233.
Boelen, 107.
Boelens, 101.
Boen, 261.
Bogaert, 25.
Bohn, 318.
Bongart, 96.
Borcharen (van), 280.
Borduyrwerker, 259.
Borgers, 115.
Boreel (van), 262.
Borssele, 91.
Bos (Steven Pietersz.), 259.
Bosbaen, 110.
Bosch, 112.
Bosch (van den), 318.
Bosselaar, 325.
Boter, 284, 286.
Bottesteyn, 216.
Bourbon, 91.
Bouquet, 117, 123.
Boxman, 126.
Braet, 29.
Brake tot Obergum (op de), 133.
Brakel, 96.
Brakes, 259.
Brand, 265.
Branden (van de), 319.
Brandwycxdochter (Ida Adriaen), 44.
Brasker (Jacob), 259.
Brasser, 262.
Brauw (de), 275.
Brederode, 91.
Brest, 114.
Breunisken (Elsjen Jansd. van), 44.
Broek (ten), 111.
Broeke, 117.
Broekhuyzen, 284, 288.
Broersz (Cornelis), 259.
Brouwer, 262.
Brueren, 117.
Bruin, 314.
Brutel de la Rivière, 327.
Bruynen, 263.
Buddink, 112.
Bueren (Johan van), 219.
Bulderen, (Mevrouw van), 38.
Buren (Frederik van), 219.
Buren, 91, 220.
Bussemaker, 323.
Bussemaker (Grietje), 232.
Buyck, 86, 261.
Buyser (de), 110.
Bijl (Cornelis Jansz.), 259.
Bijlevelt, 263.
Bylevelt (van), 174.
Bywaert, 261.

C.

Cadts, 107.
Caembroot, 263.
Caffort, 271.
Campen, 96.
Capelman, 261.
Carbasius, 261.
Carteren (van), 271.
Cattenburch (van), 271, 274.
Cau, 114.
Christiansen, 284, 285.
Claasse tot Vlaerdingen, 55.
Claes, 107.
Claesz. 262.
Clant, 131.
Clercx 20.
Closson, 92.
Clootwijck, 122.
Clootwijck (van), 125.
Clootwyk (van), 117.
Cock van Opijnen (Lijsbeth de) 219.
Coelen, 280.

Coelhorst, 19.
Coetenburch, 259.
Coevorden (van), 84, 85.
Coeymans (Enoch), 259.
Coeymans (Jeronimus), 259.
Coggen, 261.
Coole, 262.
Coomans, 271.
Coninck (de), 17, 84, 88, 97, 130, 263.
Coninck tot Peyse (de), 103.
Coops, 125.
Copes, 271.
Cooren (Mr. Jacob), 260.
Corfmaker, 261.
Cornelis, 335.
Corver, 315.
Cos, 261.
Costen Pieck, 86.
Crakou (van), 262.
Crap, 261, 262.
Crillaerts, 117.
Croiset, 113.
Cromhout, 260, 263.
Crosby, 330.
Culemburg, 220.

D.

Dam (van), 35, 161, 324.
Dam de Daudegnies (van), 41.
Dedel (Mr. Johan), 260.
Deijm, 268.
Deijs, 271.
Dekema (van), 136.
Delff (Frans de), 107.
Denijs, 259.
Devoor, 127.
Diamant, 179, 240.
Dignomsz. 263.
Dikninge, 99.
Dirks, 313.
Docker, 113.
Doeyenburg, 88.
Doeyenburg van Ruytenburg (van), 89.
Dokkum (van), 331.
Dompseler (van, 332.
Dongen (van), 115.
Doorn, 284.
Doorn (van), 126, 284, 286.
Doorloo, 319.
Dorth, 96, 98.
Doudes, 118.
Draeckenborg, 23, 24.
Drakenburg, 220.
Drakenburg (van), 24.
Drevon (de), 113.
Driebergen, 26.
Duivenvoirde (van), 263.
Dussen, 261.
Dussen (Ewout van der), 260.
Dutry, 113.
Duvenvorde, 127.
Duyts (Jan), 259.
Duyves, 261.
Dijk (van), 263.

E.

Ealeyn, 91.
Egg (von), 136.
Egmont (Tomas van), 259.
Egmond van der Nyenburch (van), 260.
Eijssel, 114.
Elderen (van), 82.
Elst (van der), 271.
Emiclaer, 22.
Ermel, 98.
Eschauzier, 278.
Everaerts, 316.
Eybeswalt, 136.
Eyl, 98.

F.

Faget van Assendelft (Generaal), 37.
Faille (de), 277.
Feitsma, 136.

Feltkamp, 332.
Fielebout, 129.
Fitzner, 322.
Fluwele, 261.
Fons (Adriaen Thysz.), 260.
Forden (van), 271.
Foreest (van), 262, 263.
Foreest (Nanning van), 259.
Foreest (Dr. Adam van), 259.
Francot (Joannette), 45.
Fransz (Claes), 259.

G.

Galen (van), 271.
Garbrantsz, 261.
Gediking, 326.
Geelgieter, 261.
Geertruidenberg, 116.
Gehmen, 98.
Gennep (van), 273.
Gent (van), 271.
Gericke, 48.
Gerrits, 51.
Geest (Jacob van der), 259.
Geuns (van), 322, 323.
Gevers, 115.
Gewas (Andries Janssen van), 44.
Ghysels, 124.
Giesen (van der), 271.
Gijselaer (de), 105.
Gijzen, 313.
Gijzen (van), 331.
Giunta d'Albani, 320—321.
Godin, 271.
Godschalcx, 118.
Goes (van der), 272.
Gool, 267.
Goldbach, 279.
Gorsel (Johanna Maria van), 48.
Gorter, 259.
Gorter (Dirck Cornelis), 259.
Gouswaert, 128.
Goutsmit (Jan Pietersz.), 259.
Graaf (de), 323.
Grendel (de), 109.
Groen, 263.
Groenesteyn (van), 98.
Groes, 260, 261.
Groetfelt (van), 82.
Groot (Cornelis Jacobsz. de), 259.
Groot (de), 261, 262, 263.
Grootenraay (van), 112.
Grothe (Laurens), 36.

H.

Haak (van der), 114.
Haamstede (van), 265.
Haan (de), 44.
Haeff (ten), 271.
Haer Loefzoon (van der), 22.
Haes (de), 261, 262.
Haes (van), 263.
Hain (Nicolaes de), 44.
Hal, 279.
Hallingh, 260.
Halmale, 88, 89.
Hanecops, 119.
Hania, 136.
Harrach (von), 136.
Hanswijk (van), 116.
Hattem (van), 82, 83, 140, 281, 333.
Hattinga, 111.
Havart, 111.
Heemskerk, 284, 285.
Heerwaarden, 179.
Hees (van), 277.
Heijde (Anthoni de), 260.
Heijs, 118.
Helbert, 116.
Hellinck, 284, 288.
Helm (van den), 271.
Helmeke, 113.
Hemert (van), 271.
Hendrikcxsz., 261.
Hendriksz., 281.
Hensbroek (Jan Cornelisz.), 259.
Herdingh, 319.
Herema, 136.

Herman, 177.
Herwerden (van), 114.
Hessel, 271.
Hessels (Raetsheer), 260.
Heteren (van), 82.
Heukelom, 220.
Heuvel (Theunis Jorisz.), 260.
Heyde (de), 262.
Heyligen, 335.
Heynenoort, 37.
Heythuysen (van), 262.
Hodenpijl, 265.
Hodenpijl (van), 266.
Hoedt, 277.
Hoef (von), 128.
Hoefflaken, 19.
Hoek, 332.
Hoffert (Bartholomeus), 259.
Hofkamp (W. C. A.), 41.
Hoochlant (Cornelis Dirksz.), 260.
Hoochtwout, 263.
Hoog (Catharina de), 47.
Holl, 88, 89.
Hollander, 284.
Hollant (van), 263.
Holwerd, 136.
Hoolck, (van der), 261.
Hompens, 85.
Hont (de), 263.
Horst, 220.
Hoot, 127.
Houck (van der), 267.
Houtkooper, 260.
Hugenholtz, 113.
Huyghen, 263.
Huygens, 145, 178.
Huysman (Philebertus), 48.

I.

Iddekinghe (Berent van), 40.

J.

Jacobsz., 262.
Jansse, 54.
Jode, 220.
Jolijts, 272.
Jonge (de), 260, 263.
Jongh (de), 88, 89.
Joris tot Vlaardingen, 54.

K.

Kamena, 37.
Kamp, 316.
Kay, 284.
Kay (van der), 286.
Kempen (van), 323.
Kessel, 261.
Kessel (Willem Willemsz.) 260.
Kessel (van), 261.
Ketting (Anthonia), 47.
Keyser, 64, 261, 332.
Kinberg, 136.
Kinnemaet, 262.
Kinnenvan (Frederick), 259.
Kinschot (van), 261, 271.
Kinschot (Mr. Louwijs van), 260.
Knollaert, 327.
Knox, 330.
Koog (Petronella van der), 47.
Koningh, 91.
Koppiers, 284, 285.
Korf, 318.
Krayer, 314.
Kruseman, 320.
Kruysse, 284.
Kruysse (Van der), 287.
Kuffeler (Mr. Carel Rudolph van), 37.
Kymmell, 106, 138.

L.

Lakeman, 261.
Lammerschaech, 263.
Langen, 96, 98.
Langenoorth, 22.
Lansbergen, 272.
Leefdael, 91.
Leeuwen, 88.
Leeuwen (van), 82, 89, 282.
Leeuwen den jonge (van), 83.
Leeuwen den Olden (van), 83.
Leth (de), 115.
Lewe, 130.
Lexau Frieswijk (van), 83.
Lienden (van), 176.
Lievens, 261.
Lijn (Hubert van der), 259.
Limburg (van), 111.
Limburg Stirum (van), 178.
Lipjes (Maarten), 46.
Lockersum, 93.
Loefs, 282.
Loendersloot, 220.
Loenius (Mr. Johan.), 260.
Lokkersum, 91.
Loon (van), 263.
Loon, Anna (van), 261.
Loosjes (Cornelis), 312.
Loosjes, 312, 317, 323, 327, 330.
Lorgion, 332.
Louffszoon, 107.
Lucasz., 117.
Luijcks, 271.
Lunsche, 103.
Lussis, 284.

M.

Maartenze, 52.
Maimburg, 136.
Malapert, 271.
Malefijt, 319.
Mansdale (von), 123.
Maritz, 111.
Mastenbroek, 321.
Mathenesse, 224.
Matthyssen, 54.
Mauderick (van 136.
Meckema, 136.
Meckema (van), 136.
Meeckeren (van), 97.
Meer (Mr. Willem van der), 260.
Meer (Woutersz. van der), 262.
Meerten (van), 278.
Meijden (van der), 120.
Menalda, 320.
Mennes, 286.
Mennis, 284.
Mensinge, 132.
Merode (Agnes van), 227.
Mersen, 112.
Mervelt, 96, 98, 130.
Metelerkamp, 125.
Metius, 262.
Meulen (ter), 319.
Meyer, 114.
Meyster, 87.
Moere (van der), 260.
Moersbergen, 130.
Moersbergen (van), 95, 221.
Molckemans, 268.
Molenvliet (van), 262.
Molenwerf, 261.
Molerus, 115.
Moreelse, 166.
Mouthaan, 177.
Moutmaeker, 260.
Mouwerick (van), 334.
Mulard of Mulert, 23.
Muusse, 315.
Munster tot Krechting (van), 98.
Munster van Krechting, 98.

N.

Naerssen, 113.
Nanning Keyser, 261.

Neck, (van), 260, 261, 262.
Neyenrode, 26.
Neyenss, 335.
Niensteijn (Alberda van), 116.
Nieuburch (van der), 262.
Nieuburch (Gerrit van der), 259.
Nieuland (van), 108.
Nieuwenrode (van), 26.
Nispen, 96.
Nobel, 263.
Nobel (Sr. Jacob), 260.
Noort (van), 271.
Nootkens, 120.
Nordingen (van), 261.
Nyenburch (van den), 261.
Nyenrode (van), 26, 31.
Nyhoff, 92.
Nyhoff (van), 92.

O.

Occo, 88.
Occo al. Occama, 84.
Ochsendorf (Johanna Frederika Alwine), 48.
Oetgens, 262.
Olican (Peter Jacobsz.), 260.
Omloop (van den), 171.
Onderwater (Majoor) 37.
Oort (van), 83.
Opmeer, 262.
Opperdoes, 263.
Oranje, 129.
Oterleek, 259.
Oudaen filia, 23.
Oudegeijn (Heer van), 220.
Oudesteijn, 261, 262.
Oudt, 318.
Ouwens, 272, 275.
Overbeek, 316, 317.

P.

Paessens, 119.
Paeu (Pieter), 259.
Paffenrode, 88, 89.
Paris, 274.
Parker, 114.
Pauw, 325.
Pelkwyck, (Vrouwe Catharins Ter), 36.
Pelt, 263.
Pelt (van), 271.
Pennis, 319.
Persijn (van), 112.
Petersen, 208.
Peurs, 238.
Peyse, 130.
Peyse (van), 99.
Peyse en Mensinge (van), 105.
Pieters, 179, 259.
Pijet, 127.
Pitt (Elisabeth), 35.
Ploos van Amstell, 174.
Pols, 331.
Pompe, 272.
Pot (Jacoba), 47.
Pouw (van), 269.
Praeg (von), 136.
Proeys, 220.
Proeys (Aleyt), 222.
Pullen, 31.
Putmans, 63.
Pyll, 272.

R.

Rademaker, 329.
Raephorst, 259, 260, 261.
Ramp, 262.
Ranst, 262.
Raphorst, 261, 262.
Rassche, 284, 288.
Raven, 111.
Rebersruyt, 98.

Reede (van), 88.
Reeder, 116.
Reepmaeker, 262.
Reepmaeker (Jacob), 259.
Reers, 117.
Reijgersbergen, 260, 261.
Renes, 92.
Rengers, 178.
Reyersz., 313.
Reygersbergen, 262.
Rheebruggen, 133.
Rheynen (van), 98.
Rijshouwer (Pieter), 47.
Riemsdijk, 220.
Rielle (van), 112.
Rijck (de), 262.
Rijcken, 262.
Rijkse, 109.
Rijn (van), 20.
Ripperda, 99, 130, 133.
Roden, 99.
Rodenburch Johanszoon (van), 21.
Rodenburch (van), 31.
Roelans, 115.
Rombouts, 262.
Rossum, 98.
Roth, 285, 287.
Rouffaer (Maria), 46.
Roussel, 136.
Rozemond, 108.
Rumelaer, 88, 89.
Ruys (ch), 91.
Ruysch, 88, 92, 220.
Ruytenburg, 88, 89.
Ryswyk, 285.
Ryswyk (van), 288.

S.

Saesveld, 88.
Sage (Le), 111.
Salm, 321, 328.
Sart (du), 179.
Scgaghen (Adriaen), 259.
Schaap, 116.
Schade van Westrum, 271.
Schaep, 263.
Schaft (van der), 318.
Schaghen, 263.
Schallenberg, 136.
Schatter, 262.
Scheers (Francois Isaac van), 47.
Scheepjen, 262.
Scheltus, 113.
Schenk, 98.
Schnuck (Anna Catharina), 47.
Scholten, 126.
Schorrenberg, 327.
Schoterbosch, 260.
Schotman (Evert), 47.
Schratenbach (van), 106, 132, 134.
Schratenbach (von), 136.
Schuir (van der), 83.
Schuere tot Gorrichom (van der), 261. —
Schulenborgh (van), 83.
Schulz van Hagen, 35.
Seggellen (van) 321.
Seldrechter, 19.
Sevender (van), 21.
Shepard, 330.
Sicx (Adriaen), 259.
Sigers (Decia de), 215.
Simons, 312.
St. Bernarts, 238.
St. Martinus Polder, 238.
Sint Pieter, 17.
Sminia (van), 135.
Smit, 112.
Smullinck, 98.
Snelleman, 115.
Snellius, 261.
Soest van Nyvelt, 163.
Som of Soin of Some, 282.
Somer, 263.
Someren Brand, 265.
Someren (van), 166, 272.
Son (van,) 125.
Sonnevelt (Mr. Cornelis van), 260.
Soursola, 238.
Spierdijck, 261.
Splithof, 92.
Splithoffs, 93.
Spoors, 284, 285.

Sporaga, (Antonio), 238.
Sprungli, 273.
Staal (van der), 122.
Steen (Aleid van der), 220.
Steenhuys, 260.
Steenhuysen (van), 263.
Steens (Alid Stevensdochter van), 220.
Stelborch (van), 335.
Stenfert, 112.
Stockum (van), 321.
Stoop, 260.
Stoop (Jchan), 261.
Straelen, 220.
Streso, 268.
Strij (Willem William van), 47.
Suriname, 29.
Swaefken, 133.
Swaen, 119, 124.
Swanenburch (van), 262.
Sweert, 285.
Sweert (van), 286.
Swieten (van), 107.
Sygers (De), 215.
Symonsz., 262.
Sytses, 322.

T.

Tacts ab Amerongen, 26.
Taets ab Amerongen op Hantum, 23.
Taets van Amerongen, 24.
Tamminga tot Tammingaburg, 136.
Taticx, 107.
Tautenburg, 98.
Teijlingen (van), 260.
Temminck, 274, 278.
Tentenier (Pierre), 215.
Tessel (van), 271.
Tessemaker, 269, 285, 286.
Teylingen, (van), 26, 88.
Teylingen (Mr. Jacob van), 260.
Thienen (van), 262.
Thierens, 284, 285, 286.
Thule, 120.
Tijl, 329.
Tijssen, 313.
Timmer, 262.
Torck, 96.
Trip (Elias), 260.
Trom, 263.
Tuijningh, 267, 269.
Turnhout, 220.
Tuyningh, 266.
Tydeman, 18.

U.

Uijl (Dirck Jansz.), 260.
Uilkens, 332.
Unia, 134.
Uitwijck (van), 140.
Utenham, 26, 95, 96, 220.
Utenham (Frederick), 216.
Utenhamme, 25.
Utrecht, 17.

V.

Vaillant, 178.
Vallee (de), 261.
Valmaeckers, 31.
Valthuis (van), 92.
Varkevisser, 326.
Vasterts, 107.
Vastrik, 267.
Vecht van Vliet, 22.
Vecht van Vliet (de), 24.
Veen (Adriaen van), 260.
Veer (van der), 263.
Velde (van de), 220.
Verburch, 266.
Verburch (Hendrick), 259.

Verburg, 95, 96.
Vereem van Meerten, 282.
Verhooft, 125.
Verkuyl, 99.
Verlows, 118.
Verschuyr (Niclaes), 259.
Vermeulen, 119.
Versluis, 274.
Verwersz, 128.
Vettis, 261.
Vinck, 260.
Vissers, 315.
Vivien, 271.
Vlaskopers, 272.
Voirde, 21.
Volckrain, 136.
Volkier, 335.
Volquyr, 18.
Vonck, 82.
Voocht van Rynevelt (de), 28.—
Voorst (van), 31.
Vos van Steenwijk (de), 103.
Vries (de), 271.
Vrijburch, 263.

W.

Wael (Dirk dic), 26.
Wael (de), 260, 262.
Wael (van), 95.
Wael van Moersbergen, 96, 130.
Waerseggere (de), 125.
Waternam, 37.
Wateringe (van de), 49.
Waveren (van), 262.
Weede (van) (here van Dyckvelt), 166.
Wees, 91.
Welle (van), 93.
Werff (van der), 29.
Westerbeeck (van), 104.
Westerkappel (van), 320.
Westmaes, 238.
Weyerts, 262.
Wieringer-Waert, 262.
Wijck (van), 82.
Wijckerslooth (van), 30.
Wijngaerden (van), 263.
Wijngaerden (Jacob van), 260.
Wijnia, 136.
Wijnkoop, 262.
Wildeman, 259.
Wildt (de), 114.
Willers, 325.
Wiltscut, 284, 285, 287.
Wingerden (Johanna van), 44.
Wissel (van der), 322, 323.
Wit (de), 260.
Wolf (van der), 262.
Wolfsweert (de), 86.
Wormbout, 260.
Woudenbergh (van), 171.
Wouters, 126.
Wouw (van), 267, 272.
Wtenweerde, 82.
Wttenweerdt, 333.
Wummenum (van), 316.
Wybo (Jacob), 260.
Wyck (van), 84.
Wyck (Adriaen Jacobsz.), 260.
Wyfferinck (Aelbert), 215.

Z.

Zeagers, 284, 285, 287.
Zedde (Mechteld van der), 215.
Zeggelen, 320.
Zeylmaker, 261.
Zoutman, 120.
Zuylen, 91, 130.
Zuylen (van), 23, 92.
Zuylen van Nyevelt tot Aertsberg (van), 85.
Zype (van de), 262.
Zuyrmond, 94.

DE NAVORSCHER

GESCHIEDENIS.

HERODOTUS.

DOOR

K. F. H. DE KROON.

(Voortzetting van Nav. LXVIII, 336).

Als Homerus ons verhaalt, dat Zeus, verliefd op Europa, de dochter van Agenor, zichzelf veranderde in een schoonen witten stier; hoe Zeus in deze gedaante Europa, die zich eens op een bloemrijke weide aan het strand vermaakte, naderde; — hoe zij het dier liefkoosde en op zijn rug ging zitten, toen de stier rustig in het gras lag te grazen; — hoe daarop Zeus opsprong en met zijn buit de zee inzwom naar Gortys op het eiland Kreta; — dan vertellen ons de logographen: een Phoenicisch schip kwam op zekeren dag in de haven van Thebe; de kapitein werd verliefd op de koningsdochter en deze op hem en zij ontvluchtte met den kapitein naar Kreta.

Naast de logographen en philosophen stond een andere strooming, die uitging van de veronderstelling, dat, wat de mythologie leerde, wel wáár was, doch dat zij, die de godenwereld hadden beschreven, de zaken verkeerd hadden voorgesteld. Deze richting, die haar grootste aanhangers vond in mannen als Pindarus, Aeschylus, Sophocles — ja, die zelfs min of meer de baanbrekers er van waren — heeft het mooie uit de Homerische mythe behouden — de kern — doch zij hebben die kern zelf een nieuw omhulsel gegeven en verder ontdaan van al het vuile en al het lage, dat juist die godenwereld zoo stuitend deed zijn voor de Grieken van dien tijd, Zij hebben de geheele godenwereld behouden, doch alles opgevat volgens betere zedelijkheidsbegrippen.

En de latere historieschrijvers als Herodotus, die genoodzaakt zijn de mythe in hun geschiedenis op te nemen, maken ook door toedoen der logographen — en Herodotus, stammende uit het land der logographen, stond natuurlijk zeer onder hun invloed — die mythologie zoo vulgair, terwijl anderen daarentegen, onder den invloed van Pindarus, Aeschylus en Sophocles, de godenwereld fatsoenlijker behandelen.

De Griekscbe menschheid heeft zich van de poëzie als voertuig harer gedachte bediend tot ongeveer 600; het kritisch onderzoek der mythe bracht van zelf mede, dat de dichterlijke taal op zijde werd gezet; deze was niet geschikt voor menschen, bij wien het verstand boven dreef; zij kwamen tot een andere wijze om hun gedachten mee te deelen; het proza = logio. Het woord logioi dat Herodotus gebruikt bij zijn inleiding, waar hij spreekt »de knappe menschen der Perzen«, kan dus ook zeer goed beteekenen: de prozaschrijvers der Perzen.

De Perzen hebben natuurlijk veel van de logographen overgenomen, echter niet zonder iets van hen zelf in het overgenomene in te vlechten. Nu heeft Herodotus zeer zeker van deze Perzische geschriften kennis genomen, wat blijkt nit het volgende: schrijvende over de schaking van Io, zegt Herodotus: »De Perzen vertellen, dat de Phoeniciërs de eerste menschen zijn geweest, die . . . enz. . . .« en laat er kort daarop op volgen: »De Phoeniciërs zijn gekomen van de Roode zee (Perzische Golf) naar onze zee (= Middellandsche zee); — dit wijst op een Perzische bron, omdat de Grieken in dien tijd onmogelijk zoo goed bekend kunnen geweest zijn met de Oostersche zaken, om te weten, dat de Phoeniciërs oorspronkelijk herkomstig waren van de landstreken aan den Perzischen Golf.

Het is een vaststaande waarheid, dat de landen, welke gelegen zijn langs de Arabische woestijn van lieverlede bevolkt zijn geworden — althans voor een goed deel — door invasies uit die woestijn. Het binnenland van Arabië wordt en werd bewoond door Semieten, die daar, in overeenstemming met klimaat en bodemgesteldheid, een nomaden-leven leiden en die zich in die binnenlanden ophouden, zoolang een groote overvloed van monden niet bestaat. Waar echter het nomaden-leven slechts bestaanbaar is bij een beperkt aantal leden, is het zeer natuurlijk, dat bij een vermeerdering van het aantal leden het »teveel« afzakt naar streken, waar meer en betere levensomstandigheden zijn. Zoo zal dan ook door alle eeuwen heen het land om de Arabische woestijn duizenden Semieten hebben zien verschijnen, die »te veel« waren in hun geboorteland, die een beter bestaan daar kwamen zoeken en zich aanpasten aan de cultuur, die er heerschte. Zoo laat het zich verklaren, dat de Phoeniciërs (oorspr. Semieten) 'n half-nomadisch leven hebben geleid in de streken langs den

Perzischen Golf — door de nabijheid der zee zich ook op scheepvaart hebben toegelegd — en het »te veel« — de overbevolking — zich in andere streken heeft neergezet.

»dat zij gevaren hebben ladingen van Assyrië en Egypte« — Ook dit — wat de volmaakste beschrijving van den zeehandel der Phoeniciërs in de 13de en 12de eeuw is — moet Herodotus zeer zeker ook van de Perzen vernomen hebben. Griekenland was vóór en tijdens Homerus geheel op den invoer van waren, afkomstig uit Babylonië, Assyrië en Egypte aangewezen; die handel was in handen van de Phoeniciërs — zij waren slechts de tusschenpersonen, die voor verscheping en verhandeling zorgden.

Doch ook het volgende, wat Herodotus ons verhaalt, moet hij uit een Perzische bron vernomen hebben.

»die Phoenicische importhandel richtte zich naar alle punten van Griekenland en vooral *naar Argos en Mycene.*«

Opgravingen aan de oostkust van Griekenland en op de Jonische en andere eilanden hebben aangetoond, dat dit zeer juist is, doch die juiste definitie van de richting, waarin de Phoenicische zeehandel zich bewoog, wijst er op, dat Herodotus hier ook zijn licht heeft opgestoken bij de Perzen; de zuiver-Grieksche overleveringen toch spreken van den Phoeniciër Cadmus, die handel kwam drijven, Thebe's burcht bouwde, den Grieken het alphabet bracht, — dit nu is onjuist, weerlegd door de opgravingen van Schliemann e.a.

Herodotus meldt nog iets, dat wijst op 't gebruik van Perzische bronnen, n.l. waar hij den roof van Helena bespreekt. Er waren altijd rooftochten geweest, doch verstandige menschen hadden dat laten gaan, omdat die dames (Europa, Medeia, Helena) gaarne geroofd wilden zijn — nu echter in dit ééne geval zijn de Grieken begonnen van dien regel als 't ware af te wijken. Zij hebben zich naar Klein-Azië begeven en hebben Troje vernietigd. Van dat oogenblik af zijn de Grieken steeds vijanden geweest.

Hier wordt dus de schuld van de Perzische oorlogen op de Grieken geworpen. Dit bewijst, dat we hier te doen hebben met 'n Perzische bron; het zou immers al zeer zonderling zijn, dat 'n Grieksche overlevering of Herodotus zelf de Grieken beschuldigde. Volgens de Grieken zijn de Perzische oorlogen een gevolg van den Trojaanschen oorlog.

Dat 'n oorlog 700 jaren later gevoerd nog als een wraak, 'n

revanche van den Trojaanschen oorlog kon opgevat worden, kunnen wij slechts verklaren uit het feit, dat deze laatste zóó diep in het gemoed van het Grieksche volk was doorgedrongen, dat hij als 't ware een gedeelte van hun geheele zijn uitmaakte. En dat dit inderdaad zoo was, blijkt uit het volgende:

Ongeveer 474, 472 voerde Aeschylus te Athene een tragedie op, de Perzen genaamd. [1])

Onderwerp van dat stuk was de slag bij Salamis en nu is het eigenaardig, dat Aeschylus tusschen den slag bij Salamis en den Trojaanschen oorlog hetzelfde verband legt: Xerxes wilde repressaillemaatregelen nemen voor den tocht van Agamemnon.

Xenophon verhaalt ons, dat, toen Agesilaus II van Sparta (399—360) den oorlog tegen Perzië begon, en met zijn leger naar Klein-Azië overstak, hij uitvoer van het plaatsje, waarvan eenmaal de tocht tegen Troje werd ondernomen — Aulis — dat hij Troje allereerst bezocht en op de puinhoopen offerde aan Achillus.

En zelfs Alexander de Groote (336—323), als hij met zijn leger de Hellespont overtrekt, gaat ook hij eerst naar Troje om aan Achillus te offeren, ofschoon Troje niet op zijn weg lag, wat zeker merkwaardig is en bewijst, hoe diep de tocht tegen Troje met het Grieksche leven was saamgeweven, als men bedenkt, dat Alexander de Groote een man was, die zijn overwinningen zocht in de snelheid van handelen.

Cap. 6 eindigt met een korte mededeeling over de Chimmeriërs. Waar begint de historische kennis der Grieksche feiten? De man, die tegenwoordig allereerst genoemd wordt, waar sprake is van kennis der Oudheid, is: Eduard Meyer. Deze heeft in den breede de Oostersche historie bestudeerd en kwam tot resultaat, dat, toen de Grieken zich voor hun historie begonnen te interesseeren, zij er in slaagden werkelijke historische kennis te krijgen tot 630 v. Chr. wat hun eigen land betrof en wat Grieksch Klein-Azië met omliggende landen aanging tot 660 v. Chr.

Dit echter alleen wat de feiten betreft, want wat de toestanden, de maatschappelijke vormen, de cultus aangaat, bezitten wij ook

---

[1]) Deze tragédie is onze beste bron voor den slag bij Salamis, beter nog dan Herodotus of wie ook, — om de eenvoudige reden, dat die tragédie werd opgevoerd voor menschen, die den slag bij Salamis zelf hadden meegemaakt of in elk geval contemporain er mede waren geweest, zoodat overdrijving, verkeerde voorstelling of wat ook was buitengesloten.

kennis van de jaren van ± 2000 v. Chr. (1500) tot 630 v. Chr. Onze bronnen zijn dan Homerus en wat later de lierdichters. Immers, uit hetgeen bij Homerus — in Ilias en Odyssee — gesproken wordt over de macht aan Achillus, Agamemnon e. a. toegekend, kan men met goed gevolg abstraheeren de macht der koningen, hoe de vorsten van het praehistorische Griekenland stonden tegenover den adel, den grooten hoop; hoe ongeveer de inrichting van bestuur is geweest enz. — en uit alles van wat daarin gesproken wordt over godsdienst, maatschappij, enz. kunnen wij met goed gevolg opmaken, hoe de toestanden, de cultus enz. zijn geweest, doch *feiten*kennis bezitten wij niet vóór 630 v. Chr. Ook de lierdichters kunnen ons leeren hoe de toestanden in het oude Griekenland zijn geweest, doch daar blijft het bij. Zoo Lycurgus en diens wetgeving te Sparta. Buiten twijfel is die wetgeving van groote importantie geweest voor Sparta en het Spartaansche volk, en toch, we bezitten omtrent Lycurgus géén historische kennis. Zoo weten wij globaalweg bijna alles over de veranderde economische omstandigheden, welke plaats vonden in de 8ste en 7de eeuw; wij weten hoe langzamerhand handel en industrie opkwamen, hoe de ruilhandel werd vervangen door den geldhandel met al de gevolgen van dien; ons is bekend hoe de Grieksche steden volksplantingen uitzonden en koloniën stichtten over het geheele Middellandsche zeegebied tot in Spanje, doch vaststaande feiten omtrent dit alles nòch wat de stichting van koloniën aangaat, bezitten wij niet. Wel wisten de Grieksche koloniën (Byzantium, Syracuse, Cumae, Massalia e. a.) heel goed door welke stad hun plaats was gesticht, want elk jaar brachten de koloniën offerande aan de moederstad — doch het jaar, waarop de stichting had plaats gehad, is bij alle koloniën zeer twijfelachtig.

Het bericht over de Chimmeriërs (cap. 6) is het oudste historische bericht, dat vaststaat. Herodotus vertelt ons dan in een regel of vijf het geheele verloop van dien inval; hij deelt mede, dat het 'n onbeschaafd volk was, komende uit het land aan den Pontus, dat zij een tocht ondernamen naar Assyrië en vervolgens in Lydië vielen, door koning Gyges verslagen werden, doch tijdens Ardys de hoofdstad Sardes innamen. De inval dateert van 660 v. Chr.

De inval der Chimmeriërs was één van die groote volksverhuizingen, die zoo dikwijls in de Oudheid en in de Middeleeuwen de beschaafde wereld hebben geteisterd. Ons allen is voor Europa genoegzaam bekend de »Groote Volksverhuizing«, begonnen met den inval der Hunnen in 372 en tot rust gekomen met de vestiging der Longobarden in 568 in Italie. Maar dat is niet de eenige volksverhuizing geweest; ongeveer 1219/20 verheft zich in de steppen van Centraal-Azië de Mongolenstorm, die zijn verwoestenden invloed deed gevoelen tot den Grooten Oceaan en de Indus in Azië, tot de Oder en Donau in Europa (9 April 1241, slag bij Liegnitz). En een tweede verschrikkelijke volksverhuizing bedreigde Europa ongeveer 1360 van de Mongolen onder Timoer (1369—1405).

Ook de Oudheid heeft onophoudelijk hare volksverhuizingen, meestal ontstaan in Midden-Azië. Zoo hooren wij van een volksverhuizing in de 16de eeuw v. Chr. in Egypte (Hyksos) en in de 7de eeuw wordt Klein-Azië geteisterd door de Chimmeriërs.

In de steppen van Toeran rond de Kaspische Zee (Mare Caspium) woonden de Skythen; zij waren verwant aan Perzen en Indiërs; uit de Assyrische opgravingen weten wij het juiste verloop van die gebeurtenis. In de Assyrische paleizen werd steeds één wand opengelaten, waaraan groote steenen werden bevestigd, waarop de voornaamste daden der regeerende koningen afgebeeld werden; deze afbeeldingen met inscripties zijn uit den aard zeer betrouwbare gegevens, wijl de daden, hierop vermeld, gecontroleerd werden door de menschen, die antichambreerden, als zij hun opwachting kwamen maken bij den visier.

Toen regeerde Esar-haddon (Assarhaddon) (681—669), een der machtigste vorsten der Oudheid, die zelfs Egypte veroverde. Hij had zijn residentie in Kalach, waar dan ook de officieele berichten over zijn regeering zijn opgegraven. Het bericht van 679 bespreekt uitvoerig een groote overwinning, die Esar-haddon behaald heeft op de Chimmeriërs in Nd.-Armenië. Het bericht meldt verder, dat het Assyrische rijk van die barbaren verder geen last meer had; — wat inderdaad zoo is — zij trokken langs de Zuidkust van den Pontus en vielen in Lydië.

Een bericht van Assurbanipal vertelt, dat op zekeren dag tot hem kwam een gezantschap van koning Gûgû van de Lûti, waarvan hij nooit had gehoord en welk volk heel ver weg woonde.

En dat gezantschap berichtte hem, dat koning Gûgû van de Lûti zich gaarne aan hem, Assurbanipal, wilde onderwerpen; tegelijkertijd vroegen zij hulp tegen de Chimmeriërs en om te bewijzen hoe gevaarlijk die barbaren waren, zond hij als geschenk twee gevangen hoofdmannen, tot de tanden gewapend.

Assurbanipal (669—626) deelt verder mede, dat hij koning Gûgû van de Lûti (= Gyges van Lydië) zijn steun verleend heeft, dat hij een groote overwinning heeft behaald op de Chimmeriërs en dat koning Gûgû zeer verheugd was. Wel bleven vele Chimmeriërs in Lûti wonen, doch deze hielden zich rustig.

Nu wordt geruimen tijd niet meer van die barbaren gesproken; het lijdt geen twijfel of Gyges verbeeldde zich de Chimmeriërs wel alleen onder den duim te kunnen houden, althans zijn verbond met Assyrië wordt verbroken. Hiervan is het gevolg, dat bij een tweeden inval dezer barbaren Lydië op zichzelf is aangewezen, de Lydiërs bij Sardes verslagen worden, de koning sneuvelt en Sardes wordt ingenomen. Zijn zoon Ardys hield niets anders over dan de burcht van Sardes en om zijn land te heroveren onderwierp hij zich weer aan Assurbanipal.

De historici, die twijfelen aan de juistheid der opgaven der Grieksche jaartallen der 8ste en 7de eeuw, gelooven aan de juistheid der Assyrische opgaven.

Waarom?

De Assyrische koningen lieten op officieele lijsten opteekenen, wat er ieder jaar gebeurde; wij bezitten groote lijsten van 900—700 en later (limoe-lijsten; limoe = argontaat, consulaat.) In Assyrië begonnen die lijsten, evenals dergelijke in Griekenland en Rome, met de opgave, wie archont of consul waren en nu zijn die lijsten niet alleen van onschatbare waarde voor de Oostersche, maar ook voor de Grieksche geschiedenis. Daar nu de Assyrische koningen precies zoo deden als later de Romeinsche keizers (deze lieten zich n.l. het eerste jaar hunner regeering tot consul kiezen) zoo bevatten die limoelijsten al de namen der Assyrische koningen. Maar daarenboven bevatten zij al het merkwaardige, dat tijdens hunne regeering voorviel. Het staat daarmede als met de lijsten, welke de pontifex maximus te Rome aanhield; men zoekt daarop tevergeefs naar politleke op- of aanmerkingen, b.v. omtrent de toestanden in de verschillende landen of de verhouding tot de staten, waarmede Rome te maken had,

noch gewichtige gebeurtenissen op staatkundig gebied. Wat men er echter wel op vermeld vindt zijn zons- en maansverduisteringen, iets waarvoor de oude volkeren zeer angstig waren — 'n bijgeloof, dat er zelfs nu nog niet geheel uit is, blijkens de opvattingen omtrent komeeten en verder allerlei nieuwtjes, zooals we ze bij dergelijke verschijnselen wel in provincieblaadjes aantreffen (kind met 2 hoofden geboren; os zonder staart; schaap met 7 pooten e.m.d.)

Prof. Niebuhr is het eerst op het denkbeeld gekomen de astronomie te hulp te roepen om den sluier, die over de Oudheid lag, op te lichten en nu gingen de voornaamste sterrenwachten al de zons- en maansverduisteringen uitrekenen (teruggaande) die te zien zijn geweest in Klein Azië, Griekenland, Egypte, enz. Op die wijze is zeer veel te onzer kennis gekomen. Zoo beschrijft Polybius den slag bij Pydna, tegelijk van een zonsverduistering gewag makende (22 Juni 168) — hierdoor staat die datum vast.

De limoelijsten der Assyrische koningen zijn zeer betrouwbaar; er is nog nooit 'n fout in gevonden betreffende de chronologie der feiten, op die lijsten vermeld.

Van cap. 7 tot 95 behandelt Herodotus de Lydische geschiedenis. Vanwaar heeft hij zijn berichten over Lydië?

Deze zijn tweeërlei: Berichten uit zijn jonge jaren in Halicarnassus en Samos, die hij zelf verzamelde, wat zeer natuurlijk was voor een onderzoekend man als Herodotus was; — het meeste heeft hij echter gehoord van de priesters te Delphi.

De Mermnaden toch stonden in zeer intieme betrekking tot het orakel van Delphi; vaak raadpleegden zij het, gaven prachtige geschenken enz. en 't gevolg daarvan was, dat het Delphisch orakel uitstekend op de hoogte was met Lydië en Lydische toestanden.

Herodotus, die een zeer geloovig man was, heeft te Delphi zijn berichten ingewonnen en zoo is zijn Lydische geschiedenis tot stand gekomen, — echter gezien door den bril van het Delphisch orakel, uit Grieksch oogpunt. Vandaar, dat zijn historie van Lydië niet zoo van groote waarde is. Er waren in dat opzicht — want Herodotus was niet de eenige — nog andere navolgers der logographen, die andere historie geschreven hebben, zoo Dyonisius van Mylete, die een Perzische, Xanthus van Lydië, die een Ly-

dische geschiedenis schreef. (440 à 430 v. Chr.) Dat boek noemde hij »Lydiaca« in deze historie was van veel meer waarde dan die van Herodotus, omdat Xanthus zelf 'n Lydiër was en zeer veel authentieke stukken uit Sardes verzameld had. Jammer, dat dit boek verloren is gegaan op enkele fragmeuten na (5 à 6 bladz.). Het is echter vaststaande, dat die »Lydiaca« als bron is gebruikt door één, die een wereldgeschiedenis heeft geschreven: Nicolaüs van Damascus, ± 20 v. Chr. Wel is ook deze wereldgeschiedenis (in 142 boeken) verloren gegaan, doch een excerpt van de eerste 7 deelen is tot ons gekomen.

Constantijn VII van Byzantium (912—959) een hoog beschaafd en ontwikkeld man, zag met leedwezen, dat de belangstelling in de klassieke literatuur achteruitging; hij zag, hoe veel zelfs opzettelijk verloren ging door eene domme en vijandige ongeletterde menigte van monniken. Om nu veel van die klassieken te bewaren gaf hij last van vele boeken excerpten te maken, wat dan ook is geschied. Wel is daarvan natuurlijk ook veel nog verloren gegaan, doch er is toch nog veel over, al is 't hier en daar ook moeilijk samenhang te brengen tusschen de verschillende stukken. Op die wijze is ook gered geworden het gedeelte, vervat in de eerste 7 deelen van Nicolaüs van Damascus; daarin nu staat niets over Grieken en Romeinen, doch zeer veel over Assyrië en Lydië en 't is bewezen, dat Nicolaüs als bron heeft gebezigd »Lydiaca« van Xanthus.

Een wereldgeschiedenis uit de Oudheid is niet bekend. De historici hielden zich bezig met het opteekenen der gebeurtenissen van hun eigen land, hoogsten van die, waarmede hun land direct in aanraking kwam, doch verder ging hun gezichtskring niet. Dit veranderde, toen het Romeinsche rijk wereld-Monarchie was geworden; toen de verschillende zelfstandige staten zich hadden opgelost in één cosmopolitisch-geheel — toen ontstond ook de begeerte, de wensch van al die deelen een historie te schrijven in aansluiting met die der veroverende macht en de interesse voor elk afzonderlijk loste zich op in het geheel; eerst het wereldrijk van keizer Augustus deed den »wereldgeschiedschrijver« geboren worden.

In cap. 7 vertelt Herodotus, dat over Lydië hebben geregeerd (vóór de Mermmaden) de Heraclieden en dan volgt een geheel

mythisch verhaal: Heracles, de stamvader der Grieken, zou naar Lydië gereisd zijn en kwam daar aan het hof van koningin Omphale; hij geraakte zoo geheel onder de bekoring dier schoone vrouw, dat hij zijn mannelijken aard totaal verloochende en als vrouw gekleed aan het spinrokken ging zetten. Hij geraakte zelfs geheel in slavernij en Omphale hing zich zijn leeuwenhuid om en nam zijn knots ter hand. Eindelijk geraakte Omphale verliefd op haar slaaf en de kinderen, door hem bij haar verwekt, waren de latere koningen van Lydië — en dan noemt Herodotus een stamtafel op, waarin o.a. voorkomen Balus (= Baäl), en Ninus (= god v. Ninivé).

Dit alles nu is beslist onwaar; de koningen van Lydië waren geen afstammelingen van Grieken; de Lydiërs waren zelf trouwens ook geen Grieken, misschien niet eens Indo-Germanen.

Het laat zich echter wel verklaren, dat Herodotus alles vergriekscht, wat hij beschrijft, omdat hij zich niet kan voorstellen, dat andere volkren andere ideeën, andere levenswijzen en een andere psychologie hebben dan de Grieken.

Aangezien Grieken en Oosterlingen het eerst in conflict zijn gekomen in Klein-Azië maakt Herodotus in boek I alleen gewag van de Grieken in Kl. Azië; het overige Griekenland (Hellas; Zd. Italië) bestaan voor hem nog niet.

De twee voornaamste gebeurtenissen in Klein-Azië in de 7de eeuw zijn de inval der Chimmeriërs en de verovering van Jonië door de Lydiërs; — de daarop volgende vergriekseching van Lydië. De Mermnaden, dwepende met al wat grieksch was, zijn hun land op alle mogelijke wijzen gaan vergriekschen, overtuigd als zij waren, dat de cultuur der Grieken oneindig hooger stond dan die van hun eigen volk. Daar bleef het echter niet bij; de Mermnaden hebben ook steeds gepoogd de Grieksche steden aan de kust te onderwerpen; — op de eerste plaats om zoodoende de bakermat der cultuur een onderdeel te doen worden van hun rijk, wat ten goede komen moest aan het cultuurleven der Lydiërs; — op de tweede plaats om Lydië tot grootheid te brengen. Immers, wilden de Mermnaden van hun staat iets maken voor de toekomst, wilden zij Lydië tot macht en aanzien brengen, dan moesten zij er voor waken, dat Lydië niet bleef een vastelandsstaat, die zou verstikken door de omringende cultuurstaten, — dan moesten zij hun land ruimte verschaffen en lucht naar zee, zij waren daartoe

aangewezen op de eerste en beste deur, welke Lydië noodig had voor zijn expansie-vermogen: Ionië en Carië. Alyattes en Croesus is dat gedeeltelijk gelukt, ofschoon de onderwerping zeer weinig te beteekenen had.

De laatste koning, die vóór het huis der Mermnaden over Lydië regeerde, was Candaules. Over dezen en den overgang van den Lydischen troon aan de Mermnaden liepen bij de Grieken 4 verhalen:

1. Herodotus. I. Cap. 8.
2. Plato. Republica. II. 359.
   Cicero (uit Plato overgenomen); de off. 3, 9, 38.
3. Nicolaüs van Damascus-fragm. 49. (F. H. G. III, 383 vlg.)
4. Plutarchus. Moralia (Quaest. gr.) 45, 302.

De Quaest. gr. zijn uit zijn »Moralia« zeker wel de aardigste werkjes; het zijn verhaaltjes over cultus en gebruiken, die in zijn dagen niet meer werden begrepen; hij heeft met het schrijven daarvan bedoeld de Grieken van zijn tijd in te lichten over allerlei oude gebruiken, die voor zijn tijdgenooten slechts zinledige vormen waren. Datzelfde treffen we trouwens tegenwoordig evenzoo aan; honderden gebruiken in de Kath. Kerk b.v. zijn voor de groote massa menschen — zoo niet voor allen — onbegrijpelijke zaken en zoo ging het eveneens in Plutarchus' tijd met vele gebruiken in den Griekschen godsdienst. Deze nu heeft hij op verschillende wijze verklaard, de herkomst er van aangegeven, enz.

Als historicus is Plutarchus echter onbetrouwbaar; als ethisch en religieus mensch staat hij evenwel bijzonder hoog.

Plutarchus, de meest gezochte man tijdens de renaissance, geraakte in de 19de eeuw meer en meer op den achtergrond, omdat hij geen betrouwbaar historicus is. Dat doet echter in zeker opzicht aan zijn werken niet veel af; hij stelt den ethischen, den gevoelsmensch hóóger dan den criticus, den verstandsmensch. Nu in onze dagen ethiek en gevoel weder meer in eere komen, nu men naast verstand en dorre kritiek ook weer meer waarde gaat hechten aan ethiek en gevoel, zal ook Plutarchus wel weder omhoog komen; dat heeft prof. Hartman te Leiden gevoeld. Zijn werk »Plutarchus« legt daarvan getuigenis af.

Nu verhaalt Plato het volgende aangaande Candaules en Gyges:

Er was eens een herder, Gyges genaamd, die zijn schaapjes weidde. Op zekeren dag ging een zijner schapen er van door en raakte zoek. Gyges ging er natuurlijk op uit om 't beest op te sporen, wat hem zoo gauw niet gelukte. Al zoekende kwam hij aan een diepe kloof en veronderstellende, dat het beest daarin was afgedaald of verongelukt, besloot hij die kloof te gaan onderzoeken. Gyges daalde steeds dieper en dieper af tot hij beneden was, doch van een schaap geen spoor. Tenslotte bevond hij zich voor een groote metalen deur. Nieuwsgierig opende hij die na veel moeite en bevond zich toen in groote holle ruimte (binnenste der aarde). Hierin rondziende, bespeurde hij een groot metalen paard, waaraan hij, bij nadere beschouwing, ook een deur bemerkte. Na veel moeite opende hij ook deze en nu vond Gyges in den buik van het paard een ring, een prachtigen gouden ring met een schitterenden steen. Zonder schaap kwam hij nu van zijn avontuur terug en zette zich bij de andere herders neer; deze hoorde hem spreken, doch zij zagen hem niet; de steen in den ring n.l. was naar Gyges toegekeerd en bezat de eigenschap, dat, wie door den steen beschenen werd, voor de omstanders onzichtbaar was. Niet lang daarna kwam Gyges in de hoofdstad en hoorde hij, dat de koning zoo'n mooie vrouw had; hij hoorde zooveel spreken over de schoonheid der koningin, dat de wensch bij hem opkwam haar eens te zien. Dat ging evenwel niet zoo gemakkelijk, want de koningin zat in een harem. De ring hielp hem evenwel uit den nood; steeds den steen naar zich gekeerd houdende, passeerde Gyges, onzichtbaar, de wachten, trad het paleis binnen en kwam eindelijk in het boudoir der koningin. Nu kon hij haar aanschouwen, terwijl hij zelf onzichtbaar was; lang bleef hij zoo in verrukking staan, geraakte geheel onder de bekoring dier heerlijke vrouw, die zich in al haar schoonheid vertoonde . . . ., de vervoering greep hem dusdanig aan, dat hij vergat den steen op zich zelf gericht te houden . . . ., plotseling zag de koningin Gyges staan . . . ., verschrikt over dezen brutalen indringer, wilde zij wachters roepen, doch snel wist Gyges zich weder onzichtbaar te maken. Dat voorval doet de zaak veranderen; de koningin begrijpt, dat er iets bijzonders met dien schoonen man gaande moet zijn, die zoo geheel alleen in haar boudoir is binnengedrongen; zij gelooft, dat hij haar door de

goden gezonden moet zijn. Ook zij geraakt onder de bekoring en doet Gyges den voorslag haar te huwen en haar man te dooden. Eerst weigert Gyges, doch stemt eindelijk toe op de bedreiging der vorstin, dat zij gerucht zal maken en hem zal laten gevangen nemen en dooden; dan zal zelfs de steen hem niet meer kunnen redden. Kort daarop nadert Gyges, onzichtbaar, koning Candaules, doodt hem en huwt de koningin. Zoo werd Gyges koning van Lydië.

Dit verhaal van Plato is een sprookje, dat oorspronkelijk geheerscht heeft los van alle namen — maar later, toen een Gyges — maar die Gyges was géén herder — met een koningin van Lydië in relatie trad, haar man doodde en zelf den troon besteeg, heeft dat sprookje zich gelocaliseerd.

Wij hebben allen sprookjes geleerd: — blauwbaard; gelaarsde kat; asschepoester; sneeuwwitje; 1001-nacht. Al die sprookjes hebben wij uit de Iranische onderafdeelling der Germanen; zij hebben eenmaal voortgeleefd in het Byzantijnsche rijk en de Fransche troubadours hebben die vooral in den tijd der Kruistochten naar West-Europa overgebracht; het Byzantijnsche rijk had die overgenomen uit de Perzisch-Indische literatuur. De Iraniërs toch waren een volk, wonende in de steppen van Toeran, met een heerlijke, alles overwoekerende phantasie. Zeker bezaten de Grieken ook 'n buitengewone phantasie, doch die werd eenigszins getemperd door hun verstand; de Iraniërs daarentegen bezaten een weelderige onbegrensde phantasie, door niets getemperd, vandaar dan ook, dat het begrip »tooveren« veelvuldig in hun mythologie voorkomt. Omtrent goden, hun daden, hun verschijnen voor de menschen, hun goede of kwade werken liepen bij de Iraniërs — Indiërs, Meden, Perzen, Bactriërs — duizenden verhalen, echte tooververhalen, waarin de goden allerlei deden, wat nu eens goed en schoon, dan weder slecht was, enz.

Toen echter het geloof aan die goden weg was, bezonken die tooverhalen uit de mythologie tot sprookjes; — de meest schoone, de heerlijkste zijn wel de verhalen »duizend en één nacht« — in het Arabisch vertaald uit het Perzisch (door Averroës) en zóó naar Europa overgevoerd.

Ook Egypte heeft sprookjes gekend. In de laatste jaren zijn in Egypte opgegraven duizenden papyri, waarop aanduidingen,

voorschriften, enz. staan omtrent den cultus; — doch daarnaast zijn ook papyri gevonden, waarop gewone verhaaltjes staan en onder deze bezitten wij een 20 à 25-tal met sprookjes en toover-verhalen; het vermoeden ligt nu hier wel voor de hand, dat het verhaal, dat zich van Gyges en diens troonsbestijging heeft meester gemaakt, uit Egypte stamt.

Bij Herodotus vinden wij de rationaliseering van dit sprookje: Een man, Gyges genaamd, wordt op zekeren dag door den koning uitgenoodigd eens naar diens mooie vrouw te komen zien; Gyges doet dat, wordt verliefd op de koningin en deze op hem; de koning wordt gedood, Gyges huwt de koningin en wordt zelf koning.

Het verhaal, dat Nicolaüs van Damascus ons daaromtrent geeft is meer historisch en heeft allen schijn van waarheid, wat niet te verwonderen is, daar hij geput heeft uit Xanthus »Lydiaca«: — Het geslacht, waarvan Gyges afstamde, bezat sinds onheugelijke tijden in Lydië, groote macht; alle leden bekleedden in opvolging het ambt van major-domus aan het hof der Lydische koningen (zooals later de Frankische major-domici tijdens de Merovingers,) Nu moest onder koning Candaules de major-domus Gyges een prinses voor den koning halen (diens gemalin). Gyges werd verliefd op de schoone vrouw en stelde haar voor hem te huwen en met hem te vluchten; zij weigerde evenwel, beschuldigde Gyges van verraad jegens den koning en verhaalde later alles aan haar gemaal Candaules. Gyges, bevreesd voor zijn leven, nam de vlucht naar zijn familiegoederen en kwam in opstand; — het gewone verschijnsel bij dergelijke groote heeren in de Oostersche geschiedenis — hij beproefde nu met geweld te verkrijgen, wat hem op andere wijze ontgaan was. Die opstand slaagde; Candaules werd gedood en Gyges huwde de koningin.

Het verhaal bij Plutarchus is zeer interessant, doch bevat geen aasje waarheid. In zeker opzicht dient het ter verklaring van het feit, waarom te Mylasa een bijl als god vereerd werd; — waarheen velen in Plutarchus' dagen ter bedevaart togen, doch waarvan de beteekenis niet meer begrepen werd. In den tempel van Zeus Labraundéus te Mylasa werd Zeus verheerlijkt in de gedaante van een bijl (= labrus).

Zoo is dit verhaal te beschouwen als een ethiologische mythe, om een cultusgebruik, waarmede men geen raad wist, te verklaren.

Toen Heracles bij Omphale aan 't spinnewiel zat, gaf hij aan de koningin de bijl, die hij veroverd had op koningin Hyppolite der Massageten. De afstammelingen van Heracles en Omphale bewaarden die bijl zorgvuldig. Nu geraakte die bijl tijdens Candaules zoek; het volk hierover vertoornd, stond tegen hem op onder aanvoering van Gyges, die toen de bijl weer machtig wist te worden; dit maakte zulk 'n indruk op het volk, dat Gyges tot koning van Lydië werd uitgeroepen. Maar Gyges had die bijl teruggekregen door toedoen van de Cariërs — zoodat hij dus per saldo door Carische hulp op den troon was geklommen. — Uit dankbaarheid schonk Gyges nu die bijl aan één der grootste steden van Carië: Mylasa, waar hij in den tempel van Zeus werd opgehangen.

Wat is er nu waar van die bijl-historie?

De allerjongste opgravingen op Kreta (bij Knossus vooral) hebben paleizen aan den dag gebracht van vóór 3000 jaar voor Chr. In die paleizen heeft men gevonden schilderijen van prachtige conceptie, die getuigenis afleggen van een cultuur, zóó hoogstaande, dat de echt-Grieksche ze nabij kómt. Men vond daar badkamers geheel naar onzen modernen smaak ingericht, badkuipen met af- en aanvoerbuizen; aan de wanden teekeningen, schilderijen in de prachtigste kleuren..... maar wat men er ook voor heerlijks heeft aangetroffen, nergens een afbeelding van een godheid. Wel vond men in sommige vertrekken, die kennelijk dienst hadden gedaan als huiskapellen, op de wanden afgebeeld »bijlen« — enkele en dubbele — die bijlen nu waren de totèm, de fétisch van den god van dat volk.

Dit laatste is niets bijzonders. als men weet, dat ook de Indianen hun goden uitsluitend afbeelden onder den vorm van een totèm 'n pijl, 'n paal, 'n driehoekje, enz.

Evenzoo deden de Egyptenaren: de totèms hunner goden waren: sperwer (Horus), ram (Amun), koe (Hathor), ibis (Dhuti), kat (Bast).

Eveneens bij de negervolken.

Trouwens zoo was het bij de Grieken van vóór Homerus; de totèm van de godheid van Attica was een uil.

E. Lavisse (Histoire de France I. 46, 47) schrijft:

»Les Gaulois semblables au cela aux Pélasges et en général aux plus anciens peuples de l' Europe n' éprouvaient pas le besoin de se représenter leurs dieux sous des traits humains. C'est plus tard seulement qu'ils ont revêtu leurs conceptions religieuses d'une forme plastique. Les »simulacres« de Mercure, que César rencontre en très grand nombre n'étaient point des statues. Par ce mot »simulacre« César désigne ces pierres debout ou menhirs dont le sol de la Gaule étail hérissé et dont l'aspect évoquait le souvenir des piliers carrés qui passaient pour être les symboles d' Hermès, le Mercure des Grecs.«

Thucydides, de voornaamste gids voor de oudste Grieksche geschiedenis, verhaalt, dat, naar vorschingen, welke hij heeft gedaan, de oudste bewoners van de eilanden Cariërs waren: — wij kunnen dus concludeeren, dat de menschen, die Carië bewoonden tijdens de opkomst en bloei van het ons bekende Griekenland de laatste neerslag waren van de oeroude beschaving, die eens heeft geheerscht in de landen om en in den Aegëischen zeeboezem.

De kust van Klein-Azië was reeds vóór Homerus door de Grieken gekoloniseerd en was vooral van belang door het landschap Jonië. Men telde op de kust van Klein-Azië 12 Aeolische, 12 Jonische en 6 Dorische steden. De Dorische steden, waarvan 3 op Rhodus (Iglisus, Lindus en Camirus) waren; Cos, Halicarnassus en Cnidus. Ze zijn echter niet van groot belang geweest, evenmin als de 12 Aeolische steden, waarvan Mytilene op Lesbos de voornaamste was. Van grootere beduiding waren de Jonische steden; in belangrijkheid volgden zij elkander aldus op: Mylete, Ephese, Samos, Phocaea, Chios, Colophon, Clazomenae, Priene, Lebedus, Myus, Erythrae, en Teos.

Een 13de Jonische stad was Smyrna. Eigenlijk was het een Aeolische stad, de zuidelijkste van de twaalf, aan de monding van de Hermes, doch door vele Joniërs bewoond, die zelfs verreweg de meerderheid vormden. Het tegenwoordige Smyrna is op 't oogenblik de voornaamste stad van Klein-Azië, de uitvoerhaven van het vruchtbare Hermesdal; het oude Smyrna lag op 'n heuvel gebouwd.

(Wordt voortgezet.)

Het geslacht DE CONINCK

door

J. A. R. KYMMELI

Voor dit opstel werd als grondslag genomen de genealogie *de Coninck* uit het Handschrift »*Doys*« door Mr. J. Wilmsonn Kymmell te Utrecht, met aanteekeningen van zijne hand geplaatst in *Nederlandsche Heraut,* Deel VI, 1890 blz. 15 en vlg.

Vermits ik mij in staat achtte niet onbelangrijke aanvullingen en enkele verbeteringen te geven, besloot ik tot omwerking en bied ik bij dezen belangstellenden de resultaten van mijn onderzoek aan, met het beleefd verzoek mij hunne gewaardeerde terechtwijzingen, verbeteringen en aanvullingen niet te onthouden. Mijne bedoeling is eenvoudig meerdere bekendheid te geven aan een geslacht, dat grooten invloed had op de aangelegenheden van het Sticht en op die van de Landschap Drenthe en waarvan in *Navorscher* 1883 blz. 460 wordt gezegd: »Deze vermogende »familie had sepulturen en grafsteden in de Kercke van de »Convente van dè Regulieren en de Capelle dien annex. Ook »vond men grafzerken en kwartierstaten in de Sint Pieter en de »Sint Nicolaïkerk te Utrecht. In de Sint Joriskerk te Amersfoort »had zij eertijds een vicarie gesticht op Sint Jan Baptisten altaar »en, in het Sint Jacobsgasthuis te Utrecht, eene op Sint Martyns »altaar.«

Rietstap zegt op blz. 238 van zijn *Handboek der Wapenkunde*, dat *de Coninck — Sticht Utrecht* — in zilver drie roode kroonen voerde en geeft, in zijn werk »*De Wapens van den Nederland»schen Adel*«, op bl. 550, deze beschrijving: *De Coninck (Utrecht, Zeeland, Drenthe)*: In zilver drie roode kroonen, 2, 1. Helm gedekt met eene roode kroon. Helmteeken: twee beerepooten in natuurlijke kleur; *of* twee rood-bekleede armen, de handen in natuurlijke kleur. Door Mr. Wilmsonn Kymmell, straks genoemd, wordt in zijn opstel »*Geslacht de Coninck van Peize*« gezegd: »*Wapen:* In zilver drie roode kroonen, 2, 1; aanziende gekroonde »helm; helmteeken: twee natuurlijke wildemansarmen, de elle»bogen buitenwaarts, de handen opwaarts en toegewend. In het »handschrift (bedoeld wordt hier het *Handschrift-Doys)* komt het

»wapen voor geteekend met de pen en letterlijk als volgt beschre»ven: »*Arma.* Een silveren schildt, daarin: drij rode (olim 3 »»goude) croonen. Op den helm een derselve rode (olim goude) »»croonen, daeruit twije ruyge wildemans armen met kale handen »»en ellebogen. Vidi et de handen d'or en d'armen d'argent. »»Primus mutavit arma Godefridus de Coninck Alex. filius (post»»quam ipse majorum arma aliquandiu circumtulisset«. Die wapenverandering zal dus hebben plaats gehad tusschen de jaren 1570 en 1625.

Men zou alzoo, volgens Rietstap, mogen aannemen gewone kroonen, dat wil zeggen kroonen, bestaande uit een gouden ring, waarop één geheel blad en twee halve bladen (fleurons) met een parel op een gouden stift in elke tusschenruimte; maar in zijn *Armorial Général* (1862, bl. 265) geeft hij op: »*De Coninck. Province d'Utrecht:* d'argent à trois couronnes de marquis«. Nu bestaat een markiezenkroon, volgens zijn eigen Handboek bl. 292/293, voor Nederland uit eene kroon van vijf bladeren, zoodat hier eene eigenaardige tegenspraak bij dezen hoogstdeskundigen heraldicus te constateeren valt.

Eene volkomen bevredigende oplossing of verklaring kan ik — daar het mij niet gelukt is een door een lid der familie de Coninck eigenhandig geteekend en met het volledig geslachtswapen bezegeld stuk onder het oog te krijgen — in dezen niet geven; ik vermag alleen te wijzen op de verwarring in de opgaven, die nog vergroot wordt als men let op de afbeelding, die Ferwerda op *Tabula XXVII* van zijn bekend wapenboek geeft. Daar toch vertoont het eenvoudig schild — ik bedoel hier een schild zonder helm, helmteeken en dekkleeden — in zilver drie roode kroonen met niet minder dan vier volle en twee halve punten, een soort van antieke kroon dus, hoewel een dergelijke kroon moet bestaan uit een gouden ring met vijf of zeven punten. (Zie Rietstap's *Handboek der Wapenkunde bl. 238).*

I. Govert de Coninck, vermeld 1300, 1310 (*Navorscher 1874, bl. 134; Nederlandsche Heraut VI, bl. 17).* Bij zijne, mij niet met name bekend geworden echtgenoote, verwekte hij

1°. Tydeman, volgt II.

2°. Volquyr de Coninck. Anno 1353 was Volquyr de Coninck schepen te Amersfoort. (*Nederl. Heraut*, VI, bl. 17.)

3°. Jan de Coninck, volgt IIbis.

II. Tydeman de Coninck, in 1330 schepen te Amersfoort, stierf in 1351, na in huwelijk te hebben gehad Clementia Pyll Engelberts-dochter *(Navorscher 1874, bl. 135)*.

In 1300 en 1318 had Tideman de Coninck in huur het gerecht Emiclaer c.a., tusschen de maelschap van Coelhorst ende dat gerecht van Hoefflaken ende tusschen Amersfoorder Meente ende Seldrechter waerschap *(Wittert van Hoogland, Genealogische en Heraldische Bladen, deel II, bl. 432)*.

Tyman de Coninck, 1310, hadde 1331 te wyve Joffer Clementia (Clemens) Pyl, dochter van Erembrecht Pyl ende met haar ten huwelijk hadde 't goed 't Emiclaar en Langenoord. bij Amersfoort, leenen van de abdy van St. Pauls; Tyman de Coninc, heer van Emiclaer en Langenoord, had land in Pylswaerd. Hij leefde nog in 1351, het sterfjaar zijner vrouw, en huwde Clementia Pyll, dochter van Erembrecht Pyll van Pylswaerd. »Ende comen »van haer de Conincx'en tot en bij Utrecht.« »De familie Pyll »is een van de oudste schildboortige geslachten in den Gestichte »van Utrecht ende aldaer vóór den jaere twaelff hunderd in »diplomatibus ende oude brieven van donatien bekent. Jae, »korts nae d' eerste Syrische expeditien, als wanneer de toenamen »der adelycke familien eerst begonnen toe te nemen of te ver»menigvuldigen« *(Wittert van Hoogland, Gen. en Her. Bladen II, 432, IV, 253 en V, 168 en 169.)*

In Balen's *Beschrijving van Dordrecht* wordt omtrent bovengenoemd echtpaar medegedeeld: »Erembrecht Pyll Johanszoon »(*Wapen:* in rood drie zilveren pylen in de richting van de »rechterschuinbalk) troude N. N., wan o.a. Clementia Pyll Erem»brechtsdochter; hadde 1351 Tydeman gezegd Conincx, die met »er verkreeg, boven Herman Pyll's land (welck met Tydeman »de Conincx land in 't geheel wierde afgeschreven en nyets en »betaalde noch en contribueerde in den Lecken-dyck), Emeclaer »en Langenoord, by Amersfoort, leenen van de Abdye van »Sint Pauls.«

Kinderen:

1°. Govert, volgt III.

2°. Johan, volgt IIIbis.

III. Govert, Godart, Godevaert of Goerd Tydemans de Coninck, Knape *(Nederl. Heraut VI, 17.)*

Godart de Coninck Tydemanszoon, burgemeester te Amersfoort in 1351, in genoemd jaar door Hendrik van Bouchout, Abt van Sint Paul te Utrecht, verlyt met 't goed Emiclaer en Langenoord (ten Noorden van Amersfoort) geregte, hooge en lage thins en tienden, in 1355 knape genoemd, is overleden in 1373. Hij huwde Beatrix van Arnhem, door mij in genealogiëen en andere stukken niet met hare ouders aangetroffen, zoodat ik van dezen geen melding kan maken. (Vergelijk *Navorscher 1874 bl. 135* en *Wittert's Gen. en Her. Bladen IV, 253).*

Zij werden ouders van

1°. Johan, volgt IV.

2°. Geertruid de Coninck, vermeld op het jaar 1372. *(Navorscher 1874, bl. 135).*

IV. Johan de Coninck Govertzoon, schepen t' Utrecht 1393, uxor Mechtildes (Clercx). Ille obiit anno 1439 22 Maii. Hij was ook schepen te Utrecht in 1391 en in 1402, toen hij als zoodanig tegenwoordig was bij de overdracht van Coevorden. *(Nw. Drentsche Volksalmanak* 1894 bl. 212) en zegelde met drie kroonen, terwijl in 1384 en 1398 (Navorscher 1874, bl. 135) Mechteld van Rijn als zijn vrouw wordt vermeld, in eerstgenoemd jaar voorkomend als Mechteld Johan die Clercksdr. van Rijn [1]),- die in 1395 verlyt werd met eene hoeve lands te Zeyst, comende van haer moeder *(Gen. en Her. Bladen IV, 253).*

Jan de Coninc, schepen te Utrecht, werd + 1391 verlyt met Emiclaer en Langenoorth en bezat in Utrecht »het huis Ten »Putten op de Coornmerkt, waar de scepketel uithing. Het schepenambt van Utrecht werd door hem bekleed tusschen 1391 en 1416; hij leefde nog eenige jaren daarna, vermoedelijk tot 1419, wordt in de *Gen. en Herald. Bladen VI, 253* gezegd; volgens de genealogie in de *Nederlandsche Heraut (deel VI, bl. 17)* leefde hij nog tot 22 Mei 1439 (zie boven); doch dit schijnt niet juist te zijn met het oog op de scheiding zijner goederen in 1438 (zie bij Jan de Coninck volgend onder V[bis].)

Kinderen:

1°. Godevaert, volgt V.

2°. Geertruid de Coninck huwde Frederik van

---

[1]) De woorden »die Clercksdr.« zullen wijzen op de amtsbetrekking van haren vader Johan van Rijn, die volgens meergemelde *Geneal. en Herald. Bladen. deel IV, bl.* 253, in 1380 onder den naam Johan die Clerc overste ouderman van Utrecht was.

Voirde (1433) wien zij een zoon schonk, genaamd Godevaert van Voirde de Coninck, in 1434 gehuwd met Beatrix van Anxter Hendriksdochter, en bij haar vader van Johan en Frederik van Voirde de Coninck. *(Nav. 1874 bl. 186, Gen. en Her. Bladen IV, bl. 254, Ned, Heraut VI, 18)*, zoomede van Mabelia van Voirde de Coninck, in 1452 vermeld als echtgenoote van Albert van Rodenburch Johanszoon. *(Nav. 1874, bl. 186.)*

Omtrent de familie van Voirde zij hier medegedeeld dat 13 Mei 1484 Bisschop David zijn rentmeester Johan Wijchers eigende aan het recht van Goyert de Conynck van Voerde en anderen op 's bisschops hofgoed te Werchoeven (*Muller, Reg. Arch. Bissch. van Utrecht III, bl. 121 no. 4477.*)

3°. Jan, volgt V^{bis}.

4°. Beatrix de Coninck, nonne of geestelijke dochter te Oudwijk, overleden 1448.

5°. Lysbeth de Coninck, verlijd met de hoeve te Zeist door opdracht haars vaders 1409, huwde Jan van Sevender *(Wittert, Gen. en Her. Bladen, IV, bl. 254)*.

6°. Alexander de Coninck, als in leven vermeld op 't jaar 1408 *(ibidem bl. 255)*.

7°. Jonge Jan de Coninck *(ibidem)*, was tusschen 1447 en 1453 schepen en raad van Utrecht. Hij koos in de geschillen tusschen de Stad en den Bisschop de partij van den laatste en werd daarom in 1447 uit den Raad gezet. In 1449 werd hij weder lid van de Regeering; doch in 1456 tijdens den twist tusschen Bisschop David van Bourgondië en Gijsbert van Brederode de partij van den eerste aanhangende, werd hij in dat jaar voor zijn leven verbannen, met bepaling, dat hij ook onder een nieuwen bisschop niet weder in de stad mocht komen. *(Van der Aa, Biogr. Woordenboek C. bl. 203)*. In 1456 stelde de Stadsraad te Utrecht geld op het lijf van den gebannen schepen Jonge Jan de Coninck. *(Navorscher 1874 bl. 189)*.

V. Godevaert de Coninck, schepen van Utrecht tusschen 1415 en 1453, burgemeester aldaar tusschen 1417 en 1454,

het jaar van zijn overlijden, huwde in 1426 Beatrix over de Vecht van Vliet, overleden in 1496 op Magdalenendach, dochter van Johan of Jan over de Vecht en van Stefania Evert Schoutensdochter. (*Navorscher 1874 bl. 135* en *Geneal. en Herald Bladen IV bl. 254*).

Godevaert de Coninck werd in 1419, na doode zijns vaders, beleend met Emiclaer en Langenoorth en werd toen dus heer daarvan; van zijn moeder een hoeve lands te Zeist hebbende geerfd, transporteerde hij haar daarop aan zijn vader. In 1437 kocht hij van Hendrik van Aller een goed te Amerongen, [1]) waarmede hij in 1438 beleend werd, doch dat hij in 1453 transporteerde aan 't convent Westeroyen bij Tiel. In 1427 was Burgemeester Godevaert de Coninck, heer van Emiclaer, een der stedelijke bevelhebbers over de Utrechtenaren, die met den Postulaat Diepholt optrok tegen Aernout van Gelder, diens troepen bij Maurik versloeg en de Betuwe verwoestte. Zijn schoonvader, die de partij hield van Bisschop Zweder, vluchtte daarop uit Utrecht. In 1429 treft men hem aan als getuige van Bisschop Diederik bij het verdrag van Hertog Philips van Bourgondië en als zegsman tnsschen het Sticht en den Heer van Montfoort en in 1450 als borg van Bisschop Rudolph. Hij tochtte in het goed Emiclaer en Langenoorth zijn vrouw, die als weduwe in 1460 een proces had met Alida Proeys, vrouw van Jan de Coninck en schonk, op zijn doodsbed in 1454, een zilveren beker aan de Abdy.) (Zie o.a. *Gen. en Her. Bladen IV, bl. 254*).

Kinderen:

1°. Johan, volgt VI.

2°. Stefania de Coninck, beleend met de Klinkhove te IJselstein, trouwt Jan van der Haer Loefzoon, kastelein op Gildenburg, en is dood 1461. (*Ned. Heraut VI bl. 17, Navorscher 1874 bl. 186, Gen. en Her. Bladen IV bl. 255.*)

Volgens *Navorscher 1891, bl. 463,* trouwde Loef van der Haer met Nelle Jacobsdochter van Schalkwijk, bij wie Jan, trouwende Stefania de Coninck, dochter van Godert.

3°. Mechteld de Coninck, dood 1488, huwde Gerrit

[1]) Hendrik van Aller Claeszaon werd in 1437 beleend met goed te Amerongen; hij transporteert het aan Goyert de Coninck, terwijl Willem Zuermond van Hindersteyn daarop, gelijk op eene rente, renuncieerende is. (Zie *Maandblad Ned. Leeuw* 1911 *bl.* 370/371.)

Mulard of Mulert. (*Ned. Heraut VI bl. 18 en Nav. 1874, bl. 186.*)

Gerrit Mulert, overleden 4 Ide Aprillis 1504, vermaakte 21 September 1480 aan zijne echtgenoote Mechteld, dochter van Goerdt de Coninck, de lijfrente der gelden en pachten, die Frederik Utenham hem schuldig is; 6 oude schilden, erfrenten per jaar, van de stad Utrecht; het huis, erf en bouwing op den Doorn in de buurtschap Haerst, onder Zwollerkerspel, en voorts alle gereed en ongereed goed hetwelk hij bezit en bij versterf zijner moeder verkrijgen kan, blijvende echter van deze lijftucht onbelast hetgeen hij bij levender lijve vervreemden mocht (*Leenregister van David van Bourgondiën, aant. bl. 4.)*

4°. Berndt de Coninck (*Geneal. en Heral. Bladen VI bl. 255).*

VI. Johan de Coninck Burgemeester te Utrecht, ob. 1482, ux. Johanna Frederici à Draeckenborg et Cornelia Taets ab Amerongen op Hantum of Oudaen filia (*Genealogie de Coninck in H. S. Doys.*)

Ten aanzien van zijn overlijden, leest men in *Van der Monde's Tijdschrift 1843, bl. 221/222:* »De schepenburgemeester Jan de »Coninck werd op St. Willebrordusavond (7 November) 1482, in »de eerste kracht zijns mannelijken leeftijds aan de goede zaak »door den dood ontrukt; hij was een wijs ende stout jonckman.«

Hij huwde in 1461 Johanna van Drakenborch, overleden in 1488, dochter van Frederik van Drakenborch, schepen en schout van Utrecht en van Cornelia Taets van Oudaen, vrouwe van Oudaen.

»Dinsdach na Sinte Egidiusdach 1454 wordt Jan die Coninck, »na doode van Godevaert die Coninck, zijn vader, verlijd met »Emmiclaer, behoudelick syn moeder de lijftocht, hulder Johan »van Over de Vecht.«

Jan de Coninck, heer van Emiclaer en Langenoorth, schepen van Utrecht in 1462, werd 17 April 1481, in plaats van Dirk van Zuylen, volgens den wensch der gemeente, tot schepenburgemeester gekozen (*Van der Monde's Tijdschrift 1841, bl. 50);* hij was lid van de Ridderschap van Utrecht van 1477 tot aan zijn dood, werd in 1477, 1478 en 1481 door Utrecht naar den

Bisschop afgevaardigd over de stadsrechten, in 1478 naar Aartshertog Maximiliaan, om dezen in den Haag te begroeten en 't muntwezen te bespreken en was in 't zelfde jaar zegsman in een geschil tusschen de vrouwe van Brederode en Reinier van Broekhuisen; hij verscheen op Dagvaarten: in 1478 te Harderwijk, in 1480 te Heeze en Oostbroek. In 1479 werd hij door den Bisschop in den ban gedaan; in 1481 trachtte hij Utrecht met den Burggraaf van Montfoort te bevredigen en in 't zelfde jaar bracht hij, met Dirk van Zuylen van de Haer, Utrechtsch krijgsvolk op de been, dat Amersfoort moest ondersteunen tegen de krijgsmacht van Bisschop David. (*Vergel. Navorscher 1874 bl. 189/190, Wittert's Geneal. Herald. Bladen IV bl. 255; VIII bl. 3, 4, 441*).

Kinderen:

1°. Godaert of Goyert, volgt VII.

2°. Frederik de Coninck canonicus eccl. Ultr. ob. 1535, sepultus in den Dom 't' Utrecht met deze kwartieren: (*H. S. Doys.*)

Coninck	Draeckenborg.
Vliet	Taets van Amerongen.
Voor Vliet leze men Over	de Vecht van Vliet, want
Godevaert de Coninck.	Frederik van Drakenburg.
×	×
Beatrix	Cornelia
Over de Vecht van Vliet	Taets van Amerongen
Johan de Coninck.	Johanna van Drakenburg.

×

Frederik de Coninck, canunnik ten Dom 1509, † 1535, begraven in den Dom van Utrecht.

Heer Frederik de Coninck, canunnik ten Dom, in 1520 gedeputeerde der Staten van Utrecht, 27 Januari 1512 huwelijksvriend bij de huwelijksvoorwaarden van Frederik van Drakenburg tot Drakenburg en Johanna van Nijenrode (*Berichten Hist. Genootschap te Utrecht IV, I, bl.* 117), in 1518, met Dirk van Drakenburg, huwelijksvriend van Johan van Drakenburg, in 1525 Gedeputeerde op den IJsel en wegens rebellie tegen den Bisschop uit zijne prebende gezet, stierf 28 Mei 1525. .

Volgens *Navorscher 1874, bl. 187*, had hij, bij zijne mij niet met name bekend geworden vrouw, eene dochter:

Maria de Coninck, gehuwd met Jan Bogaert, die tot zoon hadden Garert Bogaert.

Op de lijst van leden van de Regeering der stad Utrecht, 1528—1577 (*Maandblad Nederl. Leeuw* 1913 *bl.* 116) komt voor: »Jan Bogaart, Raad 1546 —1564, trouwt Marychgen .....«, waarmede kennelijk bedoeld wordt Maria de Coninck. In de *Geneal. en Herald. Bladen II, bl. 359*, komt op 22 Februari 1579 vóór Johan Bogardt, canonick van St. Pieters.

3°. Cornelia de Coninck, nonne ten Daell, niet genoemd in de genealogie van de *Ned. Heraut* (*Nav. 1894 bl. 116, Gen. en Herald. Bladen IV bl. 256*).

4°. Margaretha de Coninck, non te St. Servais, overleden in 1525, niet genoemd in de genealogie in *Nederl. Heraut*, wel in die van *Nav. 1874* en in de *Geneal. en Herald. Bladen, IV, bl. 255*).

5°. Elisabeth de Coninck, vermeld als boven, met het jaartal 1456.

6°. Catharina de Coninck, non te St. Servais (*Nav. 1874, bl. 136*) in *Nederl, Heraut* duidelijker vermeld als Catharina de Coninck, geprofess. juffer tot Sint Servaes t' Utrecht, ibidem sepulta.

7°. Ernst de Coninck, kanunnik van St. Pieter, alleen vermeld door den heer Wittert van Hoogland in zijn *Geneal. en Herald. bladen IV, blz. 255*.

VII. Godert of Goyert de Coninck, Ridder van Olyphant; baljuw van Abcoude [1]), eerste burgemeester en schout in Utrecht, in tournoyspel violentelyck omgebracht a°. 1528 [2])

1°. ux. 1476 Mechteld, Johans Utenhamme et.....

---

[1]) Het baljuwschap dateert van 1502, want op 2 Juli van dat jaar bericht de Coninck, baljuw van Abcoude, aan de drie Staten van Utrecht, »dat hij ten kapittel-generaal zijn »eed, volgens voorschrift des landbriefs zal komen afleggen. Gedaan thuis te Abcoude. »*Zijne* handt (*Kroniek Hist. Gen. II* 1846, *bl.* 164).

[2]) Zooals lager zal blijken, is deze opgave niet juist; de Coninck kwam *niet* om in een tournooi, maar werd onthoofd; ook Johan van Breda zegt in zijn *Kamper Kronyk* (uitgave van de Vereeniging voor Overijs. Recht en Gesch. 1864 bl. 120). »Juli 15. met den »zweerde gericht Goert de Coninck, Scholte v' Utrecht.«

van Loenresloot filia unica etc.; 2°. ux. Johànna Gijsberti van Nieuwenrode et Geertruidis Tacts ab Amerongen filia S. L. L. (d.i. sine liberis of kinderloos).

Haer quart.

Neyenrode	Amerongen
Bayeren	Driebergen.

Het bovenstaande, ontleend aan *Hs. Doys*, verdient verbeterd en aangevuld te worden; want Godart de Coninck tot Vleuten, heer van Emiclaer (beleend 19 Februari 1496, na doode van Jan de Coninck zijn vader) baljuw en castelein van Abcoude en Vreeland, 1502, beschreven in de Ridderschap van het Sticht 1514, 1517, door den Domdeken beleend in 1527, hulder van zijn' neef Dirk dic Wael fn 1493, overste-ouderman van Utrecht in 1495, schepen tusschen 1483 en 1525, burgemeester in 1520 en schout van Utrecht, werd op last van Bisschop Hendrik van Beyeren, na 't onderdrukken van een opstand te Utrecht, met eenige anderen gevangen genomen en 3 Id. of 15 Juli 1525 op de Neude te Utrecht onthoofd.

Hij huwde 1°. Machteld Utenham, dochter van Johan Utenham tot Bottestein en van Catharina van Loenresloot, die ten huwelijk aanbracht 136 morgen lands bij het huis ten Ham, waard 7300 gulden, haren vader, na diens dood, opvolgde in de beleening met Bottestein, eene ridderhofstad in het Nederkwartier van het Sticht, leenroerig aan de ridderhofstad den Ham, en 11 October 1512 stierf als vrouwe van Bottestein; 2°. Johanna van Nyenrode, derde dochter van Gysbrecht van Nyenrode († 18 Juni 1511) en van Geertruid Taets van Amerongen, bij haar huwelijk met de Coninck, wien zij geene kinderen schonk, weduwe van Simon van Teylingen.

Het' huwelijk van Simon van Teylingen met Johanna van Nyenrode blijkt uit de volgende akten uit het Gaesbeek's Leenregister op het Rijksarchief te Utrecht, medegedeeld in de *Geneal. en Heræld. Bladen, deel VII, bl. 227:*

a. fol. 131. Johanna Gysbertsdr. van Nyenrode tkleine weerten bij Wyck buyten de Luctertoorn met 1 paer witter hantschoen. Ende voir Johanna voirsc. heeft hulde gedaen Symon van Teylingen haer man; actum Utr. 29 Aug. A°. XXV (1525).

b. fol. 190. Johanna Gysbertsdochter van Nyenrode 't goet geheeten dat Haencoorn int Goeye. Ende voer Johanna heeft

gehult Symon van Teylingen haer man; actum XXVI Augusti XXV (1525).

Symon van Teylingen, zoon van Dirk van Teylingen en Mechteld Suys, moet dus overleden zijn vóór 1528, het sterfjaar van de Coninck, en na Augustus 1525, toen hij nog met Johanna van Nyenrode in echtschap leefde. [1])

Kinderen van Godert de Coninck en Mechteld Utenham:

1°. Cornelis de Coninck, blind en krankzinnig, alleen vermeld in *Nav. 1874 bl. 186* en in de *Bladen, IV, bl. 256.*

2°. Heer Johan de Coninck ob. 1566 scholasticus S^ti. Petri et S. Eccl. (*Ned. Heraut VI bl. 18*) of canunnick en scholasticus van S^t. Pieter (*Nav. 1874 bl. 186*), overleden in 1566. Volgens *van der Monde's Tijdschrift, 1838, bl. 259*, luidt zijn grafschrift in de S^t. Pieterskerk te Utrecht: »Post exactos cum laude in ça^tis et præbenda huis phani 52 annos, vitae 70 Dns. Joës de Koninck quinque ecclesiarum trajecten. senior ante praesens altare suas deposuit reliquias anno 1566 Febr. 1. Quem piis precibus jurato viator«. Vergelijk *Mattheus, de Fund p.* 116. De kanunnik Johan de Coninck stierf dus kort voor 1 Februari 1566 en moet geboren zijn in 1495 of 1496.

3°. Alexander, volgt VIII.

4°. Godefridus de Coninck, kanunnik van S^t. Pieter, overleden volgens het necrologium van Ten Dael, in 1578; beter misschien in 1573, want eene vicarie in in S^t. Jacobs gasthuis te Utrecht, door Tydeman de Coninck in 1448 gesticht ter eere van den Almogenden Godt, van de Heylige Maagd Maria en van den Heyligen Apostel Matthaeus, openstaande door den dood van Godefridus de Koning, is in 't jaar 1573 vergeven aan Henricus Pieck. (*H. v. R.. Oudheden van Utrecht* (1715) *bl. 583*). Volgens *Van der Monde's Tijdschrift, 1838, 259,* zou er in de St. Pieterskerk te Utrecht een zerk zijn (of geweest zijn) met het opschrift: Anno 1517 Marti 28 obiit »ven(erabilis) vir Dns. Godefridus de »Koninck, can(onicus) huius ecclesiae, cuius animus requiescat »in pace (Amen).« Vermoedelijk moet, in verband met

[1]) De familie Van Teylingen is door de heeren Westenhoff en Bruinvis uitvoerig behandeld in *Wittert's General. en Herald. Bladen, deel VII, bl.* 166—228.)

de hierboven gemelde jaartallen 1578 en 1573, in plaats van 1517 gelezen worden 1571.

5°. Lysbeth, in *Geneal. en Herald. Bladen IV, bl. 256*, genoemd Elisabeth de Coninck, nonne Ten Dael, overleden in 1534.

6°. Margaretha de Coninck, non te St. Servais, (*Nav. 1874 bl. 187*); niet genoemd in *Geneal. en Herald Bladen IV, 256.*

7°. Fredericus, volgt VIIIbis.

8°. Johanna of Janna de Coninck, non te Oudwijk. Volgens de rekening 1593/95, genoot de non Conincx, in de Abdij Oudwijk te Utrecht, eene preuve van 56 gulden 5 stuivers, benevens aan wijngeld 10 gulden op Kerstmis en 10 op Jacobi, (*Van der Monde's Tijdschrift 1840 bl. 32.*) Zij zal dus een hoogen leeftijd hebben bereikt.

9°. Catharina de Coninck, non te S^t. Servais (*Geneal. en Herald. Bladen IV 256*); niet vermeld *Navorscher 1874 bl. 187;* om die niet-vermelding misschien dezelfde Jonkvrouwe als Margaretha de Coninck, hierboven sub. 7°. vermeld.

10°. Beatrix de Coninck, overleden 29 October 1522 en begraven in S^t. Servaes te Utrecht, huwde Frederik de Voocht van Rynevelt, heer van Blickenburg, eene ridderhofstad in 't Overkwartier, leenroerig aan de Staten van Utrecht als een Gaasbeeksch leen; hij was schepen van Utrecht tusschen 1521 en 1539, burgemeester 1528, lid van de Ridderschap van het Sticht 1531, 1537 en 1538 en is overleden in 1544 als zoon van Hendrik de Voocht van Rynevelt, schepen van Utrecht, en van Agatha Ram. Frederik de Voocht van Rynevelt is hertrouwd met Margaretha van Beesde, overleden in 1564, dochter van Laurens van Beesde en van Antonia Woutman van Lichtenberg. Elders wordt deze tweede vrouw genoemd Catharina van Beest, (vergel. *Geneal. en Herald. Bladen II, bl. 263, III bl. 103, VIII bl. 247/248* en »*Het geslacht de Voocht van Rynevelt* in *Navorscher 1873 bl. 247/248 en vlg.;* zie bovendien de lijst van leden van de Regeering

der Stad Utrecht 1528 tot 1577 in 't *Maandblad Ned. Leeuw* 1913 *bl.* 151).

11°. Charles de Coninck, leenman des Domproosts 1546 dien ik alleen vermeld vond in *Navorscher 1874, 187.*)

(Wordt voortgezet.)

GRAFZERKEN OP SURINAME.

Bij het in orde brengen van het kerkplein werden dezer dagen eenige grafzerken te voorschijn gebracht die door mij werden afgeschreven.

De eerste hieronder vermelde lag omgekeerd voor het huis aan de kerk toebehoorend en diende als stoep. De beide volgende lagen in den grond bij de kerk met de inschriften op elkaar, de vlakke kant bovenop. De derde werd dichter bij het postkantoor opgegraven en lag eveneens omgekeerd. De steen was gebroken. Het bovenstuk ontbrak eraan. Op het marmer was slechts een gedeelte te lezen. De steenen werden naast de andere 12 gelegd naast de kerk. De gebroken steen ligt als stoep voor de poort van het huis van de kerk.

Tegen de kerk liggen nu 15 zerken en bij iedere ingang een; tezamen 17 stuks.

Deze vier genoemde zerken zullen worden toegevoegd aan de inventaris der grafzerken in en om de Nederlandsche Hervormde kerk van Paramaribo door mij opgemaakt in 1907 en gepubliceerd in de »Navorscher«, 61e jaargang (1912) afleveringen Nos. 2, 3 en 4. Het aantal zerken bedraagt nu 85.

De koster, de heer Meriba, verleende mij zijn gewaardeerde hulp.

De opschriften dezer steenen luiden:

Hier legt begraven de Heer Jacob van der Werff in syn leven Ontfanger der Modicque lasten. Tot Suriname geboren tot Dordrecht den 22 febr. 1687 en alhier in den Heere ontslapen den 20 Maart 1745 in den ouderdom van 48 jaren en 26 dagen.

Samuel Altnusius, Raad Fiscaal deeser Colonie gebooren 8 Juli 1685 overleeden 12 November 1726 (met wapen: een huis).

Nicolaes en Balthasar Braet Geboren den 19 April 1739 en Overleden Balthasar den 11 en Nicolaes den 26 December 1739 (met wapen: drie gaaien).

Geert Dochter Jacob Hend Geboren An Aan Paramaribo Den IX Augusty M D CC XXXVI En overleeden insgelyks alhier aan Paramaribo Den VII October MDCCXLVI Oud zynd X jaaren en II maanden min II dagen.

Paramaribo. FRED. OUDSCHANS DENTZ.

Van Wijckerslooth.

Volgens de geneal. schrijvers Mr. A. van Buchell en Dr. C. Booth was *Roelof Reyersz. van Wyckerslooth* 1500 schout in Neêrlangbroek en vader van *Reyer v. W.* dáár eveneens schout 1531 en geh. 7 Mei 1524 met Hendrica van Wijck (wapen 3 arenden 2–1). Uit dit huwelijk vermelden zij één zoon *Roelof v. W.*, brouwer en schepen te Utrecht, ook kameraars en maarschalk van Eemland, geh. met Wendelmoet Lubbert Matthysdr. en wed. van Cleeff. Het schijnt dat zij geen afkomelingen hadden.

De nog bestaande, geadelde familie *v. W.*, nu *de W.*, wordt vermeld als afstammende van *Roelofs* broeder *Jacob v. W.*, geh. met Christina van der Haer.

Hoe moet nu de aangehaalde stamlijn: *Reyer – Roelof – Reyer – Roelof* (wapen: 3 zuilen = schaaktorens 2–1) [1]) beschouwd worden, tegenover het navolgend fragment, evenzeer dank zij beide gemelde genealogen, te onzer narichting opgeteekend: *Roelof* of *Reyer v. W.* vader van *Roelof v. W.*, schrijnwerker te Utrecht (wapen in bl. 3 zi. zuilen 2–1) † 14 Juni (1557 volgens v. B., 1567 volgens Booth) vader van *Hendrik v. W.* houtkooper te Utrecht, kocht het huis »de Cruijwagen« tr. 1e. op St. Pauls bekeeringe dag 1555 Anthonia van Benthem † 1584 of 1585 Jansdr. bij Christina. Hunne wapens op een zerk in de Regulierskerk te Utrecht en in een glas in St. Jacob aldaar; tr. 2e. Maria Jans wed. Lubbert Woutersz. van Pallaes. Uit zijn eerste huwelijk *Johan v. W.* geb. op St. Thomasdag 1557, deed zijns vaders neringe, † 27 Juni 1602, d.w.z. hij was veendrager van de burgers in Utrecht en is door Hendrik Annas houtschipper uit Hoorn met een kan op het hoofd geslagen, dat hij stierf; begr. in St. Geerte. Op 8 Sept. 1582 had hij huwel. voorw. gemaakt met Sophia Cor-

[1]) *Cluetinck v. Wyckerslooth*, zoon van *Jan Roelofzs. v. W.* 1430 ook in Neêrlangbroek en Mechteld Cluetinck Lambertsdr. bij Juffr. Zwane Albertsdr. van der Kuyle, voerde een kanteel.

nelisdr. van Voorst † 9 Nov. 1623 nalatende kinderen en afkomelingen. [1]) Zij was geb. te Utrecht den 3^{en} Maandag na Paschen 1561 uit het echtpaar Cornelis v. Voorst (zoon van Joost Willemsz. v. V. bij Wendelmoet v. Rodenburch Sander Hendrikszoonsdr.) bij Petronella v. Overmeer (dochter van Claes Gerritsz. v. O. bij Oda Reyer Gijsbertsdr.) † Utrecht 1581, begr. in de Buurkerk.

VAN OORDT.

Gerichtelijke duivelsbanning.

In de Rekening over 1563 en v. van Joncker Gerrit Spierinck van Well, drost van Stad en land van Heusden, door zijne weduwe Jvr. Machtelt van Nyenrode overgeleverd aan de Co. ma^{t}; staat vermeld op fol. XXXI^{vo} en v.

Alsoe eenen Gerrit Geritsz. van Campen die hem geliet off hij beseten hadde geweest van den boose gheest Is bij desen drossaert in den avont bevonden sittende buyten der Stadt in een drooge herberge ..... ende over sulckx geapprehendeert ..... en de werdinne gen Marie Pullen off Marie Valmaeckers, welke weerdinne befaemt was dat sy logeerde alle dieven straetscenders etc.

Soe reeckent desen drossaert de daegen van huerder hechtenisse elckx drye daegen facit . . . . . XXXVI st.

Compt den drossaert voer zijn appretensie van elckx XXIIII st.

Twee assistenten elckx VIIJ st.

Noch van voors. gevangen te invaderen . . . II t.

Betaelt den mij van scerpen gericht van voorsz. Gerrit en Marie Pullen ter torture te leggen . . . . III t.

Ende nae dien den voors Gerrit zoe gegeeselt was dat hij van duyvel verlost was ende oick de voors Marie nae de torture by scepen ontslaegen.

Volledigheidshalve zij vermeld, dat de voor den drost en zijne beide assistenten in rekening gebrachte provisie, niet door de Rekenkamer werd gehonoreerd.

v. O.

---

[1]) Hare dochter *Hendrica v. Wyckerslooth*, geb. te Utrecht 11 Sept. 1584, tr. ald. 9 Nov. 1606 haren neef Mr. Anselmus Salmfius (zoon van Beruard Ansemsz. S. † vóór 1614 en van Margaretha Aertsdr. van Velpen bij Margriet Ewouts of Geertruyd van Overmeer), pensionaris van Utrecht, een der rechters over den raadpensionaris J. van Oldenbarnevelt.

MEMORANDA.

Schüttelreime.

Geen lezer der *Fliegende Blätter* die zich niet wel eens vermaakt heeft met de *Schüttelvaria* (wie weet een Hollandsch woord?), die men in dat weekblad nu en dan aantreft. Bestaan dergelijke rijmpjes ook in andere talen? Ik kan mij niet herinneren ze te hebben aangetroffen anders dan in 't Duitsch.

Hier volgen eenige voorbeelden van Hollandsch *Schüttelreime:*

Een man des vredes.

Een Christen die den vrede mint,
Daar ben ik gaarne meê bevrind.

Eigenrichting.

't Feit dat gij' voor uw rechten vecht,
Geeft u nog niet tot vechten recht.

Twee dochters.

Een sigaret mijn Koosje rookt,
Terwijl mijn brave Roosje kookt.

Moeder en dochter.

De dochter draagt een mooien hoed,
In 't veld de moeder hooien moet.

Burgerplicht.

Elk naar vermogen dokken moet:
Wel hem die 't zonder mokken doet.

Zijn koetjes op 't droge.

Een huisje in het lommer koos
Mijn oom; daar woont hij kommerloos.

C. BAKE.

Vraag.

Nav. LXIX, 320. Kan hier bedoeld zijn: Christus mijn goël, borg?

CORRIGENDA.

Jaarg. LXVIII.

Bladz. 315 regel 3 v. o. staat: Register; lees: Regesten.
„ 316 „ 20 v. b. „ vund; „ vnnd.
„ 317 „ 3 v. b. „ bewiesee; „ bewiese.
„ 318 achter regel 17 v. o. viel weg: kan niet een kinderloos zijn, hem tot afstand van zijn leer bewogen hebben?
„ 318 regel 7 v. o. staat: gezicht; lees: gericht.

Genealogische aanteekeningen betreffende de familie van Dam. (Amersfoort.)

DOOR W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

XXII. *Willem Adriaan* van Dam.
Kornet der Cavalerie 1744, sous-lieutenant 1746, enz.

Hij werd 19 April 1719 te Utrecht *geboren* [1]) en 23 d.a.v. in de Jacobikerk aldaar met de bovengenoemde voornamen *gedoopt* als »soon van Mr. Willem van Dam en vrouwe Elisabeth Pitt, wonende op de Neude. Getuige Jufr. Lidia Adriana van Dam«. [2])

Hij *heette* vermoedelijk naar zijn vader (ook zijn grootvader van Dam heette Willem) en naar zijn evengenoemde tante Lidia Adriana. Deze praelegateerde bij haar testament, dd. 10 Juni 1729 vóór notaris de Wilde te Amsterdam gepasseerd, »aan haar neef Willem Adriaan, over wien sy dooppeet staat, haar gouden horloge, enz.« [3])

W. A. v. D. werd 30 April 1744 aangesteld tot *cornet der Cavalerie* in het regiment Schultz van Hagen (destijds droegen de regimenten den naam van hun chef), behoorende tot de »cavallery op Holland«, en wel bij de compagnie van Kolonel J. W. du Faget van Assendelft. [4]) Ook op 1 Jan. 1746 vindt men hem in de bovenvermelde qualiteit en bij hetzelfde onderdeel. [5]) Garnizoenen werden destijds niet vermeld. Na 1746 verscheen er geen »Naemregister« (officiersboekje) vóór het jaar 1760. Wij kunnen W. A. v. D. hierin dus verder niet volgen. Evenmin verschaffen de »Ord.is en extra ord.is staaten van oorlog« uitkomst, daar hierin wel de compagnies-commandanten met de hun toekomende soldijen worden vermeld, doch niet de luitenants.

Op 14 April 1745 lagen 3 eskadrons van het regiment Schultz van Hagen te Doornik in garnizoen. [7]). Uit een res. van de Ed. Mo. HH. Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland dd. 14 Nov. 1746 valt af te leiden, dat genoemd regiment tijdens de belegering van de stad en citadel (1745) aldaar geweest is en er veel geleden heeft. Er werd orde opgesteld, dat dit regiment 25 Mrt. 1747 weer compleet uitgerust ter beschikking moest zijn. [6]) De winterkwartieren dezer eskadrons

waren in de winters 1743/4 en 1747/8 te 's Hage en den Bosch;[6b]) in het najaar van 1748 gingen zij naar N. Holland. Vermoedelijk is W. A. v. D. bij andere eskadrons (of het depot?) ingedeeld geweest, daar men hem in 1747/9 in de N. O. provinciën des lands aantreft; hiermede klopt een aanteekening in een officiersboekje van 1746 in het Krijgsgeschiedkundig Archief, waar een kantteekening bij genoemd regiment aangeeft, dat het mede te Groningen lag.

Bij res. van de St. G. dd. 2 Mrt. 1752 werd het leger van de Republiek gereorganiseerd en ingekrompen. Daarop werden 26 Mei 1752 door den Raad van State opgemaakt: »Lysten van de subalterne officieren, die na de executie van de reformen, bij Ha. Ho. Mo. op den 2 Maart vastgesteld, en pied blijven«. Daaruit blijkt, dat het regiment van Luitenant-Generaal van Heynenoort (d.i. het vroegere, hiervóór genoemde regiment Schultz van Hagen, waarvan het commando inmiddels – tusschen 1748 en 1750 – overgegaan was op Luitenant-Generaal J. W. du Faget van Assendelt, Heer van Heynenoord) *a*) opgeheven werd en voortaan zou vormen het 3e en het 4e eskadron van het regiment van den Generaal Prins van Birkenfeld. In de »Lyst van de subalterne officieren, die in voorsz. derde en vierde esquadron en pied blijven« vindt men de bedoelde 2 eskadrons of 4 compagnieën vermeld. Zij heeten respectievelijk: luitenant-generaal van Heinenoort; collonel commandant du Tour; collonel commandant van Halewijn van Werve; major P.(ompejus) Onderwater. In laatstgenoemde compagnie was *sous-lieutenant te paard:* Willem Adriaen van Dam; datum zijner commissie 15 Dec. 1746.[9])

Willem Adriaan van Dam *huwde* te Groningen op 24 Dec. 1747 met Catharina ter Pelkwijk. *b*) Eigenhandig heeft hij dit als volgt ingeschreven in een familieboekje, door hem aangelegd op de blanco-bladen van een comptoir Almanach. Op 't schrickeljaer ons Heeren Jesu Christi MDCCVIII. Na den Nieuwen-stijl, enz. door Pieter Rembrantsz. van Nierop: »Aº. 1747. Den 24 Decemb. ben ik Willem Adriaan Van Dam getrouwdt met Chatharina Ter Pelkwyk door Domini Folckers tot Groningen«.[10])

---

a) Zie o.a. het »Naemregister« enz. van 1 Mei 1790, waarin men op blz. 246 de geschiedenis vindt van het hier besproken regiment, behoorende tot de »Cavallery op Holland«.

b) De familienaam werd destijds veelal Ter Pelkwijk geschreven.

Omtrent hun huwelijk vindt men te Groningen: »Saturni den 15 April 1747 (eerste aangifte): Willem Adriaan van Dam van Uitregt, sous Lieutenant van een compagnie Cavallerie ten dienste van den Staad der Vereenigde Nederlanden. P. S. en Catharina ter Pelkwijk van Groningen, pro qua de Hr J. ter Pelkwijk als vader. Gecop. (= gehuwd) den 24 Decemb. 1747 door Ds. Folkers voor het bedde«.[11]) De »heeren commissarissen der houwelijkse saaken deser stad Groningen« hadden op Jovis den 13 April 1747 geconsenteerd in de kerkelijke proclamatiën van Willem Adriaan Van Dam, van Uitregt, sous Lieutenant van een Compagnie Cavallerie ten dienste van den Staadt der Verenigde Nederlanden, en Catharina ter Pelkwijk«.[12])

Een vergelijking der data toont, dat het huwelijk onder bijzondere omstandigheden tot stand kwam, wat ook hieruit blijkt, dat het oudste kind Wilmmina Elizabeth reeds 9 Febr. 1748 te Groningen geboren werd (overleden te Groningen 1 April d.a.v.)[1])*a*) Het groote verschil tusschen de eerste huwelijksproclamatie en den datum van het huwelijk, n.l. ruim 8 maanden, doet denken aan een poging tot stuiting van het huwelijk door zijn vader, Mr. Willem van Dam, zulks mede in verband met de volgende feiten:

1°. In het testament der ouders, d.d. 21 Aug. 1747 voor notaris Pronckert te Utrecht gepasseerd, werd bepaald, dat alle leengoederen en alle vaste goederen zouden overgaan, ten deele tegen taxatiewaarde, niet op den oudsten zoon W. A. v. D., doch op den jongsten zoon Jakob van Dam; bij kinderloos vóóroverlijden op een der dochters, en eerst in de laatste plaats op W. A. v. D. Voorts leest men aldaar: »En vermits hun oudste zoon, den heer Willem Adriaen van Dam, tot haerlieder smartelycke droefheydt en tegen raad en will een huwelyck staat aan te gaan met seeckere Juffr. genaamt Catharina ter Pelkwyk, woonende tot Groningen, verklaerden zy denzelven Willem Adriaen van Dam te institueren in desselfs naakte en bloote legitime portie.« Mocht W. A. zich hiertegen niet verzetten, dan zou hij het vruchtgebruik genieten van hetgeen hem boven zijn legitieme portie zou toegekomen zijn, zonder dat dit meerdere na zijn overlijden zou overgaan op zijn nakomelingen.[13])

---

a) Vermoedelijk is het om deze reden, dat Ferwerda, in 1763 verschenen, den datum van het huwelijk niet in de genealogie van het geslagte van Dam vermeldt.

2°. Maakten de ouders dd. 21 Aug. 1747 en de vader dd. 31 Aug. 1761 den jongsten zoon, of, bij diens vooroverlijden, hun schoonzoon Laurens Grothe tot executeur en voogd over minderjarige kinderen, en niet den oudsten zoon. [13])

3°. Zouden de leengoederen (Isselt) en de vaste goederen van den vader ook krachtens zijn laatstbedoeld testament dd. 31 Aug. 1761 eerst in de laatste plaats overgaan op den oudsten zoon, W. A. v. D., terwijl de bepaling nopens den executeur, onder 2° vermeld, ook thans werd gehandhaafd. Echter werd toen aan de kinderen van wijlen W. A. v. D. nog f 9580 gepraelegateerd, welke de 3 andere kinderen van Mr. Willem v. D. na den dood van hunne moeder boven hun »bloote en naakte legitime portie« uit hare erfenis genoten hadden en welke W. A. v. Dam nooit ontvangen had. Zijn kinderen zouden dit, hun erfdeel eerst ontvangen, wanneer de jongste hunner 25 jaar oud zou zijn. [13])

4°. Praelegateerde de vader bij codicillaire dispositie, dd. 8 Aug. 1763 door hem aan notaris Blekman te Utrecht overhandigd, aan zijn jongsten zoon Jakob tegen de getaxeerde waarde ook de Ambachtsheerlijkheid Pijlsweerd, kort te voren door hem aangekocht. [13])

5°. Bepaalde de vader bij codicillaire dispositie, dd. 3 Nov. 1767, notaris Bleckman te Utrecht overhandigd, dat Vrouwe Catharina Ter Pelkwyck, weduwe van den heer Willem Adriaan van Dam, noch hare kinderen, zich in zijn sterfhuis zouden mogen vervoegen of daar logeeren, tenzij met toestemming van den executeur. [13])

6°. Praelegateerde de vader bij codicillaire beschikking dd. 6 Jan. 1773 (notaris Blekman) ook de familie-portretten en familiestukken aan zijn jongsten zoon, terwijl bij de scheiding van zijn boedel aan de kinderen van wijlen zijn zoon Willem Adriaen met 3 % rente per jaar in rekening moesten worden gebracht de uitkeeringen à f 500 's jaars, door vrouwe Catharina ter Pelkwijk sedert 1761 in hare hoedanigheid als moeder en voogdes dier kinderen genoten »tot beter onderwijs en educatie«.

Merkwaardig is het, dat ook de vader, Mr. W. v. D., een huwelijk had willen aangaan tegen den zin zijner ouders (hoewel het daartoe niet gekomen is). Zulks blijkt uit het testament van diens vaders, dd. 15. Oct. 1710 voor notaris de Wilde te Amsterdam gepasseerd [14]) en uit het testament van zijne tante

Adriana van Dam (tr. Mr. Carel Rudolph van Kuffeler) dd. 28 April 1711, gepasseerd voor genoemden notaris, waarin zij de mogelijkheid voorzag, dat haar neef, de Hr. Willem van Dam, zou trouwen tegen het goedvinden van de respectieve familiën, zoo van zijn vaders- als moederszijde, in welk geval hij geheel onterfd zou worden. [15])

Omtrent het verdere leven van W. A. v. D. is weinig bekend. De geboorteplaatsen zijner kinderen: No. 2 op 6 Dec. 1749 te Zwolle; No. 3 te Deventer op 21 Febr. 1751; No. 4 op 25 Sept. 1752 te Eelde (overleden te Sneek op 1 Juni 1753); No. 5 te Sneek op 5 Maart 1755, en zijn eigen overlijden op 5 Jan. 1757 te Groningen [10]) geven eenige aanwijzingen omtrent zijn garnizoensplaatsen: Zwolle, Deventer, Sneek *a*) en Groningen. Eelde moet vermoedelijk *niet* hieronder gerekend; hier woonde en overleed hoogstwaarschijnlijk de moeder van zijn vrouw. Nagenoeg zeker is het, dat W. A. v. D. sedert 17 Nov. 1748 te Zwolle in garnizoen was, want: »1748 den 18 Novemb. hebben den Coll. »Commandant Alewyn van Werven *b*) en de Major Onderwater van »het Regiment Cavallerie van den Heer Lt. Generaal Faget van »Assendelft, alhier (= Zwolle) op gisteren in guarnisoen gekomen, »volgens aan haar verleende permissie, in plaats van voor het »front vant Regiment, de vorenstaande eed (onvermindert dan »ook nog d' ordres, welke van wegens zijne Hoogheid den Heere »Prince Erfstadhouder, als Capitein en Admiraal Generaal etc. »etc. etc. aan haar zouden mogen gegeven worden) met haar »onderhebbende officieren op het Raadhuis afgelegt, coram »(= in tegenwoordigheid van) schepenen Kamena, Scriverius en »Waterham. Me presente P. T. Golts, Secret. 1748-11.18.« [16])

Neemt men nu in aanmerking, dat W. A. v. D. tot bedoeld regiment behoorde, en blijkens het hierboven staande in 1752 zelfs behoorde tot de compagnie van den hier genoemden majoor P. Onderwater en dat in Dec. 1749 een kind van W. A. v. D. te Zwolle geboren is, dan is het nagenoeg zeker, dat hij op 17 Nov. 1748 met de bovengenoemde 2 compagnieën van het regiment Heynenoort Zwolle binnengemarcheerd en daar minstens ruim één jaar in garnizoen geweest is.

---

a) Oude garnizoenslijsten, eedboeken e. d. zijn te Sneek in het archief niet bekend.

b) Hij heet in de Staten van Oorlog van dien tijd: Pieter Constantijn Halewijn van Werve.

Wanneer en op welke wijze de hier bedoelde Cavalerie Zwolle weer verlaten heeft, is mij aldaar niet gebleken.

Bij den doop van zijn 5e kind, 7 Mrt 1755 te Sneek, is hij: *Luitenant* in 't Regement *Cavallerij* van den Luitenant-Generaal van Heinenoort.[17]) Blijkbaar is hij derhalve tusschen 1747 en 1755 tot dien rang bevorderd; het juiste tijdstip vermocht ik niet na te gaan.

W. A. v. D. *overleed* te Groningen 5 Jan. 1757. Zijne vrouw teekende hieromtrent in het familieboekje aan: »In 't jaar 1757 »en 5 januari, 's morgens om twee uur is mij zeer geliefden man »den Heer Willem Adriaan van Dam in het 38 jaar zijns ouder»doms, na een ziekte van 13 daagen in den Heer ontslaapen, en »den 10 dito daar aan volgende in de groote Kerk tot Groningen, »op militaire wijse begraaven«.[10]). Hieruit blijkt, dat hij tot aan zijn dood in militairen dienst geweest is, hoogstwaarschijnlijk in hetzelfde regiment Cavalerie, want in het hiervóór aangehaalde boekwerk: »Militaire Zaken«[9]) blijkt uit stuk No. 115 »Staat van 's Lands militie, zo als die Aº. 1758, volgens de patenten, daar van door H. K. Hd. gedepecheerd, in de onderstaande guarnisoenen staat gerepartitieerd«, dat destijds te Groningen aan Cavalerie slechts 2 eskadrons (4 compagnieën) van het regiment Heynenoort in garnizoen lagen.

Aangezien W. A. v. D. te Groningen geen burgerrecht gekocht heeft, is op die wijze niet na te gaan, wanneer hij er in garnizoen gekomen is.[18])

Daar er te Groningen geen grafboeken van de kerken bestaan, is zijn begraven aldaar niet te vinden; men heeft er slechts aanteekeningen nopens hen, die na 11.30 v.m. begraven zijn. Daarin komt hij niet voor. Wel vindt men er:

»1757. January 10. (Dag van begraven.) Mevrouw van Bulde»ren *a*) wegens de Heer Luit. van Dam. Volkeringestraat. (woon»plaats) f 2. (voor licent-cedulle betaald f 2). 45 in de kerk«.[19]) (graf no. 45 in de kerk). Dit graf, waarin 24 Dec. 1755 zijn schoonvader, de Hr. I. Ter Pelkwijk begraven was,[20]) werd 26 Mei 1763 door de kerkvoogden bij publieke veiling aan een ander verkocht.[19] *b*)

---

a) Abraham Blencke, vermoedelijk een broeder van v. D.'s schoonmoeder, trouwde Maria van Bulderen. Laten 21 Febr. 1725 te Groningen een zoon Gerrit doopen.

b) Toch is in dit graf in 1804 nog de weduwe van Dam-ter Pelkwijk begraven; zie blz. 41.

Omtrent het *vermogen* van W. A. v. D. is weinig bekend. Verschillende aanwijzingen duiden er op, dat het daarmede niet zeer gunstig gesteld was. Zoo o.a. de mededeelingen, hiervóór uit testamenten zijner ouders gedaan, en het feit, dat de weduwe later van haar schoonvader een jaarlijksche toelage genoot »tot beter onderwijs en educatie« harer kinderen.[13])

14 Febr. 1748 (d.i. 5 dagen na de geboorte van hun oudste kind) maakten »De Eedl. Manhafte Hr. Wilm Adriaan van Dam, »sous Lieutnt. in 't Regiment van den Hr. Generaal Schultz van »Hagen, benevens Mevr. Catharina ter Pelkwijk, deszelfs echtge»noot« hun testament vóór burgemeesteren en raad van Groningen. Zij hadden bij hun huwelijk geen huwelijksche voorwaarden gemaakt, en maakten nu hun kind, dat zij reeds hadden, of kinderen, »zo zy in komstig in egte mogte procreëeren«, tot universeele erfgenamen van alle na te laten goederen. Indien een van beiden overleed, zonder dat er kinderen waren, zou de langstlevende eeuwig en erfelijk genieten alle zoo aangebrachte als staande echte aan te winnen goederen, doch ten lijftocht bezitten alle staande echte aan te erven goederen en deze behouden tot den dood toe. Daarna zouden laatstgenoemde goederen »retourneeren en devolveeren naar de zijde, waar zij van daan gekomen zijn«.[21])

Catharina ter Pelkwijk werd 2 Juni 1726 te Groningen *geboren*[22]) en dien dag in de Aa-kerk aldaar als volgt *gedoopt:*

»1726. Junius. Sond. den 2. Catharina, d.v. Jan Ter Pelck Wyck, en Ida Allegunda Blencke, Echte L. in de Bruggestraet«.[23]) Zij heette naar hare grootmoeder van vaderszijde.

Voor hare *afstamming* zie men den hier volgenden kwartierstaat. De nog bestaande familie ter Pelkwijk behoort tot hetzelfde geslacht *a*), evenals de bekende, ongehuwd in 1834 gestorven Mr. Jan ter Pelkwijk, lid der Gedeputeerde Staten van Overijsel. Voor zoover het tegendeel niet uit afzonderlijke noten blijkt, is die kwartierstaat mede ontleend aan gegevens van genoemde familie.

26 April 1757 verscheen voor burgemeesteren en raad van Groningen Mevr. Ida Allegonda Blenke, wed^e. van den Heer Pelkwijk en als gemachtigde van hare dochter, de wed^e. van den heer Lt. van Dam, en verklaarde voor *f* 7000 verkocht te hebben

a) Waartoe o.a. de tegenwoordige secretaris van 's Gravenhage behoort.

aan den Heer Raadsheer Berent van Iddekinghe hare behuizinge met een tuintje ter zijden, benevens een kamer en paardenstal in de Poelestraat op eigen grond. De kooper had het pand reeds op 1 Mei 1756 aanvaard. Uit eene aanteekening in margine blijkt, dat de koopschat haar 23 Juni 1757 ten volle voldaan was. [24]) Een en ander waarschijnlijk in verband met het overlijden van W. A. v. D.

De weduwe vestigde zich vermoedelijk reeds kort na den dood van haar man te Paterswolde of had daar een buitenverblijf, want haar jongste kind, na zijns vaders dood, 7 Febr. 1757 aldaar geboren, werd te Eelde gedoopt [10]), terwijl onder hen, die met attestatie naar Eelde overgekomen zijn, onder 1774 vermeld worden:

»Bij de Braak en Nieuwe Borgom:
Mevrouw Pelkwijk;
Mevrouw van Dam;
De Luitenant Pelkwijk;
Juffer Pelkwijk.« [25])

De plaatsaanduiding — bedoeld is: in den omtrek van de Braak en Nieuwborg of Nyborg — bewijst, dat mevrouw van Dam en de familie ter Pelkwijk destijds gewoond hebben te Paterswolde, gemeente Eelde.

Zoowel op 21 Aug. 1779 als op 2 Jan. 1784 betaalde Mevr. de wed[e]. van Dam (Mevr. Pelkwijk) een licent-cedulle voor het begraven te Groningen van een harer kleinkinderen, n.l. een kind van haar dochter Jakoba Aletta Francina, gehuwd met den Heer J. H. L. Piccardt. [19])

Zooals hiervóór bleek, was de vader van W. A. v. D. met diens huwelijk geenszins ingenomen. *a*) Dit nam niet weg, dat er, althans later, een goede verstandhouding bestond tusschen de weduwe van W. A. v. D. en diens jongere broeder Jakob van Dam, Heer van Isselt en Pijlsweerd, en echtgenoote, blijkende uit een brief van laatstgenoemde uit Utrecht, d.d. 8 Jan. 1785 aan hare schoonzuster, en aanvangende: »Suster-lief!« [26])

Catharina ter Pelkwijk *overleed* te Groningen 22 Juli 1804. Een harer kinderen teekende daaromtrent in het familieboekje op: »den 22 Juli 1804 is onze geliefde moeder Catharina Ter Pelkwijk, weduwe van Dam, in haar agt en zeventigste jaar tot Groningen overleden en in de Grote Kerk met koetzen begraaven.« [10])

a) Vergelijk blz. 35 en 36.

Omtrent hare begrafenis vindt men het volgende: »1804. July 26 (datum van begraven). Mevr. Ter Pelkwijk, wed^e. van Dam an 't grote markt (woonplaats). *f* 2 (kosten van de licent-cedulle) No. 45 in kerk (no. van het graf). verluiden *f* 9—7—". Barvegelt f — 12.—" [10]) Bij hare begrafenis in de Martini-kerk (hier wordt 27 July 1804 opgegeven) werd *f* 19—8—" opgehaald. [27]) Zij is dus blijkbaar nog begraven in hetzelfde graf als haar vader en haar man, hoewel dit graf in 1763 door de familie verkocht heet te zijn. *a*) Zij was »reeds zo veele jaren vóór haren dood een voorwerp van medelijden vanwege haar broosch lighaam.« [28])

De Heer W. C. A. Hofkamp, oud-directeur van gemeentewerken te Leeuwarden, die van haar afstamt, bezit haar portret in olieverf.

Willem Adriaan van Dam en Catharina ter Pelkwijk hebben gewonnen 6 ***kinderen.***[1]) Genoemde Heer Hofkamp bezit een zeer uitgebreide geslachtslijst, waarin deze met hunne afstammelingen, ook in de vrouwelijke lijnen, zooals Piccardt, van Iddekinge, Hofkamp, Offerhaus, van den Bergh, Jung, enz. enz. volledig uitgewerkt zijn.

Deze tak, de oudste der van Dam's, is in de mannelijke lijn uitgestorven. Enkele vrouwelijke takken zijn geleidelijk in stand gedaald of tot armoede vervallen.

Amersfoort, September 1910.

Opmerking.

Een vendrig van Dam (aangesteld 26 Juli 1732) komt voor in het »Naemregister« van 1733, blz. 77 bij het regiment Amerongen. In 1735 heet hij van Dam de Daudegnies, in 1736 van Dam de Daudegies; in 1737 t/m '40 van Dam. In laatstgenoemd jaar was hij vendrig bij het regiment infanterie Bedarrides te Utrecht. In 1741 heet hij van Dam D' au D'egnier. Van 1743 t/m 1746 was hij kapitein in het regiment van Dorth. In 1761 en 1762 was hij luitenant-kolonel en heet in het officiersboekje B. (respect. H. A. Baron) van Dam d' audegnies. Dit geslacht was Baron en komt ook voor in de Nederlandsche jaarboeken. Tot den hier behandelde W. A. v. D. staat het, voor zooveel bekend, in geen betrekking.

---

a) Zie bladz. 38.

Kwartierstaat van *Catharina ter Pelkwijk.*

Jan ter Pelkwijk tr. *Jenneken Weenink* — Sander Craenen tr. N. N. — Gerrijt Blencke tr. Elisabeth d'La Haije — Doct. Abraham Huisman tr. Fockjen Popkens

(zoon van Joost, ob. 4 Juni 1648) geb. 1623 ob., vermoedelijk te Amsterdam, 8 Nov. 1686. *a*)

geb. 1611 ob. 30 Aug. 1681 en begraven in de Westerkerk te Amsterdam. *a*)

Gerrit ter Pelkwijk tr. te Winterswijk Juni 1693 *Catharina Craenen* ondertr. 20 Mei t. v.[29])

geb. Winterswijk 1 Mei 1648 ged. ob. Winterswijk 15 Juni 1717 begr. aldaar 21 Juni d.a.v.[30])

geb. ged. Winterswijk 23 Jan. 1661[31]) ob. Winterswijk 16 Jan. 1745 begr. aldaar 22 Jan. d.a.v.[32])

Gerrijt Blencke tr. *Bouwina Huisman*

ged. Groningen 22 Jan. 1654[33]) ob. begr.
1691 vaandrig bij het burgerregiment.
1692 tot . . . Boekhouder West Ind. Compie. te Groningen.
Aankomende in dè »Gezworene Meente« *b*) te Groningen 1702, '06, '09, '12 en '15; continueerende in die functie in 1703, '07, '10, '13 en '16.[34])
Liet te Groningen 8 kinderen doopen en heet in de desbetreffende acten, behalve »lid der gezworen gemeente«, ook »vaandrig« of »boekhouder«. *c*)[35])

ged. Groningen 27 Nov. 1662.[36])

Jan ter Pelkwijk tr. te Groningen 7 Febr. 1723[37]) (ondertr. 23 Jan. t. v.) *Ida Alagonda Blen(c)ke*

geb. Winterswijk 3 Nov. 1694. ged. aldaar 7 Nov. d.a.v.[38])
ob. te Groningen 19 Dec. 1755.[10]) begr. Martinikerk ald. 24 Dec. d.a.v.[20])
postmeester te Groningen.[1]) *c*)

geb. Groningen. ged. Groningen 12 Aug. 1698.[39])
ob. April 1774.[10]) begr. in de kerk te Eelde 28 Mei 1774.[10])

Catharina ter Pelkwijk
ged. Groningen 2 Juni 1726. ob. Groningen 22 Juli 1804. begr. Martinikerk 26 (of 27) Juli d.a.v.
tr. te Groningen 24 Dec. 1747 (ondertr. 15 April t.v.) Willem Adriaan van Dam.

---

a) De inschrijving is te Amsterdam niet gevonden. In de boeken der collaterale successie vindt men daar wel, dat te Amsterdam stierf op 17 Febr. 1725 Joost ter Pelkwijk, nalatende f 11.400 (boek 19, folio 795). Van hem erft Jan ter Pelkwijk (met handteekening). De voornamen wijzen uit, dat men hier met leden der zelfde familie ter P. te doen heeft.

b) De »gezworene meente« was een vertegenwoordiging van de burgerij, die alleen in bijzondere gevallen optrad, derhalve iets geheel anders dan vroedschap of schependom. Zij kan alleen vergeleken worden met de »Gemeenslieden« in Gelderland. Zie het proefschrift van Mr. Th. Ruys J.Pzn. De Gezworen Gemeente in Overijssel en Gelderland. Tot »gezworene« werden te Groningen alleen »achtbare burgers« verkoren.

c) Deze werd destijds door den Erfstadhouder benoemd. Zie J. E. Heeres. De wijzigingen in den regeeringsvorm van Stad en Lande in de jaren 1748 en 1749; blz. 154.

AANTEEKENINGEN.

[1]) Ferwerda, Genealogie van het Geslagte Van Dam, 13e Generatie, Dd. 5. [2]) Doopboek Iacobikerk, oud-archief Utrecht. [3]) Notarieel archief Amsterdam [4]) Naemregister der Heeren Militaire Officieren, enz., in dienst en onder 't Gebied van Haar Hoog Mogende (onze z.g. »officiersboekjes«), jaargang 1745, blz. 20. [5]) Als voren, 1746, blz. 21. [6]) Res. van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Friesland, dd. 14 Nov. 1746. Zie ook stuk 14 van het in noot [9]) genoemde boekwerk. [7]) Gegevens van het krijgsgeschiedkundig Archief. [8]) Zie ook Navorscher. 1898, blz. 150. [9]) Ontleend aan het boekwerk »Militaire Zaken«, deel 1745 tot 1761, voor een groot deel in m.s. en o.a. berustende in de bibliotheek der Kon. Mil. Ac. Het jaartal zijner commissie komt overeen met dat, door Ferwerda vermeld. [10]) Zie Navorscher, 1904, bl. 154 e.v., waar de inhoud van bedoeld familieboekje door mij is medegedeeld. [11]) Proclamatie-boeck van het trouwen. [12]) In originali aanwezig in het familiearchief. [13]) Zie de genealogische aanteekeningen-van Dam, VI. [14]) Notarieel archief. Amsterdam. Notaris H. de Wilde. De desbetreffende tirade is vermeld in de hiervóór genoemde aanteekeningen, VI. [15]) Secrete acte van den genoemden notaris op den genoemden dag. [16]) Eedboek van de in de stad komende militairen (1625 tot 1796). Oud-archief Zwolle. [17]) Register van gedoopten bij de gereformeerde kerk te Sneek. [18]) Register van die het Groote Borgerregt versogt en geobtineert hebben (Groningen). [19]) Licenten-protocol (archief van de kerkvoogdij) te Groningen. [20]) Als voren: »1755, December 24. Hr. I. Ter Pelkwijk. Poelstraat, f 2; 45 in de kerk.« (graf no. 45 in de kerk). Zie voor dit graf verder blz. 38. [21]) Minuten en concepten van verzegelingen der stad Groningen. [22]) Gegeven van den Heer W. C. A. Hofkamp te Leeuwarden. [23]) Doopboek Aa-kerk Groningen, oud-archief aldaar. [24]) Stads schuld-protocollen van Groningen. [25]) Nieu Register van Ledematen, zo door mij aangenomen als met attestatie overgekomen. Kerkelijk archief van Eelde. [26]) Brief, aanwezig in het archief der familie. [27]) Dode-Colecten bij de begravenissen: »27 July 1804. M. K. (= Martinikerk) bij 1 oude, Catharina Pelkwijk, f 19-8-»." [28]) Brief van rouwbeklag van haren broeder A. ter Pelkwijk, Heino, dd. 27 Juli 1804 aan hare kinderen, welke brief in het bezit is van den Heer W. C. A. Hofkamp, oud-directeur van gemeentewerken te Leeuwarden. [29]) Aangeteekend te Winterswijk: 20 Mei 1693. Gerrytt ter Pellewick met Cattrijna Craenen, beide tot Winterswick. [30]) Overledenen te Winterswijk: Gerrit te Pellewik, 21 Juni 1717 (datum van begraven). [31]) Hervormd doopboek Winterswijk, 23 Jan. 1661. (Vader) Zander Craenen. Doch(ter) Trintjen (= Catharina). Get(uigen) Rotgher Poolhuys; Grietjen Schutten; Agnes Cranen. De vader liet voorts 11 April 1664 aldaar een zoon Jan doopen. Get.: Jan Becker; Hendrick Cranen; Styntje Brans. [32]) Grafboek Hervormden Winterswijk: 16 Jan. 1745 gest., 22 begr. Wed. Gerrit te Pellewik. [33]) Doopboek Ned. Herv. gem. Groningen: 22 Jan. 1654. Gerryt, zoon van Gerryt Blencke en van Elisabeth d' La Haye. [34]) Gegevens van het fonds voor biographische documentatie te Groningen. [35]) Doopboeken Ned. Herv. gemeente Groningen. [36]) Doopboek Ned. Herv. Gem. Groningen: 27 Nov. 1662. Bouwina, dochter van Doct. Abraham Huisman en van Fockjen Popkens. [37]) Proclamatieboek Groningen. Saturni den 23 Januari 1723 (aangifte) Jan ter Pelkwijk, van Wenterswijk, uyt 't Graafschap Zutphen, p.s. en Ida Alagonda Blenke, van Groningen, pro qua de hopman Blenke als neef. Den 7 Februarii 1723 door Ds. Alberthoma. A. K. (= Aa Kerk). In margine staat: Door den bruydegom is vertoont het Gerightelijke consent van syn Moeder. Met belastinge tot Amsterdam. [38]) Gegevens kerkelijk archief van Winterswijk: Doop 7 Nov. 1694. Gerrit ter Pellewick vader, zoon Jan. Als getuige Joost ter Pellewick, Jan ten Hulsen, Geesje ter Pellewick weduwe Meir.« [39]) Doopboek Ned. Herv. Gem. Groningen: 12 Aug. 1698. Ida Allegonda, dochter van boekh. Gerrit Blenke en van Bouwina Huismans.

Geslachtslijst-DE HAAN. (Dordrecht).

Er schijnen in Dordrecht meerdere niet-verwante families «de Haan« geleefd te hebben. Eene daarvan heb ik in 't bijzonder nagegaan en ik geef hieronder enkele genealogische aanteekeningen, die ik in staat was ten archieve dezer stad te verzamelen.

Het oudste gegeven dat ik vond is:

I. *Nicolaes de Hain*, die in Mei 1596 in de Groote Kerk te Dordt wordt begraven. Deze woonde waarschijnlijk eerst in Breda en is daarna bij zijn zoon te D. komen inwonen. Immers vermeldt 't trouwboek:

II. »*Abraham Claesz. de Hain*, j.m. van Breda, wonende in Pauwesteijn bij sijn moeder«, huwt 29 Juni 1611 te D. »met *Ida Adriaen Brandwijcxdochter* van dordregt.« Zijn tweede huwelijk is ingeschreven als: *Abram Claeszen de Haen,* wedr van Breda, wonende alhier, met *Elsjen Jansd. van Breunisken*, wonende tot Amsterdam, perschrijven vandaar, getrouwt 28 October 1040.«

(Matthys Balen vermeldt in zijn »Beschrijvinge der Stadt Dordrecht« (geslacht van Wingerden) dat *Johanna van Wingerden* getrouwd was met *Adriaen de Haan.* Inderdaad vinden we: »*Adriaen de Haan*, notaris, j.m. van Breda, wonende bij de tollebrugstraet, (huwt) met *Johanna van Wingerden*, j.d. van Dordregt, mede woonende omtrent de tollebrugstraet, op 19 November 1658. Een zoon uit dit huwelijk was *Mattheus de Haan*, (1663—1729), gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië. [1]) Verwantschap tusschen Nicolaes en Adriaen lijkt mij zeer waarschijnlijk.

III*a*..... gedoopt Februari 1614. De naam van het kind is niet ingevuld, doch vermoedelijk was het *Magdalena*, die trouwt met *Andries Janssen van Gewas* (ook wel: Gwas). Ik vond nog: »5 Mei 1655, Wij... etc. oirconden dat voor ons quam: *Abraham Claesz. de Haen*, schrijnwerker, borger deser

[1]) Voor wapen de Haan, zie Rietstap. Navorscher 1867 p. 22 e. v. vermeldt het wapen ven M. de Haan als hangende binnen de Hollandsche Kerk te Batàvia. Balen zegt, dat Adriaen de Haen op Batavia is overleden en begraven. Zijn vrouw omrrent de Straat Sunda en op 't Princeneiland begraven.

Stede«, die van zijn zwager *Andries van Gewas* 1000 car. guldens tegen 5 % leent en het huis, genaamd Pauwesteyn, omtrent de Torenstraat, daarvoor onderzet. Zwager zou dan hier de beteekenis van schoonzoon hebben. Immers 31 Maart 1640 en ook 20 April 1652 wordt een kind Joannis geboren uit de ouders: *Andries Janssen van Gewas* en *Magdalena* Abrahams *de Haen*.

III*b*. *Nicolaes*, ged. Januari 1616, overl. vóór 1622.

III*c*. *Johannes*, ged. November 1618,

III*d*. *Nicolaes*, ged. Juli 1622.

III*e*. *Catelijne*, ged. Maart 1627.

III*f*. *Mattheus*, ged. . . . . Hij trouwde 27 Sept. 1671 (en is dus vermoedelijk uit het 2e huwelijk) met *Joannette Francot* (ook: Jenneke Frankot) van de Fransche Gemeente; zij overleed in April. 1720 en werd 1 Mei d.a.v. begraven in de klasse van f 3.—.

Of *Nicolaes* (III*d*) de vader is van *Geertruy de Haan* (wier moeder was *Heijltje Margaretha de Rouw*) die huwde met *Vincent Thierens* (zie Nederl. Patriciaat op »Thierens«) heb ik niet kunnen uitmaken.

Kinderen van Mattheus en J. Francot zijn:

IV*a*. *Abraham*, geb. 7 Nov. 1672.

IV*b*. *Elisabeth*, ged. 20 Nov. 1674, overl. in 1707.

IV*c*. *Cornelis*, ged. 20 Sept. 1677.

IV*d*. *Gerrit*, ged. 21 Jan. 1680 (volgt)

IV*e*. *Maria*, ged. 20 April 1682.

Gerrit de Haen (IV*d*) trouwt . . . . . met *Elisabeth Maersen* (ook: Masse, Maasse, Massee, enz.) Kinderen:

V*a*. *Mattheus*, ged. 26 Febr. 1702 (volgt)

V*b*. *Ida*, ged. 21 Dec. 1703.

V*c*. *Elisabeth*, ged. 5 Juni 1710, overl. vóór 1720.

V*d*. *Cornelis*, ged. 9 Oct. 1711.

V*e*. *Marijke*, ged. 28 Sept. 1717.

V*f*. *Elisabeth*, ged. 5 Juni 1720.

Mattheus de Haan (V*a*) huwde in 1724 met *Regina de Nuijver* (ook: den Nuijver, de Nijver, den Uijver, den Eijver, enz.) Hij is begraven 15 Dec. 1745. Kinderen:

VI*a*. *Cornelis*, ged. 22 Dec. 1724.

VI*b*. *Elisabeth*, ged. 29 Maart 1727, overl. vóór 1729.

VI*c* *Elisabeth*, ged. 18 April 1729, begraven 2 Mei 1792.
VI*d*. *Gerrit*, ged. 9 Maart 1731..
VI*e*. *Ida*, ged. 27 Juni 1733 (volgt)
VI*f*. *Dingeman*, ged. 4 Oct. 1735.
VI*g*. *Johannis*, ged. 27 Aug. 1737 (volgt)
VI*h*. *Isaäc*, (volgt)..

Ida de Haan (VI*c*) trouwt, wonende te Gouda, te Dordt op 7 April 1752 met *Maarten Lipjes*, weduwnaar aldaar. Zij hertrouwde 5 Dec. 1756 als diens weduwe, wonende in de Prinsenstraat te D., met *Hendrik van Bentum,* weduwnaar in de Wijnstraat bij 't Groothoofd. *Hendrik van Benthem* werd begraven 30 Aug. 1769; *Ida de Haan* 17 Febr. 1775.

Isaäc de Haan (VI*h*) is geboren te Rijsoort, en trouwde te D. 13 April 1772, wonende in de Wijnstraat bij de Beurs, met *Maria Rouffaer*, j.d. woont in de Wijnstraat bij 't Groothoofd, dochter van *Huybert Rouffaer* en *Sibilla Jamin.* Uit hun huwelijk zijn mij alleen bekend *Mattheus* en *Sibylla de Haan*, als tweelingen geboren 7 Augustus 1774.

VI*g*. *Johannis de Haan* is eveneens geboren te Rijsoort, hoewel in Dordt gedoopt (27 Aug. 1737). Hij trouwde, wonende te D. in de Voorstraet over het Steegoversloot, geassisteert met zijn vader *Matthijs de Haan*, met *Jenneke van der Schep*, j.d. geboren te D., en aldaar gedoopt 13 Juli 1735, als dochter van *Adrianus van der Schep* [1]) en *Goverdina Smits.* Zij overleed te D. 9 Dec. 1821. Hun huwelijk had plaats 10 April 1763. Kinderen:

VII*a*. *Mattheus*, ged. 20 April 1764. (volgt)
VII*b*. *Goverdijna*, ged. 10 Sept. 1766.
VII*c*. *Adrianus*, ged. 26 Aug. 1768, begraven 17 Febr. 1770.
VII*d*. *Regina*, ged. 23 Sept. 1770, trouwt met *Coenraad Morks.*
VII*e*. *Adrianus*, ged. 26 Aug. 1774.

Mattheus de Haan (VII*a*) trouwt, wonende in de Voorstraat bij de Wijnbrug en bijgestaan door zijn vader *Johannes de Haan*, met *Christina Huijsman*, [2]) j.d., wonende in de Voorstraat bij de Nieuwstraat, op 14 October 1792. Zij was ge-

[1]) »*Audriaen van der Schep*, j.m. van dordregt, woond aan den Noordendijk, geassisteerd met *Mels Schep*, zijn vader, met *Goverdina Smits*, jongedogter van Vueren, woont aan den Noordendijk bij mondeling consent van *Heijman Smits*, haer vaeder, den 22 Aug. 1729 in huijs getrout door Ds. Bosschaert op order van den hr. President Borgemeester.

[2]) Zie Rietstap.

boren te D. 24 Aug. 1766 als dochter van *Philebertus Huijsman* en *Christina de Bie*. Zij overleed 6 Aug. 1829. Hij overleed 27 Aug. 1847.

Kinderen:

VIII*a*. *Johannis*, ged. 25 Jan. 1793, overl. 9 Mei 1795, begr. 11 Mei d.a.v.

VIII*b*. *Philebertus Huijsman*, ged. 29 Nov. 1794. (volgt)

VIII*c*. *Jenneke Goverdina*, ged. 19 Sept. 1796. (volgt)

VIII*d*. *Christina*, ged. 17 Juni 1798, overl. 23 Maart 1800, begr. 25 Maart d.a.v.

VIII*e*. *Johannis*, ged. 5 Maart 1800, ongehuwd overleden.

VIII*f*. *Christina*, ged. 7 Jan. 1802.

Jenneke Goverdina (VIII*c*) trouwde met *Pieter Rijshouwer*, zoon van *Arie Rijshouwer* en *Catharina de Hoog*, geboren te Rotterdam (?)

Philebertus Huijsman de Haan (VIII*b*) trouwt 5 Dec. 1818 te D. met *Cornelia Rijshouwer*, geb. te Rotterdam 20 Febr. 1794, overl. te D. 26 Nov. 1868, dochter van *Arie* en *Catharina de Hoog*. Hij overleed te D. 14 Maart 1876.

Kinderen:

IX*a*. *Christina Cornelia*, geb. te D. 9 Dec. 1817, overl. te 's Gravenmoer 1 Aug. 1902, gehuwd met *François Isaäc van Scheers* (geb. te D. 14 Juli 1813, overl. aldaar 13 Dec. 1877, zoon van *Johannis* en *Anthonia Ketting*.)

IX*b*. *Arie Rijshouwer*, geb. 2 Nov. 1819, overl. 11 Juli 1822.

IX*c*. *Cato Anthonia Goverdina*, geb. 16 Maart 1821, overl. 26 Juni 1901, gehuwd 24 Dec. 1851 met *Evert Schotman* (geb. 13 Juni 1804, overl. 24 Juni 1887 te D., zoon van *Dirk* en *Anna Catharina Schnuck*.)

IX*d*. *Mathilda Christina*, geb. 21 Juli 1823, overl. 3 Mei 1833.

IX*e*. *Maria*, geb. 15 Sept. 1826, overl. 7 Maart 1891, gehuwd 7 Mei 1851 met *Willem William van Strij*, geb. 30 Sept. 1826 overl. 18 Dec. 1879, zoon van *Abraham van Strij* (geb. 11 October 1790) en *Petronella van der Koog* (gehuwd 30 Maart 1811).

IX*f*. *Jenneke Goverdina*, geb. 16 October 1828, overl. 25 Mei 1895; gehuwd 1 Dec. 1852 met *Jan Schotman* (geb. 23 Mei 1827, overl. 22 Febr. 1897, zoon van *Adrianus* en *Jacoba Pot*.)

IX*g*. *Mathilde*, geb, ... 1830, overl. ... 1866.

IX*h*. *Mattheus Johannes*, geb. 9 Jan. 1831; overl. 29 April 1896, gehuwd met *Johanna Frederika Alwine Ochsendorf* (geb. 14 Sept. 1832, overl. 11 Aug. 1909, dochter van *Wilhelm Ernst Christian* en *Eleonore Conradine Sophie Gericke*).

Kinderen:

X*a*. *Philebertus Huysman*, geb. 10 Augustus 1858 (volgt)

X*b*. *Eleonora Conradine Sophie*, geb. 29 Juli 1859, ongehuwd, zonder beroep.

X*c*. *Wilhelmine Johanna Alwine*, geb. 13 Mei 1864, onderwijzeres, ongehuwd overleden 5 Januari 1917.

X*d*. *Cornelia Mathilda Christina*, geb. 25 Nov. 1868, overl. 11 Dec. 1910, gehuwd op . . . . . met *Jacob van Strij*, (geb. 20 Mei 1870, zoon van *Willem William van Strij* en *Maria de Haan* (IX*e*).

X*e*. *Mattheus Johannes*, geb. 12 Jan. 1873, ongehuwd, boekhouder.

X*f*. *Rosalie Caroline Sophie*, geb. 6 Dec. 1874, ongehuwd, onderwijzeres.

X*g*. *Cornelia* , geb. 11 Febr. 1877, ongehuwd overleden 13 Maart 1899.

X*h*. *Wilhelm*,
X*i*. *Cornelia*, } overleden resp. 14 en 4 maanden oud.

Philebertus Huysman de Haan, Ontvanger der Dir. Belast. enz. te 's Gravenhage, (X*a*) trouwt te Tholen op 14 April 1887 met *Johanna Maria van Gorsel* [1]) (geb. te Tholen, dochter van *Jan van Gorsel* [2]) en van *Maria Doeleman*. [3])) Hij overleed te 's-Gravenhage 17 Maart 1920.

Kind:

XI. *Johanna Frederika Alwine de Haan*, geb. 19 Aug. 1891 te Gennep, leerares.

Als wapen komt voor het bij Rietstap vermelde, als »de Haan (Dordrecht)«, en na 1792 dit verbonden met het eveneens door Rietstap beschreven wapen van *Huijsman*, boven een vogel, onder een zandlooper.

E. S.

---

[1]) Deze hertrouwde op 17 Mei 1912 te 's Gravenhage met *Adriana Alida de Regt*, geb. 5 Oct. 1881 aldaar, dochter van *Hendrik de Regt* (geb. 26 October 1842 te Rotterdam, overleden aldaar 10 Aug. 1909) en van *Jacoba de Vogel* (geb. 29 Mei 1844 te Dordrecht).

[2]) Geboren 27 September 1829.

[3]) Geboren 15 Maart 1832.

STEDEGESCHIEDENIS.

Gegevens voor eene geschiedenis van de haven enz. te Vlaardingen.

Medegedeeld door M. G. WILDEMAN.

Als van bijzondere waarde voor den toekomstigen geschiedschrijver van Vlaardingen lijkt mij het hier volgend afschrift van een »Recueil van verscheijde actens concerneerende de haven, sluysen, spuye, oostkade van de haven en andere buytendyksse werken te Vlaardingen«, loöpende over de jaren 1388 tot 1733, temeer daar het stuk is opgehorgen in een niet toegankelijk archief.

1388 Des dingsdaghs na St. Laúrensdagh door Aalbregt van Beyeren aen Willem Heer Aalbregts Dogter vande Wateringe, nu Gerrits wyff van Egmond, gegeven te bevisschen die visscherije voor den sluyse die onse Heemraeden sullen doen maken, off leggen voor de sluysen die te Vlaardingen opgevoert syn.

1470 Den 9 Maert 1470 hebben Hoogheemraden van Delfland besteed de nieuwe haven tot Vlaardingen te schieten van de Spuydammen af ter Maaswaarts opgaande.

De haven sal boven wyd wesen seven roeden en beneden in den bodem wyd blyven vyff roeden en sal diep wesen negen voeten van den oostlande dat péyl te nemen.

Mede te schieten een sloot aen die oostsyde van de haven ses voeten van den opperkant van de haven, ses voeten diep en ses voeten wyd; de aarde daaruyt komende op te schieten aen de oostsyde en die te leggen drie voeten vàn de kant van de sloot.

De aarde komende uyt de haven geheel en al te brengen in dat oude spuywaeter aen den dyck en geen aarde te laten op ses voeten nae aen de kant van de haven.

Ende is besteed aen 18 blokken elk blok 9 roeden uytgesondert 'tsesde blok is 13 roeden [1]).

1470 Den 21 Mey 1470 is gekeurt een hooft te maaken tot Vlaardingen aen de westzyde van de haven van den steenen

[1]) Registers van keuren en Ordonn. van Hoog Heemraden van Delfland gehou'en by Jan Huyge van Dam beg. 1469, f°. 12.

dyck of twintigh roeden langh; op denselven dagh wort nog gekeurt tselve hooft te maaken nog vier en twintigh roeden te lengen ten ijnde aen't andere voors.

Besteding van den westduykeldam te verlengen, 24 April [1])

1478 Den 23 April 1478 wort besteed dat hoofd te Vlaardingen keure te lengen en langer te maaken tien roeden 't ijnde aen van 15 het andere hooft ende sal dubbelt gemaakt wesen.

April. Op den 8e dagh van Junio wort besteed tot Vlaardingen dat hooft te aarden te weten dat men aen beyde syden en op het eynde van deselve hoofden binnen tegen die planken groen riet leggen, sal twee duymen dik en binnen tegen dat riet sal men setten goede riet zooden en dan dat andere wel digt gevolt, en aan beyden sijden gelyk opgebragt met klyaarde tot op een halve voet nae en sal men vorder vollen met goede klije te midden wegen int hooghste een roede boven die zydplanken en alsoo rond vervolgende 4 duymen binnen die planken en daarop wel gesood met een goede graszoode [2]).

1478 Den 7 Sept. besteding van eenige reparatiën aende hoofden aldaar.

1479 Tien roeden duykeldams te maaken in de haven tot Vlaardingen, beginnende van dat dwarsvleugelken inwaart om die haven daarmede te nauwen opdat het waeter te scherper syn loop hebben sal.

Dese dam sal gegort en geplankt wesen, als den ouden dam is aan de oostzijde van de haven staande.

1493 Item de suijdspuye op te doen, en
1498 den spuydam te hoogen van het hek aff aan beyde syden
[3]) omtrent 5 roeden teynde het spuywater den dam te hogen.
8499 't plaatwerk tussen byde de spuyen op te winden.

Item tplaatwerk aan de oversyde van het spuye op te winden.

1479 Item den 16e dag van April verder besteedt tien voeten duykeldams in de haven tot Vlaardingen te maken ut supra.

Item eodem die den ouden duykeldam staande in deselve voors. haven van het uytterste dwersvleugelke ter Maaswaart

---

[1]) Reg. id. id. gehouden by denselfden fo. 12 verso, 13 en 14.
[2]) Keuren en Ordonnanten voor den jare 1478.
[3]) Deze drie aanteekeningen zijn later met andere hand tusschengevoegd, doch staan niet op hare plaats.

op te nemen, ende die weder te steeken tynde aan den voors. nieuwen dam ter havenwaart ende alsoo verre alse strekken magh.

1486 Bestedinge van den ouden duykeldam met agt roeden te verlengen.

1492 Item.

1499 Item.

1516 Men sal die helft van het groote hooft tot Vlaardingen maaken ende repareeren naar het oude besteck van t'ynden van het voors. hooft dat binnen tien jaaren gemaakt is.

Item men sal den zuyddam vande vlaardinger haven repareren in syn oude grootte.

1518 Die spuydam te plaatsen aan elke syde 10 roeden en't aarde werk vande spuydam van den dyk aff tot de steenplaats te hoogen.

Dat groote hooft te repareren ente maaken naar die keur off bestek, dat daar aff is, die roede om etc.

Item Pieter Jansse de aarde dam van het hooft aff na dat taanhuys toe, 25 roeden den hoop om etc.

Item Dirk heeft den dam met die crebbe aen de oostzyde van die Vlaardinger have aangenomen te maken ende te repareren in de oude grootte. [1])

Dat hooft te maaken tlaatste derdedeel te landevaart na toude besteck 14 roeden.

Item t'eynde de 14 roeden voors. van en besuyden dat taanhuys een kadyk te maaken van 18 roe voeten toeleggens aen beyde zyden 6 voeten ingaande boven 6 voeten blyvende, beset aen beyde zyden met een groene ... alsoo naasten van de haven als t mogelyk sal wesen te doen langh 23 roeden.

Item aan den dam gelegen aen de oostzijde van de haven te Vlaardingen de krebbe van steen uyt te doen, rijswerk in te leggen en met steen te vollen en den dam te repareren in syn oude grootte. [2])

1520 Jan Gerrits heeft den oosthavendam tot Vlaardingen uyt te doen omtrent 5 roeden, en weer in te slaen van nieuwe paelen een voet langw. dan die oude. [3])

---

[1]) (In margine staat:) Nota ten ijnde de groote buitenweyde. Vide reeckeninge van de Amb. bew. van de 8 westsluyzen d'Ao. 1518.

[2]) Keuren en Ordonnantien, 1518.

[3]) Nota. Ten eynde de groote buytenweyde. Rek. en smaldeelig gedaan bij de gemeene Ambagtsbew. van de 8 westsluysen en west amb. bew. van Delfland, 1520.

1521 Vonnisse wegens het leveren van hout, arresteren van penningen, etc. tot den oosthavendam [9 aug.].

1522 en '23. Het groote spuywaeter diverse maalen gekeurt en besteedt door Ambagtsbew. van de aght sluyzen en Westampten van Delflandt. [1])

1525 Den oosthavendam te repareren in haer oude grootte aangenomen by Jacob Maartenze. [2])

1526 Den dam van het spuywater van het hek aff tot de steenplaats te hoogen.

1527 Den oosthavendam te repareren.

1530 den spuydam van de steenplaats tot den dyk te hoogen.

1533 den dyksloot int crom te schieten op de oude wydte in grootte en diepen van het spuye.

1534 over de oostsyde van de oostspuye te slaan een elsedammeke van tien voet lang.

Dito den spuydam te hoogen.

1535 van den elsendam by de spuye te verhelen aen den dam staande in de haven.

1536 'T aardewerk te hoogen van den dyk aff tot 8 roeden na aen geen syde die uytterste spuye.

De cade by het hek te repareren.

1538 Keure van aan 't hoofd een koker te maken van 12 roeden, 't kadyksken te maken, enz. (18 Maart).

Bestedinge van voorn. 12 roeden lenginge; die van Vlaardingen betalen $^1/_9$ part.

Aannemer van 't koker aen het hooft aarde en zooden hebbende gehaalt uyt iemands buytenlandt vraagt den eygenaar daervan betaling aen den aennemer welke daer off wordt geabsolveert, als staande alle buyten landt tot subjectie van de Dykagie en gemenelandswerken, en zynde de aarde gehaalt ter naaster lage en minste schade. 29 July 1538.

Den 12 December. Burgemeesteren van Vlaardingen versoeken by missive aen hoogheemraeden van Delflandt, dat het hooft tot Vlaerdingen ten naasten jaare gelenget mogt worden vyftien off sestien roeden, off soo veel min off meer als goed duncken sullen.

1539 den spuydam te repareren.

---

[1]) Rek. en smaldeeling van Amb. bew.

[2]) Keuren en Ord. 1525.

1540 Keure en bestedinge van 12 roeden elsendams t'enden t hooft enz. (10 Maart).

1544 Keure en best. van het diepen van de haven, etc.

1545 Den 3 April 15 door Hoogheemraden van Delflandt aan Burgemeesteren van Vlaardingen geconsenteerd dat sy den uytham aen de zuydsyde van de Vlaardinger haven sullen mogen uytnemen bij den steenplaetse aldaer ten ynde de schuring van de haven te regter zal mogen gaan ende platingh aen de Noortzyde tegens den uytham te min belast sal worden van schuringe. [1])

Consent van burgemeesteren t hooft te mogen lengen ten haren kosten etc. (13 April).

1546 Den elsendam aen de oostsyde van de haven bij de spuye die neergevallen is, de oude paalen uyt te winden, etc. [2])

En van de spuydam te slaan een nieuwen elsendam tot daar deselve wel vast staat.

1547 Het klyne spuywater door Dykgraaff en Hoogheemraden gekeurt (19 en 20 Maart).

1548 Den 30 Maart 1548 Hoogheemraden revoceeren consent van burgemeesteren van Vlaardingen tot het baggeren van kley off slik uit de haven aan steenbakkers gegeven en geven selfs consent wijl niemand anders in de voors. haven jurisdictie off te seggen heeft.

1549 't aardewerk op de spuye te repareren; de plating van de oostspuye Zuidwaert te repareren.

1549 Keure en besteding van de buytendyksche werken o.a. 't hoogen van de kade van de groote buitenweide.

1551 Keure beroerende het overdyken van de kromte tot Vlaardingen by de Koornmolen ald. (22 Maart).

Keure om het buytenland bewesten Vlaardingen te bedyken gent. de Vettenoord.

Den 24 Maart, dat de elsendammen en aarden dammen tegens de buytenweyde van den Grave van Arenbergh beoosten de Vlaardinger haven bij provisie zullen worden gemaakt ende onderhouden by de ambagtsbewaarders van de 5 oostambachten.

---

[1]) Reg. van Sententien en acten van consent van Hoogheemraden van Delfland, gehouden by Dirk Damassen heurl. Secrets.

[2]) (In margine:) Dezen dam staat by de steenplaats.

1552 Den 15 December Hoogheemraden voorn. gehoort het mondeling consent van burgemeesteren van Vlaardingen voor sooveel die stede aangaat, consenteeren Adriaan Jansse Jonge .... scheepmeaker te Vlaardingen te maken een hellingh in de platingh aen de Westsyde van de haven, sonder dat hy in de voors. haven eenige ondiepte sal mogen maken twelk den gemeenen lande van Delflandt hinderlijk soude mogen wesen.

1553 Keure ter repareering van de spuyen ende het aardewerk en spuycade.

1554 De steenbakkers geen aarde of slijk meer te mogen halen uyt de haven van Vlaardingen aen de steede syde.

Hetgeen by acte van Hoogheemraden van 30 Maart 1548 stilo curiae was geconsenteert — Consent van Hoogheemraden van Delflandt aen Adriaen Jorisse wonende aan de Ketel mede te Vlaardingen om met wagen en paarden over de spuy en spuykade tot Vlaardingen te rijden om sijn koorn en gewas uyt de groote buytenweyde te halen, mits reparerende dat hij aen de spuy off kaede breekt 14 Juny 1534. [1])

Accoort tusschen burgemeesteren der steede Vlaardingen ende Ambachtbewaarders van de 8 westsluysen in Delflant ten eenre en de Bailluw te Schiedam en twee steenbakkers te Vlaardingen ten andere syde door tusschenspraak van Hoogheemraden van Delflandt aangegaan den 16 Juny 1554.

3 Juny besteden van twee nieuwe spuyen.

1555 De Vlaardingsche sluys door hoogheemraden van Delfflandt vernieuwt.

Bestekken id. 9 Oct. 1554 en 4 Juni 1555.

1556 Keure en ordonnantien van hoogheemraden op de kade gelegen tusschen den Broekpolder en de polders van Aalkeet en Hoogstadt 27 Juny 1556.

1557 De Elsendam tusschen de Spuye en de steenplaats te Vlaardingen vernieuwt.

1558 Keure om de kade aan de oostspuye te verhogen.

1559 Den 9 April consenteeren hoogheemraden aen Adriaen Matthyssen, secretaris van den Haege en Adriaen Joris tot Vlaardingen als gebruikers van de groote buytenweyde van

---

[1]) Reg. beginnende 3.3. 1551, fo. 120.

den Grave van Arenbergh, beoosten de haven van Vlaardingen, dat sylieden van het hek aff, staende op het oosteinde van het spuywaeter te Vlaardingen te Maaswaarts in beoosten den tweeden elsendam van de oostambachten een uytsloot sullen mogen doen schieten ende onderhouden tot heuren kosten tot wederseggen.

27 Maart. Uytsprake en Keure wegens repareeren en onderhouden van de cade van Vettenoordt en ordonnantie etc.

1561 Den 20 Maart 1561 consenteren hoogheemraden aen Adriaen Jorisse aen de ketelwegh uyt de kleyne buytenweyde te Vlaerdingen toebehoorende aen Grave van Arenberge aarde te mogen nemen om deselve buytenweyde te becaeden, mits blyvende twee roeden van de elsen, en aarde dammen.

Dat hij ook de dyksloot tusschen den dyk en de voors. buytenweyde sal mogen banken en 't selve aen beyde zyden op te haalen.

Keure op 't hoogen der spuykade.

1562 Twee nieuwe spuyen te Vlaardingen gemaakt door ambagtsbewaerders vande agt westsluysen.

Bestek van 21 April.

Consent van hoogheemraden vau Delflandt aen burgemeesteren van Vlaardingen van de intogen van't oude hoeker aen de westsyde van de Vlaardinger haven eertyds by het gemeene land van Delflandt aldaer geslagen te mogen opnemen en daarmede te repareeren die platingen binnen die haven aen de kaede van de voors. steede staende den 2 Mey 1562.

1563 Consent van ut supra aen Ingelanden van den Vettenoort gelegen bewesten der Stede van Vlaardingen buiten den Delflandschan Measdyk, de sluys te mogen verleggen door 't oude houten hooft aen de westzyde van de Haven om het waeter in de voors. haven te mogen losen. (19 Juny).

1565 Keure tot verhooging der spuykade van de voors. spuye af tot de staenplaetse.

1566 Den 25 Maert 1566 consenteren hoogheemraden van Delfland aen Joris Claasse tot Vlaerdingen, dat hy oostwaart van der steede van Vlaerdingen in het buytenlandt leggende buyten den Delflantschen Maasdyk toekomende Dirk van Alkemade twee heynslooten sal mogen delven, etc.

1567 Consent van hoogheemraden van Delflandt aen burgemeesteren der stede van Vlaerdingen ten haren kosten te mogen doen slaan twee off drie korte elsedammen aende oostsyde in de haven van Vlaerdingen, omme daer te beschermen dat het landt aen de oostzyde van deselve haven niet verder aff en spoele, en alsoo de diepte van deselve haven tot gerieff van derselver borgers om bequamelyk waeter te mogen halen etc., ende te Leyden by den westkant henen, den 17 Maart 1567 [1]).

In dit jaar was de lengte van het kleyne spuywater tweehondert seven en sestigh roeden, dus omtrent hondert roeden langer dan hetselve Ao. 1522 is geweest. [2])

1568 Negentien nieuwe roeden elsendam aan het hoofd te Vlaardingen belopen . . . . . waarvan die westambagten de $^3/_4$ portien betalen moeten.

1574 Consent Willem Arienze Holy tot 't leggen van een zylken in de cade van de kleyne buytenweyde omt water in de Maze te loosen ende de spuye 2 a 3 dagen ongewonnen te laten, 17 April. [3])

1578 Keur van't maken van een aardendam lang 7 roeden, 2 roeden toeleggens op 't oostsyde van de haven, opt eynden tegens den elsendam.

Den Oostendam op het eynde van de haven te Vlaerdingen te vernieuwen van goed elsenhout.

1581 Keure van hoogheemraden van Delfland aen de oostzyde van de haven tot Vlaerdingen te maken een elsendam, lang 2 roeden.

1582 Spuykade oostw. van de spuye te verhoogen.

1586 Het spuywater besteed te schieten op syn oude wydte en diepte (10 Juny).

Dat aen den huyse van Naaldwyck onder anderen soude hebben behoort de ambagtsheerlykheyt van Vlaardingen en Vlaardingerambagt, mitsgaders de groote en kleyne buytendyksche weyden liggende besuyden ende benoorden het spuywater van de haven van Vlaardingen.

---

[1]) Vide privilegie-boek van Vlaardingen f°. 24 recto (27.3.1567).

[2]) Extr. schouwcedulle van de buitendyksche werken by hoogheemraden geschouwd 1567.

[3]) Reg. 1573, f°. 17.

Er was questie over het uytpad over den spuydam off brugge over de spuysluys naar en op den Maasdyk. [1])

Het spuywater soude syn geschoten uyt den gront vanden huyse van Naeltwyck. Volgens een certificatie van getuygen beleyt vóor schepenen van Vlaardingen den 16 Mey 1586 dogh in margine van welke notabele remarques en voorbeelden staan aengetekent, nopens de magt van heemraden over de buytenlanden en slooten van dien.

Keure van 12 roeden elsendamste maken tenden 't Vryenbansche lant.

1586 Consent voor Corn[s] Gerritse de Lange pagter voor de eene helft van de groote buyten weyde omme zekere schuur op de spuykade by hoogheemraden afgekeurt te mogen houden etc. (28 Juny).

1587 Consent voor denselve tot het vergroten van de schuur ende 't stellen van eenbarg op de spuykade aldaer (21 Febr.)

Consent voor denzelve tot het verbreden van een kaeyken liggende op de spuykade omme 't selve te mogen beryden. (S. Jacob).

1587 Den 21 Maert consent van hoogheemraden van Delfland aen burgemeesteren van Vlaerdingen om een erf leggende op de haven met boomen te beplanten. [2])

1523, 48, 57, 86 Keure en bestedinge van het schieten van het spuywater.

1595 Den 14 Juny verdragh tusschen de ambagtsbewaarders van de westsluysen en burgemeesteren van Vlaardingen nopens de werken binnen de haven en buyten het hooft met approbatie en aggreatie van hoogheemraeden.

1599 Hoogheemraden resolveren den nieuwen elsendam die den voorleden herfst begonnen is te maken in de haven van Vlaardingen, buyten aan het hooftvaart te vervolgen (6 April).

Den 18 Juny 1599 hoogheemraden consenteren burgemeesteren van Vlaerdingen het elsendammeken aande syde vande buytenweyde te mogen uytwinden zooverre hetselve los ende sonder gordinge is.

---

[1]) Copie mandament van een complainte vanden Hogen Raede in Holland den 6 October 1586 Impetranten Cornelis van Rynegom qq cum suis contra dykgraefs ende hoogheemraeden, alsmede amb. bewaarders van de acht Westsluysen.

[2]) Vide previligie-boek Tlaardingen f[o] 32 verso.

1600 Die van Vlaardingen versoeken in plaats van vernieuwingh te mogen volstaan met reparatie van seker vervallen eijnd plating aen haer kaede, gekeurt vernieuwt te worden, twelk by hoogheemraden wordt geconsenteerd, mits deselve vervallen synde met steen alsdan vernieuwt te worden, etc. etc. (23 Maart en 27 Nov.)

1605 Den 26 Mey verklaring van dykgaaaf ende hoogheemraden mitsgaders hooftingelanden dat die vande westambagten geen vergoedingh sal worden gedaan van de kosten gevallen aen het hooft te Vlaerdingen.

1608 Den 1 September Damas Leendertsse scheepmaker staat af alle de erven aan de westzijde van de haven tot Vlaerdingen op conditie van de haven te schieten op de wydte onder in den bodem van de haven op vier roeden, en bovenop ses roeden een voet twee, drie meer naar het vereijsschen magh.

Voorts de haven te beplaten tot keure van hoogheemraden van Delflandt ende de haven metde platingh alsoo ten eeuwigen daege te onderhouden. [1])

---

[1]) Alsoo de Ed. Heeren Hooge Heemraden van delflandt gekeurt hadde dat men de haeúen binnen der Stede van Vlaerdinghe soude schieten op seeckere wijte by de heeren hooge heemraeden geraempt ende dat mede voors. haeùen ande westsyde soude beplaten waer ouer Burgemren der Stede Vlaerdinghe swaricheyt maeckende wie die costen van dien soude dragen ende byde heeren H. heemraiden vùijtgesproocken en verclaert synde dat de costen behoorden gesupporteert te worden by de Erúen op te haùen gelegen hadden Burgemeester der Stede van Vlaerdinge alle de erven laten dryúen ende aent Landt vande westsluysen, oùergegeúen sonder ijet daer aen te reserveere mits dat de voorss. sluyssen de gehúerde wercken soo wel Aaerwerck als plaetwerck soude doen maecken tot slantscosten, waer mede d' ambachtsbewaerders vande voorss. Sluyssen haer mede bevindende beswaert, hebben bij requeste versocht moderatie van de keure namentl. dat men de wijte vande haúen bouen soude make op ses ofte zeuendalffue roeden ende onder inde bodem ofte hille op vier roeden inde plaetse van twee roeden gemerct tlandt meerder wyte onder inden bodem dan boúen in de haeúen gedient was, Verclarende d' ambachtsbewaarders dat sij medevoorss. erùen wel wilden laten drijûen ende dant van scheyden, Indien daer yemant anders ware die voorss erúen wilden aenvaerden en keùre sulcx die heeren die nu hadden gemodereert wilde voldoen gelijck den penningmeester voorwende dat sij ijemant wiste die d' erúen zouden willen afstaen ende de keure effectueeren buijten costen vant landt, waer op de heeren hooge heemraiden andermael Burgemren gehoort en de presentatie vande erùen gedaen hebbende, hebben Burgemren gepersisteert bij haer voorgaende Resolutien vande erúen te laten dryúen, Ende omme tlandt mede te ontlasten vande costen Soo hadde d' penningmr opt behaigen vande heeren hooge heemraiden gesproecken mit eenen Damm. Lenaertsz. scheepmaker de welcken alle erûen wel begert afte staen sulcx hij aenstaet bij desen, houdende hem verbonden ende verobligeert de keure vande heeren te effectueeren ende te voldoen, Te weeten opte wyte onder inden bodem vande haúen op vier roeden ende boùen op ses roeden een voet twee drie meer dan vereysschen mach na gelegentheijt, Voorts de haúen te beplaten tot keure vande heeren ende de platinge mitte haúe sulcx ten eeuwigen daghen te onderhouden mits dat hij de

Aggréatie van de ambachtsbewaarders van de 8 westsluyzen daerop gevolgt den 4 Sept. 1608 en van hoogheemraden voorn. den 6 Dec. 1608.

1610 Den 8 Febr. verdrag tusschen burgemeesteren van Vlaardingen en ambachtsbewaarders van de westsluysen van Delfland bij intercessie van hoogheemraden wegens het verwyden van het nieuwe spuy.

Het gemeeneland van Delfland als generalijk het spuywater geschoten wordt de schietinge te doen zooals van ouds plagh te geschieden.

1612 Keuren en consenten van Vlaardingen ende de haven aldaar zijn te vinden in het Register van 1612 tot 27. 6. 1618.

1613 Den 26 July molenmeesters, geburen en gemeene ingelanden van den polder van Hoogstad consucteeren op het goedvinden Hoogheemraden van Delfland aen eenige burgers der stede Vlaerdingen en medeingelanden van den voors. polder, dat zy ten haren kosten sullen mogen leggen in de kaede gelegen agter de biersloot omtrent de voors. stede Vlaerdingen een sijl ofte pompe om daermede het water te doen lopen om het land van heurl.

1610—1614 De spuydammen tot Vlaardingen gelijk alle andere in Delfland vrij, dat niemand daarover varen magh sonder bede en toelating van hoogheemraden.

---

voorss. erúen vrij onbecommert sal aenvaerden sonder yemant eenich recht ofte actie meer afte behouden dan alleen de Heeren hooge heemralden hun keure opte haùen ende platinge voorss. Des toirconde soo hebbe ick Adriaen uan kerchoúe penningmr van wegen d' ambachtsbewaarders ter eene Ende Ick dammas leenerts & ter anderen desen ond. opten Iste September XVJC en acht Ende was onderteyckent A. Kerchoúe Dammas Leenert.

Aambachtsbewaerders vande Westslúijsen approber. ende voor goit houdende tgeent den penningmr der voorss. Sluijsen heeft gehandelt mit dammas Lenaertsz ende het schieten ende platen vande haúen tot Vlaerdinghe Versoecken ernstelijck aen mijn heeren hooge heemraiden dat Uwer Ed. gelieúe t selve te approbeeren en te aggreren en te verleenen acte. Actum den IIIjen Septemh. XVJC ende acht, Ende was onderteyckent Adriaen cornelisz. pols Cornelis pouwels en Jan Jansz. Anthonis adriaensz. en Jacob adriaensz. Zeeu Cornelis Lenaertsz. van der hoo. Jan gerrits, tmerck van Claes 4 huijgensz. ambachtsbewaerder van Voorburch Tmerck vanden X ambachtsbewaerder van Monster.

De hooge heemraeden van Delflant gesien en geëxamineert hebbende de handelinghe vanden psonen meester kerchoúe mit dammas Leenaertsz. hun vooren gestelt mitsgaders de approbatie en tversouek vanden ambachtsbewaerders van den westambten dienaengaende hebben dselúe nae syne forme en inhouden goot geúonden gelandeert en geaggreert vinden goet laudeeren ende aggreren bij deesen, Gedaen inden hage op den extraordinaris rechtdach aldaer gehouden den VIe decembris anno XVJC ende acht, Bij Fr. Jacob van egmondt heere van kenenburch johan van oldenbarnevelt heer van den Tempel Jacob huijgens van der Dusse heere van harenkarspel ende Fr. Aelbrecht van Schagen heere van Burghorn hooge Heemraiden van Delflandt.

Register v. Delfland 1606—1611, en accoord 6. 6. 1614.

Sulx was de pagters van de buytenweyde bij acte van voor den oorloge van precare consent gegunt geweest.

Zulk gepresupponeert en anders niet waeren die hoogheemraeden, die van den Rade van Arerberge ende zyne pagters van de voors. buytenweyde nog tevreden te continueren onvermindert slands geregtigheyt.

1623 Tot Vlaardingen besteed aen de oostzyde van het westerhooft den dam tusschen 2de en 3de ruyt, het oude essenhout uyt te winnen en na den oorbaar weder te verstoppen.

Consent bruykers van de ambagtslanden in den kleynen Vettenoord 500 kokersteenen van Maassluys te halen en brengen voort voors. land. (28 July). Nadere acte van 11 Dec.

1628 De ambagtsbewaarders van de westsluysen van Delflandt hebben op 't welbehagen van Hoogheemraden besteedt de spuykade opt oostynde vant spuywater tot Vlaardingen, strekkende van de kade van de Màasdyk tot aen de de suydoosthoek van de kade, staande tot onderhoudingh van den ambagtsheer te brengen op syne oude grootte ofte een halve voet hooger, de uytgespoelde gaten te vullen enz.

1632 Den 9 Aug. Hoogheemraden van Delfland continueeren de aanneminge van het hoofd te Vlaardingen voor 3 jaren, te weten den aarden dam van het westerhooft tot Vlaardingen strekkende van de kade van uit buytenlandt tot in de Hage toe te maken, wel op te hoogen, alle uytsakkingen en uytknabbelingen op te stouwen en te stoppen, met groene sooden te oversetten, etc. [1])

1633 Vroedschappen van Vlaardingen resolveeren beyde de hoofden te verlengen tusschen de 30 en 46 roeden des wegens te spreken met hoogheemraden en ambachtsbewaarders van de westsluysen ook wegens de kosten tot het maken en onderhouden van dien.

1635 Verklaring van hoogheemraden, dat geen baggerschepen tot kosten van het landt meer te Vlaardingen sullen gebaggert worden, dan met voorafgaand consent van hoogheemraden en met aanwijzing van de plants daar men zal willen baggeren. [2])

---

[1]) Acte van continuatie en besteding van 9. 8. 1632 en 26. 7. 1644.

[2]) Vide resolutien i.d. 20. 4. 1635.

1637 Hebben burgemeesteren en regeerders van Vlaardingen ample requeste gepresenteerd aan Hoogheemraden van Delfland tot het uitslaan van het hooft te Vlaardingen.

1638 Consideratien voor het nemen eener resolutie tot het uitsteeken van het hoofd te Vlaardingen. [1])

Consent voor Jaco Jorisse tot het maken van een helling aan de Westzijde van de kaden (6 Dec.)

1639 Dykgraaf en hoogheemreden belasten hun gesworen bode goede opsight en reguart nemen op het diepen en maacken van het spuy te Vlaardingen met hetgeene daaraan dependeert alles volgens de bestekken (8 July).

Burgemeesteren en regeerders van Vlaardingen verlengen en doen uitsteken het hoofd aldaar op hunne kosten, waarin hoogheemraden of de West ambachten geen kosten hebben gecontribueerd maar haar alleen voor subsidie gaven 500 gld. terzake van het slaan van een Duc d' Alff mitsgaders van de kosten by haar gedaan van het diepen der haven. [2])

1640 Betaalt van die van Vlaardingen voor het slaan van een Duc d' Alff van ijken hout buiten aan het hoofd van Vlaardingen, en in de kosten van het diepen voor de haven etc. als in 1637 en 38. [3])

1640 Consent voor Jan Pieterse Hazelaar tot het slaan van twee paaltjes int spuywater agter zijne tuyn omme een viskaar daar aan te hangen (1 Oct.)

1643 Betaelt aan den secretaris Dwingelo terzake het $^1/_3$ part het baggeren in de haven en het onderhouden van de kaay binnen der stede Vlaardingen sedert 1635 tot 1641 daarvan de stede Vlaardingen $^2/_3$ parten is dragende volgens het accoort ten anderen tyde met hoogheemraden gemaakt. [4])

1645 Consent voor Corn(elis) Splinter en Jan Dirkse tot legging van hare haringbuyzen tusschen de spuye en sluysen tot Vlaardingen (21 April).

Hoogheemraden hebben in het diepen en baggeren van de haven van Vlaerdingen altijd gedragen een derde part van de onkosten ten respecte van de uytwateringh van de agt sluysen. [5])

---

[1]) Vide verbaal van peiling der ondiepte van de haven 10. 9. 1638.
[2]) Bericht penningmr. Soetens op 25 Nov. van dat jaar.
[3]) Rekening Westambachten 1640 fo. 103.
[4]) Rekeningen Westsluysen 1643 fo. 108, en 1645 fo. 134.
[5]) Vide liquidatie 1646, '47. '48.

1648 Vroedschappen van Vlaerdingen resolveeren een aarden kade te maken tot het einde van het Oosterhooft (16 April).

1649 Request van burgemeesteren en regeerders van Vlaerdingen om de behulpzame en milde hant int vernieuwen en repareren van 't hooft der voors. stede de pen(ningen) voor hem tot het diepen van de haven by hoogheemraden belooft jaarlyx te vergunnen tot reparatie en onderhouding van het tegenwoodige hooft.

Bestek van omtrent 13 roeden houten kaays (van de trappen van de vismart Zuydwaers op) aan de haven der steede Vlaerdingen door deselve opgedolven. [1])

(Besteed 26 July 1649).

1650 Request van burgemeesten en regeerders der steede Vlaardingen aen hoogheemraden gepresenteert den 6 Oct. 1650.

Item berigt op hetselve van Cornellis Soetens penningm^r. van Delfland, i. d. 25 Nov. 1650.

1651 Hoogheemraden leggen die van Vlaerdingen sekere somme toe over het baggeren in de haven 1646—1649, en geresolveert in geen verdere kosten over het diepen van de voors. haven voortaan gehouden te wesen. [2])

1657 Den 23 Juny door hoogheemraden gepeijlt op laag water de haven en bevonden dat deselve in de midden doorgaans hadde de diepte van de vloer van de sluysen aldaar. [3])

1658 De oude kade van het Oosterhooft ter lengte van $4^1/_2$ roede laten staan met de 4 steendammen daarvoor leggende een gording over de kruysdammen heen met drie intogen. [4])

1661 Den 11 Juny door hoogheemraden geconsenteert aen burgemeesteren van Vlaardingen ten hunnen kosten binnen aan de Zuydsyde van de Vlaerdingersluijs een plating te maaken jegens den slagh van het water.. [5])

1667 Bestedingh aen het Hooft van Vlaerdingen twee vakken opte nemen en die met elsenhoût te heimen. [6])

1670 Concept bestek van een platingh aen de oostsijde van de

---

[1]) Vide Staet van de kosten door die van Vlaerdingen geleverd aen Hoogheemraden 21.7.1650.

[2]) Resol. Register p. 158.

[3]) Acte van peyling, Reg. fo. 445 vso.

[4]) Vide besteding van het werk van het Oosterhooft 31 Mey 1658.

[5]) Vide Reg. fo. 76.

[6]) Vide Besteding 27.5.1667.

haven, strekkende van de spuydam tot tegen den Heer van Vlaerdingen syn koetshuys zynde de lenghte dartien roeden.

1674 Den 29 Mey bestek van het opnemen en wederom steeken van den duykeldam in de haven tot Vlaardingen.

Den 9 augustus op ordre van burgemeesteren van Vlaardingen feytelyk gedaen omwerpen en destrueeren de regter vleugel van de Vlaerdingersluys beheynt ter lengte van 28 roeden. [1])

1676 Vroedschappen van Vlaardingen resolveeren met hoogheemraden te spreken wegens het redres en stelling van de spuye (16 April),

Soude konnen werden gesuppediteert een accoord tusschen burgemeesters en de Heer van Vlaardingen wegens een overpad over de brugge over de haven tot aen den Maesdyk en den afstand van het overpad over de draaybrugge van het spuye besyden de langhs het Hoff van den gemelden Heer tot aan de Moerdijk.

Behoudelijk dat denselven Heer het regt van de Heeren Hoochheemraden mede tot dien eynde sal hebben te bekoomen (12 October).

1677 Peyling van de haven tot Vlaerdingen gedaan door Jacob du Sault sluyswagter en Jan Hendrikse van Assendelft op laag water (22 Mei).

De steede Vlaardingen sal aan Hoogheemraden van Delfland contribueeren 200 gld. jaarlijx gedurende den tydt van ses eerstkomende en agtereenvolgende jaeren en niet verder, sullende daarentegen hoogheemraden voorn. het spuy ten hunnen koste bequaam maken ten ynde de stad tot beneficie van hare haven den waterloop van de spuye als in vorige tijden onverhindert kan en mag genieten. (25 Mei). [2])

1697 Den 27 Juny authorisatie van hoogheemraden van Delflandt op den dykgraef Putmans omme seker hek by den Heer van Vlaerdingen aen de zuydsyde van de spuysluys sonder consent van hoogheemraden gestelt, te doen amoveren, en het regt van het gemeene landt van Delflandt te bewaaren. [3])

---

[1]) Vide relaas van Jan Hendrikse Assendelft gemeenlands timmerman.
[2]) Vide Resolutien van Vroedschappen der steede Vlaardingen.
[3]) Register van Hoogheemrrden van Delfland 1690–1700.

1698 Vroedschappen van Vlaardingen resolveren het oosterhooft aen paalen en gordingen te repareeren en te verlengen, gelyk het Westerhooft (11 April).

1722 Schout en burgemeesteren van Vlaardingen hebben aangenomen de vermiste hoefslaegen in de voors. stede wederom te doen herstellen en jaarlyx door hunne bediende te doen keuren op het drijven van de respective schouwen van den Maasdyk volgens de nummers in het hoefslagboek bekent dog ter minster belemmering van de passagie der voors. stede.[1] (16 April).

De spuywateren Vlaardingen syn by den ambagtsheer in pagt genomen voor 3 ponden jaerlyks met consent van Hoogheemraden tot wederseggen.[2]

De Heer Pieter van Leyden, versoekt aan hoogheemraden te mogen houden leggen den rijsbarm, die hy sonder consent van hoogheemraden aen de Westzyde van het spuy langs zijn plaets te Vlaardingen had doen maken, en voorts consent om te volmaken denselven rijsbarm, alsof daertoe behoorlyk consent was geobtineert (22 Juli).

Wordt geaccordeert.[3]

1724 Visitatie van Cornelis Keyser van de schoeyinge voor buyten het storte bedde aen de zyde van de Heer van Vlaerdingen, dat deselve is overgeset en bultigh staet, doordien daar door een groote persing van agteren is tegengegooijt.

1733 Het vergrooten van het Spuy, oft het leggen van nogh een spuy, het nodige middel om de diepte van de haven van Vlaardingen op soo groote lengte te bewaren. (10 Maart).

Het verlengen der hoofden tot over de Zandplaat aen het diep belemmert niet de uytwatering van Delfland maar verbetert die, daardoor sullen de gronden aen wedersyden van de haven te eerder aanwassen en binnen korte jaren uytterdyken en gorssen werden.[4]

Dykgraaf en hoogheemraden consenteeren het uytslaan vande hoofden in de requeste van burgemeesteren en regeerders der steede Vlaardingen vermelt.

---

[1]) Verklaring B. en V. van Vlaardingen 1.3.1724 en Regtdag bij Hoogheemraden 2.3.1724.
[2]) Rekening Westambachten 1722, fo. 24.
[3]) Vide Register Hoogheemraden 1722, fo. 111.
[4]) Vide copie Verbaal inspectie der hoofden en plaats ter zijden en voor de haven te Vlaardingen van l. B. Auemaet van 10.3.1733.

GESCHIEDENIS.

HERODOTUS.

DOOR

K. F. H. DE KROON.

(Voortzetting en slot van Nav. LXIX, 16).

In de Oudheid waren alle steden op heuvels gebouwd — Rome, Athene, Smyrna, Priene —. Men deed dat om beveiligd te zijn tegen zee — en landroovers. Maar in het Griekenland der 7de, 6de en 5de eeuw was het belachelijk een stad op heuvels te bouwen, wijl de veiligheid zoo zeer was toegenomen, dat aanvallen van roovers tot de hooge uitzonderingen behoorden en men bovendien de kunst verstond stevige muren om de stad aan te leggen, waarachter men voldoende beveiligd was. Zoo zijn langzamerhand de Grieksche steden van de heuvels naar de vlakte afgedaald, waar zij zich ruimer konden ontwikkelen; de »polis« met staatsgebouwen bleef gewoonlijk op de heuvels, terwijl handel en industrie zich in de benedenstad vestigden.

Zoo komt het, dat men in Sparta, in Thurii en alle latere steden door Alexander den Groote en zijn generaals gesticht, geen burchten meer vindt. Treft men ze toch aan, dan dienen zij slechts als een soort sieraad, doch »raison d'être« hebben zij niet meer. Ephese, Mylete en Smyrna zijn naar de vlakte verhuisd, vandaar de hooge vlucht, die zij genomen hebben, terwijl de andere steden op de heuvels zijn gebleven en daardoor langzaam zijn vervallen.

Het oude Smyrna lag ongeveer $1^1/_2$ uur van het tegenwoordige. Ongeveer 630 werd Smyrna opnieuw gekoloniseerd door de Jonische stad Colophon; ± 600 werd Smyrna door koning Alyattes van Lydië verwoest, doch Alexander de Groote heeft de stad weder doen herrijzen, wel niet bij zijn leven, doch onder zijn auspiciën, ± 320.

Mylete was ± 700 à 600 de voornaamste en grootste stad van Griekenland. Uitstekend gelegen aan een natuurlijke haven, de bocht, waarin de Meander zich ontlast, was Mylete op den handel aangewezen. Daarenboven leende zich het vruchtbaar dal van de Meander tot een geschikt achterland om een uitvoerhaven te

doen ontstaan. Zoo bloeide Mylete heerlijk op; van haar is de oudste kolonisatie uitgegaan; daar bloeiden nijverheid en industrie, daar ontstonden het eerst wijsbegeerte en geschiedschrijving.

Priene, in de buurt van Mylete gebouwd, kon het in geen enkel opzicht evenaren; het was en bleef een onbeduidende stad. Voor ons echter is Priene van het allerhoogste gewicht. De stad toch is verwoest geworden, doch tijdens Alexander den Groote herbouwd, geheel in zuiver Griekschen stijl, Opnieuw ten onder gegaan, is er geen stad in de Oudheid, die zoo goed terug gevonden is als Priene, die ons zulk 'n goed idee kan geven van een Grieksche stad in den mooisten tijd van het Hellenisme. Zelfs geen Pompeji, dat 'n voorbeeld is van laat-Hellenistische cultuur, vermengd met veel Romeinsch, is daarmede te vergelijken.

Toen in 560 Croesus den Lydischen troon besteeg, waren er nog 10 Jonische steden onafhankelijk. Croesus heeft deze achtereenvolgens onderworpen — alleen Mylete nooit! Wel hebben alle Lydische koningen van Gyges af gepoogd deze stad voor hun macht te doen bukken, maar geen hunner is dat gelukt. Onder Alyattes sloot Mylete een verdrag van vrede en vriendschap op voet van volkomen gelijkheid met de Mermnaden en dat verdrag is van kracht gebleven zelfs tijdens de Perzische heerschappij.

Alyattes was verreweg de grootste koning van Lydië en toch heeft Croesus in zijn 14-jarige regeering kunnen doen, wat hem onmogelijk was. Hoe kwam dat? Lydië was afhankelijk van het Oosten. Zoolang het land bedreigd werd door de Chimmeriërs was het voor Lydië onmogelijk zijn historische taak te vervullen. Toen in 675 (670) Gyges koning van Lydië werd, omvatte het land niet meer dan het dal van de Hermes met de hoofdstad Sardes. Toen nu in 660 de Chimmeriërs in Lydië vielen, werden zij wel met Assyrische hulp verslagen, doch velen bleven in Klein-Azië rondzwerven en werden later nog door andere scharen gevolgd, zoodat zij een ware plaag werden voor al de landjes van Klein-Azië. De vorsten van Cappadocië, van Lysië, van Carië, van Cilicië, enz. poogden die barbaren wel te verdrijven, maar dat gelukte niet; ja, vele vorstengeslachten stierven in die woeste tijden uit. Lydië alleen, het rijkste van alle, had hier een historische taak te vervullen en verscheen als de redder van alle volken van Klein-Azië. Alyattes heeft de Chimmeriërs achteruit-

gedrongen en totaal verslagen en het spreekt van zelf, dat in dezen bevrijdingskrijg de volken rond Lydië hem als hun redder eerden en — wijl hun eigen koningsgeslachten uitgestorven waren in den barbaren-oorlog — het geslacht der Mermnaden uit dankbaarheid tot hun koning verhieven; zoo kon Croesus een rijk beheerschen, dat zich tot de Halys uitstrekte — en toen eenmaal de Oostersche aangelegenheden waren opgeklaard, was het voor Croesus slechts een kleinigheid de Jonische steden ten onder te brengen.

Nicolaüs van Damascus (frag. 62) vertelt, dat Gyges Magnesia heeft ingenomen (uit Xanthus Lydiaxa). Herodotus meldt daarvan niets. Er waren toen twee plaatsen, die Magnesia heetten: Magnesia a/d Meander en Magnesia a/d Sipylus — het laatste bekend door de nederlaag van Anfiochus III van Syrië tegen de Romeinen onder Publius Scipio. — 191 v. Chr. — Het valt nu niet te twijfelen of Magnesia a/d Sipylus wordt hier bedoeld; Gyges, van Sardes naar de kust opmarcheerende, moest hier voorbijkomen.

Ook nog op een andere plaats wordt gewag gemaakt van de verovering van Magnesia door Gyges; bij Theochnus — dichter en tijdgenoot van Solon — komt in vers 1103 en 1104 voor:

»Overmoed heeft in 't verderf gestort Magnesia, Colophon en Smyrna en zal ook, Curos, u in 't verderf storten.«

Herodotus verhaalt ons (cap. 17—23) in extenso, hoe Alyattes oorlog gevoerd heeft tegen Mylete. Dit verhaal is echt authentiek; men gevoelt, dat ± 600 'n beleg van een Grieksche stad zóó moet hebben plaats gehad.

Mylete werd gedurende 11 jaar belegerd, 6 jaar door Sadyattes, 5 jaar door Alyattes. Lydië was oppermachtig te land, Mylete voerde de heerschappij ter zee, zoodat de stad niet kòn worden ingenomen; de belegering van den kant der Lydiërs bestond dan ook hoofdzakelijk in het elk jaar opnieuw vernielen van den te velde staanden oogst.

Nu kon Mylete wel steeds voldoende koren aangevoerd krijgen uit de Zwarte zee, doch zóó uitgebreid was de zeehandel toch nog niet of alle Grieksche steden waren, wat hun levensmiddelenvoorziening betrof, aangewezen op hun omgeving; we mogen ge-

rust zeggen, dat de aanvoer van uit de omgeving tot dien langs de zee stond als 5 : 1. Nu kon in permanenten oorlogstijd die verhouding wel worden als 4 : 2, doch bij den gebrekkigen zeehandel was dit al 'n zeer gunstige verhouding en als wij nagaan hoeveel moeite het in onzen modernen tijd nog kost een groote stad, die van hare omgeving is afgesloten, langs den zeeweg alleen van voldoende levensmiddelen te voorzien, kunnen wij begrijpen, hoe bezwaarlijk het in dien tijd moet geweest zijn Mylete, dat destijds tot de wereldsteden behoorde, al het noodige te verschaffen. Wij begrijpen dan ook volkomen de taktiek van Alyattes; deze was er op gericht in de stad hongersnood te doen uitbreken, wat op den langen duur niet zou kunnen uitblijven. Door een eigenaardig voorval is echter aan dien strijd met Mylete een einde gekomen.

In het 11de jaar van het beleg werd Alyattes ziek en hij zond een gezantschap naar Delphi om daar naar de oorzaak van zijn ziekte te informeeren. Het orakel van Delphi gaf ten antwoord, dat de godin Athena Polias hem met die ziekte had gestraft, wijl de Lydiërs bij hun plunderingen van den omtrek van Mylete een tempel van Athena Polias hadden verwoest; wilde Alyattes genezen, zoo moest die tempel hersteld worden.

Pereander van Korinthe vernam de toedracht der zaak van het Delphisch orakel nog voor het gezantschap van Alyattes in Lydië was teruggekeerd. Pereander meldde die historie aan Thrasybulus van Mylete en deze besloot nu, als de Lydische afgezanten zouden verschijnen, een heerlijk beeld te geven van het belegerde Mylete; de stad moest zich in feestgewaad steken en 'n groote hoeveelheid levensmiddelen op de markt worden uitgestald.

Inderdaad kwam kort daarop een gezantschap van Alyattes naar Mylete om te vragen of de koning den tempel weder mocht opbouwen. Met een toestemmend antwoord kwamen de gezanten terug . . . maar, wat zij er nog bij verhaalden over den toestand, waarin de belegerde stad zich bevond, over de feestelijke en rijke ontvangst, die hen ten deel gevallen was — deden Alyattes besluiten met Mylete maar vrede te sluiten: — een verdrag op voet van volkomen gelijkheid kwam tot stand, welk verdrag van kracht gebleven is tot ± 494 v. Chr.

Het is een eigenaardigheid van Herodotus, dat hij gaarne uitstapjes maakt en in zijn historie allerlei verhaaltjes inlascht, die

met de Lydische of Grieksche zaken niets te maken hebben; in dat opzicht staat hij lijnrecht tegenover Thucydides.

Zoo onthaalt Herodotus ons in cap. 23, 24 op een vertelling van de wonderbare redding van den dichter Arion. Arion, een vriend van Pereander, was een citerspeler, die niet bij zijn andere kunstgenooten behoefde achter te staan; hij zou 't eerst de dythriambus ingevoerd, er een naam aan gegeven en te Korinthe opgevoerd hebben. Hierin vergist zich Herodotus; de naam dythriambus is niet afkomstig van Arion, doch van den dichter Lasos, vóór Pereander's tijd; zelfs wordt tegenwoordig vrijwel aangenomen, dat die heele Arion 'n mystificatie is. Volgens dit verhaaltje dan zou Arion in zee zijn gestort en gered door een dolfijn.

Reeds onder de Grieken waren er, die dit niet geloofden, o.a. Strabo, een der oudste geografen. Ook de rationalisten van den lateren tijd hebben aan dit verhaaltje getornd — voor hen was die dolfijn een schip, dat zoo heette. Hoe het ook zij, zeker is 't, dat dergelijke verhalen reeds bestonden lang vóór dien tijd. Zoo lezen wij in een treurspel van Euripides, dat Ino, de gemalin van koning Athanias, krankzinnig geworden, haar zoon Melicartes dicht bij den Isthmos van Korinthe in zee wierp; hij werd echter door een dolfijn gered en te Korinthe aan wal gebracht.

De zoon van Poseidon, Taros werd in zee geworpen, door een dolfijn gered en in Tarente aan wal gebracht.

Dit is de stichtingsgeschiedenis van Tarente, welke voorkomt op oude munten van Tarente (Britsch Museum).

Volgens de sage is Thera gekoloniseerd door den heros Theros. Deze was een zoon van Medea en Jason uit Colchis; op haar tocht van Colchis wierp Medea haar zoon in zee; hij werd evenwel door toedoen van Poseidon door een dolfijn gered en te Thera aan wal gebracht.

Dergelijke verhalen waren er in het oude Griekenland dus in overvloed en stonden, wat wel begrijpelijk is, meestal in verband met de stichting van volksplantingen.

Na dit uitstapje gaat Herodotus weer verder met den strijd tusschen Lydië en de Grieksche steden, verhaalt ons uitvoerig hoe Croesus die plaatsen onderwierp en vertelt ook een bijzonderheid over het beleg van Ephese: »Toen Ephese belegerd werd, maakte men een touw van 7 stadiën (= kwartier) lang vast aan

den tempel van de godin Artemis en wijdde zoo die stad aan de godin.« Dit is een sobere en min of meer onbegrijpelijke mededeeling — en zeker had Herodotus er wel wat meer van kunnen weten, als hij dat had gewild, — want wij zijn over deze historie toch wel beter ingelicht.

Onder de regeering van Marcus Aurelius (161—180) was er een professor Polyenus aan de hoogeschool te Rome, die zeer veel gesnuffeld had in alle mogelijke historici. Toen nu de medekeizer van M. Aurelius, — Lucius Aurelius Verus — den oorlog tegen de Parthen begon, gaf Polyenus — wijl L. Verus van het krijgvoeren niet veel verstond — hem een boek mede van 6 dikke deelen vol krijgslisten, die gebezigd werden bij de volkren, die geleefd hadden en nog leefden: Stratègèmata. Voor een bevelvoerenden generaal nu had dat boek weinig waarde, doch — daar het bewaard is gebleven — is het voor de historie van groot belang geworden.

In dit boek (VI 50) worden we ook ingelicht omtrent bovenstaand verhaal. Polyenus vertelt daarvan het volgende: »Ephese was zoo goed als ingenomen en stond op het punt in handen van Croesus te vallen. Om de stad en haar bewoners te sparen voor het vreeselijk lot, dat ze te wachten stond, bedacht de tyran Pindarus een list, die volkomen slaagde: hij verbond de stad, die op een heuvel was gebouwd met den tempel van Artemis, die op 'n kwartier afstand in de vlakte was gebouwd, door een touw — en wijdde zoo de stad aan de godin. Croesus, die zeer geloovig was, kon nu de stad niet laten plunderen, want hij wachtte zich wel zich te vergrijpen aan het eigendom van de godin Artemis. Zoo werd Ephese gevrijwaard voor een afschuwelijk lot.«

Het oude Ephese is op verzoek van Croeses van den heuvel naar de vlakte verplaatst rond den tempel van Artemis (a. d. Caystrus).

Ephese behoort tegenwoordig tot die plaatsen, welker opgravingen tot de meest belangrijke behooren.

Voor 1850 zijn de Engelschen onder Wood aan den arbeid getogen, doch hij vond slechts zwakke sporen, daar het dal van den Caystrus, door de Turken geheel verwaarloosd, 9 maanden van het jaar een meer en de overige 3 maanden 'n groot moeras is. Toch heeft hij uit dat moeras kunnen opdiepen 3 zuilen van den tempel van Artemis, waarvan één volkomen gaaf met de

inscriptie: »Croesus, zoon van Alyattes, heeft deze zuilen gewijd.« (Britsch museum). Het is een tempel uit den vroeg-Jonischen tijd; de groote eigenaardigheid is, dat op de zuilen — tot op $^3/_4$ der hoogte — beeldhouwwerk (vrouwenfiguren) is aangebracht en verder glad.

Ongeveer 15 jaar geleden is ook de Oostenrijksche regeering begonnen Ephese te ontgraven; door groote draineeringswerken heeft men de vlakte van den Caystrus drooggelegd; reeds is teruggevonden de tempel van Diana van Ephese (bekend uit de »Handelingen der Aposten.«)

Dat naïve gebruik om door middel van het spannen van een touw iets aan de goden te wijden, heeft inderdaad bestaan; nog twee treffende voorbeelden zijn ons daarvan bekend.

Zoo lezen wij in Thucydides III. 104: Delos was een onvruchtbaar eiland, gewijd aan god Apollo; in de buurt daarvan lag het vruchtbare eiland Rhenea en nu werd op zekeren dag op bevel van Polycrates van Samos het eiland Rhenea door een touw verbonden aan den tempel van Apollo op Delos, waardoor Rhenea als 't ware ten geschenke werd gegeven aan Apollo.

In 640 werd door een schatrijk man te Athene, Cylon, een poging gewaagd zich tot tyran op te werpen; dit mislukte echter. Toen zijn aanhangèrs nu bemerkten, dat zij het onderspit zouden delven, grepen zij een touw, bonden dit vast aan het altaar van de godin Athena en hielden dit touw allen vast; hiermede stelden zij zich onder de hoede der godin. Volgens de begrippen van dien tijd was het nu streng verboden die menschen te dooden. Zij zijn evenwel tòch gedood — en nu waren er in Athene over dat geval drie lezingen.

1. Het touw brak van zelf, zoodat de godin te kennen gaf de Cylonisten niet te willen beschermen.
2. Megacles gaf last het touw stil door te snijden, zoodat de bescherming ophield.
3. Megacles heeft die menschen laten vermoorden, niettegenstaande zij door Athena beschermd werden.

Herodotus zegt, dat het touw van zelf brak, maar deze heeft — en dat kan trouwens niet anders — alles wat de historie van Athene aangaat, gehoord in de kringen, waarin hij verkeerde, — die van Pericles — en deze had er alle belang bij, dat de archont Megacles — zijn voorvader — voor onschuldig gehouden werd.

In 625 toch was Megacles verbannen, omdat hij de Cylonisten had laten dooden en de godin Athena beleedigd had. Die vloek heeft op het geslacht der Alcmeoniden gerust tot in alle eeuwen: als Pericles den oorlog begint in den Peloponnesus, treden zijn politieke vijanden op om het Atheensche volk te waarschuwen niet onder dièn man ten strijde te trekken — want hij is gevloekt! als Alcibiades op 't punt staat naar Sicilië te vertrekken komen zijn vijanden voor den dag met den vloek van Athena; — als Xanthippus zich gereed maakt tot den slag bij Mycalae, wordt hij aangeklaagd en beschuldigd van heuling met den vijand; — steeds werd het geslacht der Alcmeoniden het feit, door één hunner voorouders bedreven, verweten.

In de volgende capita vertelt Herodotus allerhande verhaaltjes over Pittacus van Mytilene en Croesus; over Solon en Croesus, enz.

Al deze verhalen zijn gebouwd op de historie, doch zijn door allerlei bijkomende omstandigheden overwoekerd en daarbij soms aan personen toegekend, die met het verhaal oorspronkelijk niets hadden uit te staan. Herodotus heeft die niet zelf verzonnen of mooi gemaakt; hij heeft ze opgediept uit 'n soort van volksboeken, waarin de groote massa bij 't begin van haar cultuurleven zich ook een literatuur schept om haar groote mannen te bewaren en uit te beelden.

Wij kennen dat in West-Europa in de Middeleeuwen — de Karelromans, de Arthurromans, de Nibellungen, — en al dergelijke boeken zijn volksboeken, inderdaad gebouwd op de historie. We hebben in dat opzicht nog 'n beter voorbeeld in Byzantium; dáár is behouden gebleven de literatuur van een wordende beschaving en daarnaast de werkelijke historie, die in die volksliteratuur tot allerhande romantische verhalen is verwerkt... en daaruit zien wij helder wat in de Middeleeuwen, wat ook in Griekenland, wat overal moet hebben plaats gehad.

Nergens vinden wij zoo'n scherpe afscheiding tusschen hoogere en lagere standen als in het Byzantijnsche rijk — de hoogere standen waren de erfgenamen van het Hellenisme, terwijl de lagere volksklasse in onwetendheid verzonken lag. Langzamerhand echter begon ook onder de lagere standen te groeien 'n drang tot weten en op de eerste plaats om iets meer te weten aangaande datgene, waarover zij vaak hoorde vertellen, over het leven hunner groote mannen... er ontstaat een volksliteratuur waarin de werkelijke

geschiedenis door sprookjes overwoekerd wordt: — zoo is van het leven van den H. Antonius Abbas b.v., prachtig beschreven door Anastasius, een verhaal geworden vol ongeloofelijke wonderen en evenzoo is 't gegaan met de biographie van den H. Pachonius, den H. Demetrius — sublime verhalen, doch die in de volksliteratuur verworden zijn tot verzamelingen van allerlei keukenwonderen.

Evenzoo is het in Griekenland gegaan. Wanneer in de 7de en 6de eeuw de religieuze omwenteling begint tegen het oude Homerische volksgeloof, gaat men twee kanten uit: — naar het ongeloof, 'n verwerping van alles wat vroeger voor heilig gehouden werd; — naar het opbouwen eener zedelijke wereldorde.

Tusschen deze twee richtingen wordt een hevige polemiek gevoerd; uit den strijd dezer twee beginselen zijn de zoogenaamde 7 wijzen te voorschijn getreden — Solon van Athene, Bias van Priene, Pittacus van Mytilene, Pereander van Korinthe, Chilon van Sparta, Cleobulus van Lindus, Thalus van Mylete, — mannen, die aan 't hoofd der staten optreden om de samenleving te doortrekken en te doordringen van het moderne rechtvaardigheidsbeginsel... tegen het oude adelsbeginsel.... En het is dan ook in dien tijd, dat al die verhalen ontstaan zijn, — verhalen, die slechts ten doel hadden te demonstreeren, dat de goden rechtvaardig zijn, dat zij machtig zijn, dat men aan de goden gelooven moet, al begrijpt men hun wegen niet enz. — die literatuur verraadt duidelijk haar strekking op moreel en maatschappelijk gebied.

Het verhaal van Solon en Croesus kan niet historisch waar zijn, omdat Solon een man van 80 jaar was, toen Croesus aan de regeering kwam en de Atheensche wijsgeer vóór dien tijd nooit in Lydië was geweest.

Tot cap. 96 zit een pessimistische trek in de verhalen van Herodotus; datzelfde vinden wij bij Sophocles, tijdgenoot en vriend van Herodotus. Door beider werken loopt dezelfde geest. Zoo blijkt bij Sophocles uit één zijner koren in één zijner beroemdste tragediën, dat het beste voor den mensch is niet geboren te zijn — en anders zoo gauw mogelijk heen te gaan, vanwaar men gekomen is... en bij Herodotus vindt men in het laatste gedeelte van het verhaal over Solon en Croesus: — het grootste geluk voor den mensch is dood te zijn of niet geboren te worden.

Het pessimisme van Herodotus heeft echter een gezond tegenwicht in zijn practische geleerdheid, in zijn vreugde voor het leven, waarin hij nog zooveel leeren kan.

Wat is nu eigenlijk de kern van al die verhalen?

Het is een bewijsvoering voor de grondstelling der Grieksche philosofen: »Houdt maat, bij alles wat ge doet, anders stellen de goden toch paal en perk aan uw begeeren«.

Zeker heeft er geen volk bestaan, dat zulk 'n heerlijke cultuur heeft gehad, dat er zoo op uit is geweest het aardsche bestaan zoo schoon mogelijk te maken als de Hellenen en toch heeft de Grieksche cultuur bankroet gemaakt, toen de Christelijke godsdienst opkwam; — het fiasco der Grieksche cultuur zit voornamelijk daarin, dat zij te weinig het onsterfelijkheidsgeloof heeft ontleed, dat zij te veel aan het aardsche is blijven hangen.

De »dood« is het eindpunt; de »dood« brengt uitkomst; met den »dood« houdt alles op; — ook Herodotus is diep van die waarheid doordrongen, hetgeen blijkt uit cap. 34—45 en volgende, waarin hij op meesterlijke wijze schildert, hoe de zoon van Croesus ellendig om het leven is gekomen; — hoe het aardsche bestaan van den koning van Lydië — zoo rijk en zoo machtig! — in jammer ten onder gaat.

Het eerste verhaal moet Grieksch en niet Lydisch zijn, wat blijkt uit den naam (Adrastos = onontloopbare).

Croesus had twee zonen. De eene, doofstom geboren, stierf vroeg; de andere, Attis, schoon van gestalte, knap, in alle opzichten een veelbelovend jongmensch, werd dan ook omgeven door alle liefde, ten einde hem te behoeden voor het lot, dat hem zou kunnen ontrukken aan dit aardsche leven, waarin hij, naar Croesus hoopte, 'n groote rol zou moeten vervullen. Toen nu Croesus in een droom was geopenbaard, dat zijn geliefde zoon door een speerworp zou worden gedood, liet de koning alle speren uit de omgeving van zijn zoon wegnemen, ontzegde hem ook alle genoegens der jacht en verbood hem op een expeditie of anderen tocht mede te gaan.

Nu kwam in dien tijd aan het hof te Sardes een toevlucht zoeken Adrastos, een zoon van den koning van Pryghië; deze is met bloedschuld beladen; op een jachtpartij heeft hij bij ongeluk zijn broeder gedood door een speerworp. Door zijn familie

uit het land gejaagd, zocht hij, diep gebukt door wroeging en berouw, een toevlucht bij Croesus, — en deze, begaan met het lot van Adrastos, nam hem liefderijk op en wekte hem op om het leven weder blijmoedig te dragen en zich neer te leggen bij de lotsbestemming der goden.

Kort daarna verscheen aan het hof van Croesus een gezantschap uit Mysië, dat Croesus' hulp kwam inroepen tegen een wild zwijn, dat het landschap onveilig maakte. Gaarne voldeed Croesus aan dat verzoek en er werd bevel gegeven tot het in orde brengen van een groote jacht; ook Adrastos zou medegaan. Attis bad en smeekte zijn vader ook hem voor dien eenen keer aan die jachtpartij te laten deelnemen; hij beloofde voorzichtig te zijn, zich op een afstand te houden, zich zoo te gedragen, dat geen speerworp hem zou treffen. Adrastos, die een innige genegenheid voor den jongen Attis heeft opgevat, voegde zijn bede bij die van zijn jongen vriend en Croesus gaf tenslotte zijn toestemming, toen Adrastos, die het hoofd van de jacht zou zijn, den vader beloofde voor Attis te zullen zorgen.

Men ging ter jacht, het zwijn werd vervolgd tot in het diepste van het woud en in het vuur der jacht vergat Attis wel eens al te veel zich buiten gevaar te houden, met het gevolg, dat een speerworp van Adrastos, voor het zwijn bestemd, Attis trof en den jongeling doodde.

Verbijsterd, ontsteld, keerde Adrastos naar Sardes terug, wierp zich voor de voeten van den bedroefden en tegelijk vertoornden koning, beleed zijn schuld en smeekte als hoogste genade den dood, daar het hem nu verder onmogelijk was te blijven leven. Hoe vergramd Croesus ook was, 'n straal van betere, van edeler gevoelens beroerde zijn ziel en — het hoofd buigende voor den wil der goden, die hem op die wijze hun almacht deden gevoelen, — gedenkende de woorden van Solon, dat niemand gelukkig te noemen is vóór zijn dood, — weigerde hij Adrastos de gevraagde gunst. Integendeel, hij richtte hem op en poogde hem te overtuigen, dat hier van geen schuld sprake kon zijn; dat het de wil der goden was... en werkelijk, het scheen, of Adrastos zich liet overreden, schoon hij somber en in zichzelf gekeerd bleef.

Intusschen was het lijk van Attis naar Sardes gevoerd, waar het met alle pracht werd begraven. Adrastos, gebukt onder wroeging, volgde, diep bedroefd — schoon uiterlijk kalm — het

stoffelijk overschot van zijn jongen vriend . . . . . en als na de plechtigheid allen zijn heengegaan, blijft hij achter op het graf en geeft zich den dood . . . . . .

. . . . . .

Het dramatisch uiteinde van Adrastos — de zelfmoord — is in de Grieksche Oudheid en later nog een onderwerp van ernstige bespreking geweest tusschen de philosofen. In de Oudheid gold de zelfmoord in sommige gevallen als iets onafwijsbaars. Ook moderne dramaturgen (Shakespeare b.v.) hebben zich, ondanks de christelijke propaganda tegen den zelfmoord, nog volkomen op het antieke standpunt geplaatst. Men gevoelde, dat in sommige omstandigheden — schoon hoogst enkele! — een dader, de verwerker van zeker onheil zich zoo onmogelijk kon maken, dat het leven voor hem geen waarde meer had, dat hij zich genoodzaakt voelde dit leven vaarwel te zeggen. Katholieke dramaturgen in de 15de en 16de eeuw hebben dat dilemma weten te ontkomen door hun hoofdpersonen in een klooster te doen treden; — in den grond der zaak is het evenwel hetzelfde idee — wij denken hier aan Calderon de la Barca (1600—1681) in zijn drama »rex Alfonso di Leon.«

Tijdgenooten beschrijven meestal uit den aard der zaak aparte gebeurtenissen; eerst later komen pas wereldgeschiedenissen op. Zóó was het vroeger, zoo is het heden ten dage nog.

Nederlanders, Franschen, Duitschers, Spanjaarden voelen zich op de eerste plaats nationalen; — op de tweede plaats West-Europeërs. Zoo was het ook bij de Grieken. Zooals West-Europa staat tegenover Rusland, Arabië, China, Indië, zoo stonden de Grieken tegenover de Perzen, de Carthagers.

Terwijl in den Peloponnesischen oorlog de verschillende staten fel op elkander gebeten waren, kwamen na dien de beste krachten op, die betoogden, dat de Grieken niet zoo op moesten gaan in de klein-staterij, maar zich moesten vereenigen als Grieken, als als menschen van één stam en één toekomst; (vooral Isocrates en Plato), zij moesten zich gaan gevoelen als één geheel, als de beschaving tegenover barbaarschheid; die strooming begint van ± 380 af; de grootste voorvechter van dit nieuwe standpunt was zeker wel Aeschinus, terwijl Demosthenes nog het oud-Griekenland vertegenwoordigde.

Die nieuwe strooming in de Helleensche wereld wordt eindelijk krachtig ingeleid door Philippus van Macedonië en Alexander den Groote — vooral is de laatste, door zijn omgang met Isocrates, Plato en Ephorus een warm aanhanger der nieuwe ideeën; hij heeft het kleine kortzichtige gedoe voorgoed weggevaagd.

Na dien heeft het cosmopolitisme steeds meer voortgang gemaakt en heeft het de wereld zoo doorwoeld, dat in 46 het Romeinsche keizerrijk mogelijk was.

De langzame uitgroeiing van het Grieksche nationalisme tot algemeen Hellenisme is evenzoo gegaan als tegenwoordig in West-Europa de beweging van conservatief-nationalisme en socialisme (internationalisme, als men wil.)

In Griekenland is die beweging geëindigd met de overwinning van het Hellenisme; in West-Europa zal de beweging onmiskenbaar uitloopen op een overwinning van het socialisme, doch terwijl in de Oudheid het cosmopolitisme een wereldmonarchie deed geboren worden met daarnaast een wereldgodsdienst, zal het socialisme ontegenzeggelijk den dood van alle staten tengevolge hebben en een wereld scheppen, waarin slechts zullen bestaan maatschappijen, vereenigingen, die de menigvuldige takken der menschelijke bedrijvigheid in zich zullen opnemen, nationaal en internationaal, en zich onderling zullen verbinden om er voor te zorgen, dat alles, wat tot de samenleving behoort — handel, industrie, onderwijs, godsdienst, letterkunde, scheepvaart, wetenschappen, enz. — tot de hoogst mogelijke ontwikkeling worde gebracht — een groote gemeenschap dus, bestaande uit een mozaïk van weer kleinere en grootere gemeenschappen, die onafhankelijk naast elkander voortbestaan of in elkander ingrijpen, waar dit noodig is, en die, met inachtneming van de welvaart der geheele samenleving, zich uitsluitend met hun eigen aangelegenheden hebben bezig te houden.

Maar, terwijl in de Oudheid met het cosmopolitisme de democratie, welke het heerlijkste tijdperk der Grieksche beschaving heeft gewrocht — we denken slechts aan het Athene van Pericles — heeft gedood, zal juist door het moderne cosmopolitisme de democratie den hoogsten bloei bereiken — niet de schijn-democratie der moderne West-Europeesche staten, maar de ware democratie, waardoor 't aan elke groep, aan elke meerder- of

minderheid gegeven zal zijn elk oogenblik hun leiders ter verantwoording te roepen — of zich af te scheiden en te vervormen tot nieuwe gemeenschappen met dezelfde rechten en verplichtingen als de reeds bestaande — anarchie? — neen, zelfregeering en zelfbeschikking — met dit woord wordt in den laatsten tijd zoo geschermd — tot den hoogst mogelijken graad opgevoerd.

ROTTERDAM, 10 Juni 1919.

Schrijven van Willem van Gulik aan keizer Frederik. [1])

Alredurchluchtigster furst, alregnedigste lieffster herre, mir ist uff hüde datum alher in myn sloss Haymborch eyn brieff van uyre K. m. an mich uissgesant ankomen, dainne uyre K. m. schryven laissen, wie dat uyre K. m. eyn schryven van den wirdigen ind edeln un*sen* lieven besundern neven ind getruwen meister *Iohan van Eyneten*, doctor, proist zo Tricht ind Adolff graven zo Nassauwe, hiern zo Wyfsbaden vurbracht worden sy, dainn uyre K. m. vernemen, we ich mich uff de ungetrüwe handelonge, so de van Brügge ind Gent an dem durchlüchtichsten fursten myne gnedichsten lieffsten herren Romisch Konynck etc., uyre K. m. sou, yetzo kurtzlich begangen, ungespart myns lybs ind gutz in alles des, so mir got mitteilt, zo helffen ind zo zo raiden erboiden have, damit de bemelte sijne Ko. g. mit eren sijnre Ko. g. stammes ind namens durch den handell komen moige mit vorderr ind wyder, inhalt uyre K. m. uytsgeschickten brieffs etc. Hain ich in alre demoedicheit ind dienstlich uffgenomen ind verstanden ind ist also, dat de vurg(enanten) proist van Tricht ind greve Adolff van Nassauwe in desem neist vergangen vastavent zo mir in de stat Colne, as ich den erwirdigen hogeboern fursten myn besundern lieven oemen hern Herman ertzbisschoff zu Colne etz. daselffs mitsampt andern fursten halp infoern, komen syn ind mir de besweronge, unbilligen ind unredeligen handell, der Ro. Ko. m. durch de van Brugge ind Gent zogefoigt, zo kennen gegeven, wilch snoide boesze ungeleüfflich, unchristlich, verreetlich handell mich in myn gemoite van gantzen hertzen,

[1]) Origineel op papier in het Landesarchiv te Innbruck; Maximiliana I, 32, n. 3.

ast billich was, sere bedruckte und besweirde Ind hain mich doe van stunt selffs persoenlich by den genanten mynen oemen van Colne. ouch by de hoigeboern fursten min lieve broider ind oemen hern Johann hertzougen van Cleve, greven van der Marcke, ind hern Wilhelm lantgraven zo Hessen, graven zo Katzenelenboigen ind zo Dietze etc., de ouch uff dat maill in der stat Colne vurss vergadert waern, gevoigt ind unss undereynandern sementlich verdraigen eynre schrifft na raide ind gutdüncken der melten proestz ind graven Adolffs, an de state ind heufftstede slantz van Brabant, ouch an de stat Brügge, den dryn leden van Flandern ind den heüfftsteden slantz van Gelre gedain ind haven doe ouch ylende upsulgen schrifften myne oemen van Colne, van Hessen ind ich unser rede ind vründe geen Mechelen zo dem durchluchtigen hoigeboern fursten hern Philips ertzhertzougen zo Oesterich, zo Bourgondien, zo Brabant ind zo Gelre etc., graven zo Flandern ind zo Tyroll etc., myn besundern lieven herren ind oemen, ind den staten der lande uff datmaill daselffs zo Mechelen vergadert geschickt ind unss alda tgeen syne lieffde ind de state der lande erboiden, in getruwelich zo helffen, hülff, troist ind bystant zo doin, zo raitslagen ind wege vur zo nemen, der Ro. Mo. m. unss beswerongen zo helffen, dainn wir lyff, guet, lande noch lude nyet spaern wulden. in gantzem unvertzwyvelden vertruwen, uyre K. m., andere curfursten, fursten in gelyder des hilligen Ro. rychs, as uyre K. m. ind yn sulchs vurkome, dergelychen ouch doin werden. As dan uyre K. m. am lesten in uyre K. m. brieve luyden laissen, we dat uyve K. m. ouch yetzoė mitsambt dein hoigeboern fursten myn lieven oemen ertzhertzouch Sigmont van Oesterich etc. in steder oevonge ind arbeit syn, wege vur zo nemen, der Ro. Ko. M. am statlichsten zo hulffe zo komen ind in keynen weg zo verlaissen, will mich na der obgenanten mynre oemen van Colne, van Hessen ind mynre rede affscheit zo Mechelen genomen beduncken, we sulchs ylenste geschien mochte, der Ko. M. nützer in beqwemer were indem vertruwen ind zu verlaissen, wann sulchs geschege, synre ko. g. waell zo helffen syn sulle, dartzo ich mit myn lyve, gude, landen ind luden na alle myme vermoigen getruwelich hulffe ind bystant doin will, ast billich ist, ind ouch van gantzen hertzen gerne doin. Alre durchluchtigster furst, alregnedichster lieffster herre, uyre K. M. wille dese myn lange schrifft gene-

dinclich uffnemen ind verstain, so ich de van hertzen getruwelich waell meyn, ind wamit ich in eynchen sachen myns vermoigens dienst, lieve ind willen bewysen ind gedoin konde, dede ich mit williqem hertzen gerne uyre K. M., de der almechtige got zo langen seligen zyden in hoigem stade mechtich ind gesunt mir altzyt, ast billich ist, gebieden gespaern wille. Geg(eben) in myn sloss Haymborch uff den neisten dinxstach na dem sondage Letare zo halffasten anno etc. lxxxviii.

Uvre K. M. williger

Wilhem hertzouch zo Iuylge, zo dem Berge, greve zo Ravensberg, herre zo Heynsberg ind zo Lewenberg etc.

Buitenop stond:

Deme alredurchluchtigsten fürsten ind herren hern *Frederich,* Romischen Keyser, zo allen zyden merre des rychs, zo Hungern, Dalmatien, C[roatien] etc. Konynck, hertzouch zo Oesterich, zo Steir, zo Kerndten ind zo Crain etc., graven zo Tyroll etc., myne alregnedichsten lieffsten [herrn].

Op een los blad stond:

Ouch, alregnedichster lieffster herre, voegen ich uyre K. M. zo wissen, we dat de Arbergschen mit yren zostendern uff neist vurleden frydach en morgen vroe de stat van Luytge mit gewalt ind kregen innehaven ind des bisschoffs broder den greuen van Hoerne gefangen ind vort wat dem bisschoff ind syne broder zo stoende den mern deyll erstochen ind de andern ouch gefangen. Afsbalde ich sulchs vernoemen, hain ich ylende zo den Arbergschen geschickt ind begert, myn oemen van Colne ind mir gutliger dedonge ind handels dainn zo vergonnen, da derselve myn oeme van Colne ind ich gerne allen flyss ankern, umb de dyngen gutlich hyn zo legen, ind weulden de ouch gerne so versorgen ind verfangen, dat de Frantzoeszen de stat ind stifft van Luytge nyt in en kregen, up dat der wegh ind intzuch in Brabant ind Flandern dardurch nyt besweirt wurde. Ind wat ich in den ind andern sachen uyre K. M. zo gefallen ind mynem gnedichsten hiern Ro. Ko. zo gude ind wailfart gedienen mochte, wer ich van truwen hertzen zo doin gantz geneygt. Datum (ut supra).

Medegedeeld door JOS. KLEYNTJENS S. J.

Schrijven van Philips van Cleve aan keizer Maximiliaan.

Serenissime imperator! Cum e.a, que magis quovis alio ad liberationem illustrissimi Domini mei Romanorum regis, filii tui (atque id prece et mandato suo) ex animo confeci, estimans, non modo rem gratam, verum quam gratissimam maiestati tue et sibi efficere eoque michi non solum apud maiestatem tuam et eum, verum et apud omnes principes christianos benivolentiam, laudem et gloriam peperisse, non ad gratiam nec benivolentiam, sed ad odium et obprobrium michi accivisse dolenter videam, neglecta etiam pace firmissimo iureiurando firmata, pro cuius observatione dominus rex Flandrensibus non minori sacramento me iussit devinciri, Flandrie agros in offensam divini numinis irreparabile damnum illustrissimi principis nostri archiducis Philippi, nepotis tui, depopulari et succendi, cumque etiam humiliter multum et sepenumero huius iurate pacis observationem a domino rege implorare studuerim nec hactenus michi quicquam responderit, verum cum execrabili bello, quo nos in dies magis ac magis iniuria afficimur, quid responsurus esset, edoctus sim, frustra arbitratus sum amplius expectare responsum. Hinc, serenissime atque invictissime imperator, cum fides et iusiurandum, que sine interitu salutis eterne abnegare non possum (hoc enim ab optimo quoque viro sanctissime servanda sunt), salus patrie, honor et proprii corporis tutela michi cure sint, presertim etiam, quod ad prestiti iuramenti observationem a tribus membris Flandrie seriosius monitus sim, dolenter maiestati tue significo, me in satisfactionem huius per me prestiti iuramenti, in defensionem etiam patriarum illustrissimi principis nostri a totali exterminatione iam cogi arma capessere et cum eisdem tribus membris iuratam pacem observare. Et testor deum et hominem, futurorum malorum mea culpa accidere nichil. Serenissime imperator, deus optimus maximus que sacram maiestatem tuam ad longos annos felicissimam conservet. Ex Gandavo x^{a} die mensis iunii anno lxxxviii^{o}.

Tuus humilis et obediens servitor
Philippus de Clevis et de la Marche.
(eigenhandig) Phe de Clevis.

Buiten op de keerzijde staat:

Invictissimo Romanorum imperatori semper augusto, domino meo metuendissimo.

Het origineel berust in het Landesarchiv te Innsbruck (Tirol), Maximiliana I, 32, no. 5. Het origineel is op papier, waarop een zegel, dat geheel afgebrokkeld is, aan het einde gedrukt was.

Medegedeeld door JOS. KLEYNTJENS S. J.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Leeuwen (Betuwe).

In 1890 werd eene gen. der familie van Leeuwen gepubliceerd in de Navorscher; eene welkome bijdrage, voor de nog gebrekkige kennis van de historie der Betuwsche familiën. De publicatie na dien tijd, van de Geld. Leenreg. door de Vereen. Gelre, waardoor de inhoud daarvan bekwamer te raadplegen en onder de oogen van meer belangstellenden gebracht is, vergunt een deel van opgemelde gen. daarmede thans gemakkelijk te vergelijken. Blijkt op eenig punt misschien geene overeenstemming, wellicht mag van de bekwame hand, die hare publicatie bezorgde, dan daarover nadere toelichting worden verwacht.

Hier zij op een enkel verschilpunt gewezen: Uit de beleeningen van den »Sandacker« = hofstad met 7 morgen land te Maurik, blijkt dat *Herman van Leeuwen* [1]) de jonge en Margriet Wtenweerde (beide in gemelde gen. genoemd) 3 kinderen hadden: *Olivier, Elis(abeth)* en *Johanna,* en het leengoed wel zou, maar niet is overgegaan op *Olivier,* doch op *Elis(abeth) van Leeuwen* (1554) die het 1566 aan Adriaan Vonck (*v. Lienden*) opdroeg. Gezegde *Johanna van Leeuwen* erfde het leengoed van haar zoon N. (sic) Vonck (die 1575 erfgenaam zijns vaders Adriaan Vonck geweest was).

Dient nu de mededeeling in genoemde gen. dat *Johanna* geh. was met Geurt van Wijck, herzien te worden, door aan te wijzen

[1]) Leefde Herman v. L. nog in 1565? In dit jaar werd Joffr. Gerit van Groetfelt verordeeld tot den eed, dat zij niet wist dat na doode van Bartholt v. Heteren het oordeel aan Herman v. Leeuwen Jerefaesz. gekomen was. Het betrof eene oude qnestie. Joffr. Gerit was eerst vrouw van Walraven v. Hattem, en nu van Christoffel v. Elderen.

Het proces was aanhangig gemaakt ten behoeve van Ulant-Jan v. Spithoven's nat. dochter, en in 1562 was het oordeel aan Herman v. Leeuwen overgegeven. Op 18 Juni 1565 was bij vonnis H. bank van Kesteren, Joffr. Gerit met haar zoon Walraven v. Hattem en hare dochter Johanna v. H. veroordeeld aan Ulant te betalen 200 ph. gln. Zij gaan in verzet, en 12 Mei 1566 komt de zaak opnieuw in behandeling.

dat zij de huisvrouw was van Adriaan Vonck? Wij vermoeden dit, en onderstellen eene verwarring in die gen. met de beide *Herman's van Leeuwen,* de oude en de jonge.

Wellicht vindt de quaestie hare oplossing in hetgeen in eene ms. geneal. *van Leeuwen* door mr. A. van Buchell; indertijd deel uitmakende eener coll. toebehoord hebbende aan wijlen mr. Royaards van den Ham; te lezen staat.

Daarin komen voor: *Otto van Leeuwen* »den groten ofte ouden in de wandeling geneemt«, vader van *Herman* den Olden, als vader aangewezen van *J. Janna v. L.* geh. met Gerrit van Wijck (zoon van Jan v. W. en J. Janna dochter van Gerard van Meerten te Ingen) en van *Jorifaes van Leeuwen* 1556 en Jo. *Elisabeth* 1°. huisvrouw van Lodewijk van Brakel.

Hier is dan sprake van de kinderen van *Herman van Leeuwen den Olden,* een anderen *Herman,* dan de echtgenoot van Margriet Wtenweerde, genoemd als *Herman van Leeuwen den jonge,* wiens nakomelingen bij gezegde Margriet volgens gemeld leenreg. zouden zijn: een zoon *Olivier* [1]) (ongehuwd?) en twee dochters *Elisabeth* (ook ongehuwd?) en *Johanna* tr. Adriaan Vonck van Lienden, ouders van Adriaan † Coels en Margriet V. v. L. 1°. vrouw van Sweder Wtenweerde, ouders van Olivier W., Jasper W., Johanna W., Agnes W. tr. haar vollen neef Hillebrandt Vonck van Lienden enz.

Voorzeker zou o. i. de Heer J. H. van Lexau Frieswijk onderscheidene lezers van de Nav. aan zich verplichten, door eene nadere aanvulling op de geneal. dezer Betuwsche familie [2]) te geven.

Velp. VAN OORDT.

---

[1]) Misschien de Olivier v. L. die 1560 vonnis verkrijgt tegen Jelis v. Royen, door zijne vrouw Elisabeth v. Oort (Willemsdr. bij Elisabeth Jausd. v. Schulenborgh, later vrouw van Cornelis Forter) eigenaar van land onder Rijswijk, voor 6 jaren verpacht aan hem, Olivier waarvan zijn koren in 1558 gewelddadig was afgehaald.

[2]) Van *Adriaan v. Leeuwen* werd in 1559 door Jan van Oort Reyersz. betaling geëischt eener jaarl. rente uit een hofstad te Rijswijk, tevoren toebehoord hebbende Jan Bloem en Judith v. Wijck echt. In 1566 werden veroordeeld wegens ketterij *Jan v. Leeuwen,* Albert v. Hattem, Mr. Nanning v. Foreest en Joffr. Maria v. Hattem. In 1562 was *Johan v. L* (met Jacob Bloem, Adriaan v. Oort, Jan v. Wijck en Willem v. Wely) scheidsrechter in de zaak van Reijergen v. Rijn, wed. Brant v. der Schuir tegen Jop Jans (jongste zoon van Jan Sweersz. v. Spithoven den alden. en Anna Gerrit Coppiersdr.) wegens de grensscheiding tusschen hun landen. (H. B. v. Kesteren.)

Het geslacht DE CONINCK

door

J. A. R. KYMMELL.

(Voortzetting van Nav. LXIX, 29.)

VIII. Alexander (Sander *vel* Saris) de Coninck, burgemeester van Utrecht 1540, natus 1504, obiit 1574 24 febr. 1ª. uxor 1529 des maendags na St. Andreas Apost. Bate, Wilhelm van Wyck en Jutte van Oestrumdochter; 2°. uxor 1541 30 Julii Anna Pompei (Popius) Occo (al. Occama) militis ex Gertrudis Nicolai filia (Nederl. Heraut VI bl. 18 en 19).

In Navorscher 1874 bl. 186 duidelijker: Sarris of Alexander de Coninck, burgemeester van Utrecht 1545, trouwt 1°. 1529 Beatrix van Wyck, dochter van Willem van Wyck en Jutte van Oostrum, weduwe van Gysbert van Coevorden[1]); 2°. 1541 Anna, dochter van Pompejus Occo, bankier van Christiaan de Tweede, koning van Denemarken, *ex* Verburg uit Amsterdam, zuster van Dirk, Anna Occo, beleend m2t het goed Ten Bosch, is als weduwe overleden den 9 Maart 1590. In zijne studie: »*Het geslacht Occo*«, vermeldt de heer Bern. J. M. de Bont, Anna Occo, dochter van Pompejus, Poppius of Poppe Occo en van Gerbrich Claes, dochter van Claes Jacob Maertenszoon en Balich Gerbrands, overleden in 1593.

Gertrudis Nicolai wordt door Jhr. G. A. Six *(Navorscher 1874 bl. 184)* genoemd . . . . . Verburg. Men zal hier dus mogen lezen Geertruid Verburg Nicolàasdochter.

De bovenvermelde woorden »*ex Verburg*« geven den heer de Bont in de genealogie Occo aanleiding tot de opmerking: »De mededeeling evenwel in de »genealogie Conincx, dat Anna Occo »»ex Verburg« genoemd werd en de betiteling van den Jezuiten»pater Cornelius Occo, in 't album novitiorum te Aalst of te »Douay zichzelven noemende Cornelis van Berghen alias Occo, »hebben ons de vraag doen stellen of de Occo's nu en dan zich »ook noemden naar de plaats waar waarschijnlijk een voorzaat »van hen geboren is. Evenals bij Anna Occo (ex Verburg) maken »wij de conjectuur dat de naam Verburg of beter nog van (den) »Berghen te vinden is in de plaats van afkomst van een der

[1]) Gijsbert van Coevorden leefde nog 20 Febr. 1527, op welken dag hij met zijne knechten door den elect Hendrik in dienst genomen werd voor 4 Philipsguldens per maand. (Muller Regesten Arch. Bissch. v. Utrecht III, bl. 280 no. 5565)

»voorzaten van de familie Occo.« M. I. een volstrekt niet gewaagde conjectuur.

Bij haar huwelijk met de Coninck was Anna Occo weduwe van Hayo Hompens.

Baet of Beatrix van Wyck, jongste dochter van Willem van Wyck, bewoner en eigenaar eener behuizinge aan de Nieuwe Gracht, nabij de Witte Vrouwenbrug, te Utrecht, en van Jutte van Oostrum, bij het maagscheid der ouderlijke goederen nog ongetrouwd, was bij haar huwelijk met Alexander de Coninck, weduwe van Gysbert van Coevorden, niet vermeld in de genealogie van Coevorden in *Heraldieke Bibliotheek 1863 bl. 293 en vlg.*

Alexander de Coninck, op een lijst van leden van de Regeering der Stad Utrecht 1528—1577, opgenomen in *Maandblad Nederl. Leeuw 1913 bl. 119*, vermeld als Saris de Coninck, burgemeester. schepen en raad 1532 tot 1568, had ztting in de Ridderschap van het Sticht als bewoner van het kasteel Amerongen, dat hij in huur had van Godart van Reede van Amerongen (*Gen. en Herald. Bladen IV bl. 256).*

Met den in *Navorscher 1908 bl. 173* genoemden Swin de Coninck, die in 1556 twee hofsteden buiten de Witte Vrouwenpoort te Utrecht kocht, zal wel de burgemeester Saris of Alexander de Coninck bedoeld zijn.

Kinderen:

Ex 1a.

1°. Geertge of Godefrida de Coninck, joffer te St. Servaas (sancti monialis ad Servatium Traj.), huwde Frederik van Zuylen van Nyevelt tot Aertsberg, heer van Molensteyn en Hindersteyn en tot Nederlangbroek; Hindersteyn was eene ridderhofstad onder Neerlangbroek in 't Overkwartier, leenroerig van de provincie Utrecht als een Gaasbeeck's leen; van Zuylen wordt vermeld op een ridderceduI van 28 Mei 1574, was maarschalk van Wyck 23 Januari 1595 en is kinderloos overleden den 11 Mei 1597 op Hindersteyn, waarmede hij als »knape« 28 Maart 1577 beleend was door opdracht van Bernarda Grauwert, zijne moeder; zijn vader was Anthonie van Zuylen van Nyevelt. Vergl. o.a. *Geneal. en Herald. Bladen II, 246).*

2°. Mechteld de Coninck, sancti monialis in Dalem

of non in 't klooster Ten Dale (*Navorscher 1874 bl. 187: Nederl. Heraut VI, bl. 191.*)

3°. Cornelia de Coninck, joffer of sancti monialis Ter Leede, overleden 1603, trouwt Meester Dirk Coebel, baljuw van 's Gravenhage (elders geheeten Dirck Cuebel alias Cobel, bailiu van Haghe). Voor Cuebel of Cobel moet worden gelezen Coebel; in *Navorscher 1874, bl. 308*, wordt ten minste genoemd Anna van Oudheusden, vrouwe van Alblasserdam 1564. gehuwd met Aernout Coebel, ontvanger-generaal van Holland in 1549, overleden in 1569, stellig de ouders van genoemden baljuw mr. Dirck Coebel.

Volgens Vorsterman van Oijen's *Algem. Nederl. Fam. blad II, bl. 264,* is Mr. Arent Coebel, ontfanger van 't gemeen lant van Hollandt, overleden 6 Mei 1570.

Ex. 2de.

4°. Godert, volgt IX.

5°. Bate of Beatrix de Coninck, overleden in 1618. (Overluid te Utrecht: »1618 XVIII Oct. in O. Dollae Beatricis Conincks viduae quondam nobilis viri Walrami Pieck de Wolfsweert.«

In het Album Amicorum van Elisabeth Buyck (1587) wordt op bl. 16verso afgebeeld eene dame met het wapen van Pieck (in zilver een rood kruis) en met de spreuk »Honneur pour Bien«. Onder de teekening het wapen van Beatrix Pieck geboren de Coninck, zijnde gevierendeeld: I en IV Pieck; II en III de Coninck. Volgens *Navorscher 1894 bl. 651* was Beatrix de Coninck, voerende in goud drie roode kroonen, gehuwd in 1594 met Walraven Pieck, »heer van Wolfswaard«; maar die titel kwam hem niet toe. Walraven Pieck, zoon van Gysbert, (die evenmin heer van Wolfswaard was; zulks was wèl Costen Pieck, vader van Gysbert en grootvader van Walraven) en van diens tweede vrouw Maria van Buuren, overleden 1588, komt voor op de ridderceduIlen van Nijmegen 1578, 1586 en op den kwartierdag te Tiel in 1589, is »uitheemsch« in 1592 en sterft in 1611. (Vergl. *Herald. Bibl. 1882, bl. 148, 149*).

6°. Elisabeth de Coninck, genaamd »*de Schooni*«,

trouwt in 1578 Mr. Marten Meyster, raad in de Rekenkamer van Holland, z(onder) k(inderen). (*Navorscher 1874 bl. 187*).

Het adellijk geslacht Meyster was in de 16e eeuw te Alkmaar, later in den Haag en te Utrecht gevestigd. Jonkheer Everhard Meyster stichtte aldaar het huis »de Krakeling«. Zijne moeder heette A. M. de Bruyn van Buitenweg en hij was gehuwd met . . . . . Schaap van den Dam. [1]) Het wapenschild van zijn' vader hing voorheen met acht kwartieren in de Domkerk te Utrecht. Levende in de tweede helft der 17e eeuw, bewoonde hij nog in 1661 Nimmerdor, een buitenverblijf bij Amersfoort en schreef hij aldaar de Key-Klugt [2]) (*Navorscher I bl. 112*). Zijn rijkdom kreeg hij van zijne moeder, de zuster van den gefortuneerden stichter van het hofje van Nieuwkoop te 's Gravenhage (*Navorscher 1858 bl. 103, 236*). In 1670 vervaardigde deze Everhard Meyster »De nieuwe plattegrondkaart van Utrecht op zijn schoonst en sterkst«, waarover men kan raadplegen *van der Mondés Tijdschrift, 1840, bl. 437*).

In het artikel »*De Heerlykheid en het Huis Amerongen*'«, opgenomen in het pas genoemde »*Tijdschrift*« van 1844, wordt op bl. 97 het volgende aangetroffen: »Ende alsulcx »noch onlangs gesien is, dat Mr. Marten Meester getrout »heeft gehad eene dochter Coninx ende Mr. Jasper van »den Berch *oock haer suster* . . . . . Maar dat de kinderen »daervan, bysonder als die geen erfdochters geweest en »syn ende alsulcx geen *feuda nobilitantia* achtergelaten »en hebben, veel te min noch de collaterale vrinden »van sulcke wel gehylicte borgers souden willen seggen, »dat se daerom meede Edelluyden waren, laat de ge-

---

[1]) De hier genoemde familie Schaep van den Dam (Overijsel) d'or à la croix anorée de gu. (Schaep); Sur le tout de gu. au mouton pass. d'argent (Schaap) *Rietstap Arm.* 1861 *fo.* 933, maar het Amsterdamsche regeeringsgeslacht Schaep, voerende: Gevierendeeld: 1 en 4 in blauw een springend zilveren schaap; 2 en 3 in goud een roode dwarsbalk. Over alles heen het wapen van Kortenhoef, namelijk in goud een schuinlinks geplaatste afgerukte zwarte paardenpoot, met de zilveren hoef omlaag. Agatha Schaep, dochter van Pieter Schaep Iacobzoon († 1639) en van Catharina Moen, gehuwd met Evert Meyster. (*Herald. Bibl.* 1873 *bl.* 226/227).

[2]) In een artikel »*Nimmerdor*«, voorkomende in den *Nederlandschen Volksalmanak voor* 1844 *bl.* 64, wordt de zoogenaamde Key-klucht uitvoerig behandeld.

daechde (Jr. Adriaen van Reede. heer van Saesveld, Amerongen etc.) »hem beduncken, datse haer selven »souden abuseeren, ende dat sulcx ook veel te min die »aencopinge van goederen van Edelluyden tot eenich »bewijs van adeldom niemant en soude mogen strec»ken.« Toch komen de Meysters, hoewel niet van adel, herhaaldelijk voor met het praedicaat Jonker of Jonkheer. Bij Jasper van de Berghe en zijne verwanten trof ik dat praedicaat niet aan.

Eva van Teylingen, dochter van Dirk Augustynszoon van Teylingen en van Machteld Suys, geboren te Alkmaar 7 Januari 1538, begraven aldaar 23 Mei 1572, huwde 1°. Mr. Joost *alias* Jan van Ryswyck, J. U. D. overleden in 1562, advocaat bij het Hof van Holland; 2°. in 1564 Marten Meyster, J. U. D., raad en rekenmeester van Holland 1570, zoon van M. Meyster en van Aechte Claesdochter. Hij week in 1572 naar Utrecht en stierf aldaar in 1603, 77 jaar oud. *(Geneal. en Herald. Bladen, VII, bl. 182)*, waar evenwel van Marten Meyster's tweede huwelijk met Elisabeth de Coninck niet wordt gesproken.

7°. Johanna de Coninck, overleden in 1612, trouwt Jasper van den Berghe, advocaat in den Hove van Holland. Z(onder) k(inderen), zoo wordt gezegd in *Navorscher 1874, bl. 187;* maar in *Nederlandsche Heraut VI, bl. 19* leest men: Johanna de Coninck trouwt Mr. Casper,... *van der Burgh* en... Witte zoon.

Niet *van der Burgh,* maar *van den Bergh,* want in *Navorscher 1878, bl. 483* wordt opgegeven, dat Herman van Doeyenburg trouwde Johanna van den Bergh, dochter van Alexander van den Bergh en Barbara Holl en dat Herman van Doeyenburg en Johanna van den Bergh begraven werden met de volgende kwartieren:

Doeyenburg	Holl	van den Bergh	Holl
Ruytenburg	Halmale	de Coninck	Halmale
de Jongh	Leeuwen	Ruysch	Leeuwen
Rumelaer	Bassenrode	Occo	Bassenrode.

m. a. w.

voor Bassewrode leze men: Paffenrode, want:

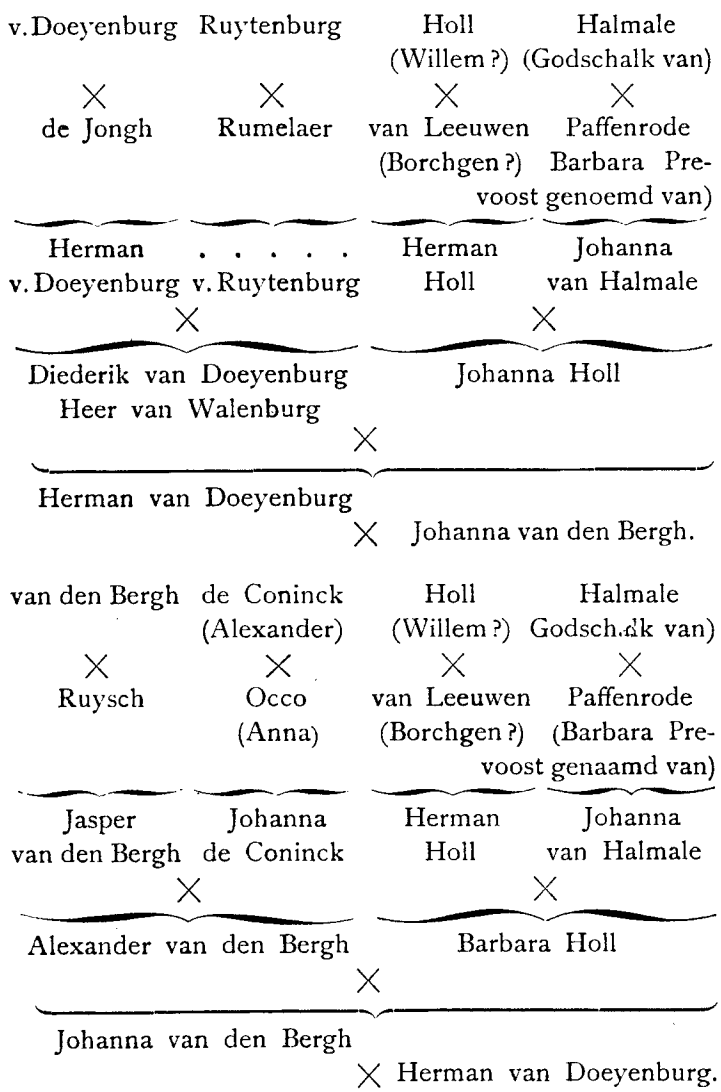

In het Utrechtsche »*Buurspraecboec*« staat aangeteekend: »1585 des Saterdachs den XXIIII July. Men doet »te weten enen yeghelicken, dat vergaderen sullen in der »heiliger echten state Mr. Jasper van den Berch ende »Joffr. Johanna Saris de Conincx dr. Dit is huer tweede »ende leste merckt daechs geboth«.

17 Mei 1585 werd te Utrecht eene wet op het huwelijk

afgekondigd, waarbij degenen, die niet voor Hervormde geestelijken in den echt verbonden worden, zulks, nà de afkondiging van het Raadhuis, doen konden vóór gecommitteerden van den Raad en den secretaris der Stad. De eerste paren welke van deze vergunning gebruik maakten, waren o.a. Jasper Montanus met Joanna Regia. *(Van der Monde's Tijdschrift etc. 1840 bl. 401).* Onder deze verlatijnste namen herkennen wij gemakkelijk die van Jasper van den Berghe en Johanna de Coninck en vernemen wij meteen, dat zij huwden kort na 17 Mei 1585.

Van 1548 en 1568 dateeren twee losrentebrieven van 9 en 15 Karolus-guldens van de Stad Utrecht ten lijve van Janna, dochter van Saris de Coninck. *(Muller, Catal. archieven Utrecht 1e Afd. 1122—1577, bl. 77 no. 687* [34]).

Bij haren »uyterste wille« van 23 October 1594, medegedeeld in de *Kroniek v/h Hist. Genootschap te Utrecht van 1846, bl. 115—121,* vermaakte Walburg gravin van Nieuwenaar, Moers etc., vrouwe tot Bedbur, »aen joffr. »Johanna Conincx wede. van Mr. Jasper van Berch, een »lang ammelaecken van damast met de historie van »Holofernes, met alle de servietten van denselven patrone, »te weeten vier douzyn ofte meer.« Van den Berghe stierf dus minstens 18 jaren vóór zijne echtgenoote.

(Zie over 't gemis van adeldom bij de van den Berghe's hierboven sub 5°. Bate of Beatrix de Coninck).

8°. Pompejus de Coninck, verdronken in een tobbe water. *(Nederl. Heraut VI, bl. 19, Navorscher 1874, bl. 187).*

9°. Cornelius de Coninck, zonder verdere bijvoeging alleen vermeld in *Nederl. Heraut, VI, 20.*

IX. Godert de Coninck, Prov. Traj. deputatus et in admiralitate rerum navalia apud Rotterdam; ses. consiliar. natus 1549 ux 1a 1566 Hermanni a Suylen ab Hermelen op Batesteyn, Heer van Nederhorst et Hase van Bongaerts filia 9 O. a°. 1601; ux 2a 1602 24 Oct. Johanna Helmichii à Splythoff J. v. D. senatoris Swollensis et Maria a Renesse de Wulven et Wilpe fa. ob. 9 Juli 1637.

Deze opgave uit *H. S. Doys* kan en moet worden aangevuld en toegelicht.

Uit *Navorscher 1874* en tal van andere bronnen is mij gebleken, dat Godert, Goert of Govert de Coninck, heer van Valthuisch, geboren in 1549, kapitein ter zee was en als raad in het collegie van de Admiraliteit op de Maas 27 Sept. 1597 voor de provincie Utrecht in functie trad. *(Alg. Ned. Fam. blad 1883/4 no. 34 bl. 2ª);* in 1603 werd hij schepen te Utrecht. Hij is gestorven 28 Mei 1625, komt in de Utrechtsche begrafenisboeken voor met den datum 28 Mei, (Godard de Coninck 1625 quinto Kal. Junii aet. suae 77, begraven in S^{t}. Servaeskerk te Utrecht). In 't register van overluidingen te Utrecht leest men: 1625 XXX Maji in ob. et fun. Do^{lli} Godefridi de Coninck, quondam consilarii Rotrodamensis.

Volgens *Wittert's Geneal. en Heral. Bladen VIII, bl. 361/362* huwde hij Hermana van Zuylen van Batesteyn, dochter uit het *eerste* huwelijk van Herman van Zuylen van Batesteyn, heer van Nederhorst, Overmeer, Batesteyn, enz. Ridder van Jeruzalem. De bedoelde eerste vrouw heet aldaar Dirkje Govaertsdochter, elders wordt zij genoemd Dirkje van Amelroy Govaertsdochter; van Zuylen's tweede vrouw was Haesge Cornelisdochter, stellig dezelfde als de bovengenoemde Hase van den Bongaert.

Laatstgenoemde 'en niet de eerste vrouw moet de moeder geweest zijn van De Coninck's echtgenoote; immers in *Maandbl. N. E. 1917 bl. 213 en vlg.* wordt eene lijst medegedeeld van in 1798 uit de kerk te Rhenen verkochte wapenborden; daaronder sub 29:

Brederode wed. van Brienen 16 quartieren:

Brederode gez. Cloeting	(onleesbaar)		Nyhoff	Koningh
Borssele	Wees	Obiit 24	Ruys	Zuylen van Batenstein
Ealeyn	Buren	Febr. 1725	Beest	Occo
Bourbon	Leefdael		Brakel	Lokkersum

De ontwikkeling dezer kwartieren, speciaal die van moederszijde:

Nyhoff	Ruys(ch)	De Coningh (Alexander)	Zuylen van Batenstein (Herman van)

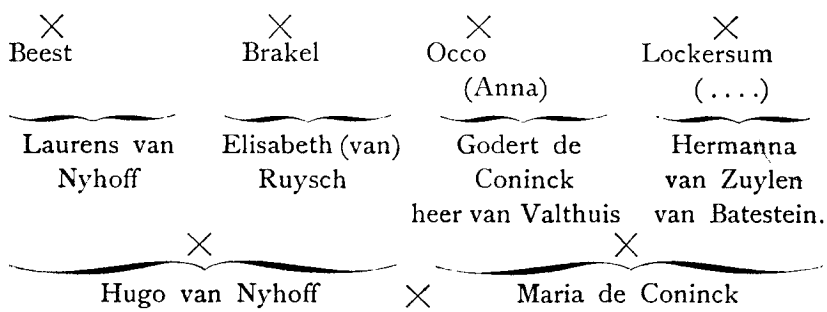

leert dus wel, dat van Zuylen's moeder eene van Lockersum zou zijn geweest; maar de geslachtsnaam Lockersum is mij nimmer elders onder de oogen gekomen en Hase van Bongart komt in tal van stukken voor nevens haren man Herman van Zuijlen. Zou Lockersum misschien een plaatsnaam aanduiden en men mogen lezen Hase van Bongart van Lockersum?

Wat van Zuylen's tweede vrouw aangaat het volgende:

Zij huwde hem als dochter van Helmich Splythoff, burgemeester van Zwolle, en van Maria Renesse, in het jaar 1602 en stierf in 1637 in de maand Juli.

In de St, Servaeskerk te Utrecht werd begraven Johanna Splithoff weduwe Goert de Coninck († Juli 1637) met deze kwartieren:

Splitlof	Renes
Closson	Abcoude van Meerten

en volgens *Navorscher 1893 bl. 341* is te Utrecht overluyd »1637 XI Jul. d' Weled. Joffr. Joa Splitloff w^e^ wijlen den Weled. Godart de Coninck.«

Kinderen van Godard de Coninck:

Ex 1^a^.

1°. Alexander, volgt X.

2°. Johan, volgt X^bis^

3°. Mechteld de Coninck, in castello de Horst a°. 1577, welk jaartal, zooals van elders blijkt, haar geboortejaar voorstellen moet; zij is ongehuwd overleden.

4°. Maria de Coninck m. (= gehuwd in) 1613 Hugo Laurentii a Nyehoff et Elisabeth à Ruisch filius. (Nederl Heraut VI bl. 20/.

De namen hunner ouders en hunne kwartieren werden reeds medegedeeld onder IX, Godert de Coninck.

Hugo van Nyhoff moet afkomstig zijn uit Rhenen;

op de lijst van de schouten dier plaats, opgenomen in *van der Monde's Tijdschrift 1841 bl. 376 en vlg.*, vinden wij o.a. vermeld den schout Laurens van Nyhoff, »by »den Prince van Oranje, als Stadhouder, gecommitteerd« (d.w.z. benoemd of aangesteld), 20 Maart 1570« en den schout Ghysbert Barck, op 18 October 1585 zijn opvolger geworden.

4°. Pompejus Occo de Coninck, capitein op een schip van oorloge (*Nederl. Heraut VI bl. 20*). Volgens *Navorscher 1874 bl. 188, 1883 bl. 460 en 1885 bl. 632,* is de kapitein ter zee Pompejus de Coninck, blijkens den inventaris van zijn boedel, in 's lands dienst in December 1619 ongehuwd overleden en te Utrecht overluid. (»1619 XV Dec. in ob. et fun. Dom^lli^ Pompeji de Coninck«.)

5°. Elisabeth de Coninck m. 1618 28 Nov. Adriaen Splinter Hellemys van Welle et Herberta Splithoffs filius. (*Nederl. Heraut, VI, bl. 20*).

Elisabeth de Coninck, evenals haar man overleden aan de pest 10 October 1636, huwde in 1618 Mr. Adriaan Helmis van Welle Splinterzoon ex Herberta Splythoff, advocaat van het Hof te Utrecht, later schepen aldaar en extraordinaris raad in den Hove Provinciaal (*Navorscher 1874 bl. 188*),

Overluyd te Utrecht »1636 VII Nov. d' ed. Joffr. Joffr. Elisabeth de Coninck, w^e^ v. wijlen den ed. Hr. Adriaen Hellemys v. Welle, in syn leven raedt extraord^s^ in den ed. hove provintiael v. Utr.« (*Nav. 1892 bl. 530);* en overluyd te Utrecht 1636 XI Oct. den ed. hoochgel. Hr. Adriaen v. Hellemys v. Welle, der beyden Rechten Doctor, in syn leven raedt extraords. in den hove prov. v. Utr.« Naast deze overluiding is geschreven: »*Coninck*«. *(Nav. 1892, bl. 529).*

Begraven in de St. Nicolaaskerk te Utrecht Elisabeth de Coninck, overleden 7 November 1636, weduwe Adriaan van Hellemys van Welle, met deze kwartieren:

Coninck	Zuylen
Occo	Lockersum

en Adriaen van Hellemys van Welle, overleden 9 October 1636 met de volgende kwartieren:

Hellemys van Welle	Splitlof
Paris	Renes van Wulven
Wyck	Closson
Nyenrode	Abcoude van Meerten.

Grafschriften: *a)* Nobilis heroina Elysabeth de Coninck vidua nobilissimi Adriani ab Hellemys a Welle, in sua vita consiliarii extraordinarii nobiliss. Curiae Provincial-Traiect. obiit 7 Nov. 1636; en *b)* Nobili ac doctissimo viro Domino Adriano ab Hellemys a Welle Juris utriusque doctori dum viveret consiliario extraordin. nobilis curiae Traectinae qui obiit 9 Octobris 1636 H. P. M.

Ter verklaring der kwartieren zij nog opgemerkt: Splinter Helmich, geb. te Utrecht 1545, overleden te Franeker 16 December 1589, zoon van Adriaen Janszoon Helmich, raad van Utrecht, en van Gysberta van Parys van Lachmondt, huwt 26 Januari 1584 Herberta, dochter van Helmich Splytloof, burgemeester van Zwolle, en van Maria van Renesse en hertrouwd met Geerlich Doys, burgemeester van Deventer. Op den Staat van Oorlog voor 1613 komt, onder de pensioenen, spruytende uyt saecken van afreeckeninge ende voorgaende diensten, een pensioen voor van Jouffrou Herbert Splithoff, weduwe van Splinter van Helmich, ten lijve van haer ende Adriaen ende Maria, haer kinderen, elcx een derde part, f 200. Een dergelyke post werd ook uitgetrokken op den Staat van Oorlog voor 1621.

6°. Mechteld de Coninck, geboren te Loenen in 1578; trouwt in 1601 met Willem Zuyrmond, zoon van Jacob en Geertruid van Heerde. (*Ned. Heraut VI, bl. 20* en *Nav. 1874 bl. 156.*)

In 't Maandblad »*Ned. Leeuw*« *1919, bl. 401*, wordt omtrent dit echtpaar gezegd:

»Gehuwd te Rotterdam 2 September 1601 Jonkhr Willem »Suyrmont, van Ravestein, met Machteld Coninck, jonge »dochter van Utrecht, wonende in de Hoogstraat.

»Deze Suyrmont (Suermondt) was zeeofficier, in dienst »der admiraliteit van Rotterdam; hij was katholiek en »behoorde tot het Brabantsch geslacht Suermondt, waar»van een genealogie verscheen in Taxandria 1914; op

»bl. 37 daarvan vindt men dezen Willem (en Eustachius) «terug en staan zij dus in geen verband tot de Wa»geningsche Suermondts.«

In 1458 (April 19) komt voor Willem Zuermont ean Hynderstein, een Utrechtsche Ridderhofstad, vrij zeker een der voorouders van Willem Zuermond, den echtgenoot van Mechteld de Coninck bovengenoemd. (*Muller, Reg. arch. Biss. van Utrecht. 722—1523, bl. 19, no. 3799*).

7. Barbara de Coninck, volgens *Ned. Heraut VI, bl. 20* gesproten uit het *eerste*, volgens *Navorscher 1874, bl. 188* uit het *tweede* huwelijk van Godert de Coninck.

Ex 2a.

8. Anna de Coninck, jong overleden in 1607 (*Nav. 1874, bl. 188.*)

X. Alexander de Coninck, geboren op Oudaen bij Breukelen, 21 Juli 1580, kanunnik van St. Jan, houtvester van 't Sticht Utrecht 1611, rekenmeester in den Haag 1617, commandeur over de schepen van oorlog, wachthebbende op de Neder- Maze en Merwede en kapitein ter zee, overleden den 5 Februari 1633, 52 jaren, 6 maanden en 15 dagen oud zijnde, huwt in 1609 Anna, dochter van Bartholomaeus van Wael, heer van Moersbergen, bij Utrecht, en van Catharina van Mervelt, vrouwe van Mervelt, overleden in het kraambed te Utrecht den 25 Februari 1620.

Aan de overluidingen te Utrecht worden ontleend: »1633 VI Febr. in ob. et fun. nobiliss. ae strenui Dni Alexandri de Coninck, dum viveret capitanei navis bellicae« en »1620 XXVI Febr. in ob. et fun. Annae de Wael de Moersbergen, conjugis Do^lli Alexandri de Coninck«. *(Navorscher 1891, bl. 95 en bl. 62.)*

Alexander de Coninck, gehuwd met Anna van (de) Waal van Moersbergen, pleitte in 1612, met zijn zwager Steven van de Wael, tegen de erven van zalige Jan van Oldhuis of Oldenhuis, over het houwen van boomen op hun erf te Wapserveen (*Nw. Drentsche Volks Alm. 1891 bl. 62.*)

Als kwartieren van Alexander de Coninck en van Anna van Wael van Moersbergen worden opgegeven:

de Coninck	Zuylen
Occo	Bongart
Utenham	Campen
Verburg	Nyenrode

waarbij in plaats van Nyenrode moet worden gelezen: Torck van Nyenrode; en

Wael van Moersbergen	Mervelt
Brakel	Dorth
de Coninck	Langen
Nispen	Aeswijn.

Zij moeten aldus worden verklaard:

Coninck (Godert de)	Occo (Pompejus)	Zuylen v. Hermelen (Herman van)	Bongart (Berndt van)
×	×	×	×
Utenham (Mechteld)	Verburg (Gertruidis Nicolaï filia) [1]	Campen (Barbera van)	Torck (Elisabeth) van Nyenrode
Alexander de Coninck	Anna Occo	Hermanus van Zuylen v. Hermelen op Batestein	Bate van Bongart
×		×	
Godert de Coninck, heer van Valthuisch		Hermana van Zuylen van Hermelen	

× Alexander de Coninck op Oudaen bij Breukelen (wapen in de St. Janskerk te Utrecht, met de inscriptie: ob. nonis febr. CIↃIↃCXXXIII)

× Anna v. Wael v. Moersbergen.

Wael van Moersbergen (Bartholomeus van)	Brakell (Willem van)	Mervelt (Hendrik van)	Dorth tot Dorth (Zeno van)
×	×	×	×
Coninck (Stefania de)	Nispen (Maria van)	Langen (Catharina van)	Aeswijn (Hendrica van)
Jan van Wael van Moersbergen	Willemina van Brakel	Adolf van Mervelt	Johanna van Dorth
×		×	
Bartholomeus van Wael van Moersbergen		Catharina van Mervelt	

× Anna van Wael van Moersbergen

× Alexander de Coninck.

(Wordt voortgezet).

[1] Elders geheeten Gerbrich Claes, dochter van Claes Jacob Maertgenzoon en van Balich Gerbrands.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Het geslacht DE CONINCK

door

J. A. R. KYMMELL.

(Voortzetting van Nav. LXIX, 96.)

Tot voogden over zijne kinderen Anna, Godert, Bartholomeus en Catharina, benoemde Alexander de Coninck zijn zwager Steven de Wael van Moersbergen en zijn' oom Goderd van Reede van Amerongen.

Alexander de Coninck verwekte bij Anna de Wael van Moersbergen:

1°. Anna de Coninck, nata Roterodanum A°. 1610 M. 164. Godert..... van Meeckeren ex plebeia filia luytenant te paard, ob. 166. *(Ned. Heraut VI, bl. 21.)* In *Navorscher 1874, bl. 189* heet het minder juist Anna de Coninck trouwt *Godart van Meteren,* luitenant te paard; in het Lottingsprotocol van den Etstoel van Drenthe komt zij voor als dochter van Alexander de Coninck (1677 bl. 180). *Meteren* is bepaald foutief, want de genealogie-*van Meeckeren,* in *Herald. Bibliotheek van 1874,* maakt op bl. 34 melding van Godard van Meeckeren van de Havixhorst (gelegen onder de Wijk in Drenthe) zoon van ..... van Meeckeren, heer van de Havixhorst en van ....., gehuwd in 1640 met Anna de Coninck, dochter van Alexander en van Anna van Wael van Moersbergen. Godard van Meeckeren is overleden vóór 30 October 1651, want op dien dag wordt op de lotting van den Etstoel Anna de Coninck genoemd weduwe van Jr. Godert van Meeckeren. (*Nw. Dr. Volks Alm. 1897, bl. 213.*)

2°. Catharina Theodora de Coninck, geboren op het huis te Amerongen .. Februari 1612, overleden in 1655, huwt George Halkeet, zoon van den kolonel en kapitein Sir John Halkeet en van eene gravin Werf van Oestrum. (*Ned. Heraut VI, bl. 21.*)

Op de lotting van den Etstoel van 18 Juni 1666, worden Catharina en Godert de Coninck genoemd kinderen

van *Saligh*e Anna van de Waell van Moersbergen. (Zie ook *Nw. Dr. V. Alm. 1897, bl. 214.*)

Halkeet leefde nog 5 September 1657; maar hij is overleden vóór 7 November 1660, op welken dag Jan Vijfhuizen, als rechthebbende van wijlen kapitein George Halkeet, bij den Etstoel optreedt als eischer in cas van panding tegen vrouw Anna de Coninck, weduwe van Meeckeren. (*Lottingsprotocol 1660, fol. 343.*)

3°. Goert de Coninck, volgt XI.

4°. Bartholomeus de Coninck, volgt XI[bis].

XI. Goert de Coninck, geboren te Nederlangbroek in Augustus 1615, overleden 29 April 1669, huwde met Elisabeth van Munster tot Krechting, dochter van Sondach van Munster tot Krechting en van Johanna van den Boetselaer, en weduwe van den maarschalk van Abcoude Hubert van Rheenen; zij is gestorven 6 Nov. 1661.

In *Navorscher 1879* wordt op *bl. 52* melding gemaakt van deze huwelijken: »1629 Maria Margaretha van Munster trouwt 1°. N. van Rheynen, maarschalk te Utrecht; 2°. N. de Coning.« Hier worden klaarblijkelijk bedoeld Goert de Coninck, Elisabeth van Munster en Hubert van Rheenen.

Voor Godard de Coninck's echtgenoote bevond zich eene grafzerk in de Sint Pieterskerk te Utrecht, waarop een ruitschild a. *de Coninck* (drie kroonen); b. *Munster* (twee dwarsbalken) en de volgende kwartieren en dagteekening van overlijden.

Munster van	Graef van	Boetselaer	Smullinck
Krechting	Gehmen	Schenk, Vrij-	Grave van
Ermel	Eyl	baanderheer v.	Rebersruyt
Dorth	Aeswyn	Tautenburg	Langen
Rossum	Zuylen van	Mervelt	Aeswyn
	Nyevelt	Dorth	

ob. 6 November 1661.

Godert de Coninck, leenvolger zijns vaders Alexander (*Nav. 1883 bl. 460*) op de lotting van den Etstoel op 2 November 1659 kapitein genoemd, (*Nw. Dr. V. Alm. 1897, bl. 213*) huurde in 1638 de ridderhofstad Rijnestein, gelegen in het Overkwartier van het Sticht onder Cothen, van Daniel de Ridder van Groenesteyn,

mede namens diens nicht Anna Catharina de Ridder (*Wittert van Hoogland-Geneal. en Herald. Bladen VIII, bl. 98*).

Kinderen:

1°. Anna de Coninck, Juffer te Oudwijk (*Navorscher 1874, bl. 189*).
2°. Elisabeth de Coninck (*ibidem*).
3°. Alexander, volgt XII.
4°. Berend Adolf de Coninck (*Nav. 1874, bl. 189*) komt als Adolf Berend de Coninck op 27 Februari 1672 voor op de nominatie voor vendrig, door Drost en Gedeputeerden van Drenthe aan Ridderschap en Eigenerfden aangeboden; hij werd echter niet benoemd en zal kort daarop overleden zijn (*R. en E. deel V, fol. 199*).
5°. Dirk de Coninck (*ibidem*).
6°. Dorothea de Coninck (*ibidem*).
7°. Wilhelmina Johanna de Coninck (*ibidem*).

XII. Alexander de Coninck, luitenant te paard, trouwt Cornelia Verkuyl, uit Arnhem (*Nav. 1874, bl. 189*).

Kinderen:

1°. Elisabeth de Coninck (*Nav. 1874, bl. 189*).
2°. Margaretha de Coninck (*id.*).
3°. Godard Frederik de Coninck (*id.*).
4°. Catharina de Coninck (*id.*).
5°. Eva de Coninck (*id.*).
6°. Sara de Coninck (*id.*).

XIbis. Bartholomeus de Coninck (Alexanderszoon ex Anna de Wael van Moersbergen). Syne vrou A°. 1652 Margrieta, Wigbolt Ripperda van Peyse dochter, filia unica ex ancilla procreata, welke meyt hy A°. 1649 op syn sterfbedde trouwde (*H.S. Doys en Ned. Heraut VI, bl. 21*).

Bovenbedoelde »meyt« was Catharina Beckers, die bij brief van 19 Juni 1649 als »douarière« van wijlen Jonker Wigbolt Ripperda tot Peyse, voogdesse van hare minderjarige dochter Margaretha Ripperda, de laatstgenoemde beleende met de tende te Roon en Sulte, in 't karspel Roden in Drenthe (*Ned. Heraut VI, bl. 25*). Margaretha Ripperda is stiftsjuffer van Dikninge geweest, want haar echtgenoot verzocht, op den Landdag van 22 Januari 1656,

uitbetaling van den achterstal op de prebende zijner vrouw; maar de Staten gaven hem 17 Februari 1657 te kennen, dat geen betaling kon geschieden en wel »volgens de ordre van het landt »ende oude gebruick, nademaal de vrouw remonstrante all voor »eenige jaeren ten houwelyck getreden is«. (*Landdagsprotocol van Ridderschap en Eigenerfden.*) In het register van ontvangsten en uitgaven der diaconie te Peize komt voor deze post: »6 Februari »1691. Ontvangen, doe vrouw Koninck is opgedragen, in becken »geweest 2 gulden 14 stuivers 7 duiten«. Margaretha Ripperda wed. de Coninck is dus gestorven op het einde van Januari of in 't begin van Februari 1691. Volgens het lottingsprotocol had op 23 December 1692 de maagscheid over de nalatenschap hunner ouders plaats tusschen de destijds nog levende kinderen van wijlen Jr. Bartholomeus de Coninck en vrouw Margaretha Ripperda, zijnde Anna Christina, Justus, Frederik, Wigboldine, Steven en Maria de Coninck.

Bartholomeus de Coninck tot Peyze is in 1667/69, 1671/73, 1676/1678 Gedeputeerde geweest van de Landschap Drenthe, uit de Ridderschap. Zijne admissie in die Ridderschap blijkt uit hetgeen volgt.

Op den Landdag van 27 Oct. 1652 vertoonde Jr. Bartholomeus de Coninck eene certificatie van de Heeren Edelen en Ridderschep, representeerende den tweeden Staat van de Lande van Utrecht, in dato den 5 Junii laestleden geteekent, ter ordonnantie van welgemelte Heeren Edelen en Ridderschap, by Antony van Hilten en met een opgedruckte zeghel bevestiget, waerby verklaert wert, dat de voorouderen van voorsz. Bartholomeus de Coninck ende met naeme Zarys de Coninck, syn overgrootvaeder, mitsgaeders Frederyck de Coninck (besitter van het huis Bottestein, toen het in 1538 als een riddermatige hofstad werd erkend), desselfs broeder, op de vergaderingen ende dachvaerten des landes van Utrecht onder de Edelen en Ridderschap zijn verschreeven geweest ende gecompareert en in 's lands saecken hebben helpen resolveeren«, waarna de Staten hem, als zijnde wegens zijn huisvrouw Juffer Margaretha Ripperda possesseur van het huis Peize, admitteerden *(Landd. R. van E.)*

Op den Landdag van 24 Juni 1672 komt Bartholomeus de Coninck voor als zijnde medegecommitteerd geweest, met communicatie van Stad Groningen en Ommelanden en Luitenant-

Generaal Rabenhaupt, naar den »Vorst (Bisschop) van Munster over de brandschattingen der Landschap *(Landdagsprotocol.)*«

Hij is gestorven tusschen 17 Juni 1679, toen hij als Ette van Noordenveld in den Etstoel verscheen, en 11 Nov. 1679, toen in 't Lottingsprotocol zijn naam werd vermeld met de bijvoeging »fato functus«. *(Lottings-prot.)*

Kwartieren:

	de Coninck	Wael van Moersbergen	
	Zuylen	Mervelt	
	Occo	Brakell	
	Bongart	Dorth	

Uitgewerkt:

de Coninck	Zuylen tot Hermelen	Wael van Moersbergen	Mervelt
(Alexander) op Oudaen	(Hermanus van) op Batesteyn	(Jan van)	(Adolf van)
×	×	×	×
Occo (Anna)	Bongert (Bate van)	Brakell (Wilhelmina van	Dorth (Johanna van)
Govert de Coninck Heer van Valthuisch	Hermana van Zuylen tot Hermelen	Bartholomeus van Wael van Moersbergen	Catharina van Mervelt

× ×

Alexander de Coninck op Oudaen — Anna van Waell van Moersbergen

×

Bartholomeus de Coninck tot Peyse.

Uit zijn huwelijk met Margaretha Ripperda sproten de volgende kinderen (zie *Ned. Heraut VI bl. 26*):

1°. Alexander Wigbolt de Coninck tot Peize, de oudste zoon. Den 5 Juli 1685 werden te Groningen geproclamaerd (eenigen tijd later te Noorddijk getrouwd door Ds. R. Elleri) Alexander Wigbolt de Coninck, volgens zijn schriftelick versoeck, door Jan Alberts Swijnema overgegeven, en Jantien Boelens weduwe

Albert Boelens, in 1681 nog brouwer te Groningen, pro qua Monsr. Derck Sprongh, als Swager *(Proclamatieboek Groningen 1680—'85).*

Hij legde 10 November 1679 den eed af als comparant in de Ridderschap van Drenthe, wegens het Huis te Peize; hoe hij zijn plicht als landdagscomparant, ten aanzien van het uitbrengen zijner stem, meende te mogen opvatten, is door mij medegedeeld in den *Nieuwen Drentschen Volksalmanak voor 1907, bl. 196—199.*

Was door Ridderschap en Eigenerfden op den Landdag van 27 Februari 1666, op request van de Vrouw van Peize, reeds besloten, dat het eerste vaceerende vendel, op de tour der Ridderschap, aan een harer zoons zou worden gegeven, haar zoon Jr. Alexander Wigbold de Coninck kwam wel voor op de nominatie van 2 Maart 1669, maar ten faveure van Drost Bernsau, heer van Ruinen, werd het vendel toegekend aan diens zoon Jr. Philips Wyrich van Bernsaw, onder bepaling evenwel, dat de acte indertijd aan den ouden heer de Coninck verleend, volle kracht zou hebben; dat de verkiezing van 1669 voor geen tourbeurt (afwisselende benoeming van vaandrigs uit den Riddermatigen stand en uit dien der Eigenerfden) zou gelden. Dientengevolge werd dan ook, op Alexander Wigbolt's eigen verzoek, op den Landdag van 1 Maart 1670 zijn broeder Jan Pompee de Coninck tot vendrig gekozen. Alexander Wigbolt zelf is nimmer in krijgsdienst getreden; 10 November 1679 trad hij, na het overlijden van zijn vader, gelijk wij boven zagen, kort te voren gestorven, op als nieuw comparant in de Ridderschap wegens 't Huis te Peize, terwijl hij, mede in plaats van zijn overleden vader, op de lotting van 11 November 1679, gekozen werd tot ette in Noordenveld, het dingspil waarin de Havezathe Peize gelegen was. Voor het laatst nam hij zitting als ette op de lotting van 17 Juni 1684; want op die van 16 Juni 1685 werd aangeteekend, dat door het afgaan van Jr. Alexander Wigbolt, »in desselfs plaatse« solliciteerde Jr. Justus de Coninck tot Peyse. Dat »afgaan« zal verband hebben gehouden, zoowel met het eerlang

te sluiten huwelijk beneden zijn stand, als met familiegeschillen, die beëindigd werden door het accoord van 27 December 1684, later door Ridderschap en Eigenerfden goedgekeurd, waarbij blijkbaar de Havesathe »Het Huis te Peyse« uit zijn bezit is geraakt.

Waarschijnlijk stierf Jr. Alexander Wigbolt de Coninck, die in 1687 te Eelde woonde, vóór 23 December 1692; zijn naam wordt tenminste niet genoemd bij de scheiding der vaderlijke goederen op den gemelden datum.

2°. Anna Christina de Coninck verkreeg 2 Maart 1659 van Ridderschap en Eigenerfden, op verzoek van haren vader Jonker Bartholomeus de Coninck, de prebende in Dïkninge, tot dusver genoten door wijlen Juffer Elisabeth van Welvelde ter Hachmeule *(Protocol R. en E.)*.

Op 22 Maart had Anna Christina de Coninck kwestie over die prebende met haren broeder Alexander Wigbolt, die beweerde dat zij toekwam aan hem, als bezitter van de Havezathe Peize; maar Ridderschap en Eigenerfden wezen aan ieder de helft toe. *(Protocol VI, fol. 113 en 136.)* Zij leefde nog 6 Juni 1695, op welken dag, »wegens de minderjarigen«, door den Etstoel goedgekeurd wordt de maagscheid van 22 December 1692 tusschen de destijds nog levende kinderen. Zij stierf in Maart 1696, want op 14 Maart 1696 teekent de boekhouderdiaken te Peize aan: »In 't bekken doe Juffer Coninck is begraven, 2 gulden 15 stuivers«.

3°. Jan Pompejus de Coninck, niet vermeld in *Ned. Heraut VI, bl. 22,* werd, op verzoek van zijn broeder Jhr. Alexander Wigbolt, aan wien de Staten op 2 Maart 1668, op verlangen zijns vaders Bartholomeus, het eerste vaceerende vendel op tourbeurt der Ridderschap hadden beloofd *(Protocol V, fol. 144)*, in diens plaats, op den Landdag van 1 Maart 1679, tot vendrig benoemd ter vervanging van Jr. Gerrit de Vos van Steenwijk, bevorderd tot luitenant. Op de lotting van 8 Juni 1680 procedeerde Mevrouw de Weduwe de Coninck tot Peyse tegen Joachim Lunsche, over betaling van kosten en meesterloon, aangewend voor haren zoon Jr. Johannes Pompejus de Coninck, die door Lunsche zwaar gekwetst

was en langen tijd onder meesters handen had gelegen. Deze bracht er evenwel het leven af, want op de Lottingen van den Etstoel van 28 Juni 1681 en 6 Juni 1682 procedeerden Jr. Alexander Wigbolt en Jr. Jan Pompee de Coninck, voor zich en als curatoren ad litem van hunne minderjarige broeders en zusters, over eene preferente schuldvordering tegen de inhebbers van erven te Nyensleek, afkomstig van hun grootvader van Wael van Moersbergen. Bij den stokleggensbrief van 27 Dec. 1684 wordt Jan Pompeius de Coninck niet genoemd onder de hier beneden sub. XII vermelde broeders en zusters, zoodat hij overleden moet zijn in 1682, '83 of '84.

4°. Justus de Coninck, volgt XII.

5°. Frederik de Coninck komt in de scheiding van 22 December 1692 als luitenant voor; 27 Maart 1693 teekende de boekhouder-diaken te Peize aan: »Luitenant Coninck heeft een armenbus vereerd in R. Backers huis; in presentie van Luitenant geopend; er in 4 gulden 19 stuiver«. Kort daarna is hij ritmeester geworden en »13 Aug. 1698 vond men in 't bekken, »doe Ritmeester Coninck begraven is 2 gulden 2 stuiver«. Hij stierf dus in de eerste helft van de maand Augustus 1698.

6°. Stephan de Coninck, in de scheiding van 23 December 1692 als »in leven« vermeld, was overleden 6 Maart 1703, daar toen, volgens 't Protocol van Ridderschap en Eigenerfden, het luitenantschap in de compagnie van Luitenant-Kolonel Isaac van Uiterwijk vacant was »door het versterf van Jr. Steven de Coninck *(Prot. R. en E. VIII, fol. 123)*. Hij stierf in Januari 1703, want het diaconieregister te Peize bevat dezen post: »26 Januari 1703 in 't bekken doe die Heer Luitenant Stefanus de Coninck is begraven 5 gulden 5 stuiver 2 duiten«.

7°. Wigboldina de Coninck, in leven vermeld 27 December 1684, zal overleden zijn in Juni 1693, blijkens dezen post in het diaconieregister van Peize: »29 Juni 1693 in 't bekken, doe Juffer de Coninck is begraven, 2 gulden 15 stuiver«.

8°. Maria de Coninck, vóór 27 December 1654 gehuwd met Adam van Westerbeeck (*Ned. Heraut VI, bl.*

26), 17 Maart 1711 tot kapitein bevorderd (*Nw. Dr. V. Alm. 1899, bl. 215*), worden als echtelieden vermeld in *Alg. Ned. Fam. blad XVII (1905) bl. 315.* Hun huwelijk blijkt ook uit het Protocol van den Etstoel, daar op de Lotting van 21 November 1759 Steven van Royen procedeerde tegen Freulyn Johanna Christina van Westerbeeck, als mede-erfgename van haren vader kapitein Adam van Westerbeeck en moeder weduwe Maria de Coninck, over welke dochter de Heer de Coninck van Peize in 1735 hoofdmomber was geweest en die op de Lotting van 28 Juni 1740 voorkomt als gehuwd met Luitenant Jan Julius de Mepsche. (*Landdags- en Lottingsprotocollen.*) Van elders bleek, dat Adam van Westerbeeck gesproten is uit het huwelijk van Frans van Westerbeeck, kapitein-gouverneur van Steenwijk, en Maria de Gijselaer.

In het diaconieregister te Peyse werd 28 Maius 1717 geboekt: »In 't bekken geweest toen de Hoogwel Geboren Juffer Tete Marya de Koninck in die kercke tot Peyse, in die kelder by haer voorolderen is nedergesteld, 15 gulden 8 st. 8 penn.« Blijkens een koopcontract van 29 April 1716 leefden dien dag de beide echtgenooten nog. (*Ned. Her. VI, bl. 28.*)

XII. Justus de Coninck, Heer van Peyse en Mensinge, hem evenwel pas 22 December 1692 toegekend bij de scheiding der ouderlijke nalatenschap, sedert 17 Maart 1685 verschreven in de Ridderschap van Drenthe, Gedeputeerde tusschen 1701 en 1719, assessor 1721, huwde Abelina van den Cloester, geboren 1662, overleden na haren zoon Justus Zeino Abel, die 16 Januari 1643 testeerde, doch vóór 23 Juni 1744, zooals uit het lottingsprotocol van dien dag blijkt.

Bij stokleggingsbrief van 27 December 1684 stonden Alexander Wigbolt de Coninck, oudste zoon van Bartholomeus de Coninck en Margaretha Ripperda, met zijne broeders en zusters Anna Christina, Wigboldina, Frederik, Stephan en Maria, gehuwd met Adam van Westerbeeck, aan hun broeder Justus de Coninck het Huis te Peize af (*Ned. Her. VI, bl. 26*); bij stokleggingsbrief van 16 Maart 1734 droeg Mevrouw douairière de Coninck geboren

baronesse van den Clooster de Havezathe Mensinge te Roderwolde over aan haren zoon Jhr. Justus Zeino Abel de Coninck, die daarvan in de Ridderschap werd verschreven sedert Maart 1734 (*Ned. Her. VI, bl. 28/29*). Bij testament van 16 Januari 1743 stelde Vrouwe Abeline douairière de Coninck geboren van den Clooster tot hare erfgenamen in: hare kleinzonen Justus Bartholomeus en Willem Frederik van Schratenbach de Coninck en hare kleindochter Freulyn Lucia Helena de Coninck; derhalve waren Titia Maria, Juliana Dorothea en Epo van Aylva de Coninck op dien dag reeds overleden (*Ned. Her. VI, bl. 29/30*).

Op den Landdag van 18 Maart 1721 verzocht de assessor en Gedeputeerde Justus de Coninck tot Peyse, onder overlegging van den aankoopsbrief, overdracht van de Havezathe Mensinge, mitsgaders de investiture van den leenbrief, verschreven te mogen worden van de Havezathe Mensinge tot Roden (*Landdagsprotocol*), tot dusver eigendom der familie van Ewsum, welk verzoek werd ingewilligd; maar weldra verkocht hij die Havezathe, thans het eigendom van Mr. J. Wilmsom Kymmell, en 17 Maart 1722 verzocht hij, met gunstig gevolg, het recht van de Havezathe te Roden te mogen verleggen op zijn huis te Roderwolde, door zijn zoon Jr. Justus Seino Abel de Coninck tot Peyse bewoond. Dit huis te Roderwolde droeg sedert den naam »Mensinge tot Roderwolde« en door de pas gemelde handelingen kon die zoon, wegens dat huis in de Ridderschap compareeren. Justus de Coninck bleef evenwel tot aan zijn' dood in 1724 »Het Huis te Peize« bewonen; zijn zoon Justus Zeino Abel de Coninck verhuisde nog in hetzelfde jaar van Mensinge te Roderwolde naar het »Huis te Peize« en werd daarop van die Havezathe in de Ridderschap verschreven, terwijl zijne moeder Mevrouw de Coninck—Van den Clooster het huis Mensinge te Roderwolde betrok.

Justus de Coninck tot Peyse fungeerde als Gedeputeerde uit de Ridderschap tusschen 1701 en 1719, terwijl de Staten hem, op den Landdag van 20 Maart 1714, verkozen tot Assessor van den Etstoel. (*Landdagsprotocol*)

(*Wordt voortgezet.*)

Uittreksels uit oude documenten

door JOS. KLEYNTJENS S. J.

1547 20 December. Compareert voor den notaris *Frans de Delff* te Amsterdam: *Volck jane* dochter, weduwe van *Claes Bouwenzoon* en testeert ten behoeve van *Jan Claeszoon, Anna* en *Haeze* Claesdochters, hare kinderen. Haeze was gehuwd en voorn. Claes Bouwens had tot natuurlijken zoon: *Pouwel,* die een legaat krijgt.

1575 21 April. Voor *Jan Pijl Claeszoon* en *Jan Michiel Louffszoon.* schepenen te Amsterdam compareeren: *Jan Benninck Janszoon* met zijn vader *Jan Claesz. Kat* en *Obrecht Taticx,* dochter met *Vastert,* Taticxzoon haar broeder en sluiten huwelijksvoorwaarden.

perkament met 2 aanh. schepenzegels.

1584 20 Augustus. Amsterdam. Voor den Notaris compareert: *Stijn Frans Claes Heymessdochter,* weduwe van *Simon Baucken* (oud van jaren) en legateert 1e. ten behoeve van de nagelaten kinderen van *Weyn Reyertdochter,* haar vader: *Albert van Hogendorp.*

2e. *Neel Jaspersdochter,* dochter van *Jasper Benning.*

3e. *Trijn Benning,* geh. met *Jan Claesz. Cat, Trijn Benning,* wonende te Gouda, *Claes Reyerszoon, Lijsbeth Reyers* en de nagelaten kinderen van *Nelle Boelen.*

perkament, opgedrukt zegel verdwenen.

Extract uit de scheiding dd. 15 Nov. 1627 ten behoeve van *Christiaen Cath.*

Copie 1 blad folio geteekend door den notaris *S. van Nieuland* te Amsterdam 3 Jan. 1651.

1641 20 December. Voor den Notaris *Jacob van Swieten* te Amsterdam testeert de ongehuwde *Marritien Claes* en geeft hare nalatenschap in vruchtgebruik aan haar broeder *Christiaen Cadts,* wereldlijk priester en kanunnik van Arras in Artois; na diens dood zijn erfgenamen: 1e. de kinderen van *Claes Heeremansz.* en *Volckien Vasterts;* 2e. *Annitien* en *Guertien Catte* gezusters.

Copie 1 blad folio.

Staat van opkomsten der nalatenschap van *Maria Claes Catt,* overleden den 22 Juni 1648 tot aan den dood van haren broeder

(vruchtgebruiker) *Christiaen Catt* op 29 Maart 1650. Geteekend door *Mattheus Heereman.*

Een blad folio.

1648 23 Juni. De Notaris *Salomon van Nieuland* te Amsterdam neemt uit handen van *Nicolaes Heeremans* in bijzijn van diens zonen *Sijlvester, Jacobus* en *Mattheus Heeremans,* het testament over van *Maria Claesdochter,* dd. 20 Dec. 1641 luidende: haar broeder *Christiaen Cadts,* priester en canunnik van Arras en Artois heeft het vruchtgebruik en erfgenamen zijn: 1e. de kinderen van *Claes Heeremansz.* en *Volckien Vastert,* 2e. *Amoetien* en *Guertien Catte* gezusters.

Origineel testament met opgedrukt zegel 2 bladen folio.

1648 17 Juni. Compareert voor den notaris *Laurens Lamberti,* notaris te Amsterdam: de gezusters *Annetje* en *Ghiertje Jans Benninghs* en testeeren op de langstlevende van hun en legateeren 1e. aan de kinderen van hunnen neef *Claes Heeremanss* met name *Catryn Ghysbert Silvester, Mattheus, Jacob, Cornelis, Lysbeth, Franciscus* en *Maria;* 2e. aan de kinderen van *Aeltje Rijckaerts,* gehuwd met *Jasper de Meert;* 3e. de kinderen van *Aeltje Claes;* 4e. *Neeltje Dirks* of hare dochter *Grietje Cornelis.*

Origineel stuk 4 bladen folio en geteekend en gezegeld door den Notaris.

1651. Codicil op het testament van *Geertje Jans Benninghs* na het overlijden van hare zuster *Annegje Jans.*

1652 2 Januari. Inventaris der nalatenschap van wijlen *Maria Claes Cath* opgemaakt door den notaris *S. van Nieuland* te Amsterdam.

Origineel stuk 4 bladen folio.

Geslacht ROZEMOND.

Als eerste poging om tot opheldering te geraken van eenige duisterheden in mijne familie, doe ik U hiermede de volgende mededeelingen. In het oud-archief der gemeente Vlissingen bevind zich het model van een windhoutzaagmolen, waarvan de vervaardiger onbekend is. Mijne pogingen om den naam van den maker uit te vinden zijn vruchteloos afgeloopen. Wel werd mij medegedeeld dat het een model was van den houtzaagmolen,

welke in 1813 door de Franschen werd in brand gestoken. De molen stond op de plaats waar thans de Zeevaartschool staat en diende de thans daar aanwezige Spuiboezem als balkengat De naam van den molen was vermoedelijk vóór 1775 »De Doornbosch« en nà 1775 »Noordbeek«. Er stond in de buurt nog een houtzaagmolen »De Eenhoorn«. Deze molens behoorden evenals de 8 windhoutzaagmolens gelegen bij Nieuw- en St. Joosland aan de »de Societeijt der zaagmolens«. In mijne familie komt voor als molenmaker bij deze »Societeijt« Samuel Rosemont gehuwd in 1776 met Jannetje Rijkse, dochter van Jacobus Rijkse, en Geertruijd van den Bergen. Hij was de eenige zoon van de weduwe van Samuel Rosemont. Deze weduwe hertrouwde mede in 1776 met Jacob Gerritse, weduwnaar van Dantzig. Volgens beweren van den Koster der Nederduitsch Hervormde Kerk te Middelburg is de naam Dantzig een familienaam, volgens verklaring van den Archivaris den naam van de stad Danzig, doch naar mijne meening meer te denken aan het huis »Dantzig« te Kleverskerke beschreven in »Navorscher« X en XI. Volgens den archivaris te Danzig komt Jacob Gerritse daar niet voor. De weduwe Rosemont voornoemd heette Catharina de Buser of de Buijser. Bij het huwelijk van Samuel Rosemont Jr. en bij dat van de Wed. Rosemont waren respectievelijk getuigen: Fredrik Barbet, Iman de Brune en Maria de Grendel. Vermoedelijk was Fredrik Barbet de echtgenoot van Maria de Grendel, Iman de Brune, een nakomeling van het geslacht de Brune, voorkomende in de Fransche Kerk te Vlissingen, terwijl Maria de Grendel vermoedelijk verwant was aan Magdalena de Grendel, weduwe van Christ. Vink. Op 16 December 1758 werd ingeschreven in het register der geadmitteerde Borgers der stad Vlissingen: Samuel Rochemond van Basel. Uit Basel bericht men dat in 1495 Erhard Rougemont het »Reblenten Zunft« kocht. Zijne zonen, genoemd Peter Rosenmond en Hans Rossenmond werden Basel Bürger. Van laatstgenoemde stamt af Nicolaus Rosenmund-Senn geboren 5 Nov. 1663. Hij had twee dochters: Anna Catharina Rosenmund, geboren 23 Maart 1685, gestorven te Basel 20 Januari 1743 en Magdalena Rosenmund, geboren in 1692. Catharina Rosenmund had een zoon Samuel Rosenmund, die op 1 Januari 1717 werd gedoopt te Basel. De gegevens tusschen 1717 en 1758 ontbreken, alsmede de gegevens tusschen 1758 en 1764. Op 9 Jan. 1764 werd begraven

te Vlissingen Samuel Rosemont, echtgenoot van Catharina de Buijser voornoemd. Waar de naam Roozemond, vroeger Rosemont, te Stavenisse en te St. Annaland voorkomt, lieten wij onderzoek naar verband tusschen beide families doen, doch tot 1669 werd deze niet teruggevonden. Evenzoo kon ik geen verband vinden tusschen de familie van David Rosemond, zoon van Benjamin Rosemond, thans te Belfast woonachtig en afstammende uit County Fermanagh, Ierland; waar de familie Rosemond zich vestigde, komende van Nederland.

Hun, die in verband met bovenstande, meerdere gegevens kunnen verstrekken, wordt verzocht deze in »De Navorscher« te plaatsen. Het wapen der familie Rosenmund berust in het archief te Basel, terwijl in Leu's Helvetisches Lexilcon, Zürich 1759 en 1791 de beschrijving te vinden is.

Aangaande de **Familie DE BUYSER** kan het volgende worden vermeld:

Op 10 October 1679 werd geboren Adriaan, zoon van Meynard van Buijsen (de Buyser) en Francoise Biscop getuigen Adriaan Boniqueer en Mevrouw van Buijsen of de Buijser.

In 1750 kwam van Dordrecht als geadmitteerd Borger der stad Vlissingen Gilles Bosbaen of Bosbaan. Hij huwde met Adriana de Buyser, terwijl Catharina de Bruyser van Middelburg op 5 April 1755 huwde met Samuel Rozemond, jongman van Basel. Zij woonden in de Koestraat te Vlissingen, waar de weverij stond.

Uittreksel uit bescheiden
in handen van P. ROZEMOND.

De Grafboeken der Kloosterkerk te 's-Gravenhage,

zijnde een aanvulling op de registers der graven in de Kloosterkerk door J. C. VAN DER MUELEN, uitgegeven in het Algemeen Nederlandsch Familieblad van 1887.

medegedeeld door

W. BARON SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

(*Vervolg v. Nav. LXVIII, blz. 383.*)

Ve Regel.

No. 2 en 3. Den 25 Februarij 1814, de voors. grafstede over-

geboekt ten naame van de WelEdele Heer *Jan Wormerus Raven,* uit kragt van de acte van koop op dato dezes getekend, en aan mij als rentmeester geëxhibeert en overgeleverd. (Solvit koop f 50.—, overboeken f 12.—).

Den 28 February 1814 's morgens begraven en van Leyden getransporteerd *Cornelis Christiaan Raven.*

Den 11 November 1815, 's morgens begraven *Jan Wormerus Raven.*

Den 7 November 1816 is de grafstede overgeboekt op den naam van Mevrouw Weduwe *A. W. Raven,* geboren *Hattinga.* (Solvit f 12, 14 Jan. 1822, nieuwe schalen gelegd f 16.)

Den 9 Juny 1824, 's morgens begraven *Anna Wilhelmina Martha Hattinga Raven.*

Den 12 Juli 1828 begr. *Jan Willem Cornelis Raven* oud 2 jaaren.

Den 7 Maart 1837 is deze kelder digt gewelft om alzo bij vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden te worden.

No. 5 en 6. Den 29 October 1807 overgeboekt ten naame van den Heer *Louis Ernst Maritz* ingevolge acte van verzoek aan mij als Rentmeester geëxibeert en overgelevert. (Den 29 Oct. 1807 bet. nieuwe schaalen, gelegd den 3 Januari 1807, f 19.—10.— solvit overboeken f 2. 15 Juny 1826. Nieuwe schaal.)

Den 22 Maart 1827 overgeboekt ten naame van den WelEd. Geb. Heer *Jacob Bane Havart* als in huwelijk hebbende vrouwe ..... *Maritz.*

Den 9 Maart 1838 is deze kelder digt gewulft om alzo bij vervolg van tijd ten kosten der kerk onderhouden te worden.

No. 7. Den 20 Maart 1792 de voors. grafstede overgeboekt ten name van Mejuffrouw *Johanna Maria ten Broek,* dochter van *Alida Maria Le Sage,* weduwe *Ten Broek,* ingevolge acte van verzoek door den WelEd. Heer M^r^. *Thomas van Limburg* in qualiteit als gestelde Executeur van den testamente van nu wijlen de voorm. *Alida Marie Le Sage* wed. *Ten Broek* op den 5 Jan. 1790 voor de Not. H. van den Sanden en get. gepasseert, aan mij als Rentmeester geëxhibeert den 15 Maart 1791.

Den 25 April 1816 nieuwe schaalen gelegd f 18.— voldaan.

Den 25 April 1816 's morgens begr. Johannna Buntzly geen regt.

Den 27 November 1823 's morgens begr. Johanna Maria ten Broek.

Deze grafkelder moet volgens de testamentaire dispositie van de eygenaresse van den 26 Januari 1823 gedurende den tijd van vijftien jaren gesloten en onaangeroerd blijven (zijnde hetzelve

graf na dien tijd aan de kerk vervallen) en is dit verband, waarmede het graf is bezwaard, ten blijke, dat het legaat van twee honderd guldens onder dese voorwaarde is aangenomen, alhier aangeteekend op heden den 6 January 1824 op last der Commissie door mij.

J. A. Clignett, Secretaris.

No. 8 bij 9. Den 20 Augustus 1794 voors. grafstede overgeboekt ten name van M^r^. *Johan van Rielle* ingevolge acte van verzoek aan mij als Rentmeester geexhibeert (solvit overb. f 2.—).

Den 9 October 1812, begr. 's morgens *Thierry Adrien Mersen Senn van Basel,* een kind, geen regt.

Den 19 January 1814, begr. 's morgens *Magdalena Jacoba Mersen Senn van Basel,* een kind, geen regt.

den 26 January 1814, 's morgens *Hester Philippina Tyck,* geen regt.

den 9 October 1812, 's morgens begraven *Thierry Adrien Mersen Senn van Basel,* oud vier dagen, geen regt.

den 19 July 1817 begr. *Petronella Bosch* wed.^e^ *van Rielle.*

Den 9 Maart 1838 is deze kelder digt gewulft om alzo bij vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden te worden.

No. 10. Den 15 Maart 1791 de voors. grafstede overgeboekt ten name van *Harman Stenfert* uit kragte van de acte van koop door de Heeren kerkmeesteren Wassenaar en A. J. Royer op den 14 Maart 1791, getekend, en aan mij als Rentmeester geëxhibeert.

Den 2 April 1800, 's morgens begr. *Alida Smit.*

Den 9 February 1815, 's morgens begr. *Harmen Stenfert.*

Den 3 November 1821, 's morgens begr. *Imke Buddink,* wed^e^. *H. Stenfert.* (Schalen gelegd den 3 November 1821 f 16 voldaan.)

Den 9 November 1821 is deze grafsteede overgeboekt ten naame van Mejufvrouw *Wilhelmina Lambertine Stenfert* (Solvit overboeken f 6.)

Den 13 April 1822, 's morgens begraven *Hendrina Alida Stenfert* wed^e^. *A. van der Sanden* (7 July 1827 Nieuwe Schaalen.)

No. 11, 12 en 13 (zie van der Muelen bl. 49 aldaar te verbeteren: acte voor den notaris *van der Sande* gepasseert op den 12 April 1783)

Den 29 November 1800, 's morgens begraven Vrouwe *Anna Catharina Eleonora van Grootenraay,* huisvrouw van M^r^. *Govert Joan van Persijn.*

Den 30 January 1809, 's morgens begraven de WelEd. geb. Heer M^r. *Govert Joan van Persijn.*

No. 17 en $^1/_2$ *18.* Den 27 January 1808 overgeboekt ten name van den Heer *Isaac Scheltus* uit kragt van de acte van verzoek zoo voor hem zelve als voor de verdere kinderen van wijlen *Isaac Scheltus,* op dato dezes getekend en mij als rentmeester geexhibeert en overgeleverd.

VIe Regel.

No. 1. Den 22 Juny 1810, overgeboekt ten naame van Mevrouw *Jeanne Madeleine Begram,* gehuwd met den Heer *van Brandeler* te Dordrecht, als meede ten behoeve van de bij testament van wijlen den WelEd.gebr. Heer *Jaques Docker* na dode van Mevrouw *Catharina Docker* wed^e. *P. H. Hugenholtz* geinstitueerde erfgenaamen met naame *Henriette Cordula Catharina Begram* gehuwd met den Heer *van Bemmelen* Med. Doctor te Haarlem. *P. L. Begram* te Gorinchem. *Yda Catharina van Naerssen. Cornelis Antonie van Naerssen* en *C. Helmeke* zijnde het voorts de uitdrukkelijke begeerte van gemelde testateur, dat in dit graf niemand anders zal mogen worden begraven dan gemelde Mevrouw *Catharina Docker* wed^e. *P. H. Hugenholtz.*

Den 18 Juny 's morgens begraven *Jaques Docker.*

den 11 September 1821 's morgens begraven *Catharina Docker* wed^e. *Petrus Hermanus Hugenholtz.*

No. 3. den 4 Maart 1808 overgeboekt ten name van Mevrouw *Johanna Maria Dutry,* Vrouwe van Heemstede enz. enz. *Douairière de Drevon* ingevolge de acte van verzoek aan mij als rentmeester geëxhibeert en overgelevert.

Den 12 December 1807 's morgens begr. *Jeanne Georgette Barbara van Assendelft.*

den 8 Juny 1816 's morgens begraven *Samuel Egbert Croiset.* geen regt.

Den 16 Juny 1816 is deze grafstede overgeboekt ten naame van de WelEdele Heer *Gauthier Theodore Benjamin Croiset.*

den 11 Augustus 1821 's morgens begraven *Cornelia Garlacia Johanna van Reenen* huisvr. van *Jan Blom van Assendelft.*

Op den 11 Augustus uit de Oost-Capel in dit graf overgebracht een doodgeboore zoon van *Jan Blom van Assendelft* (in de Oost-Capel begr. den 6 Aug. 1821).

Den 26 Februari 1837 is deze kelder digt gewelft om alzo by

vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden te worden.

No. 4. Den 5 July 1805 de voors. grafstede overgeboekt ten naame van den Wel Eerw. Heer *C. H. van Herwerden,* Predikant te Zutphen, ingevolge de acte van verzoek aan mij als rentmeester geëxhibeert en overgelevert. (den 24 Febr. 1808, schaalen gelegt f 18 voldaan.) (— gevuld.) —

No. 6. den 14 September 1790 (zie v. d. Muelen bl. 55.) Verbetering: als kleinzoon van *Mr. Willem P.* en verder *Susanna Agata Brest.*

d' 8 September 1808 nieuwe schaalen gelegt f 18 voldaan.

den 8 September 1808 bij avond begr. Willem Parker, van Middelburg getransporteerd.

den 9 January 1809 de voors. grafstede overgeboekt ten naame van Vrouwe Jacoba Maria Parker, weduwe Rocher, als eenige nagelate dochter en erfgenaam van wijlen den Heer *Willem Parker,* ingevolge de acte van verzoek op dato dezes getekend, en aan mij als rentmeester geëxhibeert (solvit overboeken f 1.—).

d' 16 Mey 1817 (nieuwe schaalen gelegd f 18 voldaan).

den 16 Mey 1817 's morgens begr. *Adriana Jacoba Cau.*

den 3 September 1828 begr. *Jacobus de Ruyter de Wildt* van Rotterdam gebragt. (nieuwe schaale 3 Septbr. 1828).

den 31 Decbr. 1829 overgeboekt ten namen van den Wel Edele gebooren Heer *Franc Diederik Cau,* volgens overgeleyt consent.

Deze kelder is den 9 Juny 1830 digt gewulft en een procesverbaal voor den Notaris *J. G. van der Haak* daarvan gepasseerd.

No. 7. Den 21 October 1808 overgeboekt op de naam van den Heer *Martinus Eijssel* Junior, ingevolge de acte van koop op dato dezes getekend, en aan mij als rentmeester geëxhibeerd en overgeleverd. (koop f 50, overboeken f 12.)

den 22 October 1808 's morgens begr. *Arendina Philippina Theodora Meyer,* huisvrouw van *Arend Philippus Theodora Meyer,* huysvrouw van *Arend Philippus Theodorus Eijssel.*

den 27 October 1808 's morgens begr. Een ongedoopte zoon van *Arend Philippus Theodorus Eijssel.*

den 16 augustus 1820 's morgens begr. Geertruyd Meyer (den 16 aug. 1820 nieuwe schaalen gelegd f 16 voldaan).

den 12 december 1821 bij avond begraven een dood geboren zoon van *A. P. F. Eijssel.*

den 12 July 1822 's morgens begraven *Johanna Maria Meyer,* huisvr. van *M. Eyssell.* (15 Juli 1827 nieuwe schaalen.)

No. 8 en 9. den 20 December 1822 is deze grafsteede overgeboekt op de naam van den WelEdelen Heer *Willem de Leth,* ingevolge de acte van koop, op dato dezes getekend, en aan mij als rentmeester geëxhibeert en overgeleverd. (solvit koop f 60 overb. 12. 12.)

den 23 December 1822 's morgens begraven *Lubarta Cornelia Snelleman,* huisvr. van *Willem de Leth.* (nieuwe schaalen gelegd f 16 voldaan.)

Den 23 October 1827 begr. *Gerardus Andreas Johannes de Leth,* oud een jaar.

6 Decbr. 1825 begr. *Marie Jeanne Borgers,* wed^e^. *J. F. Drognat.*

den 23 maart 1837 is deze kelder digt gewelft om alzo bij vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden te worden.

No. $12^1/_3$ *van* 11 *en* 13. (Zie v. d. Muelen bl. 58).

den 14 January 1809 's morgens begr. *Hillegonda Henderina Roelans,* huisvrouw van de Heer *C. W. Le Jeune.*

den 7 April 1809 bij avond in dit graf overgebragt uit het 14de graf en $^2/_3$ van 't 13de. Een kist waarin 't Lijk van *Christina der Kinderen* wed^e^. *Adriaan Roelans,* zijnde begr. den 18de October 1806.

den 26 July 1809 's morgens begr. *Cornelis Willem Le Jeune.*

den 27 September 1809 de bovenstaande grafstede overgeboekt ten naame van Jonkv^e^ *Antonia Cornelia Roelans* ingevolge acte van verzoek aan my als rentmeester geëxhibeert en zulks ongepraejudicieert een ieders regt.

Den 9 April 1810 's morgens begr. *Christina Johanna Roelans.*

Den 4 July 1818 is deze grafstede overgeboekt ten naame van de WelEdele Heer Mr. *Jacob Carel Willem Le Jeune,* voor zig, en de verdere descendenten van wijlen Vrouwe *Johanna Antonia Mollerus* wed^e^. *Roelans.*

VIe Regel.

No. 14 en $^2/_3$ *van no.* 13. Zie van der Muelen bl. 59.)

Den 1 April 1809 's morgens begr. Mr. *Adriaan Nicolaas Mollerus.*

den 8 April 1809 's morgens begr. V^e^. *Martina Wilhelmina Baronesse van Dongen,* Douairière van wijlen den WelEd. Heer *A. N. Mollerus.*

den 22 Augustus 1820 's morgens begraven *Diderica Cornelia Maria Bennudina Gevers* een kind oud agt dagen.

den 21 Augustus 1821 's morgens begraven *Diderika Catharina Maria Bennudina Gevers*, een kind.

den 3 Augustus 1822 's morgens begr. *Mellina Anna Alberda van Niensteijn,* echtgenoote van den baron *Johan Hendrik Mollerus.*

den 27 december 's morgens begr. *Sabina Wilhelmina Mollerus* Echtgenoote van den Heer *van Hanswijk.*

den 10 Augustus 1826 's morgens begr. *Daniël Theodorus Gevers,* oud een jaar en ruim 2 maanden.

den 3 Novbr. 1827 begr. *Mellina Johanna Henrietta Gevers,* oud 9 jaaren van Rijswijk hier gebragt.

Deze kelder is den 1e July 1830 digt gewulft en de zark daarnaast op 't 15e gelegt.

den 20 July 1835 overgeboekt ten name van den *Baron Hendrik Millo Mollerus.*

No. 15. Den 7 September 1814 is deze grafstede overgeboekt ten name van den Heere *Petrus Reeder* ingevolge acte van koop op dato dezes getekend en aan mij als rentmeester geëxhibeert en overgeleverd.

Den 8 September 1814 's morgens begraven *Maria Helbert.*

Den 10 November 1823, 's morgens begraven, *Clara Schaap,* huisvr. van *P. Reeder.*

(Wordt voortgezet).

Grafzerken en Rouwborden te Geertruidenberg

door STEENKAMP.

In de gedeeltelijk gerestaureerde N. H. Kerk te *Geertruidenberg,* bevinden zich tal van zerken welke hier volgen zullen. De schendende hand heeft ze bijna alle gespaard en ze liggen tegen de buitenmuren. In het niet gerestaureerde deel, liggen in een zijbeuk alleen nog meerdere zerken die hier en daar zijn afgehakt en verlegd, om de ruimte te vullen. Bovendien vindt men er eenige borden met bijbelaanhalingen waarvan enkele met wapens, en eenige rouwborden zonder namen en alleen met jaartallen. Het geheel ziet er zeer behoorlijk en onderhouden uit en men kan zich een denkbeeld maken, hoe eertijds de hervormde kerken er uit gezien moeten hebben.

1. Hier leyt begraven *ian iansen Crillaerts* sterf den 10^{en} dagh Marty Anno 1620 oudt 37 iaeren.

Alliantie wapen in ovaal.

R. doorsneden, I. drie vogels (2–1). II. een zwemmende visch.

L. (ovaal) doorsneden, I. drie klaverbladen (1–2). II. drie vogelkoppen (2–1).

H. Wr. D. Ht. een vogel.

2. Hier leyt begraven *Aelbrecht Lucasz.* schipper van schravenmoer hy sterf den 28 February An^{o} 1610.

3. Hier leyt begraven *Isack Bouquet* in syn leeven burgerm. deser stede ende heemraet van de Amel . . . ? polder sterf den 1 February 16 . . ? ende syn huysvrouwe *Elisabeth Reers* sterf den (open gelaten) met haren zoon *Pieter Bouquet* in syn leven rentm. van het gasthuys ende vrouwenhuys deser stede sterf den 26 April 1647.

Alliantie wapen: R. een pronkende pauw.

L. een hart met een kort steeltje van boven.

R. H. Wr. D. Ht. dr. uith. pronkende pauw.

4. Hier leyt begraven *Adriaen Willems soone* in zijn leven burgermeester, schepen gasthuys ende heylich gheest meester was deser stede S. gheertruydenberghe ende sterf den negenden dagh October Anno 1604.

Er onder:

Ende *Elisabeth Adriaens Brueren* dochter syn huysvrouwe sterf den 6 October Anno 1620 ende *Aerjan Dirten Broeke* sterf den 14 September A^{o}. 1625. Hier leyt begraven *Cateryna Claes Brueren,* weduwe van Huybrecht Cornelissen *Ruyme* sterff int jaer 1632.

Alliantie wapen.

R. doorsneden, I. gedeeld a. 2 wassenaars door elkander gestoken, één gewend en één ongewend. b. een klaverblad met omgekrulden steel. II. een merk bestaande uit een V en een Λ door elkaar heen gestoken.

L. 3 bergjes (2–1) waartusschen 5 vogels (3–2).

H. Wr. D. Ht. het klaverblad.

5. Hier leyt begraven *Pieter van Clootwyk* iansoon in zijn leven schouteth burgemeester deser stede oick rentm. over de domijnen in Oisterhout Donghe Gheertruydenberghe ende de visscherijen aldaar midtsgaders dyckgrave s'lants van Altena sterf op te 8 Augusti Ano 1596.

Er onder:

Ende *Margareta Heijs Woutersdochter* zijne huysvrouwe sterf op te 16 Novembris 1524.

Alliantie wapen.

R. een dwarsbalk vergezeld van (5–4 en 3–2–1) penningen.

L. een boom op een grasgrond, vergezeld van drie vogels in den boom en een L. er van op den grond gezeten.

H. Wr. D. Ht. een schildje volgens het schild tusschen antieke vlucht..

6. Hier leyt begraven *Mateus Beijermans Hendricksone* in syne leve schepen deser stede en sterf int iaer ons Heere 1613 den 20 Juny.

Er onder:

En *Hester Heys Godschalcx dochter* syn huysvrou en sterf int iaer ons Heere 1616 de XI Maert en haren soon *Matthys* schilder sterff den 29 December 16..

In een cirkel een venus op een schelp staande met 2 wapens aan linten hangende, in de handen.

R. 3 *roggen* (als Graswinckel).

L. gevierend. 1–4 een boom getopt met 3 vogels. 2–3 een wassenaar vergezeld van 3 vogels.

Voorts doodsbeenderen, hoofden, zandloopers enz. doch géén H. Wr. D. of Ht.

7. Hier leyt begraven *Maria Ghysbrechts Baerts* dochter sy sterf den 3 October 1605.

8. Gothische zerk doch erg gebarsten. In den rand: Hier leyt begrave Adriae *Ves. ow.* iacobs eertids burgemeester deser stede en sterf in 't iaer ons Heere MV.^{c} XIII de XI Aprille.

Op het midden: Hier leyt begraven *Geertruyt* Doudes? Jans dochter *Adriaen Verlows* huysvrou was en sterf int jaer A°. MV^{c} (verder open gelaten).

Aliantiewapen.

R. 12 gestengelde 5 p. bloemen (5—4—3) met een schildhoofd beladen met 3 vogels naast elkaar.

L. Gevierend:

I. 3 gesteng. rozen (2—1).

II. Een druiventros met steel en bladen.

III. 3 vijzels of kroezen (2—1).

IV. een rad (8).

H. Wr. D. Ht. een vogel tuschen antieke vlucht.

In den rand 4 schilden in het midden van elke zijde een.

Bovenaan als het R. vermelde.

Rechts: 2 afgewende zalmen.

Links: gebroken nog zichtbaar een figuur als een appel m. d. steel omhoog.

Onderaan: een lelie in het hoofd en 2 hanen naast elkaar in den voet.

9.. Hier leijt begraven *Iohanna Louweris Jan Vermeulen* van Schravenmoer sterf den 6en October An°. 1671 out 16 iaren.

10. Hier leyt begraven *Aert Hanccops,* in sijnen leven schepen ende out Raet deser stadt Geertruydenbergh sterf den 3 July Anno 1618 out synde 78 iaren.

Alliantiewapen.

R. 3 Wassenaars.

L. ledig of versleten.

H. Wr. D. Ht. uitk. hanenkop en hals.

11. Hier leijt begraven *Cornelis Swaen Ariaensz.* in syn leven . . . ende koopman sterf den 2 Mey Ao. 1617 ende *Cornelia Paessens* syne huysvrouw was sterf den 3 October 1617 ende *Rijnken Swaen Cornelisz.* de huysvrouwe geweest van *Cornelis Heys Godschalcx* sterf den 12 Juli 1625.

Twee wapens, elk is een ovaal.

R. 3 omgewende zwanen-koppen omlaag (2–1).

H. Wr. D. Ht. zwaan m. opgeheven vleugels.

L. Ruitschild, 3 burchten (2–1); opgehangen met lint over een boomtronk.

Naast het opschrift 2 engelen.

12. Gothische zerk. In den rand.

Hier leyt begraven *Marten Antonisz.* borgemeester van dezer stede in syne tyt was en sterf op den 8 Augusti Ano 1567 bidt vor de zie. In de hoeken zinnebeelden der evangelisten.

In het midden.

Hier leyt begrave Ana *Beijts Arentsdochter* syn huysvrouw was en sterf Ano. 1594 de 1 dagh Mey. Bidt vor die ziel.

Alliantiewapen.

R. twee afgewende zalmen met een klaverblad met langen steel in het hoofd.

L. een varken op een los grondje.

H. Wr. D. Ht. antieke vlucht.

13. Hier leijt begraven (verder open) ende *Christina Thomas van der Meijden* in haer leven huysvrou van *Iacob Wachmans* sterf tot Oosterhout den 9 Mey 1630 out 28 iaren.

Alliantiewapen in cirkel.

R. een dwarsbalk vergezeld in het hoofd van 3 vogels naast elkaar en in den voet van een ster (5).

L. en uit de L. schildrand komende leeuw.

H. Wr. D. Ht. een uitkomende naakte man met een gebladerde tak in de R. hand, de L. hand op de heup.

14. Gothische zerk.

Op den rand voorzien van de zinnebeelden der evangelisten in gothische letters:

Hier leyt begraven *Wouter Thule* robrechtzse hij sterf anno MV^{C}LVIII de 1en dagh November ende syn huysvrouw *Dingna* jansdochter van *Duivord* sij sterf anno MV^{C}LXIIII den XXIII den XXIII dach in Julij. Bidit voor deese zielen. (vergelijk No. 31.

Alliantiewapen in cirkel.

R. een open linkerhand.

L. 3 omgekeerde wassenaars L. schuinbalksgewijs geplaatst met een vrij kwartier beladen met een denneappel met langen steel.

H. W. D. Ht. antieke vlucht.

15. Gothische zerk gedeeltelijk te zien in het portaal voor den toren.

Hier leit begraven .... mpe poetoer va Drimmelen sterf A^{o}. XV^{c}XX? op ten VIII dach Januari God heb de ziele.

In het midden vermoedelijk een miskelk (uitgesleten).

16. Gothisch fragment.

Hier leit begrave *Dingna Ticleman Nootkens* huysvrou was...

17. Gedenkzuil met vaas (en verdorde krans er om heen in Aug. 1918) waarop

Doggersbank 5 Aug. 1788.
Johan Arnold Zoutman
Lt. Adm. v. Holland en W. Friesland
geb. 10 Mrt 17 . 4
overl. 1 Mei 1795.

Het geheel achter een hekwerk.

Op een koperen plaat staat:

Opgericht uit bijdrijgen van Vorst en Volk door het Departement der Maatschappij tot Nut van het Algemeen 1845.

Rechts van dit monument de volgende epitaaph met het borstbeeld van Steven *Coops* waarvan bij het oude koor ook de fraaie zerk ligt.

Deo
opt. Max
et

aeternae . memoriae . *Stephani* . *Coopii* . fortiss . eliciss . qui . centuriones . aliquam . dii . functus . munere . cum . racobo . helmskerkio . Hispani . nomines . etiam . in . patria . intolerans . colpea . usque . et . extremas . godes . eii . profli . gaudo . missus . praeclarum . in . illustri victoria . operam . navavit . ensdemque . virtutis . in . venetorum . ditione . Summa . cum . dignitate . specimirna . edidit . auctusque . fama . ac . praemiis . torquates . ad . suos . reverrus . mox . huic . praefatus . urbi . amor . civium . terror . hostium . in . aedem . vita . ac luce . defunctus . et . defuncto . uxor . moestissima . pro . in . loco . monumentum , Pub . posuit . dicavit.

Links er van de epitaaph.

D. O. M. S.

Piis . manibus . et . memoriae-sempiternae nobil . générosissuni . fostissimi que irri domini . *Dominici Cassiopinii* qui ab imtio fere usque ad ultra nuinsseculi medium militari . laúde plurinúm de patria meritius et primum Mauritio mox. Fr. Henrico atque . ultimus . Guilelmo . alsissimis . Aransionensium . principibus . imperatori.

Basque foederatae reipub . terra marique inscompenabilibus magnis gradatim exquod bene merentium est . honoribus auctus manimarum que peditionium obsidionumque periculorium pariter ac gioriae particeps Belgica tandem longo bello victrice aec triumphatrice ultroque libera ab Hispano rege Agnita non armis sed annis aelonga febrifractus centurio borealisque Hollandiae legeones vice tribunis atque huic Urbi munit issemae praefectus paexta patria actemae pacis Haeres extitit hoc in aede et loco terrae mandato hoc monumentum vidua nati natocq moestissima posuere dedicavere obiit 6 Januarii A. 1651 vixit Annos 67 men^{s}. 2 Dies 29.

Er zijn nog enkele onleesbare of geheel versleten fragmenten, evenals in het straks te noemen afgeschoten gedeelte der kerk

waarin de vloer van het koor is weggenomen en een crijpt is blootgelegd 1 November 1895. De notabelen der stad hebben dit »gedenkwaardige« feit herdacht door hunne namen op een plaat te doen vereeuwigen!

Op een koperen plaat aan den muur staat nog: *François Pilkington* overleden 2 December 1804 oud 94 jaaren derzelfs echtgenoot vrouwe *Gertje Atsma* overleden 30 January 1803 oud 86 jaren en dochter vrouwe Maria Eleonora Pilkington overleden 6 December 1792 oud 37 jaren.

Er hangen 4 groote borden met bijbelteksten.

A. Een daarvan met visscherij emblemen getiteld *Godt ghevet al* en een gezicht op Geertruidenberg A°. 1616.

B. *Godt is mijn hope* Anno 1596 met wapen in goud 3 zwarte wassenaars. (Durenvoorde).

H. Wr. D. Ht. 2 molenwieken komende uit een hoed met opslag. (Duivenvoorde.)

C. *Audi alteram partem* A°. 1583 met de volgende wapens:

Bovenaan in het midden *Clootwijck* (als op de zerk).

R. daarvan: zilver m. 3 jachthoorns v. rood.

H. Wr. D. Ht. een hanekop en hals. (Ghijsels.)

L. daarvan: gevierend. 1–4 weder gevierend.:

a. 5 leliën? (2–1–2).

b.–c. ro. m. e. go. lelie.

d. effen ro.?

2–3 zw. m. 3 sterren v. zi.

Aan den rechterkant (Schrijfhill) onder elkaar:

1. go. m. 3 schollen v. zw. (2–1).

Géén H. Wr. D. of Ht. maar een engel als schildhouder.

(Schollen.)

2. Zi. m. e. go. wassenaar en 3 vogels v. zw.

H. Wr. D. Ht. vlucht. (de Lockere).

3. Gevierend. 1–4 boom m. 3 vogels in den top. 2–3 wassenaar vergezeld van 3 vogels.

Ht. opvl. duif. (Heijs).

Onderaan:

R. go. m. 3 hoefijzers v. zw.

H. Wr. D. Ht. een hoefijzer v. zw. tusschen antieke vlucht go. zw. (van der Staal).

L. zw. met een kruis v. zi. beladen in het hart met een schildje van go. m. e. schuin kruis v. zw.

H. W. D. Ht. een vogel. (von Mansdale).

In het midden weder *Clootwijck* als boven.

Aan den Linkerkant onder elkaar:

1. een balk vergezeld van 3 harten. Kleuren? Ht. vlucht?

2. gevierend. 1—4 als No. 3 Rechts.

2—4 ro. m. 3 schuinkruisjes v. zi.

H. Wr. Dr. Ht. vlucht: (van Meir).

3. zi. m. e. pronkeude pauw v. n. kl.

H. Wr. D. H. vlucht (Boúquet).

Voorts de volgende Rouwborden.

1. A°. MDCCLXVIII obiit XXVI Januari.

Wapen ro. m. e. zwaan v. zi. m. e. go. kroon om den hals.

H. onz. Wr. D. zi. ro.

Ht. een palmboom! tusschen vlucht R. zi. L. ro., onderaan een stapel kogels, kanonloopen, vaandels, knodsen, wisschers, enz.

Blijkbaar van een krijgsman n. m. Luit. Kol. G. F. Meybaum.

2. A°. MDCCXXVIII, obiit .... vergaan.

Wapen gedeeld 1 zi. en 3 balken v. zw. 2 go. en 1 balk v. zw.

H. Wr. D. Ht. nitkomend bruin paard? (gebroken). (van Issem).

3. A°. MDCCXXXI, obiit 27 November.

zi. m. e. ankerkruis v. ro. getopt m. e. wassenaar v. ro.

Wr. D. H. gekroond Ht. de wassenaar.

4. A°. MDCCXXX obiit 2 October.

Hetzelfde wapen met *zwart* op zilver (van Heusden).

N.B. Zoo behoort het ook te zijn.

5. A°. MDCCLXIX obiit 6 Februarius.

Ovaal schild.

Gedeeld: 1 het wapen van No. 3; 2 gevierend. 1—4 zi. en 2 boomen naast elkaar op een grondje, elke boom beladen met 2 gouden sterren? boven elkaar; 2–3 bl. m. e. ster (6) v. go.

6. Bladerkroon, ovaal schild, in ruitvormige lijst.

Gedeeld: 1. zi. m. 3 zwanen van nat. kl. (Swaen); 2. zi. m. e. go. gekroonden leeuw v. ro.

A°. 1662 obiit 28 December.

7. A°. MDCCXXXII, obiit 3 April.

gedeeld:

1. weder gedeeld.

a. zi. en 3 balken v. zw.
b. in drieën doorsneden.
1. zi. m. e. liggend hert v. ro. op een grasgrond.
2. zi. m. 3 vogels naast elkaar staande op een grasgrond.
3. go. in 3 leliën (2–1) v. ro?

Parelkroon. (van Issem).

8. A°. MDCCXXXI obiit 13 April.

Gedeeld.

1. het wapen van No. 3, doch zwart op zilver.
2. gevierendeeld 1—4 go. m. e. leeuw v. ro.
2—3 zi. en 3 leliën v. ro.

Parelkroon. (Francken & v. Heusden).

9. A°. MDCCXXX obiit 13 Augustus.

Als voor No. 1 doch duidelijker.

Eindelijk een bord met *Je Maintiendrai* en het wapen van Oranje Nassau A°. 1582 waarop eenige bijbelteksten en het volgende soort vers:

Willem van Nassau, Prins van Oranje een voorstander der vromen en Gods Woort verdreeff hier bei 't ghebroet van Spaignien Di ·sij heir tot haerder schanden noch hebben vermoort. Maer Godt stiert syn spranten in zijn spaden voort.

In een zijmuur is nog een marmeren tafel aangebracht ter gedachtenisse van *Jan Lagerweij* instituteur te deser stede 1801—1844 door sijn dankbare leerlingen W. en A. Keuchenius.

Het oude gedeelte der kerk is in geheel vervallen staat doch er bevinden zich onder een hoop rommel, nog eenige gave en fraaie en ook fragmenten van zerken in.

De volgende kon ik nog ontcijferen.

18. Hier leyt begraven *Dirck Pieter Ghysels* in zijn leven burgemeester dezer stede Geertruidenberg sterf de eersten September Anno XV^{C} ende vier.

Er onder:

Ende *Heylken Jacobs Swaen* sijne huysvrouw was ende sterff der drye en twintichste Maert Anno XVI^{C} ende zeven en *ioan Ghysels* Dirx docter in beyde de rechten sterf den 7 October an. 1608.

Alliantiewapen in cirkel.

R. drie jachthoorns (2–1).

L. drie zwanen (2–1).

H. Wr. D. Ht. uitk. hanenkop en hals.

19. Hier leyt begraven *Mattys vau Son* in syn leven burgemeester deser stede sterft de 10 Augusti 1677 en sijne huysvrou *Christina de Waerseggere* sterft den 3 Augusty en haeren sone *Symon van Son* sterft den 26 December 1668.

Johan van Son sterft den 30 September.

Catharina van Son sterft den 10 Augustus.

Alliantie wapen in cirkel.

R. 2 golvende balken met 3 zwemmende eendjes achter elkaar op den bovensten.

L. 3 rozen (2–1) de R. bedekt door een vrijkwartier beladen met 3 palen.

H. Wr. D. Ht. een vlucht.

20. Hier leyt begraven vrouwe *Geertruy Verhooft* in haar Ed. leven huysvrouwe van J. E. *Metelerkamp* ritmeester ten dienste deeser landen obiit den 14 Sept. 1736.

Alliantie wapen in cirkel.

R. 3 korenaren op een grasgrond.

L. een dubbelkoppigen adelaar.

Rococo versiering géén H. Wr. D. of Ht.

21. Hier leyt begraven de Heere *Steven Coops* in syn leven gouverneur der stadt ende forten van Geertruydenberge sterff den 4 September A°. 1637.

Prachtig geconserveerde zerk met engeltjes met trommen en oorlogstuig enz.

Alliantie wapen.

R. gedeeld 1–3 koeien boven elkaar.

2–3 moorenkoppen boven elkaar.

L. (ovaal schild) 5 palen.

H. Wr. D. Ht. uith. naakte man met speer in de hand punt R. omlaag.

22. Fragment van een zerk waarvan de andere helft een eind verder ligt.

. . . . XXII dagh September.

. . . . En Elisabeth *van Clootwijck.*

2 wapens. R. gedeeld.

a. 3 meerlen.

b. een leeuw met een alleen aan den onderkant gekanteelden balk over alles heen.

L. *Clootwijck* zie eerder.

H. Wr. D. Ht. mud tusschen vlucht.

23. Dit is de begraafplaats van den heer *Johan Crillaerts* in syn leven burgemeester der stad Gt. den Bergh (sic!) sterft den 15 Juny 1677 en juffrouw *Elisabet Snellen* syn huysvrouw sterf den 7 November 1670 en derzelve descendenten.

Alliantie wapen.

R. 3 vogels.

L. 2 springende honden bov. elk.

H. Wr. D. Ht. een vogel tusschen antieke vlucht.

Boven in den rand een engelkopje er onder een doodshoofd met doodsbeen enz.

24. Hier leyt begraven *Iacgnes Scholten* in syn leven burgemeester, schepen en thesaurier deser stede ende sterf int jaar MVcXCV den 28 dach July.

Een vrouwenbeeld staande op een wereldbol met kruis schuins R. in elke hand een wapen ophoudend aan een lint.

R. 3 schollen (2–1).

L. 2 gekant en tegengekant balken. Er onder:

Ende *Hillegonda Dominicús* syne huysvrouwe die sterf in 't jaar 1602 de 29 December.

alsmede nog eenige steenen waarop het woord *ingang*.

25. Hier leet begraven *Matthijs Wouters zoon Heijs* is synder tit schepen van St. Geertruydenbergh sterf Anno vyftien hondert ende ses en vyftigh den 20 dagh Augustus. Bidt voor de ziele.

Versleten goth. zerk met wapen in ovaal. Nog zichtbaar: gevierend.: 1–4 een boom, 2–3 versleten.

26. Hier leyt begraven vrouwe *Maria Boxman* in haar Ed. leven huysvrouwe van den WelEd. Gestrenge Heere *Iohan van Doorn* Rentmeester der Domeinen van syne Doorluchtige Hoogheid der Heere Prince de Oraniën en Nassau enz. enz.

Mitsgaders burgemeester deser stede Geertruydenberg obiit den 4 July 1770.

Hier onder nog eens precies hetzelfde doch obiit den 23 December 1788.

27. Adriaen Vogel 1775.

28. Hier leyt begrave Daniel Sabster Ao. 1593. 2 Juny.

29. Hier leet begraven Dirck Gerits burgem . . . MVcLXI— XXIX Septembris.

fragment in goth. stijl. Nog zichtbaar:

L. boven een wapen met 3 horizont. boven elk. geplaatste slangen.

R. boven geschaakt met een vrij kwartier beladen met een zittende vos.

Ht. een kronkelende slang H. D. (bij het schild afgebroken).

30. Goth. zerk. Op den rand met de emblemen der evangelisten leest men:

Hier leyt begrave Mr. *Jan* Jansz. va . . . *ivordée* (vermoedelijk *Duvenvorde,* vergelijk N°. 14) cononick en scholest . . deser kercke was en capellaen van desen altaar sterf A°. XVcLIIII de 9 Meert bidt voor de ziel.

In het midden bovenaan een miskelk met hostie boven een lint waarop amor amen via.

Daaronder een wapen in een afgerond vierkant waarop een gebed? althans leesbaar: Hier legge ick en vwacht dat er z.. dach oordeel van God den Heer almachtigh.

Er onder een doodshoofd en doodsbeen, alles ingegrift.

Het wapen klopt vrijwel met het vroeger beschrevene n.m.

4 wassenaars 2–2 waarvan de R. bovenste bedekt is door een vrij kwartier beladen met een dennenappel aan een langen steel.

31. Een steen voor het grootste deel ingezakt. Links de 4 kwartieren zichtbaar.

Gouswaert 3 zwemmende palingen bov. elk.

Pijet 3 vogels (2–1).

Devoor een staande leeuw met een schildhoofd beladen met 3 sterren (6) naast elkaar.

t. Hoot 3 vogelkoppen en halzen (2-1).

Hoofdwapen gebroken. Helmt. een uitkomende beer tusschen een vlucht.

Onderschrift grootendeels gebroken nog leesbaar:

. . . . memoriae - dordrageni - talus - consilio . . . . visium . . . . questurae . . rega . . . . ecclisiasto. . . qum . . . . tirritory . . ecti . . tandem et aqrovum - ia . . nomen . . . . sortitus . . ephori . . . . t. a. ionibus constituti. Nati. A°. MDXCIII. XX°. Augusti. Denati. XXVIII Juni. A°. MDCL.

vidua liberi moerti hoc supremum pietatis et benevolentie monumentum extruedum curarunt.

32. Fragment.

Een leeuwenkop in een ovaal met een ring in de bek waarvan een wapenschild hangt, beladen R. met een aanz. pronk. pauw en L. met 3 schoorsteenhaken paalsgewijs naast elkaar. Rand versierd met leeuwenkoppen. Links boven een adelaar op een schildje. Onderaan nog leesbaar »begraven«, rest versleten.

33. Gothische zerk met de evangelisten op de hoeken. In het midden een miskelk in gothischen rand. Randschrift in gothische letters:

Hier leyt begraven de heer Ariacy Pieter die Verwersz. (onderstuk onzichtbaar) en XXLII op te heylige ascenciöe dagh de X^{t} dagh in M . . .

34. Den inganck van 't graff van den Heer *Beveren.*

Dit zal de eigenaar zijn van de zerk N°. 31 en het later op het stadhuis vermelde wapen. Het is jammer dat juist de rechtsche kwartieren verdwenen zijn. Een poging om de zerkstukken weder aan elkaar te voegen mislukte althans.

Buiten de kerk vindt men nog een steen met: Rustplaats van *Karel F. von Hoef* en een van *A. C. L. van Son* geb. 3 Jan. 1837 overl. 11 Juli 1870.

In de hal van het stadhuis is op een schouw een wapen aangebracht tusschen 2 beelden *Justitia* en *Ratio.* Op het boek, dat het laatste in de hand houdt, staat het jaartal 1624.

Het wapen, een alliantiewapen, is Rechts: groen of zwart, met een klimmenden bever van zilver; Links (ovaal schild), goud met 3 zwemmende palingen van zwart, H. Wr. D. Ht. een uitkomende bever tusschen een vlucht (v. Beveren), Vermoedelijk is dit hetzelfde wapen als op den steen No. 32 en komt het trouwen schild ook overeen met het Linker bovenkwartier *Gouswaert.* (Van Goudswaard, Rotterdam voert blauw met de palingen van goud).

Boven een deur prijkt nog het stadswapen gehouden door een leeuw in hout gebeeldhouwd tusschen 2 geschilderde wapenschilden, geen van alle uitmuntend van model of bewerking.

MEMORANDA.

Oranje.

Een dame te Boedapest kreeg indertijd van een Zwitsersche een broche: rond, bruin middenstuk, omzoomd met een stuk of zes kleine robijnen en vanonder een kleine parel dragend. Op het genoemde middenstuk de afbeelding van een staand lam. Naar de traditie zou dit sieraad er één zijn van een zeven-tal, indertijd op last van prinses Sophie van Oranje, de zuster van Koning Willem III, gehuwd met den groothertog van Saksen-Weimar, vervaardigd, om te dienen als symbool van een, tusschen haar en zes andere dames bestaande godsdienstige gemeenschap, en aan de leden daarvan uitgereikt op voorwaarde dat zij het stuk — weer onder hetzelfde beding — zouden legateeren aan een vrouw, van welker geloof in Christus zij zich overtuigd meenden te mogen houden.

Aan het koninklijk huisarchief is van deze zaak niets bekend. Is er wellicht ook een der lezers van dit tijdschrift, die er iets naders van weet?

DR. A. A. VAN SCHELVEN.

Portretten.

Op blz. 383 jaarg. 1919 wordt vermeld, dat zeer onlangs twee portretten uit een boedel van het geslacht van Essen werden verkocht. Kan soms medegedeeld worden welke boedel dat was, welke portretten werden verkocht en in wiens bezit die portretten zijn. Kan de steller van het vermelde op blz. 383 wellicht inlichting geven?

Fielebout.

Meer dan 70 jaren geleden schreef ik op, uit den mond van mijn bejaarden en beminnelijken vriend, den blind geworden oud-burgemeester van Zaandam, Gerrit van Orden, een berijmde verzonnen redevoering van een kwakzalver Fielebout, ter aanprijzing zijner wondermiddelen, met verhaal der door het verbruik daarvan verkregen genezingen. De inhoud bevatte tal van tastbare leugens en wel eens aardige dwaasheden, ook wel eens onheuschheden, maar niets gemeens.

Ik heb dien nooit in druk ontmoet en mijn manuscript sinds lang verloren. Maar ik vraag, is die ook ergens te vinden of kan ik mijn memoriestuk als een unicum beschouwen?

C. W. B.

Het geslacht DE CONINCK

door

J. A. R. KYMMELL.

(Voortzetting van Nav. LXIX, 106.)

Justus de Coninck is gestorven in het laatst van Juli 1724, want het diaconieregister te Peize maakt ind°. 29 Juli 1724 melding van het feit, dat er dien dag gevonden werd in »'t bekken »toen de Hoog Ed. Welgeb. Heer, Heer van Mensinga, indertijdt »Adsessor mede Gedeputeerde State van de Landschap Drenthe, »is begraven: 42 Gl. 17 st. 6 d.«

Kwartieren:

de Coninck	Ripperda
Wael van Moersbergen	Beckers
Zuylen	Lewe
Mervelt	

Uitgewerkt:

Coninck (Godert de)	Wael van Moersbergen (Bartholomeus van)	Ripperda tot Peyse (Adolf)	Beckers (N. N.)
×	×	×	×
Zuylen tot Batesteyn (Hermanna van)	Mervelt (Catharina van)	Lewe tot Peyse (Margaretha)	N. N.
Alexander de Coninck op Oudaen bij Breukelen	Anna van (de) Wael van Moersbergen	Wigbolt Ripperda tot Peyse	Catharina Beckers.
×		×	
Bartholomeus de Coninck tot Peyse		Margaretha Ripperda erfd^{r}. tot Peyse	

×

Justus de Coninck tot Peyse en Mensinge.

Kinderen:

1°. Zeyno Abel (Justus Zeyo Abel), volgt XIII,

2°. Justina Abelina de Coninck, huwde te Roder-

wolde 24 Juni 1731 met Anthonius Clant, predikant aldaar. Zij stierf reeds in 1734 (vóór 22 Juni) en 24 November d.a.v. werd Anthonius Clant, predikant te Noordhorn, geciteerd om den nagelaten boedel van wijlen zijn huisvrouw Justina Abelina de Coninck over te laten aan haren wettigen erfgenaam, haren broeder Jr. Justus Zeino Abel de Coninck *(Ned. Heraut VI, bl. 29)*.

Anthonie Clant, predikant te Oldehove 1723 – 31, te Roderwolde 1731 – 34, en te Noordhorn 1734 – 37, waar hij 2 Juli 1737 stierf, huwde de bovengenoemde Justina Abelina de Coninck. Clant bedankte in 1728 voor een berowp bij de Nederduitsche gemeente te London. *(Brucherus Predikanten in Groningen, bl. 196 en bl, 194)*. Op eene remonstrantie van hun' broeder en aanstaanden zwager, Jr. Justus Zeyno Abe de Coninck tot Peyse en Mensinge, had de Drost opl 20 Juni 1731 geapostilleerd, dat de huwelijksproclamamatien tusschen Anthonie Clant en Juffer Justina Abelina de Coninck geen voortgang zouden hebben »bij poene van nulliteit en reserve van actie«; maar reeds op 26 Juni d.a.v. kwam aan het licht, dat 's Drosten orders niet in acht genomen waren, de proclamatie vervolgd en het huwelijk »coram facie ecclesiae« op [24]) te voren gesloten was. (Vergl. *Kerkenboek van Roderwolde)*.*) Drost en Gedeputeerden »annuleerden« we de tegen recht en afgegeven orders gedane publicatiën en copulatie en verwezen partijen naar den »ordinaris cours van rechte«; maar het huwelijk bleef intact, want op de lotting van 22 Juni 1734 procedeerde dezelfde heer de Coninck tegen zijn zwager den predikant Anthonie Clant, als bezitter van den boedel van diens toen reeds overleden huisvrouw Justina Abelina de Coninck, tot uitkeering der door haar nagelaten goederen aan hem (de Coninck) als broeder en wettigen erfgenaam en bleek er zelfs reeds beslag te zijn gelegd op het linnen en het huisraad, de schriften en boeken van den predikant, waarna op de lotting van 7 December 1734 de eisch toegewezen werd. *(Alg. Nederl. Fam. blad XVII (1905), blz. 334.)*

*) „Geproclameerde en geexpuleerde personen: 1722 den 11 Juny. Antonius Claut, predikant te Roderwolde en Justina Abelina de Coninck van Peyert getrouwt den 24 juny.".

De namen der ouders van Anthonie Clant kan ik thans nog evenmin opgegeven als toen ik ze vroeg in 1909 (*Geneal, en Herald. Bladen IV, bl. 428.*)

3°. Margaretha Maria de Coninck voor welke haar vader Justus de Coninck, op den Landdag van 18 Maart 1721, behalve overschrijving voor de havezathe Mensinge, verzocht en verkreeg, dat de prebende van Mensinge, uit Dikninge, mocht worden geteekend op naam van zijne jongste dochter Maria Margaretha *(Landdagsprotocol)*, die betrekkelijk jong en ongehuwd overleden zal zijn.

XIII. Zeyno Abel, 25 Augustus 1716 ingeschreven in 't Album academieum te Groningen als »Zeno Abel de Coninck, Drenthinus na zijns vaders dood genoemd Justus Zeyno Abel de Coninck, Heer van Peyse en Mensinge te Roderwolde, werd door Ridderschap en Eigenerfden, na reeds op 11 Maart 1710, 17 Maart 1711, 22 Maart 1712 en 21 Maart 1713 genomineerd te zijn, tweemaal voor vaandrig en eenmaal voor luitenant te peerde of voor cornet, op den Landdag van 20 Maart 1714 verkozen tot vaandrig in de compagnie-van Osenbruggen en op dien van 19 Maart 1715 tot luitenant in de compagnie van wijlen kapitein Bedarrides. Hij diende tot 1721, toen hem door zijne ouders het Huis te Peyse overgedragen werd, waarop hij 17 Maart 1722, wegens die Havezathe, als lid van de Ridderschap beëdigd is; nadat zijne moeder, destijds weduwe, hem in 1734 de Havezathe Mensinge te Roderwolde had overgedragen, compareerde hij sedert 16 Maart 1734, wegens *die* Havezathe, in de Ridderschap van Drenthe. Gedeputeerde is hij eenige malen, voor den tijd van twee jaren, geweest tusschen 1724 en 1742, in welk jaar hij in de maand April op het Huis te Peize gestorven is. Het lidmaatschap van den Etstoel bekleedde hij sedert 20 Maart 1725 wegens Rolderdingspil, waarin hij wel genoegzaam gegoed was, doch dispensatie van inwoning moest vragen en verkreeg, daar hij toen op Mensinge te Roderwolde in het dingspil Noordenveld gevestigd was.

Blijkens aanteekening van den boekhouder-diaken te Peize, is hij aldaar op 20 Maart 1718 gehuwd, zijnde op dien dag in 't bekken geweest toen de WelEdelGeb. »Heer Seijne Abel de Koninck »en de WelEdelGeb. Juffer Barbara Lysabet baronesse »Schratenbach zijn getrouwd 24 Gl. 12 st..« Barbara Eli-

sabeth van Schratenbach, geboren 16 Maart 1695, was eene dochter van Willem Frederik van Schratenbach en Juliana Dorothea van Aylva.

Bij uitwerking zijner kwartieren:

de Coninck.	van den Clooster.
Ripperda.	—
de Wael van Moersbergen.	Swaefken.
Beckers.	Ripperda.

blijkt het volgeude:

Coninck (Alexander de)	Ripperda (Wigbolt) tot Peyse	Clooster (Roelof van den) tot Rheebruggen	Lewe (Abel) op de Brake tot Obergum
×	×	×	×
Wael v. Moersbergen (Anna de)	Beckers (Catharina)	Swaefken (Gerdine) tot Rande.	Ripperda (Maria) tot Peyse.

Bartholomeus de Coninck tot Peyse.	Margaretha Ripperda tot Peyse.	Zeyno van den Clooster tot het Slot.	Maria Ripperda tot Peyse.
×		×	

Justus de Coninck tot Peyse en Mensinge × Abelina van den Clooster.

Justus Zeyno Abel de Coninck tot Peyse en Mensinge te Roderwolde.

×

Barbara Elisabeth van Schratenbach.

Kinderen:

1°. Justus Bartholomeus de Coninck, Heer van Peyse en Mensinge, eerst militair (hij diende in 1744 als kapitein) werd den 15 Maart 1755 in de Ridderschap van Drenthe geadmitteerd, in Maart 1756 als gedeputeerde gekozen en 14 Maart 1769 als zoodanig vervangen. In 1742 woonde hij, volgens opgave van wijlen Mr. A. J. Andreae te Kollum op een slot, burcht of state in het gehucht Ausbuurt of Lutjewoude, waarop in April 1735 resideerende was zijne moeder Mevrouw de Coninck geboren van Schratenbach, die in hetzelfde jaar Het Huis te Peize aan haren zoon overdroeg. Hij huwde in 1748 met Theodarda Suffrida van

Unia, dochter van Douwe Aemilius van Aylva en van Lucia Juliana van Schratenbach, geb. 12 December 1718, overleden te Peize 9 Augustus 1795 en den 13^{en} d.a.v. op het kerkhof aldaar begraven; hij stierf 10 Maart 1771, oud 53 jaren (dus geboren in 1719) als de laatste van zijn geslacht *(Ned. Heraut VI bl. 24)* en werd te Peize begraven 26 Maart 1771; blijkens het diaconieboek vond men dien dag »in 't bekken, toen Heer Gedeputeerde Kooninck is begraven, de som van 25 gulden 3 stuivers 1 duit.«

In *Navorscher 1856 bl. 154* wordt van Justus Bartholdus de Coninck Heer van Peyse gezegd, dat hij in 1748 op het Huis te Peyse woonde, dat hij in 1771 stierf en, volgens de overlevering een Zweedsche balling was, alsmede dat hij eens eene te Assen gehouden vergadering, met het zwaard in de hand, uiteenjoeg.

Dat hij geen Zweedsche balling was, blijkt uit het feit dat zoowel hij als zijn vader bewoners van het Huis te Peize waren, en van het hem toegeschreven heldenfeit te Assen vindt men in de Drentsche archieven geen spoor.

Mo. zegt in *Navorscher 1858 blz. 269*, dat hij onder oude papieren het afschrift vond eener verklaring, waarbij de kwartieren van J. B. de Coninck gezegd worden te zijn oud-adellijke en riddermatige. Dat afschrift luidde:

»Wolf Sigismund Baron »van Schratenbach	Arpo (Epo) van Aylva.
»Lucia Berbera Baronesse van Aylva.	Lucia (Luts) van Aylva.
»Willem Frederik Baron »van Schratenbach.	Juliana Dorothea van Aylva.

»Berbera Elisabeth Baronesse van Schratenbach
»getrouwd met
Justus Zeyno Abel de Coninck.

»Wij ondergeteekenden attesteeren en verklaren, op »adelijke eer en trouwe in eedes plaatse, dat de boven»staande quartieren van Justus Bartholomeus de Coninck »zijn riddermatige, oud-adelijke en irreprochabele quar-

»tieren, geadmitteerd in de Ridderschap van de Provincie »van Friesland, egtelijk en niet door bastardije gesproten »van en uit de voorgemelde adelijke geslachten, waarvan »wij de voorschreven verklaring doen.

»Oirconde der waarheid hebben wij dezen onder- »teekend en met ons aangeboren adelijke wapens be- »krachtigd.

»Actum Leeuwarden den 16 Maart 1751.

»(get.) E. S. van Burmania (get.) H. D. E. van Aylva.«

Deze verklaring was vergezeld van eene tweede, luidende: »Ik ondergeteekende, Secretaris der Heeren »Staten van Friesland, certificeere en verklare bij dezen, »op mijn woord van eer, dat de bovengenoemde Heeren »Epo Sjuck van Burmania en Hessel Douwe Ernst van »Aylva zijn gesproten uit geslagten, die alhier in Fries- »land gehouden worden van zeer goeden en overouden »adel en dat derzelver voorouderen, zedert ondenkelijke »tijden, in qualiteit als Edelluiden ten Landdage hebben »gecompareerd en derzelver descendenten alsnog com- »pareeren. Actum Leeuwarden den 17 Maart 1751. »(Get.) C. J. van Sminia.«

Gelijk men ziet, eene verklaring *niet* ten aanzien van zijn eigen kwartieren, maar ten aanzien van die van zijne moeder.

Mo. (d.i. de zeer bekende genealoog Rengers van Naerssen) zegt verder:

»Het geslacht van Schratenbach, als ik wel heb, zoo- »wel hier te lande als in Duitschland uitgestorven, was »uit Stiermarken herkomstig en bekleedde, in dat Her- »togdom en aan het Keizerlijke Hof, aanzienlijke be- »trekkingen. In mijn bezit is nog een daalder van 1722 »van Wolfgang Kardinaal Graaf von Schratenbach, »Bisschop van Olmutz. Deze stierf in 1738 op 78-jarigen »leeftijd, na van 1719 tot 1721 het onderkoningschap »van Napels bekleed te hebben.«

Een door mij aangevulde hieronder volgende kwartier- staat maakt ons nader bekend met de voorouders van de Coninck's moeder Barbara Elisabeth van Schratenbach.

Pancrati baron von Schratenbach
Elisabeth barones von Saur zu Kroshtack

Sigismund baron von Schrate

Christoph graaf van Eybeswalt
Margaretha Schrott von Kindberg

Margaretha gravin von Eybesv

Christoph baron von Schallenberg
Magdalena Siegharter von Laimbach

Wolf baron von Schallenberg

Bonaventura baron von Egg
Elisabeth barones von Maimburg

Susanna Catharina baronnes v

Ernst van Aylva op Hania en Holwerd
× † 28 Nov. 1627
Ydt van Herema, † 9 Dec. 1596

Douwe van Aylva op Hania
grietman en dijkgraaf in
[adeel 1577 † 8 Aug. 16

Hessel van Meckema, † 1586, 17 Jan.
×
His van Feitsma, † 1693 te Deinum

Luts van Meckema, † 28 Jun
begr. te Holwerd.

Wolfgang Willem Graaf von Althan † 1562
Barbara barones von Volckrain

Hans Willem graaf von Althan
brücken, Moenstetten am

..... baron von Praeg
,..... gravin von Harrach

Barbara barones von Präg

Ulbe van Aylva, te Rinsumageest
×
Saepck van Wijnia (wier moeder: Rinskema,
[† tot Rinsumageest

Tjaert van Aylva van Rinsum
Febr, 1628
× 22 Nov. 161:

Epe van Aylva
Auck van Aylva (Schelte's dr.)

Jets van Aylva, † 8 Juni 161

..... van Manderick
— — —

Adriaen van Mauderick
× Leeuwarden

Haye Roussel
Jouck van Burmania, † 1627

Sjouck van Roussel

Ernst van Aylva, † 28 Nov. 1627
× Ia
Ydt van Herema, † 9 Dec. 1596

Douwe van Aylva op Hani
grietman en dijkgr. in We
† 8 Aug. 1738, geb. 1577, be
×

Hessel van Meckema, † 1586
His van Feytsma, † 1603 in Deinum

Luts van Meckema, † 28 Au
begr. te Holwerd

Feye van Meckema † 7 Jan. 1577, begr. te
× [Groningen
Frauck van Heemstra

Jan Julius van Meckema, †

Sicke van Dekema op Mammemastate te Jelsum, geb. 1548, † 29 Mrt. 1625, begr te Jelsum.
×
Hil van Tamminga tot Tammingaburg,
28 Juli 1620, begr. te Jelsum

Luts van Dekema, † op Tan
de Marne 26 Oct. 1652

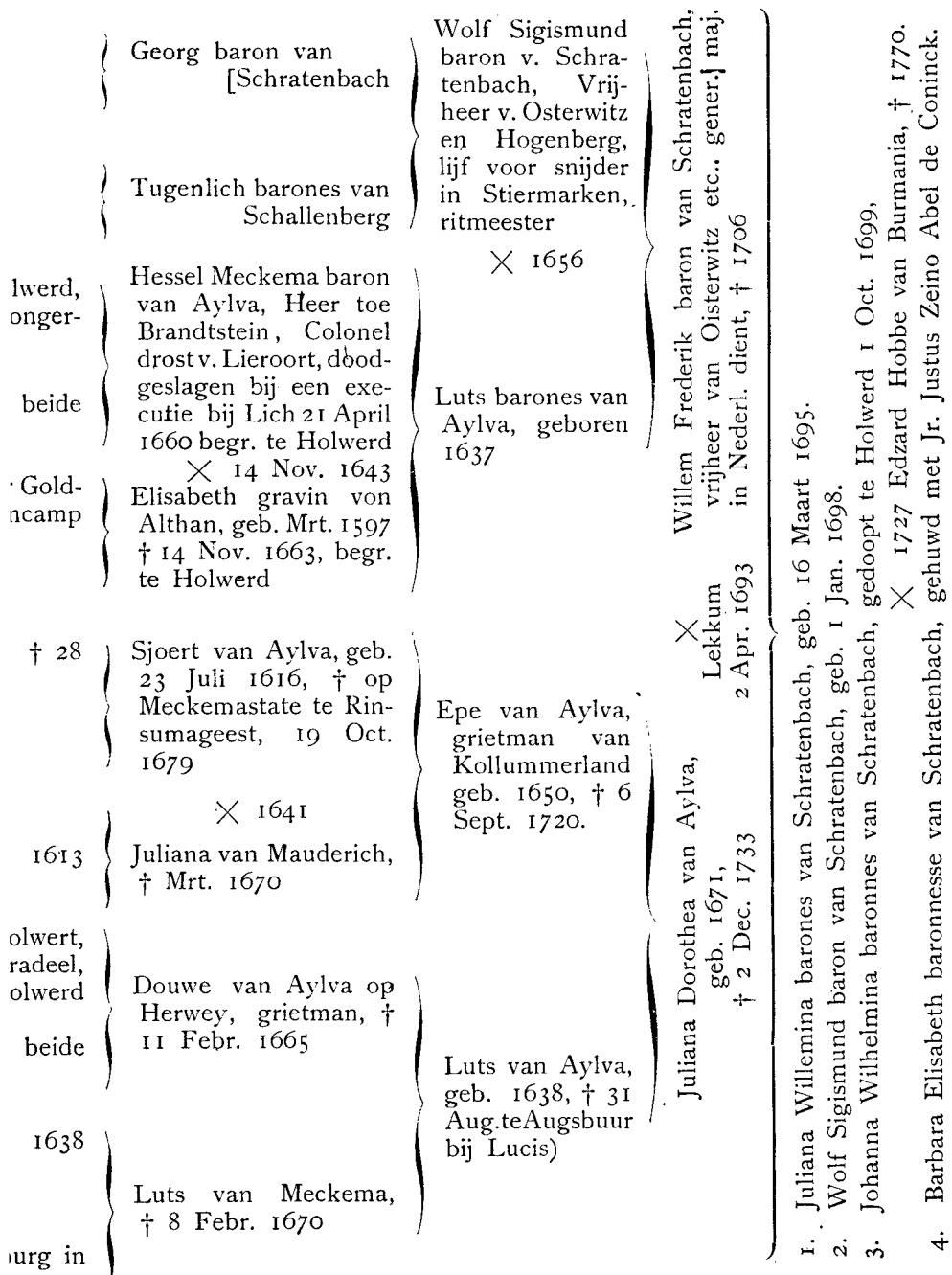
Georg baron van [Schratenbach
Tugenlich barones van Schallenberg
Wolf Sigismund baron v. Schratenbach, Vrijheer v. Osterwitz en Hogenberg, lijf voor snijder in Stiermarken, ritmeester
× 1656
Willem Frederik baron van Schratenbach, vrijheer van Oisterwitz etc., gener.] maj. in Nederl. dient, † 1706
lwerd, onger-
beide
Hessel Meckema baron van Aylva, Heer toe Brandtstein, Colonel drost v. Lieroort, doodgeslagen bij een executie bij Lich 21 April 1660 begr. te Holwerd
× 14 Nov. 1643
Elisabeth gravin von Althan, geb. Mrt. 1597 † 14 Nov. 1663, begr. te Holwerd
Luts barones van Aylva, geboren 1637
· Gold-ncamp
† 28
Sjoert van Aylva, geb. 23 Juli 1616, † op Meckemastate te Rinsumageest, 19 Oct. 1679
× 1641
1613
Juliana van Mauderich, † Mrt. 1670
Epe van Aylva, grietman van Kollummerland geb. 1650, † 6 Sept. 1720.
×
Lekkum
2 Apr. 1693
Juliana Dorothea van Aylva, geb. 1671, † 2 Dec. 1733
olwert, radeel, olwerd
beide
Douwe van Aylva op Herwey, grietman, † 11 Febr. 1665
1638
Luts van Meckema, † 8 Febr. 1670
urg in
Luts van Aylva, geb. 1638, † 31 Aug. te Augsbuur bij Lucis)

1. Juliana Willemina barones van Schratenbach, geb. 16 Maart 1695.
2. Wolf Sigismund baron van Schratenbach, geb. 1 Jan. 1698.
3. Johanna Wilhelmina baronnes van Schratenbach, gedoopt te Holwerd 1 Oct. 1699, × 1727 Edzard Hobbe van Burmania, † 1770.
4. Barbara Elisabeth baronnesse van Schratenbach, gehuwd met Jr. Justus Zeino Abel de Coninck.

2°. Lucia Helena de Coninck werd. geboren in 1729 en wel vóór 22 December, met welken datum het oudste nog aanwezige kerkboek te Roderwolde begint; zij zegt bovendien, op den Landdag van 19 Maart 1743, reeds 22 jaren oud te zijn en, wegens den dood van haren vader, veniam actatis te verlangen; haar broeder Justus Barthomeus de Coninck was wèl als haar hoofdmomber voor den Schultes van Roden beëdigd; maar om formeele redenen was die aanzwering door den Etstoel onwettig verklaard.

Zij huwde in laatstgenoemd jaar Hieronymus Wolter Kymmell, gedoopt te Assen 8 November 1716 en geboren uit het huwelijk van Wolter Kymmell, Gedeputeerde der Landschap Drenthe en van Susanna Christina Wilmson, Kymmell was kapitein ten dienste der Vereenigde Nederlanden in 't regiment Oranje. Drenthe, woonde in 1755 te Dalen, en trad in Maart 1750 op als man en voogd zijner gemalinne Vrouwe Lucia Helena Kymmell geboren de Coninck, voor de helft gerechtigd tot de goederen van hare ouders, Jr. Justus Zeyno Abel de Coninck en echtgenoote, voor zoover in Drenthe gelegen, tevens hun aandeel in de Havezathe tot Peyse overdragende. *(Ned. Heraut VI, bl. 23, 24, 29 en 30.)*

Lucio Helena de Coninck en Hieronymus Wolter Kymmell leefden beiden nog op 24 November 1750, blijkens eene procedure voor den Etstoel op dien dag; de eerstgenoemde komt op de Lotting van 5 Juli 1757 als weduwe Kymmell vóór en op 28 November 1758 wordt gezegd dat zij overleden was. (*Med. Dr. V. Alm. 1900 bl. 215/222*).

3°. Titio Maria de Coninck, gedoopt te Roderwolde 4 Juli 1723, is jong overleden, daar zij niet genoemd wordt in het testament van 16 Januari 1743 (*Ned. Heraut VI, bl. 23*).

4°. Willem Frederik van Schratenbach de Coninck, gedoopt te Roderwolde 18 November 1725, ongehuwd overleden nà 16 Januari 1744, op welken dag hij, nog geen twintig jaren zijnde, testeerde; evenwel vóór 27 Juni 1747. (Zie hierachter sub 5°).

Als Jonker Willem de Coninck komt hij, bij Ridderschap en Eigenerfden, op 17 Maart 1744 voor op eene nominatie voor cornet en op 23 Juni 1744, in 't lottingsprotocol van den Etstoel, met zijn' broeder Epo Aylva de Coninck en zijne zuster Freulyn Lucia Helena de Coninck, alle drie minderjarige kleinkinderen van Abelina van den Clooster douairière de Coninck.

5°. Juliana Dorothea de Coninck, gedoopt te Roderwolde 21 December 1727. (*Nederl. Heraut, IV, bl. 23*). Zij zal jong overleden zijn, althans vóór 16 Januari 1743, den dag van het bovenaangehaald testament, waarin zij niet genoemd wordt.

6°. Epo van Aylva de Coninck, gedoopt te Roderwolde 4 December 1729, overleden vóór 16 Januari 1743. (*Ned. Heraut VI, bl. 29/30*). Hij leefde nog 3 Mei 1736, op welken dag de prebende van Mensinge, door Drost en Gedeputeerden, geteekend blijkt te zijn op naam van »Jr. Epo Aylva geboren de Coninck«, terwijl Ridderschap en Eigenerfden toen verklaarden, dat geen prebende zou worden genoten, zoolang geen edelman van Mensinge verschenen was. Den 27 Juni 1744 was hij nog in leven en minderjarig, want op dien dag procedeerde de kapitein-luitenant Hieronymus Wolter Kymmell. in garnizoen te Maastricht, wegens zijne vrouw Lucia Helena de Coninck, tegen den hoofdmomber over Jr. Epo Aylva de Coninck, tot contradictie van het testament van 11 Juli 1744 van wijien Jr. Willem Frederik de Coninck ten voordeele van den kapitein Justus Bartholomeus en Jr. Epo Aylva de Coninck.

(*Wordt voortgezet.*)

Familie AVELINGH (of AVELING).

Ondergeteekende verzoekt hierbij inlichtingen aangaande de familie Avelingh (of Aveling), voerende het volgende wapen: Gespleten en driemaal gedeeld. In 1 twee roode vlammen op zilveren vedl vergezeld van 3 gouden sterren. In 2 op zwart 2 zilveren distels (of pijlijzers) waarvan de rechter lijnen geheel bedekt door

het teeken der Engelsche baronets: in een rood schild een zilveren hand. In 3 een zilveren balk beladen met een sectum natuurlijke kleur en in 4 een zilveren distel (of pijlijzer) op zwart.

Het schild bedekt door een gravenkroon.

Genoemde familie woont sedert ± 1650, misschien al vroeger, in of in de buurt van Velp in Gelderland, kwam voor dien tijd hoogstwaarschijnlijk uit Engeland. De stamboom is na te gaan tot ± 1650. Kan iemand mij inlichtingen verschaffen, aangaande deze familie, van vóór 1650? of bestaat er een genealogie van deze familie? Welk wapen voert de thans nog in Engeland bestaande familie A, en in welke betrekking staat zij tot de Hollandsche? Is het aan iemand bekend of ook een zekere familie Vleming hetzelfde wapen voert als boven beschreven?

A.

VAN HATTEM.

Waar is een geneal. *van Hattem* te vinden, waarin de navolgende personen thuis behooren: *Jan v. H.* † vóór 1533 tr. Alith. Zij huurden een bouwinge, hof en weerd te Ingen in de Betuwe bij pachtbrieven 1484, 1491, 1511 van Margaretha van Wilick die het leengoed (van Culemborg) in pacht bezat als wed. van heer Willem van Meer, zoon van Hubrecht van Culemborg. Op altera Martini 1521 pachtten zij het van Beatrix Posthouwers van Nijmegen, die als weduwe van Johan Schelardt heer tot Gossenich, ten onrechte, zich daartoe bevoegd achtte, en na doode van *Jan van Hattem* het verpachtte aan diens weduwe. In 1544 werd haar zoon *Walraven v. H.* pachter; en 10 jarer later wierpen de afstammelingen van *Jan v. H.* en Alith zich op als eigenaren, waartegen Jor. Daem Schelardt van Obbendorp heer tot Geysteren en van Doerenweerde, zich als eigenaar contra hen en contra Beatrix voornoemd opponeerde. De namen dier aanleggers en beweerders zijn Johan van Plees als oom der kinderen van Dirk van Uitwijck, Rutger Versteghen, *Anthonis van Hattem*, Gerrit Vastrix, de moeder van Adriaan van Dort, Juffr. van Poetfelt wed. *Walraven van Hattem*, Sweer Loefsz., Sweer Dirksz. e.a.

VAN OORDT.

Guldene Annotatien.

M'n kollega, Dr. A. Zijderveld, is zo vriendelik, om naar aanleiding van 'n in dit tijdschrift verschenen artikel over »De Guldene Annotatien van Franciscus Heerman« [1]) m'n aandacht te vestigen op de 17de druk van dit werkje, die in zijn bezit is.

Deze 17de druk dateert van 1685 en is »door den Autheur doorgaens veel vermeerdert en verbetert« uitgegeven »t' Amsterdam, voor Gysbert de Groot, Boeckverkooper op den Nieuwen Dijck, tusschen de twee Haerlemmer sluyzen«.

Het titelplaatje is geheel gelijk aan dat van de 15de druk, behoudens het onderschrift: »t' Amsterdam, by Gysbert de Groot op de Haarlemmerdyck«.

Behalve de opdracht aan prins Willem II en het »Tot den Leser« gaan aan de tekst vooraf de in m'n vorig artikel reeds genoemde lofdichten van Cats en Van Baerle, het laatste in het Latijn.

Het gedicht van Cats typeert zo goed de waarde, die men toen aan 'n werk als dat van Heerman toekende, dat het me de moeite waard schijnt, om het hier af te drukken:

»Op de geleerde versamelinge
van de
GULDE-SPREUCKEN
en Daden, by een vergadert
Door den
Wel-achtbaren en Hoogh-geleerden Heere Heere,
FRANCISCUS VAN HEERMAN.

De By, het neerstigh dier, dat is gewoon te sweven
Alwaer een Edel Veldt gewoon is reuck te geven,
Waer oyt een Roos ontluyckt, of waer een Bloemtje gaept,
Daer is het dat het was en soeten Honigh raept,
Maer soo in eenig Kruyt misschien yet mochte schuylen
Dat met een giftigh vocht het Lichaem kan vervuylen,
Dat scheyt het veerdig af; daer kruypt het nimmer in,
Maer laet het voor een Pad' of voor een vuyle spin,

[1]) Navorscher, 5de afl. 1919, p. 129 v.v.

Het groeyt niet op het Velt, als slechs de reyne Kruyden,
Die nut zijn voor de jeugt of voor de siecke luyden,
Alwaer het neder sijght, alwaer het voedtsel leest,
Daer vint het eenig sap dat Vee of Mensch geneest.
Wel Heerman, lieve vrient, gy doet op heden blijcken
Dat yeder met de By u dient te vergelijcken;
Waer groeyter nu een Blom? waer isser een geweest
Daer gy niet heylsaem Was of Honigh uyt en leest?
Gy vlieght in Griecken lant en op de Roomse-bergen,
Die met haer Blom-gewas den Schoonen Hemel tergen,
Gy sweeft met u gemoedt door alderhande Kruyt,
Maer treckter anders niet als reyne Honig uyt.
Dies is u Boeck een Korf van duysent Honigh-raeten,
Die niemand hinder doen, maer alle Menschen baten.
Doch hoort wat gy verschilt van dit vernuftigh Beest,
De By voedt slechs het vleys, maer gy den hoogen Geest,
Wel aen, vernuftigh hooft, doorsoeckt de beste Velden,
Soo sal men uwen naem in alle Landen melden,
U Boeck dat overtreft der Byen Honighraet
Soo ver de rappe Ziel het lijf te boven gaet.«

De »korf van duysent honigh-raeten« van Franciscus Heerman is geen op zich zelf staande uiting van de geest zijner eeuw, want terwijl ik in m'n vorig artikel reeds wees op de overeenkomst met Guevara's »Relox de Principes«, waarvan in 1586 te Antwerpen 'n vertaling verscheen van de hand van Cornelis van Beresteyn, en op de strekking, die overeenkomt met die van Huyghens' Sneldichten en de zedelessen van Cats, kan ik nu ook noch de aandacht vestigen op 'n ander werkje uit dezelfde tijd, dat Dr. Zyderveld uit z'n boekerij heeft opgediept en mij welwillend ten gebruike heeft afgestaan.

De titel van dit in 1641 [1]) verschenen werkje luidt: »Aenmerckingen ofte Gulden Annotatien soo wt het Vader-boek Als andre Autheuren Vergadert door I. P. Schabaellie, t' Amsterdam, By Albert Evertsz. Visscher, Achter de Noorder Kerk, Tussche de Boom, en Lindestraat.« Daaronder staat als devies: »Op uw Woort sal ik het Net uytwerpen, Luc. 5 v. 5.«

Merkwaardig is voor ons vooral de »Voor-Reden«, waarin niet

[1]) De voorrede vermeldt de datum 6 Maart 1641.

alleen melding gemaakt wordt van de Annotatiën van Franciscus Heerman, maar ook dezelfde beeldspraak gebruikt wordt, die we aantroffen in het lofdicht van Jacob Cats. Ik laat haar hier in haar geheel volgen:

»Het zijn al eenige jaren geleden, dat ick sommighe spreucken en sententiën vergaderde, so uyt het Boeck der Vaderen, die eertyts haer ontrent Egypten onthielden, als oock uyt andere aenmerckelycke en geloofwaerdige Historien, dienende tot het gemeen onderwijs van des mensche leven. Dese tot een seker getal gewassen zijnde, ende sommige lief-hebbers der leersame en bysondere dingen wel aenstaende, wert voorgeslagen om deselve door den druck oock velen anderen gemeen te maken: doch also ook diergelycken werck door den gheleerden Franciscus Heerman uytgegeven was, en noch uyt te geven stonde, met eenige vermeerderingen daer by, is dit selve uytgestelt tot den laetsten druk van den voorseyden Heerman[1]), opdat niet te vergeefs gelijcke spreuken, en geschiedenissen, tot overtolligheyt, en sonder nood, in twee verscheyden Boecken aen den dagh gegeven soude worden: waerdoor het oock gekomen is, dat dit werck met minder exempelen, spreucken, en Historiën voorzien is, om dat wy 't voorseyde hebben willen vermijden. Niet te min, indien wij bevinden dat dit ons werck den goetgunstigen leser aengenaam is, konnen, ter gelegener tijt, dit selve met byvoegsel nog vermeerderen, alles tot dienst en stichtinge der gener *die geerne, als de Bykens haren Honig uyt vele verschcyden Bloemkens vergaderen.*[2]) Leest ende oordeelt recht, niet na de personen, die 't selve gesproken oft geseyt hebben, maer na de materie, so sult ghy bevinden de stralen van de Hemelsche Sonne, lichtende over alle des Werelts ringh, na de spreuche des wijse-mans: *uwen onverganckelyken Geest is in allen.* Daer van dat Godt den prijs toekomt, nu en tot allen tijden, Amen.«

Het boekje bevat 360 citaten, waarvan 'n 60-tal zonder aanwijzing van 'n met name genoemde zegsman: »een armen man«, »een ander«, »een Broeder«, »een Christen Vrouwe«, »een Doctor«, »een Edelman«, »een Heremijt«, »eenige Monicken«, »eenige Zee-roovers«, enz. Plutarchus was door Heerman zeker al uit-

[1]) Hier zal wel niet bedoeld zijn de 6de druk van de Friese reeks (Franeker 1642), maar 'n Hollandse uitgave, vooraf gaand aan de 7de druk bij Joost Hartgers (Amsterdam of Haarlem, 1645), vgl. Navorscher, 5de afl. 1919, p. 150/151.

[2]) Cursivering van mij; vergelijk het lofdicht van Jacob Cats.

geput, want terwijl deze hem 32 maal citeert, komt hij bij Schabaellie in 't geheel niet voor, evenmin als de door Heerman 22 maal aangehaalde Anthonius de Guevara. Overigens vinden we bij Heerman en Schabaellie resp. van Plato 24 en 3, van Marcus Aurelius 21 en 8, van Socrates 15 en 3, van Arisoteles 15 en 2, van Diogenes 13 en 5, van Seneca 12 en 5 citaten. Epicurus en Zeno, die door Heerman tezamen 8 keer worden aangehaald, komen bij Schabaellie niet voor. Daarentegen vinden we 'n 18-tal citaten van Joseph Hal(l) [1]), 3 van Erasmus, 1 van Lipsius, 4 van Johanna Gray, 1 van Mathys Wyes, 1 van Van Meteren en 1 van Richard, Koning van Engeland. Ruimt Heerman slechts 12 maal 'n plaatsje in aan de »Oude-Vaders« (Augustinus, Hieronymus e.a.), Schabaellie vindt in hen 'n rijke bron, waaruit hij ijverig put: bijna één vierde der citaten is aan hen ontleend.

Van enige rangschikking naar de inhoud, naar tijdsorde of naar de schrijvers is evenmin sprake als bij Heerman; het is ook bij Schabaellie 'n bonte rij, waarin elk wat wils vindt. De verdeling in hoofdstukken, die bij Heerman enkel dient om het naslaan te vergemakkeliken, ontbreekt bij Schabaellie.

Wat de inhoud aangaat, deze getuigt van grote vroomheid. Vrees voor de dood behoeft men niet te koesteren; de verzamelaar dezer citaten zou zeker de woorden van Bredero onderschreven hebben:

»Al 't gene dat de Lie'n
Ter Wereld mogen sien,
Of immermeer verwerven,
En wensch ick niet soo seer,
Als saligh inden Heer
Te leven en te sterven.«

Het is, als wilde hij, evenals De Genestet het 200 jaar later zou doen, de lezer opwekken tot »levenslust en stervensmoed«.

Amsterdam. Dr. J. A. BRUINS.

---

[1]) Joseph Hall (1574—1656), kisschop ven Norwich, van wie de »Dictionary of nationa biography« zegt, dat z'n moeder was »a strict puritan«; hij noemt zich zelf »the first English satirist«. Hall schreef o.a. »Meditations« en »Holy Observations« en kwam als vurig bestrijder van Rome in botsing met William Laud.

GESCHIEDENIS.

Een stuk Vaderlandsche Geschiedenis volgens de brieven van Christiaan Huygens,

April 1672—Aug 1678

door

A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.

In het 7e deel van de *Oeuvres Complètes de Christiaan Huygens*, houdende de *Correspondance* over de jaren 1670—1675, komen eenige brieven voor aan Lodewyk Huygens gericht, tijdens Christaan te Parijs verblijf hield, welke niet alleen door de wetenschappelijke zaken daarin besproken en behandeld, en de intieme levensbijzonderheden er in vermeld, groote waarde hebben, maar tevens dienen om een stuk van 's lands historie toe te lichten en te herinneren.

Die brieven omvatten het tijdperk, waarin onze republiek, door binnenlandsche verdeeldheden krachtloos gemaakt, dreigde onder te gaan, indien niet Prins Willem III zichzelf was geworden, en met vaste hand de teugels van het bewind had gevoerd, en, geprikkeld, door de nederlagen ons door Frankrijk toegebracht, zich een veldheer had getoond, die den roem van zijn voorzaten Maurits en Frederik Hendrik haast dreigde te verduisteren.

Het oordeel dat Christiaan over de staatsaangelegenheden en krijgsverrichtingen uitspreekt heeft te meer waarde, wijl het ook gedeeltelijk steunde op de niet altijd juiste berichten welke hem te Parijs bereikten, doch die hij onbevangen onder de oogen zag, en zijn oordeel voor het meerendeel, geheel naar des schrijvers geest, met wiskunstige zekerheid wordt geformuleerd.

De eerste brief, van 8 April 1672 geeft een uitstekend aanvangspunt. Hoe deemoedig de Staten Generaal zich tegenover Lodewijk XIV, tot vernederens toe, hadden getoond, hoe zeer de Nederlandsche gezant te Parijs, Pieter de Groot, den koning bad de Staten niet harder te behandelen dan misdadigers, die men pleegt te hooren, aleer ze te veroordeelen, niets mocht baten. Het Fransche leger, dat sedert Januari optrok naar onze grenzen, concentreerde zich bij Charleroi, en op één dag verscheen de oorlogsverklaring niet alleen van Frankrijk, maar ook van Engeland.

Hier on declara la guere par cette ville. Les nouvelles d' Angleterre sont bien estranges touchant cette liberté accordée a l' exercise de la Religion Romaine et je seray estonné si cela ne fait pas du bruit en ce païs la, ou l' on voit bien, quorsum illa tendant, et a ce que l' on ma appris, la chose n'y a pas esté bien receue. Icy l' on veut dire, depuis quelques jours, que l' Espasgne auroit quité nostre alliance conclue et ratifiée depuis si peu mais j'ay de la peine a le croire. [1])

Het bekende stuk gedateerd op 6 April en afgekondigd den 7en d. a. v. bevatte al zeer weinig zakelijks wat aangaat de motieven. Het was spijkers op laag water zoeken. Maar daar Frankrijk de oorlog wilde, viel het gemakkelijk genoeg een stok te vinden om den hond te slaan.

Een der clausules luidde ongeveer als volgt. »Tot dien eynde beveelt Syne Maj. alle syne onderdanen, vassalen en dienaers op de Hollanders aen te gaen en heeft henluyden verboden en verbiedt hun hiernamaels met henluyden eenige ommegangh, handel, nochte intelligentie te houden op poene van 't leven.« [2])

Christiaan doelt daarop, waar hij schrijft:

»Il ne faut pas prendre au pied de la lettre la defense de communication et correspondance que contient la Declamation, car je scay de Monsieur Romf (Christiaan Rumphius) que Monsieur de Louvoy (Jean Michel le Tellier, marquis de Louvois) luy a fait escrise a Messieurs les Estats, s' ils veulent que les Postes soient continuées comme devant: tellement qu'il ne tiendra qu' a eux, que le commerce de lettres demeure. [3])«

De briefwisseling bleef dan ook bestendigd, doch niet ieder was zoo gerust als de briefschrijver zelf, want in een P.S. in een brief van 6 Mei doet hij lezen:

»Envoiez l' encluse au Beaufrere de St. Annalandt. Elle est d' une dame, qui pour des raisons politiques (mais peu necessaires à mon avis) l'envoie ainsi sans suscription ni souscription«.

In dienzelfden brief geeft H. een aardig kijkje van de drukte en 't gewoel welke te Parijs heerschte, en van den omvang der oorlogstoebereidselen, welke het uitzenden van de groote troepenmacht in Januari, achtervolgde, en die 't bewijs gaf, dat 't volle ernst met den oorlog zou zijn. Hij schrijft:

---

[1]) Uit Parijs 8 April 1672.
[2]) Naar de gelijktijdige vertaling.
[3]) 22 April 1672.

»..... Je m' estonne, qu 'on n' a pas encore icy des nouvelles de ce qui se doit estre passé a Nuyts, si ce que vous me mandez est veritable des 3000 Chevaux, qu 'on y auroit envoiez. L' on n' a jamais veu icy de si grands apprets de guerre qu'il y en a eu cette fois; l' on ne rencontroit par les rues que des chariots de bagage, des mulets chargez d' hommes et des chevaux, equipez pour le voyage. Et maintenant que tout cela est parti les rues sont encore si pleines de monde, qu' on ne s' apperçoit pas d' aucune dimunition. L' on a veu partir avec le Roy [1]) 8 millions en argent chargez sur 84 chariots. C' est un nervus belle d' importance. [2])

Toen echter eenmaal de troepenverplaatsing tot stand was gekomen en de Koning zich bij het voorttrekkende leger had gevoegd, keerde in de Fransche hoofdstad de kalmte en rust terug.

Immers van veroveringsberichten was in de eerste dagen nog geen sprake, en er moest dan ook nog meer dan een maand voorbijgaan, eer dat H. zich met reden bezorgd kon maken, en boos zijn over de vernederende overgaven van zoovele steden. Het stille Parijs wordt weerspiegeld in den volgenden brief:

»Je fais souvent reflexion combien paisiblement et tranquillement l'on vit icy, en comparaison de ce qu'on fait chez nous (vous) ou il ne se peut que l'on n' attende avec inquietude ce que arrivera des premiers efforts d'une se puissante armée qui doit estre maintenant sur nos frontieres. Je vous prie de me faire tousjours part de ce que vous en apprendrez, car les nouvelles qu'on debitera icy ne seront pas fort veritables, a ce que je puis juger par quelques unes que l'on a divulguees dans ces commencements [3])«.

Terecht mocht hij de tegenstelling maken, waar hij begreep dat bij eene zoo reusachtige oorlogsuitrusting, de toekomst voor Nederland zeer donker was.

Toen dan ook het Fransche leger, met zijn koning aan 't hoofd den 11^en^ Mei van Charleroi opbrak en Maastricht was voorbijgetrokken, vielen Orsoy, Burik en Wezel, waarin de Staten Generaal, sedert het verschil over de opvolging in de Kleefsche landen, bezetting hadden gelaten, binnen weinige dagen in Lode-

---

[1]) Brief van 22 April: »Le Roy part le 28e«.
[2]) 6 Mei 1672.
[3]) 13 Mei 1672.

wijks handen. Eveneens Rynberk, dat zeer ten misnoegen van Maximiliaan Hendrik, den keurvorst van Keulen, wiens grondgebied het was, door de Staten Generaal bezet werd gehouden, waarom hij dan ook, even als de Bisschop van Munster, Bernard van Galen, bewogen door Fransch geld en door Franschen invloed den oorlog aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden had verklaard.

Rees en Emmerik volgden aldra.

En nu mogen we, met Dr. Wynne, mede kunnen gaan, waar hij dat verlies niet zoo hoog aanschreef, wijl de verovering van dergelijke plaatsen, die, in den rug gelaten, aan het Fransche leger geen kwaad hadden kunnen doen, en vielen omdat de vestingwerken waren verwaarloosd, of de bezetting te zwak was, of de noodige voorraad ontbrak, of de burgerij Nederlands regeering niet was toegedaan of het verraad zijn rol speelde, en dus het materieel verlies weinig of niets beduidde, moreel trof de slag zoo veel te dieper, vooral, daar toen eenmaal de overtocht van het Fransche leger over den Rijn bij Lobith een voldongen feit was, de deur der Vereenigde Nederlanden voor Frankrijk was geopend, ook Gelderland en geheel Utrecht weldra in de handen van den vijand waren. Ziehier wat Huygens er over schreef:

»Il vient continuellement de si mechantes nouvelles de par de la, que cela commence a m' inquieter plus que je ne scaurois dire outre la prise des 4 places sur le Rhin, j' ay appris depuis hier au soir que Rees et Emmerick se sont rendu de mesme. Tout cela est fort honteux pour nostre Republique et l' on en tire icy de terribles consequences, et non pas sans raison. Je puis bien m' imaginer la consternation ou l' on doit estre chez nous, parce que par ces eschantillons on voit a peu pres, ce que l' on doit esperer de nostre milice.

Je vous remercie de vos particularitez du combat de mer dont on se vantoit icy davoir eu aussi la victoire, mais il en est autrement a ce que je vois. J' espere que par le prochain ordinaire, nous en aurons tout le detail.

Je suis tres marry de la perte du brave Monsieur de Gent (Willem Joseph van Gent, gedood in den zeeslag bij Solesbij [Solesbaai] 7 Juni 1672). Que sera devenu le consul (David Suerius werd gewond)? Qu' on n' oublie pas, je vous prie, de de m' en mander des nouvelles.

J' ay esté à la campagne les semaines passées a Chantilly Liancourt, et puis à Viry, c' est pourquoy vous n' avez point eu de mes lettres. A mon retour j' appris la nouvelle de la reddition des 4 places, dont je vous asseure que je fus extremement surpris. Si les amis que j' ay icy n' estoient des gens fort raisonnables et discrets, je passerais mal le temps parmy les rejouissances dont tout est plein, et des discours au desavantages et deshonneur de la Patrie. L' on a fait des feux de joye deux jours de suite, les premiers pour les victoires, les autres pour la naissance du duc d' Anjou. L' on a porté plus d' une trentame d'enseiqnes priçes sur les Hollandois en triomphe à Notre Dame, ou l' on chantait le Te Deum. Vous pouvez juger quid animi mihi, quand je vois et entens toutes ches choses. Cependant je fais bonne mine, autant que je puis, et je cherche, mesme a divertir ces fascheuses pensées, que l' apprehension de l' aveniz me donne. Il me semble que ce n' est guere le temps de vous entretenir maintenant de moulins à vent. Reservons cela a des temps plus transquilles, car aussi bien l' Explication, que je vous en avois promise, est assez prolixe. [1])

Gelukkig dat Neerlands meerderheid boven zijn vijanden (de Fransch-Engelsche vloot) ter zee nog bleek, zooals H. terloops opmerkt.

Een zeer uitvoerig schrijven van 1 Juli 1672 bevat een weerslag op de gebeurtenissen van een tien of twaalftal dagen na 12 Juni.

Amsterdam was werkelijk aan een groot gevaar ontsnapt. Indien Condé niet was gewond geworden, dan zou hij zeker, en wellicht met succes, zijn voornemen, om met 6000 ruiters, elk een infanterist op het paard, naar Amsterdam op te trekken, ten uitvoer hebben gebracht.

Trouwens het geluk was met de Franschen.

De Franschen vermeesterden een paar provincien in minder tijd dan een reiziger zou behoeven om ze te bezichtigen, en nu mogen de bevelhebbers der steden, die zich te nauwernood verdedigden, te recht of ten onrechte van kwaden trouw, of zorgeloosheid, of lafhartigheid te beschuldigen zijn waarvoor H. ze aansprakelijk wil stellen, en als »poltrons« straffen, toch valt niet te ontkennen, dat de hoofdschuldigen elders te zoeken waren; of doelt H. daarop niet in de woorden: »Si l' on eust puni avec vigueur et

[1]) 17 Juni 1672.

sans delay les Gouverneus des premieres places sur le Rhin cela auroit peut estre contenu les autres dans leur devoir. Mais de la manière qu on y precede l' exemple des uns excuse les autres, et vous verrez que pas un de ces poltrons n' aura le chastuiment qu' il merite.«

Immers ging men er niet veel later toe over om Johan Barton de Montbas, den zwager van Pieter de Groot, die zoo zonderling gehandeld had bij de verdediging van het Posthuis te Lobith te vervolgen, zoodat hij gelegenheid had tot ontvluchting, en men zich moest vergenoegen, met zijn *beeltenis* in Juli 1672 te 's-Gravenhage te verbranden.

Paulus Wirtz trachtte nog de fout (of het verraad) van Montbas te herstellen, maar hoewel aanvankelijk slagende, moest hij voor de overmacht bukken en zijn stelling prijs geven.

Onder deze omstandigheden werd men »stom en als bedwelmd«. Men was verlamd. Alles stond stil, en de schuldbrieven der Republiek tuimelden achterwaarts met een vaart, waarvan een staatsbankroet alleen het einde kon zijn, waarop dan ook H. 't slot van zijn brief, — die we nu laten volgen, wijst.

Vous ne scauriez m' obliger d' avantage, qu' en m' escrivant de longues relations, comme vous venez de faire, de tout ce que si passe dans notre miserable païs. Il est vray que j' apprens ces nouvelles avec beaucoup de déplaisir, mais l' ignorance et l' incertitude ont encore quelque chose de plus facheux parce qu' elles font imaginer des accidents et des malheurs encore pires qu' ils n'y en a dans la verité. L' on fait icy, aussi bien que par de la, des nouvelles fausses en quantité, et qui augmentent tousjours les pertes du costé de la Hollande. Hier on disoit qu 'a ce mesme jour le Roy devoit entrer dans Amsterdam, que Monsieur de Wit estoit mort et qu' on cherchoit Monsieur van Beuningen pour le livrer au Roy, mais qu' il s' en estoit fui en Espagne. Quoyque tout cela puisse estre vray, je n' en croirai rien que je n' en sois assuré par vos lettres, ou par d' autres qui meritent autant de foy.

J' apprehende extresmement ce que diront les prochaines ayant vu, par ce que vous me mandez a quelle derniere extrémite vous en estes reduit, car si l' on force le passage que l' armée garde presentement, elle sera defaite en mesme temps, ou du moins une grande partie. Et quelle seureté alors à la Haye, a

Leyden et dans toute la plupart de nos villes? Je souhaiterais que ma bonne soeur, et une partie de nostre bien refugié fut dans Anvers, parce que peutestre les choses ne se passeront pas tousjours de la mesme façon et avec si peu de desordre qu'il y en a eu jusque icy dans les villes qui se sont rendues. Depuis votre derniere l'on y compte Deventer, Zutphen, Doesburg, Nimmegen, et le fort de Schenck. Cela va d'une estrange vitesse, et tout le monde et les ennemis mesme en sont estonnez. Si l'on eust puni avec vigeur et sans delay les gouverneurs des premieres places sur le Rhin cela auroit peut estre, contenues autres dans leur devoir. Mais de la maniere qu'on y procede l'exemple des uns excuse les autres, et vous verrez que pas un de ces poltrons n'aura le chastuiment qu'il merite.

Je vois que vous n'avez este guere bien informé touchant les morts et blesses du costé des François, car Monsieur le Prince de Condé n'a esté blessé qu'au poignet seulement et le Duc d'Enguien point du tout. Le fils de Monsieur le Premier *(le père* Henri de Beringhen, premier écuyer du Roy; *le fils* Jacques Louis, Marquis de Beringhen; 1651—1723) l'a esté a la poitrine, mais il se querit.

Outre le Duc de Longueville, Monsieur de Nogent (marechal de camp), de Givri, et le comte de Plessis, il y a eu encore bien des personnes de qualité tuées, dont jay veu la liste, et je crois qu'a la fin vous l'aurez eue aussi. Je ne suis pas peu en peine de la blessure du Cousin Consul (David Suerius), — car il ne perdra jamais ce nom, a cause des symptomes que vous dites luy estre survenus. J'auray bien de la joye d'apprendre qu'il ait passé ces dangers, Quel depit a luy, et a tout nos gens de mer qui se sont bien battus de voir la coïonnerie de nos soldats par terre.

Vous avez raison de dire, qu'il faudrait donner dans cette conjoncture toute l'authorite à Monsieur le Prince (car qui est ce qu'on pourrait prendre autrement) et lui laisser disposer de toutes choses qui regardent la defense du Païs. Les Romains ne vouloient pas deux consuls en des pareils dangers mais faisoient un dictator parce qu'ils en voiaient bien la nécessité; car il faut assurement en ces rencontres des resolutions promptes et une authorité souveraine. Pour ce qui est de la donner in perpetuum

a Monsieur le Prince comme vous dites, que quelques Villes avoient projetté, je ne scay si elles sont encore en estat de se donner. Et je ne vois pas aussi beaucoup d' apparence que cela se fasse par traité, parce que quand le Roy de France se verra maistre de tout ou qu'il le pourra devenir, il ne se souciera plus guere des Anglais, et il n'aura pas la complaisance de quitter un si bon morceau pour le ceder à Monsieur le Prince.

Je ne doute pas que les cousines de Wilm (le Leu de Wilhem) ne soient extremement en peine par l' apprehension d'une banqueroute generale ou nous perdrions beaucoup tous, mais elles plus que personnes. Je voudrois scavoir ce que fait et ce que dit un chacun de nos parents et amis tout que vous m'en manderez plus de particularitez tant plus vous me ferez de plaisir. Assurez les tous que je suis extremement touché de voir les choses en l'estat qu'elles sont. Je fais ce que je puis pour n'y pas penser trop continuellement. [1])

Terecht zag H. dan ook in, dat bij dezen *débacle*, geen andere uitredding te vinden was, dan door den Prins alle macht en authoriteit te geven, waartoe het dan ook al spoedig kwam, want een dag reeds na zijn schrijven, op den 2^{en} Juli benoemden de Staten van Zeeland, en in den nacht van 3 en 4 Juli die van Holland, Willem III tot Stadhouder, terwijl de Staten-Generaal hem tot Kapitein-Geneaaal der Unie benoemden.

Gelukkig dat er ook lichtpunten waren voor ons arm Vaderland in den donkeren nacht, waarin het door den dubbelen oorlog gehuld was.

Aardenburg had stand gehouden; het nietige stadje had bewijs gegeven wat moed, beleid en trouw en vaderlandsliefde vermogen, en temeer waren dergelijke feiten van hooge waarde, omdat mogelijke vredesvoorwaarden er eerder kans tot slagen door verkregen, waar aan onze zijde ook eenig overwicht in de schaal kon worden gelegd.

Wel is waar was De Witt tegen de onderhandelingen, en vertrouwde hij meer op ons inundatiestelsel, maar de regenten wilden den vrede, en daarom moest Pieter de Groot, opnieuw tot Lodewijk XIV gaan. Een en ander vindt men weerspiegeld in den volgenden brief.

»J'ay creu un jour durant, que vostre lettre estoit perdue ou

[1]) 1 Juli 1672.

restée à la Haye, par ce qu'elle n'estoit par dans le pacquet, car mon Pere me mandoit que vous m'escrivez. Je vous remercie de toutes vos nouvelles qui encore que bien mauvaises ne le sont pas tant que j'avois apprehendé, n'ayant pas creu, qu'on vous donneroit tant de loisir pour bien fortifier ce dernier rempart du païs. S'il reste quelque peu de courage a nos gens, je ne scay pourquoy ils ne pourraient pas defendre des postes, surtout avec l'aide de l'eau qui les couvre pour la plus grande partie. L' affaire d' Aerdenburg fait veoir de ce que peuvent des gens resolus.

J'attens avec impatience le resultat du traité ou l'on dit qu'il y a aussi des deputez d' Angleterre. Cela fait croire a plusieurs que ce qu'on y conclura ne sera pas au desavantage de Monsieur le Prince; mais il y en a parmi nos plenypotentiaires a qui cela ne plairait guere et qui sans doute l'empescheront tant qu'ils pourront.«

Het slot van den brief houdt met het vorige geen verband, maar verdient toch gekend te worden, voornamelijk omtrent de sauvegarde.

»Nayant rien appris touchant le consul par ce dernier ordinaire je veux croire qu'il se va guerissant et je le souhaite de tout mon coeur. [1])

Vous me parlez de sauvegarde, mil il Signor padre ne m'en dit rien ce qui me fait douter si peutestre il n'a pas des raisons pour n'en point vouloir. Mandez moy ce qu'il en dit, et s'il le trouve bon j'enparleray, ce qu'aussi bien je n'ay pu faire encore depuis que j'ay receu vostre lettre, parce que Monsieur Colbert (Jean Baptiste) n'est pas venu dans cette ville. [2])«

De brief van 15 Juli is weer zeer belangrijk. Er was sedert veertien dagen veel gebeurd, op eenmaal was de moed en geestkracht teruggekeerd. De dijken werden doorgestoken; Amsterdam stelde zich in staat van verdediging; haar burgerij offerde geld en goed, doch jammer genoeg werd de kreet van landverraad al luider en luider gehoord, waardoor de politieke partijen zich scherper tegenover elkaar stelden, en een wanklank de eendracht meer en meer verstoorde, zich uitbeeldende in de woorden:

---

[1]) David Suerius, sneuvelde in het volgende jaar in den zeeslag bij Kijkduin.
[2]) 8 Juli 1672.

liever frans dan Pruis, die Huygens, misschien wel uit omzichtigheid in zijn franschen brief, in de Hollandsche taal schreef.

»Hier quelqu'un debitoit chez Monsieur Perrault (Charles) qu'il avoit vu une lettre dattee du camp devant Leiden. Mais personne n'y voulut adjouter foy et Monsieur Perrault (Claude) le Controlleur venant de chez Monsieur Colbert n'avait point ouy parler de cette nouvelle. Peutestre il aura leu Leiden au lieu de Leerdam. L'on y disoit aussi qu'il y avoit des lettres que Nimmegen estoit rendu le 6me de ce mois et que peu auparavant ceux de la garnison avoient fait une sortie et avoient fort mal mesné le regiment de Navarre et tué celuy qui le commandoit, nommé Marsac, si j'ay bien retenu. Aerdenburgh estoit aussi pris par Monsieur de Nancret, le mesme qui y a esté si bien frotté à ses premieres attaques ce que pourtant j'ay de la peine à croire, parce qu'on a inonde le païs suivant ce que disent les lettres, et qu'on a eu loisir de mieux pourvoir cette place. Il y avoit quinze jours que j'avois sceu la nouvelle de la defaite des françois par d'autres imprimez que celuy que vous m'avez envoié. L'on tient icy au reste la paix entierement rompue de sorte qu'il semble qu'on ait envoié response negative aux demandes du Roy, comme il y avoit de l'apparence qu'on feroit. L'on avoit fait courir de ces articles de tant de differentes façons et si ridicules que j'ay este bien aise dapprendre à la fin les veritables par vostre lettre. L'on ne parle guere icy de la rencontre de la garnison de Grave, ce que me fait croire que la defaite n'aura pas esté fort grande. Je me rejouis beaucoup de bons succes des affaires de Monsieur le Prince et j'en espere des bonnes suites tant pour l'Estat que pour nostre famille en particulier mais il est a apprehender que ces gens qui disent *liever Frans als Pruis*, dont il y en a encore beaucoup dans le gouvernement, ne brouillent autant qu'ils pourront, et qu'ils ne perdent tout. L'on dit qu'on a donné la question à Mombas et qu'il a commencé a nommer quelques complices.

En parlant dernierement a Monsieur Colbert je luy parlay comme de mon propre mouvement touchant la Sauvegarde en cas de malheur, mais il m'a sseura tousjours qu'on n'en irendroit pas là, parce que les choses se terminerorent par un accommodement. Je croy que se l'on apprehende encore le danger, qu il voudrait mieux de s'adresser à Monsieur de Turenne (Henri de

la Tour d' Auvergne, vicomte de Turenne, 1611—1675) que mon Pere connoit.

Il a plu icy pres de 8 jours durant, s' il en fait de mesme en Hollande, cela ne scauroit que faire beaucoup de bien, et aidera a fortifier les postes.

Je souhaitte fort d' apprendre ce que les deputez d' Angleterre sont venu negotier aupres du Roy. Si leurs pretentions sont telles que vous dites, je tiendrois qu il vaudroit bien mieux de se rendre à la seule France que de se laisser partager de cette façon. Mais le meiileur est, si l' on peut les exclure tous deux.

Chez la cousine Caron (haar echtgenoot was François Caron, commissaris der Fransch Oost-Indische Compagnie) l' on reçoit nos mauvaises nouvelles avec assez d' indifference quoy qu' on fasse semblant du contraire quand j' y suis, comme aussi pour l' amour du ministre (Michael de Hertoghe) qui y loge depuis qu' il n' y a plus de presche chez Rompf (Rumphenius). Elle ouvroit fort les oreilles quand on parla de ceder la moitie de la Compagnie des Indes au Roy.

Si vous avez le loisir et le repos pour me communiquer les remarques pendulaire du Consul (David Suerius) vous me ferez plaisir. Je me rejouis de sa reconvalescence et le salue de tout mon coeur, de mesme ma chere soeur et tous ceux de la maison.[1])

Vreemd genoeg spreekt Huygens in dezen, en in zijn volgenden brief, geen enkel woord over de zichtbare teekenen van haat en afkeer tegen de De Witten, die zich meer en meer openbaarden, voordat de tragische moord op beide broeders den treurigen toestand als diep-rampzalig typeerden.

De aanslag op 21 Juni door Jacob van der Graaff op Johan de Witt, met drie medeplichtigen, gepleegd; het vonnis op den misdadiger op 29 Juni voltrokken; het vernielen der schilderij op het raadhuis te Dordrecht, ter eere van Cornelis de Witt aldaar opgehangen; de mislukte aanslag op zijn leven, nadat hij te Dordrecht van de Vloot was wedergekeerd; de aanval op het huis van De Ruyter te Amsterdam; dat alles wordt in de correspondentie met stilzwijgen voorbijgegaan. Eerst in den brief van 5 Augustus wordt de beschuldiging van Willem Tichelaar tegen Cornelis de Witt, dezes inhechtenisneming besproken.

Volge eerst de brief van 15 Juli.

---

[1]) 15 Juli 1672.

»Parce que vous me mandez je commence de plus en plus d' avoir mauvaise opinion des affaires de nostre pais, qui va estre ruiné et pille de tous costez par ses ennemis si on est contraint de soumettre aux dures conditions qu' ils imposent. Et si l' on se resout à la defense il achevera de se gaster et consumer luy mesme et le secours qu' on promet est encore si loin et si incertain qu' on n' y peut pas fonder grande esperance, quoy que disent les deputez nouvellement arrivez. Je pense que ces inondations ne se sont pas faites sans beaucoup d' incommodité et de dommage. Icy l' on en parle comme si l' on s' y estoit noyé bien plus, qu' on n' avoit voulu; qu' il y en a 8 pieds d' eau de plus qu' il n' en falloit, que beaucoup d' hommes et de bestail en ont été surpris sans se pouvoir sauver, et qu' une grande partie de la ville d' Amsterdam est couverte d' eau jusqu' aux premiers estages. Vous ne m' avez pas pourtant mandé cela lors que vous en estiez revenu, et je croiois que la ville avoit ses digues apart pour le garentir de ce deluge. Je m' estonne que vous ne m' ayez rien dit cette fois de l' affaire Mombas, ni qu' aucune des lettres du païs que j' aye vues en faisent mention, ni mesme le Gazethier. L' on n' a pas laissé icy de former de sentences contre luy, les unes a mort les autres a degradation de ses charges. J' espere d' apprendre ce qui en est par vos prochaines lettres.

J' ay vu des lettres de l' armee de France, qui parloient aussi d' une descente, que les Anglois devoient faire du coste de Haarlem, c' est a dire Santvoort. Il me tarde fort de scavoir, s' ils ont executé ce dessein mais j' ay de la peine a croire qu' ils vouleussent hazarder une entreprise si difficile. Dieu veuille qu 'elle ne leur reussisse pas, car se seroit bien une grande misere. Adieu, Je ne scaurois vous dire combien je sonhaitte le retour des Lundis pour recevoir des vos lettres.

Inderdaad werd eene landing beproefd door de Fransch-Engelsche vloot op 21 Juli. Merkwaardig is het dat H. op 22 Juli reeds daarover kon schrijven en dus van 't voornemen ingelicht bleek te zijn. In elk geval werd die landing te Den Helder door zwaren storm verhinderd, en door aanhoudend slecht weer niet meer beproefd.

De brief van 29 Juli behandelt niet alleen een mogelijken vrede, maar ook het feit, dat met name de Zeeuwsche steden

het voorbeeld gaven om zich te verzetten tegen de regeering, en van hun magistraten te eischen, dat zij den Prins het stadhouderschap zouden aanbieden, waartoe voornamelijk de stad Veere het initiatief nam, welke gistingen naar andere steden, en inzonderheid naar Dordrecht, oversloegen.

Hoewel H. naar aanleiling van die laatste gebeurtenis, waarbij de ziek te bedde liggende Corn. de Witt gedwongen werd het eeuwig edict te herroepen, al deed hij dit nolens volens, en daarom aan zijne handteekening de letters v. c. (vi coactus = met geweld gedwongen) toevoegde, welke door zijne echtgenoote werden doorgehaald, in dezen brief zinspeelt op het verzet der steden, noemt hij den naam van De Witt niet, ja rept niet van die zaak, en van den al of niet vermeenden moordaanslag op den Prins.

L' on tient pour assuré que le Roy sera demain a Saint Germain. Il y a 8 jours qu' on parle de ce retour ci l' on en a tousjours voulu conclure que la paix estoit faite, ou preste a faire; mais a ce que je puis juger par vostre derniere lettre, il n' y a pas encore grande apparence. Les conditions que l' on demande sont en effect bien dures, et puis qu' il y a encore esperance de se pouvoir maintenir et d' estre secouru, je ne m' estonne pas qu' on les refuse, quoyque je ne doute pas qu' on n' en pust faire rabattre beaucoup si on en venoit au traité si la guerre ne finit devant l' hyver je ne scay comment on pourra empescher l' entree au pais et les ravages que les ennemis pretendent de faire à la faveur des glaces.

Outre les mutineries des paisans de Tergouw et de St. Annalandt dont vous parlez j' ay oui dire que ceux de l' isle de Walcheren se sont soulevez de mesme et qu' ils se sont saisis des bourgemaistres de Middelbourg. L'on parle aussi d' une expedition des femmes de Delft qui auroient voulu entrez dans la Haye a main armée mais parce que vous n' en dites rien, je ne scaurois le croire. [1])

Qu' est ce que dit le Seigneur de St. Annaland (zijn zwager Philips Doublet, Heer van St. Annaland en Moggershil) de la bravoure de ses sujects qui se rendent ainsi maistre des villes? Je ne doute pas qu' on ne luy en fasse la guerre.

---

[1]) De Delftsche dames hebben wel in 1574 haar stad door hun Eva's trek gered. (Zie v. Meteren Hist. V 95. Hooft Nederl. Hist IX 376. Aan. Soutendam, (Meded., bl. 157) niets anders bekend.

Je ne comprens pas ce que vous dites de l' inondation du Monnickenlandt [1]) qu' il n' y a point de remede, si ce n' est que vous voulez dire pour cette année, car autrement les inondations que cette terre souffre tous les hyvers n' y faisoient point de mal.

Je n' entens pas aussi comment la rupture d' une digue peut ruiner entierement Zulichem [2]), car je crois qu 'en esté toutes les eaux s' ecoulent quand les rivières sont fort basses. L' on dit icy de nouveau que Bommel est pris, mais je n' en veux rien croire puis qu' il estoit inondé.

Vous ne me dites encore rien de l' affaire de Mombas; cela me fait croire, qu' on n' en parle plus guere et qu' il n' y aura point eu de preuve de ce qu' on luy a imposé. Je voudrois bien scavoir un peu plus particulierement de quoy l' on accuse le marquis de Vlaerdinge (Jan van Ruytenburg). La trahison de Brousma (Ingbold Broersma) est tres vilaine, ceux qui connoissent icy la ville de Coeverden la tenoient imprenable. Cela est bien facheux de veoir commettre toutes ces trahisons et lachetez sans qu' aucune jusqu' icy soit punie. [3])

Eerst in den brief van 5 Augustus, zooals we er reeds op wezen wordt Cornelis de Witt genoemd, en niet onduidelijk spreekt daaruit, dat H. den Ruwaart voor schuldig hield.

Eigenaardig vooral is zijne meening omtrent Johan de Witt, dien hij niet durft te verdenken van medeplichtigheid, hoewel hij Pieter de Groot wel niet rechtstreeks beticht aandeel in de zaak gehad te hebben, maar hem dan toch bij de bewijsrekening van het onderhavige geval *ennemy capital* van den Prins noemt.

De quaestie, die volgens H.'s schrijven zou bestaan tusschen Cornelis de Witt en De Ruyter, doelt misschien op het vertoon dat de Ruwaart, als gedeputeerde der Staten-Generaal op de vloot had gemaakt op 7 Juni, bij den zeeslag van Solebay.

De eenvoudige De Ruyter, hoewel anders partijgenoot, kon de lijfwachten van den pronkerigen De Witt allicht niet uitstaan,

Ziehier 't schrijven van Huygens.

. . . . . J' ay grande envie de scavoir ce que se sera passé depuis vostre derniere dans l' affaire du Ruwaert (Cornelis de Witt). S' il

---

[1]) In den brief van 15 Juli had hij al gevraagd: »Qu' est qu' arrivera du Munnickelandt? N' est ce pas bien d' Eglise?« Constantijn H. vader was heer van Monnickenlandt.

[2]) Ook heer van Zuylichem en Zelhem.

[3]) 29 Juli 1672.

est certain comme vous dites qu' on luy a confronté ce chirurgien (Willem Tichelaar) qui confesse qu' on l' a voulu corrompre, la chose n' est donc pas douteuse.

Mais je croy qu' il court bien de faux bruits parmy le peuple. Du moins je ne scaurois croire que le Pensionnaire fust capable de participer a une si meschante entreprise. J' aurois mesme de la peine d' on soubconner Monsieur de Groot (Pieter de Groot), quoy qu' il soit tres certain qu' il est ennemy capital de Monsieur le Prince.

Ce que vous dites du demeslé du Ruwaert avec De Ruyter est bien estrange, et je m'estonne comme il a pu desmeurer si longtemps secret, puisque le dernier ne devoit pas laisser passer une chose comme cella la', sans en faire des plaintes.

On dit icy, qu'il est party depuis peu avec toute la flotte pour aller rencontrer vers les Isles Canaries nostre flotte des Indes Orientales, et l'escorter ensuite, et qu'il ne s'est pas mesme mis en peine de tenir son dessein caché aux ennemis.

Il faudrait donc que cela fust arrivé depuis vostre derniere, parce que vous me mandez que la flotte estoit sur nos costes depuis la Zelande jusque sa la Meuse Le Roy arriva a St. Germain lundy au soir, et le lendemain, on en fist icy des feux de joye. Lors qu'ou le sceut estre en chemin, on debita la nouvelle de la paix comme tres certaine, mais l'on n'en parle plus maintenant, et l'on bat tousjours le tambour pour lever du monde.

Pour ce que vous dites du secours d' Allemagne je doute fort Si vous ne le faites bien plus avance qu'il n'est en effet, car pour estre a Meurs, il devroit avoir passé le Rhin, et je ne scay en quel endroit il l' auroit pu sans opposition.

Cependant je suis bien aise que vous ne laissez pas de bien espérer de léstat de la Patrie. Vous estes in re presenti et pouvez mieux juger de toutes choses Aulieu qu' icy l'on n'entend parler pour la plus part que des gens qui nous croient perdus. L'on parle aussi beaucoup de la rupture dont on menace l' Espagne. [1])

In een brief van 12 Augustus geeft H. de volgende indrukken en schrijft:

---

[1]) 5 Aug. 1672.

»Je n'ay pas discontinué de vous escrire par tous les ordinaires donc il faut qu'on ait intercepté les lettres, si ce n'est que le pacquet [1]) soit arrivé apres que vous avez envoié la vostre. Je scay en tout cas que je n'ay rien escrit qui me puisse faire tort [2]); de sorte que je ne regrette que la perte d' une lettre.

L' evasion de Mombas est un accident facheux pour la consequence que vous dites, car il est tres necessaire que Monsieur le Prince se conserve sur toute chose l' affection du peuple ou autrement je prevois que tout ira en confusion. L'on dit que Monsieur de Gent (Joh. v. Gent was afgezant bij Lodewijk XIV met de Groot en Odijk) est venu avec le Roy, mais je n'ay encore parlé à personne qui lait vu. Il y en a qui ont escrit de l'armée Francoise qu il n'avoit pas vouleu s'en retourner en Hollande et qu'il avoit prié le Roy, qu'il pust le suivre. Mais je crois mieux ce que vous me mandez, car je ne scay pourquoy il voudroit prendre cet autre parti ni comment il pourrait. Un officier de ma connaissance a veu Madame de Groot (geb Agatha van Ryn) à Liege qu'il trouve fort affligée et eplorée, luy mesme ne voulust pas estre vu. Voila une famille bien desolée et dont ie ne puis m'empécher d'avoir compassion, quoy qu'ils ne nous aient voulu guere de bien.

L'on commence icy a parler de la marche des troupes Imperiales et Electorales, apres l'avoir traitée d'imaginaire jusqu 'icy. [3])

Inmiddels had op 20 Augustus te 's Gravenhage de vreeselijke moord plaats op de gebroeders De Witt.

Het voorspel er van afgespeeld door de vrijspraak, welke het proces volgde, en over den loop waarvan H. gaarne berichten te gemoet ziet, na op een paar schotschriften te hebben gewezen, waarmede hij kennis had gemaakt.

Dat hij met den scherpen en lasterenden inhoud niet mede gaat, laat hij duidelijk merken.

(Wordt voortgezet).

---

[1]) In verband met het schrijven van 5 Aug.: »Je n'oserois pas tant grosser mon pacquet que l'est celuycy si Monsicur Romp (Rumphemus) ne m'avoit dit, que par cet ordinaire il n'envoyeroit pas le journal des scavans a mon Pere, puisque j'en avois des exemplaires de reste. Je ne savois pas, qu il les envoyoit reglement comme il m'a dit qu'il fait, et je n'aurois pas creu mesme que pendant ces temps tumultueux, cette curiosité eust encore place.

[2]) Huygens krijgt nu toch ook angst, als spotte hij met de dame, die opschrift en onderteekening weg liet (zie 6 Mei 1672).

[3]) 12 Aug. 1672.

Genealogische aanteekeningen betreffende de familie van Dam. (Amersfoort.)

DOOR W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

XXIII.

Mr. *Jacob van Dam* (Major), ontvanger van het Huisgeld der Provincie Utrecht 1651, procureur-generaal voor den Ed. Hove Provinciael van Utrecht 1665, raed-ordinaris in genoemd Hof 1667 tot 1674, enz. [1])

Hij werd als volgt te Amersfoort *gedoopt:* »Den 27^en^ October 1618 heeft doctor Dam zijn kint ten doop gehadt ende kint is is genaemt: Iacob«. [2]) Daar deze inschrijving niet zeer volledig is, zij vermeld, dat ook Ferwerda hem een zoon noemt van Doctor Pieter van Dam (huwde 1°. Catharina Poeyt), raad te Amersfoort 1616, schepen aldaar 1617 en 1618, die in 1637 ordinaris-medicus der stad Utrecht werd. Bovendien zal hieronder uit tal van authentieke stukken blijken, òf dat hij een zoon was van genoemden Dr. P. v. D., òf dat hij een broeder was van de andere kinderen van dien heer. *a*) Hij *heette* hoogstwaarschijnlijk naar zijn grootvader van moederszijde, Dr. Jacob Poeyt (van Overrijn) [3]). Opmerkelijk is het, dat hij, het 3^e^ kind zijner ouders, een jongeren broeder had, het jongste of 8^e^ kind, die insgelijks Jacob werd gedoopt en in tegenstelling tot den hier besproken Jacob major (de oude) Jacob minor (de jonge) werd geheeten. *b*) Aan den naam Jacob hechtte men derhalve destijds reeds zeer in de familie van Dam.

Hoewel zijn vader te Utrecht woonde, *studeerde* v. D. te Leiden, waar 13 Sept. 1641 aan de Hoogeschool ingeschreven werd: »Jacobus van Dam, Ultraiectinus, 20 (jaar) I. (rechten)«. [4]) *c*)

Na zijne promotie vestigde hij zich te Utrecht als *advocaat.* »Den 7den Sept. 1643 heeft mr. Jacobus van Dam int collegie van raden 's Hooffs van Utr. als adv^t^. eedt gedaen.« [5])

---

a) Vergelijk blz. 173 tot en met 175; voorts het volgend gedeelte van dit artikel.
b) De latere consul van Smyrna van 1668 tot 1688.
c) De leeftijd klopt niet geheel; dit is in de oude opgaven meermalen het geval.

In Febr. 1647 en in Juli 1648 bij den doop van zijn beide oudste kinderen was hij nog »advocaet voor den Ed. Hove van Utrecht.« Weldra kwam hij te Utrecht in conflict met de destijds in de stad bestaande rechtsbeginselen. Door het gerecht dier stad was een vonnis geveld tegen een zekeren van Marcken, die zijn broeder vermoord had en daarop vervallen verklaard werd van zijn praebende van Oud-Munster en van de erfenis van dien broeder. Het Provinciale Hof van Utrecht stond op verzoek der moeder »mandament in cas d' appel« tegen het vonnis toe, alsmede »surcheantie« van de bedoelde vervallenverklaring. Zoowel de vroedschap van de stad Utrecht als het kapittel van Oud-Munster achtten dit »usurpatie en infractie van deser stads en gerechts privilegiën« en gaven dit 21 Aug. 1644 aan het Hof te kennen. 22 D.a.v. maakte de vroedschap dit bij publicatie aan de burgerij bekend en noemde zij de daad van het Hof wederrechtelijk, omdat volgens de privilegiën in crimineele zaken geen appel toegestaan was; daarbij verbood zij de inwoners der stad en hare vrijheid *a*), om in deze zaak te dienen van advies, exploiten te doen, enz. of haren goeden naam daarin te leenen, onverschillig of men tot het Hof behoorde of niet, op straffe van uit de Stad en Vrijheid te moeten vertrekken of op andere wijze gestraft te worden.

Verscheidene advocaten voor het Hof konden zich met deze publicatie niet vereenigen. Daarom weigerden zij bij een bezwaarschrift, 2 Sept. aan het Hof ingediend, om hun eed te vernieuwen, wat jaarlijks na de vacantie plaats vond. De vroedschap noemde dit geschrift »injurieus ende seditieus« en besloot 4 d.a.v. om in de Statenvergadering te protesteeren tegen het optreden van het Hof en de advocaten, waartoe men »eenige personen en rechtsgeleerden« afvaardigde.

De vroedschap wist in dezen haar opvatting te doen zegevieren. Weliswaar klaagde het Hof 3 Sept. in de Statenvergadering, dat haar »appointement« door een dienaar der stad op het stadhuis verscheurd was, wel wilden de Staten aanvankelijk een hunner leden aanwijzen om het geschil eerst te onderzoeken, doch de gecommitteerden van stad en steden merkten dadelijk op, dat dit punt de privilegiën en gerechtigheden der stad Utrecht raakte, waarom men niet gedoogen zou, dat het in de Staten

a) D.w.z. het gebied van hare jurisdictie.

»in dispute« werd gebracht. 13 Sept. 1644 deed de vroedschap zelf recht, na v. D. en eenige andere advocaten gehoord te hebben, die blijkbaar de opstellers der memorie waren. v. D. erkende »selffs mede de penne gevoert ende ten deele geschreven te hebben.« Omtrent eenige, daarin voorkomende »seditieuse artikelen« ondervraagd, verklaaarde hij, »met geen andere intentie sich daermede gemoeyt te hebben als om syn privilegie te bevestigen.« De indiening der memorie aan het Hof was door anderen geschied; v. D. had ze toegestaan, althans niet tegengesproken. Ofschoon hij ten slotte verklaarde »de stadt niet subiect te wesen«, werd nog den genoemden dag het volgende vonnis over hem uitgesproken:

»De vroedschap der Stadt Utrecht, gehoort de verclaringe ende »andtwoort van den advocaet Jacobus van Dam, waar by hy »bekent by 't instellen vande memorie ofte redenen van be»swaernisse der advocaten den ij (2^{en}) deser maent inde herberge »aenden Meertens-Dam mede present geweest te syn, daer toe »mede 't syne gecontribueert ende te helpen schryven hebben, »oock by het oplesen vande selve om aent Hoff overgelevert te »worden, 't selve niet gecontradiseert te hebben, hebbende daer »mede de Jurisdictie deser Stadt gevioleert, de magistraet der »selver ten hoochsten geinjurieert ende groote inobedientie ge»toont, soo ist, dat de Vroetschap voorsz. hem daer over ge»condemneert heeft twee dagen te water ende te broode op den »huyse van Hasenberch *a*) gestelt te worden, met interdictie van »sulcx off dergelycke meer te doen, op pene van te moeten ver»trecken uyt de stadt ende vryheyt van dien, ofte anders arbi»tralick gestraft of gecorrigeert te worden als infracteur van »stadts privilegiën ende jurisdictie.« [6]) Zooals blijken zal, deed Prins Frederik Hendrik als Erfstadhouder der Provincie Utrecht later dit vonnis op verzoek van de Staten dier Provincie te niet, en werd v. D. kost- en schadeloos gesteld. *b*) Ook deed de straf hem verder in zijn rechterlijke loopbaan geen kwaad.

In 1646 trad mr. J. v. D. in het *huwelijk* met Maria Soest van Nyvelt:

»Den 26^{e} April 1646 (datum van aangifte) Mr. Jacob van Dam, Advocaet voor den Ed. Hove van Utrecht, Joffr. Maria Soest van

a) Het tegenwoordige stadhuis, destijds de stadsgevangenis.
b) Zie het volgend gedeelte van dit artikel.

Nyvelt«, terwijl in margine staat: »Attestatie gegeven om op den 12 Mayi 1646 te trouwen tot Dorne (Doorn) *a*), mits gegeven hebbende de summa van 50 gulden aen de diaconye.« [7]) De trouwboeken van Doorn vangen eerst later aan; daar is derhalve niets omtrent het huwelijk te vinden.

23 Dec. 1651 »nomineerden de heeren Edelen ende Ridderschappe (der Staten van Utrecht) Mr. Jacob van Dam tot den ontfangh van het huysgelt, voor den tyt van ses jaren, ingegaen Paesschen 1651 lestleden ende stueren Hare Ed. mo. de commissie, daertoe dienende.« [8]) Hij bleef derhalve *ontvanger van het huisgeld der provincie Utrecht* tot 1657. *b*) Mr. Pieter van Dam *c*), advocaat en bewindhebber der O. I. Comp^ie^ ter Kamer Amsterdam, stelde zichzelf en zijne goederen bij acte dd. 1 April 1653 voor notaris van Zwieten te Amsterdam »borge als principael« voor zijn germain-neef als ontvanger van het huisgeld der provincie Utrecht, voor de richtige bediening enz. van dien ontvang, gedurende 6 jaar, en zulks ten behoeve van de Staten 's Lands van Utrecht. Mr. P. v. D. machtigde tevens de notarissen Houtman en van Zuylen te Utrecht, om de bedoelde acte van borgtocht van woord tot woord voor de gedeputeerden der Staten van Utrecht of voor hun secretaris te bekennen. [9])

In het rijksarchief te Utrecht is omtrent de hiergenoemde openbare bediening van v. D. niets te vinden.

In het laatst van 1662 wilden de Edelen en de Ridderschap van Utrecht, aan wie de beurt was voor de benoeming van een ordinaris-raad in het Provinciale Hof, v. D. als zoodanig benoemen. De vroedschap van Utrecht vond, dat hij daarvoor niet in aanmerking komen mocht, waardoor tusschen beide Leden der Staten een strijd ontbrandde. Reeds bij hare res. van 9 Juni 1662 besloot de vroedschap met eenparige stemmen, »dat — be»richt wordende, dat eenige Heeren vande Ridderschap, laetst

---

a) Het was destijds, evenals in de 18^e^ eeuw, een in deftige families veelvuldig voorkomend gebruik om in een kleine plaats, nabij de stad van inwoning der bruid gelegen, het huwelijk te doen voltrekken. Groote buitenpartijen enz. gingen daarmede gepaard.

b) Het huisgeld was een Provinciale belasting. Zij werd te Utrecht door de stad geind en afgedragen aan den secretaris van financiën, die het geld overdroeg aan het Statenkantoor van de huisgelden en later, toen dit opgeheven was, aan den 1sten ontvanger van het Eene Deel der Generale Middelen 's Lands van Utrecht. Het huisgeld werd half door den eigenaar, half door den huurder betaald. Zie omtrent deze belasting ook van Rootselaer. Amersfoort. Geschiedkundige bijzonderheden. II. blz. 117 e. v.

c) Zijn germain-neef.

»vergadert synde, hadden tot raedt ordinaris te Hooff gedisponeert »seecker persoon, die niet behoorlick is gequalificeert — in civile »termen welgemelte Ridderschap sulcx by missive sal worden te »gemoet gevoert, ten eynde de selve gelieven te nomineren ende »presenteren een persoon, gequalificeert volgens haere Ed. Mo. »resolutie van den 10^en^ May 1649.« *a)*

De Ridderschap liet zich blijkbaar weinig gelegen liggen aan dezen wenk, want uit een vroedschapsresolutie van 3 Dec. 1662 blijkt, dat de Edelen en de Ridderschap voor de benoeming een »raedt ordinaris te Hove, op den tour van ons Lidt vacerende« *b)*, daartoe gekozen hadden »de persoon van mr. Jacob van »Dam, advocaet in den Hove provinciael alhier, wordende de »Heeren Edelen, comparerende ter vergadering van de Heeren »Ord^ns^ Gedeputeerden van de Staten versocht te procureeren, dat »daervan mag worden gemaeckt een poinct van beschrijvinge.« De benoeming kwam voor op den brief van beschrijvinge dd. 5 Dec. 1662 voor de eerstvolgende Statenvergadering. Tevens zonden de Edelen op 1 Dec. aan de vroedschap van Utrecht in antwoord op hun vorenbedoelden wenk de mededeeling, dat men hier wel degelijk met een definitieve voordracht hunnerzijds te doen had en »dat op de qualificatie van den genomineerde, volgens het »gerequireerde van den voorsz. hare Ed. Mo. resolutie, wel ende »na behoren by ons is gelet; mits 't welcke, gelyck wy niet »sullen mogen nalaten de voorsz. onse gedaene nominatie aen »haere Ed. Mo. te presenteren.« De Edelen verwachtten van de regeering der stad Utrecht, dat ook zij zich genegen betoonen zou de hangende onlusten »af te snyden ende haer dese nominatie »ende persoon laten aengenaem wesen« en dat zij allerminst geloofden, dat burgemeesters en raden het hunne zouden doen — gelijk zij geschreven hadden — »om de presentatie haer effect

---

a) Bij deze res. werd het aantal ordinaris-raden van het Hof vastgesteld. Bij vacature zou die ter vervulling opgedragen worden aan het 1ste Lid der Staten, de volgende aan het 2e Lid en daarna aan het 3e Lid. Deze »tour« zou voortaan in acht genomen worden, terwijl de benoeming Lidsgewijze plaats vinden en de commissie daarna door Ha. Ed. mo. verleend worden zou, zonder dat aan iemand van de Heeren der genoemde leden in het particulier de bedoelde benoeming direct of indirect mocht worden opdragen of toegestaan. De benoemde persoon zou moeten zijn van de ware Christelijke religie, den vollen ouderdom van 28 jaar hebben bereikt, »gerenomeerd ofte gepractiseerd« advocaat of rechtsgeleerde zijn; voorts den Staten »aangenaam«, reden, waarom hij hun als »poinct van beschrijvinge« moest worden voorgesteld.

b) Ambten van gewicht werden bij toerbeurt door een der 3 Leden van de Staten vergeven.

te doen missen.« De Edelen zouden dan in gelijke gevallen op de zelfde wijze handelen.

De vroedschap besloot hierop 8 Dec. om te volharden bij hare res. van 9 Juni t.v. Op 10 Dec. 1662 berichtte men aan den president van heeren Edelen en de Ridderschap, dat, toen de eerste brief geschreven werd, men nog onkundig was van hetgeen in de vergadering der Edelen besloten was, omdat men geen afschrift der notulen hunner vergadering ontvangen had. Alleen was destijds bij gerucht de neiging der Edelen vernomen om v. D. voor te dragen en men had hen toen uit »beleefdheid en amicaliteit« gewaarschuwd. Nu het bleek, dat men hier inderdaad met een formeele voordracht te doen had, zouden burgemeesters en de vroedschap van Utrecht 't hunne doen, opdat de presentatie gedesavoueerd mocht worden. [10]) Nog denzelfden 10^en^ Dec. 1662 werd de candidaat der stad Utrecht, advocaat mr. Johan van Someren, benoemd tot »raadsheer te hooff« in plaats van burgemeester Henrick Moreelse.

Al kreeg de stad Utrecht ditmaal haar zin, toch zou het der vroedschap niet gelukken v. D. blijvend uit het Hof te weren. De Edelen legden zich ditmaal bij die benoeming neer [11]), doch droegen hem weinige jaren later opnieuw voor; 4 Juli 1665 accordeerden »Hare Ed. Mo. (de Staten van Utrecht) op de nominatie vande Heren Edelen ende Ridderschappe commissie in debita forma op mr. Jacob van Dam als procr^r^-Generaal 's Lands van Utrecht in plaatse ende door 't overlijden van wijlen d'here ende mr. Everhart van Weede, here van Dyckvelt, etc.« [8]) Mr. J. v. D. werd thans *procureur-generaal van het Hof van Utrecht.* [12])

Dien zelfden dag gaven de Staten te Utrecht hem commissie als zoodanig op 't goed rapport, ons gedaan van de persoon van onse lieve, besondere mr. Jacob van Dam, Do^r^ in de beide rechten, ende van syne geleertheyt, wysheyt, bequaemheit ende experientie, hem volkomen betrouwende, alsook zijn getrouwigheid en goede neerstigheid. Hij werd op dezelfde voorwaarden, gagie, profyten en emolumenten aangesteld als zijn voorganger. Blijkens een onderschrift werd hij 2 Aug. d.a.v. door Gedeputeerde Staten beeedigd, waarbij hij tevens zweren moest nooit eenig geld beloofd noch gegeven te hebben om procureur-generaal te worden. [13])

Ruim 2 jaar later verwisselde hij, wederom op voordracht van de Edelen, deze betrekking voor die, waartoe zij hem reeds in

1662 benoemd hadden willen zien, n.l. die van *raed-ordinaris in den Ed. Hove Provinciael van Utrecht.* [14]) 29 Aug. 1667 verklaarden H.H. geëligeerden, deze nominatie vernomen hebbende, door de Edelen en de Ridderschap gedaan, »syn persoon te houden voor aengenaem«; H.H. van de stad en steden verklaarden deze zaak over te nemen. 31 Aug. d.a.v. werd de persoon van mr. Jacob van Dam, Procureur G. nael 's Hooffs van Utrecht, door de Vroedschap voor aangenaam verklaard als raed-ordinaris in dat Hof. 4 Sept. 1667 werd hij officiëel door de Staten als zoodanig benoemd inplaats van Mr. Johan van Someren en ontving hij zijn commissie, [13]) terwijl de Staten 12 d.a.v. besloten de heeren van het Hof te schrijven Mr. J. v. D. aldaar toe te laten als ordinaris-raad, [15]) in welke qualiteit hij 13 Sept. 1667 in het Hof beëedigd werd. [13])

Als zoodanig komt hij onder het jaar 1667 met zijn *wapen,* het thans nog door de familie van Dam van Isselt gevoerde, voor op een ongekleurde plaat: Namen ende wapenen van de Heeren Praesidenten en Ordinaris Raden in den Ed. Hove Provinciael van Utrecht sedert deszelfs opregtinge in den Jaare 1530 den 2 April med bijvoeginge, wanneer de selve daertoe verkoren syn. Utrecht by Johannis Kanneman, 1714. [16])

Ook bij de benoeming van zijn opvolger als procureur-generaal deden zich moeilijkheden voor. De beurt was weer aan de Edelen, doch hun candidaat werd niet benoemd. Daarop wilde mr. J. v. D., die eerst bij memorie dd. 28 Oct. 1667 zijn vorig ambt aan de Staten opgedragen had, het voorloopig blijven waarnemen bij zijn raadsheersplaats, totdat een definitieve benoeming zou plaats gevonden hebben. De andere raadsheeren van het Hof konden zich met die opvatting niet vereenigen, »pretenderende 't voorsz. ampt met het Raed-ampt niet compatibel te zijn.« Daarop wees de president van het Hof den substituut-procureur-generaal, Frederik Caspar van den Engel, aan om het ambt waar te nemen, totdat een ander in van D.'s plaats zou zijn aangesteld; deze weigerde echter zijn vorig ambt neer te leggen. Beiden zonden nu verzoekschriften in aan Ha. Ed. Mo. om hun gevoelen in die questie te mogen vernemen. 4 Nov. 1667 besloot de Vroedschap van Utrecht heeren burgemeesters en gecommitteerden ter beschrijvinge te machtigen om in overleg met de heeren van de andere leden *a)* een beslissing te nemen. Eerst nadat mr. J. v. D., »Raed

a) De Staten van Utrecht telden drie leden: de geëligeerden (gekozen uit de 5 kapittels), de edelen en de „stad en steden".

Ord^{s} 's hoofs van Utrecht« een memorie aan de Staten van Utrecht ingediend had, namen zij eene beslissing. In die memorie gaf v. D. te kennen, hoe hij, toen de candidaat der Edelen niet benoemd was, vermeende van zijn eed niet ontslagen te zijn en dus genoodzaakt te wezen om »alsnoch inde bedieninge te continu»eeren; ende also tot conservatie vande hoocheyt ende recht »van hare Ed. Mo. en de bevorderinge vande criminele justitie »nodich was, hare Ed. Mo. by memorie hier annex te remon»streren de delicten ende excessen, waerop hij zedert den 13^{en} »Septemb. prepaeratorie hadde geïnformeert, dewelcke voorts »behoorden voltrocken ende gecallangeert te worden«, verzocht hij den Staten om daarin te voorzien. Daarop beslisten de Staten bij res. d.d. 6 Febr. 1668, »dat dewyle Hare Ed. Mo. »verclaert hebben het procureur-generael ampt te wesen vacant, de »suppliant dienvolgende oock van zijn eed was ontslagen.« [15])

Inmiddels had mr. J. v. D. zijn vrouw door den dood verloren. Haar overlijden werd 21 Oct. 1667 aldus aangegeven:

»J^{e} Maria Soest van Nievelt, huysvr. vanden Heer ende Mr. Jacob »van Dam, raed ordinaris in den Ed. Hove Provincial van Utr., naerl. haer man met mundige en onmundige kinder, begr. Duytschen huys, buert (= beurt) 20 gl. 16 st. $1^1/_2$ uyr beluyt van groot, 4 knegts, te laet K. (= Kerk) een wapen (opgehangen).« In margine staat nogmaals als plaats van begraven: Duijtsenhuijs.« [17]) *a*)

Nadat de Provincie Utrecht in Nov. 1673 weer door de Franschen ontruimd was, werden daar op last van den Prins en van Ha. Ho. Mo. alle openbare titularissen geschorst, totdat beslist zou zijn over de vraag, of die Provincie opnieuw in de Unie opgenomen dan wel tot een »conquest van den Staat« teruggebracht zou worden. Eerst in het voorjaar van 1674 werd die vraag in een voor Utrecht gunstigen zin opgelost en sloot de Provincie zich 17 April 1674 opnieuw bij de Unie aan. Dien dag werd Prins Willem III benoemd tot Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal van het gewest. Denzelfden dag werd het Hof van Utrecht gereconstrueerd. [18]) Vele leden, waaronder v. D., werden door den Prins Stadhouder bedankt en door anderen vervangen. [19]) Onder de nieuwe leden behoorde v. D.'s neef, Mr. François van

a) Het voormalig huis der Duitsche orde, thans het militair hospitaal; er was daar ook een kapel en een gelegenheid tot begraven.

Bergen. [20]) Ook de werkzaamheden van het Hof hadden sedert begin Nov. 1673 stilgestaan; in de laatste zittingen, die maand gehouden, was v. D. nog aanwezig. [21])

Na het uittreden uit het Hof vatte Mr. J. v. D. zijne advocatenpraktijk weer op, wat hem, zooals blijken zal, noodlottig werd. Daarom verhuisde hij in Sept. 1692 naar Vianen. *a*) De stukken, het Hof betreffende, welke hij bij zijn aftreden in 1674 onder zijne berusting had, bleven nog tot 1693 in zijn bezit. In het achief van het Hof bevindt zich een »Inventaris der zakken en stukken, gevonden in den boedel van den gewezen raadsheer mr. Jacob van Dam (1667 tot 1674) met eenige op den inventaris (dd. 1693) voorkomende stukken. [22]) Uit den bij deze 2 dikke pakken processtukken gevoegden inventaris blijkt, dat Charles Parmentier, Heer van Heeswijk, raad-ordinaris in het Hof van Utrecht, krachtens mondelinge opdracht van dat Hof 27 Mrt. 1693 ten huize van procureur Henrick van Hees alle zakken, stukken en papieren van partijen in ontvangst nam, welke Mr. J. v. D., oud-raad-ordinaris, nog onder zich had, alles zaken betreffende, eertijds door hem geïnstrueerd of afgehandeld (enkele met zijn handteekening).

Tusschen 1668 en 1682 trad Mr. J. v. D. meermalen voor zijn oudsten zoon Peter Geraert v. D. op als Thinsheer van den Omloop van St. Mariae te Utrecht. [23])

Mr. J. v. D. *overleed* te Vianen in Jan. 1709 *b*) en is derhalve ruim 90 jaar oud geworden. De juiste datum van het overlijden is niet bekend. De oude grafboeken van Vianen zijn op onverklaarbare wijze verdwenen. Het archief van de kerk en van de kerkvoogdij schonk in deze geen licht; evenmin het rechterlijk archief van Vianen, dat van de kamer van Justitie, het archief van de leenkamer en het notarieel archief van Vianen.

9 Juni 1709 compareerde v. D.'s dochter Jacomina Catharina Boeckholt–van Dam voor notaris d' Oirschot van den Brouck te Vianen en machtigde N.N. om namens haar op te treden tot reddinge van den boedel en de naerlatenschap van haer vader zal[r], d' Heer en mr. Jacob van Dam, in leven oud-raed in den Ed. Hove van Utrecht, enz. [24])

Toen na den dood van zijn insgelijks te Vianen in behoeftige

a) Zie het volgend gedeelte van dit artikel.
b) Vergelijk blz. 170 en het volgend gedeelte van dit artikel.

omstandigheden overleden dochter haar boedel voor het gerecht dier plaats behandeld werd (1715), kwam onder de schuldeischers voor: »Laurens Mus, doodgraver, wegens het begraven van den oud-Raetsheer van Dam.« [25]) Mr. J. v. D. is derhalve ook te Vianen *begraven*. Uit een zoo aanstonds te noemen certificatie van het gerecht van Vianen dd. 24 Dec. 1714 blijkt, dat »van gemelde Mr. J. v. D. zich alleen erfgenaam heeft gedragen zijn voornoemde dochter (Jacomina v. D. × Majoor W. v. Boeckholt) en niemand anders daarvoor bekend staat.« *a*)

Mr. J. v. D. *woonde* tot 15 Aug. 1692 te Utrecht *b*) en vestigde zich 18 Sept. 1692 na een kort verblijf te Gent en Brussel *b*) te Vianen *c*). 20 Oct. 1649 O.S. deden twee echtelieden uit Loenen door notaris G. Houtman te Utrecht aldaar hun testamenten opmaken ten huize van mr. J. v. D., advocaat in den Hove van Utrecht, staande aan de Oude Gracht omtrent de St. Jacobsbrugge. Laatstgenoemde was daarbij als getuige tegenwoordig, vermoedelijk in zijn hoedanigheid als advocaat. Reeds begin 1655 woonde Mr. J. v. D. in zijn groot huis in de Lange Nieuwstraat *d*), waar hij tot zijn vertrek uit Utrecht in Aug. 1692 bleef wonen. *b*) 24 Dec. 1714 en 24 Oct. 1715 certificeerden schout, burgemeesters en regeerders der stede Vianen, dat de oud-raad in den Hove Provinciael van Utrecht, Mr. Jacob van Dam, met zijn dochter, vrouwe Jacomina v. D., getrouwd met den Hr. Wilhem van Boukholt, majoor van een regiment dragonders ten dienste van den Staet der Vereenigde Nederlanden, zich in Sept. 1692 metterwoon te Vianen gevestigd hadden en aldaar waren gebleven tot in Jan. 1709, »als wanneer dezelve (mr. J. v. D.) dezer wereld is overleden.« Hij was gedurende dien tijd geweest »sui juris, hebbende personam standi in judicio, gelijk hij ook in dier voege zoo in als buiten rechten heeft geageerd.« De inwoning van gemelden heer was geweest »vrij ende liber, buyten eenige protectie ende sauvegarde van den Heer van Vianen.« [25a]) Zijn verhuizing naar Vianen heeft derhalve niet plaats gevonden, omdat het een vrijplaats *e*) was en Mr. J. v. D. in allerlei processen gewikkeld werd *b*), doch »om de verdere ruïneuse jurisdictie van

---

a) Na den dood der dochter bleek haar broeder Jacob (Amelis) te Utrecht nog in leven (Oct. 1714).

b) Zie het volgend gedeelde van dit artikel.

c) Zie blz. 169 en het volgend gedeelte van dit artikel.

d) Zie blz. 173.

e) Zooals zijn tegenstanders uitstrooiden; zie het volgend gedeelte van dit artikel.

het gerecht van Utrecht niet meer subject te zijn« *a)*, vermoedelijk ook wegens de nabijheid van Utrecht, de eenvoudiger levenswijze en omdat de familie daar bekend was. 26 Oct. 1681 waren voor het gerecht van Vianen twee morgen land onder Autena getransporteerd krachtens procuratie dd. 1 Juni 1681 (notaris Joost Jonas te Vianen) van mr. J. v. D., oud-raed in den Ed. Hove van Utrecht, als toesiender en momber van de onmondige kinderen van wylen den Hoog Edelgeboren Heer Johan van de Vecht, in zijn leven Hoochdyckheemraet 's Lands van Vianen; zie ook een transport d.d. 4 Nov. 1681 op een dier kinderen.[25 b]) Het schijnt, dat mr. J. v. D. het hem in die qualiteit toekomende honorarium niet genoten heeft. *a*) Mr. J. v. D.'s oudere broeder, Mr. Johan v. D., had bezittingen te Vianen *b*), terwijl zijn jongste broeder Jacob minor, consul te Smirna, Vianen ook kende. Na de aardbeving en brand te Ragusa (Dalmatië), welke hij, op weg zijnde naar zijn bestemming, 6 April 1667 bijwoonde, deelde hij in zijn rapport aan de St. G. mede, hoe die plaats een klein stadje was, ongeveer zoo groot als Vianen.[25c]) Mr. J. v. D. zelf heeft daar nimmer vaste goederen bezeten; noch gedurende zijn ruim 16-jarig verblijf aldaar noch na zijn dood vindt men er eenig goed van hem vermeld als getransporteerd of verhypothekeerd.

De verschillende bijzonderheden, omtrent het vermogen van mr. J. v. D. bekend, toonen, dat hij daarmede niet fortuinlijk was. Het einde zijner dagen bracht hij door in behoeftige omstandigheden; mede was dit te wijten aan zijne kinderen, met wie v. D. zeer ongelukkig was. Men kan niet nalaten eenig verband te leggen tusschen de afkomst der echtgenoote, wier ouders onder eigenaardige omstandigheden gehuwd waren *a*) en het lot van althans 3 der 4 kinderen. Geen dezer heeft nakomelingen gehad.

v. D.'s oudste zoon Peter Geraert, Heer van den Omloop te Utrecht in 1661, overleed aldaar in behoeftige omstandigheden, kort voor zijn's vaders vertrek naar Vianen.[23]) 17 Mei 1692 compareerde mr. J. v. D., oud-raet in den Hove (van Utrecht) voor notaris H. van Woudenbergh aldaar en verklaarde, »dat de

---

a) Zie het volgend gedeelte van dit artikel.
b) Zie blz. 176.

Heere Pieter van Dam, syn zoon, op den 15 Mei 1692 dezer werelt was komen te overlijden; dat hij, comparant, van meeninge synde het doode lichaam ter aerde te bestellen ende de costen van de begrafenis te versorgen, welcke begravenis hij, comparant, verclaerde niet anders te sullen doen als pietatis intuitu.« [38a]) 30 Mei d.a.v. kocht v. D. het $^1/_4$ aandeel van dien zoon in een huis aan de Westzijde van de Lijnmarkt voor *f* 250; hijzelf bezat reeds de lijftocht van dat huis, zijn leven lang. 30 Juli d.a.v. riep het Gerecht van Utrecht de preferente en de concurreerende erfgenamen in den boedel van dien zoon op. [23]) v. D.'s tweede zoon Jacob Amelis begaf zich in Sept. 1671 onder de Karthuizers te Antwerpen *a*); Jan van Neerkassel, bisschop van Kastorea, beschreef omstreeks dien tijd zijn bekeering en publiceerde die. [26]) *b*) Later verliet deze zoon de genoemde orde weder en woonde te Utrecht. Hij stond bij zijn familie niet in hoog aanzien. *c*) v. D.'s derde zoon Willem Frederic ging naar de Levant, waar zijn oom Jacob van Dam (minor) consul te Smyrna was. Met dezen over land op reis naar Constantinopel, werd hij op 7 Sept. 1670 onderweg door roovers overvallen en zwaar gekwetst, zoodat hij, nog vóór Constantinopel bereikt te hebben, 12 Sept. 1670, nog niet 21 jaar oud, overleed. [27])

Ook v. D.'s jongste kind en eenige dochter Jacomina Catharina *d*) was in finantieel opzicht verre van fortuinlijk. 25 Mrt. 1703 compareerden voor het gerecht van Vianen d' heer Wilhelm van Bouckholt, *e*) majoor van een regiment dragonders, ende vrouwe Jacoba Catharina van Dam, echteluyden, en verklaarden bij verkoopinge over te geven aan den heer Jacob van Dam, oud-raadsheer in den Hove van Utrecht, der comparanten vader en schoonvader, tal van verkochte meubelen, en ook rijtuigen en tuigen, tezamen voor *f* 1929; en dat tot betaling en afkorting van de *f* 2200, die de comparanten bekenden schuldig te zijn aan hun vader en in verscheidene reyzen (= malen) van hem ontvangen tot aankoop van paarden van des eersten comparants

---

a) Zie het volgend gedeelte van dit artikel; conform onze genealogie bij Ferwerda.

b) *Reeds sedert geruimen tijd zoek ik vergeefs naar de beschrijving dier bekeering. Wie kan mij daaromtrent eenige aanwijzing geven?*

c) Zie het volgend gedeelte van dit artikel.

d) Ferwerda noemt haar Jacobina Catharina.

e) Hij zelf teekende: van Boucholt; zijn naam werd op tal van wijzen geschreven, veelal: van Boeckholt.

compagnie dragonders als anderszins. De -oud-raadsheer van Dam verklaarde de genoemde meubelen, enz. voor de genoemde bedragen over te nemen in mindering van de bedoelde schuld. [28]) Zooals hierna nog blijken zal, eindigde ook J. v. D.'s dochter haar leven te Vianen in zeer behoeftige omstandigheden. *a*)

Behalve deze 4 kinderen moet mr. J. v. D. er nog een vijfde gehad hebben, dat, jong gestorven, door Ferwerda niet vermeld wordt. Te Utrecht werd n.l. aangebracht (= aangegeven): »2 Jan. 1655. Dom groot een uer (geluid), Reguliers(klooster) (= plaats van begraven), te laet k(erk), twee knechts, te laet k. Een kint van den ontfanger van Dam inde Lange Nieuwstraet, nalatende echte vader ende moeder. Reguliers (plaats van begraven) 8-0-0« [29]) (aan de kerk betaald voor het graf.) Daar mr. J. v. D. van 1651 tot 1657 ontvanger van het huisgeld was, zijne vrouw in 1655 nog leefde en hij in de Lange Nieuwstraat gewoond heeft, *a*) moet bovenstaande acte wel op een zijner kinderen slaan. De doop van dit kind is te Utrecht door mij in de klappers van 1645 tot 1655 niet gevonden, zoodat het òf voor den doop overleden òf elders gedoopt moet zijn.

15 Jan. 1641 en 19 Febr. 1643 O. S. was mr. J. v. D. een der getuigen zijns vaders bij het opmaken van acten vóór notaris G. Houtman te Utrecht, waarbij »de E. Heere Peeter van Dam, Doctor medecine« machtiging verleende tot het doen royeeren van zèkeren vestenisbrief en van een plecht. [30])

17 Dec. 1646 O. S. overhandigden »den E. Hoochgeleerden Heere mr. Jacob van Dam, Ad^{t}. voor den Ed^{e} Hove provinsiaell van Utrecht ende Joffr. Maria Soest van Nyevelt, zyne huysfr^{e}.« te Utrecht, »ten huyse van Doctor van Dam (hun vader), staende aen de noortzyde inde Roomborgerstrate, *b*) int cleyn salet« aan notaris Nicolaas Verduyn hunne eigenhandige, den 12^{en} t.v. onderteekende testamenten, waarbij zij verklaarden, te continueren reciproce lyfftochte. [30]) Zijn vader en diens tweede vrouw passeerden dienzelfden dag te zelfder plaats een testament voor notaris Houtman. [30])

16 Jan. 1650 O. S. passeerden mr. Jacobus van Dam, »advocaet in den Hove van Utrecht« en Willem van Dam, mitsgaders Jo^{e}

a) Zie het volgend gedeelte van dit artikel.
b) Thans de Hamburgerstraat.

Dina van Dam, deze laatste »met hande vande voors. hare broeders als haere gecooren voochden«, mede uit naam van hun andere broeders en zusters, een acte voor notaris G. Houtman te Utrecht, waarbij zij hun broeder mr. Johannes van Dam, mede advocaat in den voors. Hove, aanwezen als hun gemachtigde (hij was dit ook voor mr. Pieter van Dam, mede advocaet, haren neve) *a*) » ten regarde vande goederen, boedell ende de gedeeltens van dien, door 't overlijden van de Heer Isaäc Peit *b*) (= Poeyt), der comparanten oom ..... aenbestorven.« [30])

16 Nov. 1650 transporteerden de Heere doctor Peter van Dam en Joffr^e^. Henrica Ploos van Amstell, echtelieden, vóór schout en schepenen van Bunnik en Vechten ten behoeve van Mrs. Johan en Jacobus van Dam, advocaeten voorden Hove van Utrecht, joffr^s^. Dina, Elisabeth ende Mechtelt van Dam en Jacob van Dam de jonckste, der comparanten soonen en dochteren en schoonsoonen en schoondochteren (= stief z. en d.) zekere 10 morgen lands op Wiltenborch (gerecht van Vechten) [31]). Mr. Johan van Dam, bovengenoemd, droeg zijn $^1/_6$ part in dit bezit 24 Febr. 1652 O. S. over aan mr. Pieter van Dam, advocaat voor den hove van Holland *a)*. Daar eerstgenoemde blijkbaar te Enkhuizen verblijf hield, trad o.m. als tusschenpersoon bij dit transport op mr. J. v. D., advocaat vóór den Hove van Utrecht. [31])

3 Oct. 1663 kocht J. v. D., als gemachtigde van zijn neef Pieter van Dam, advocaat van de Oost-Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam, een prebende van f 400 jaarlijks in de Balye van St. Catharyne binnen Utrecht. [32])

29 Nov. 1666 verschenen vóór notaris G. van Bylevelt te Utrecht o.m. de Ed. heer J. v. D., procureur-generaal in het Hof van Utrecht, laatstgenoemde tevens als gemachtigde voor zijn Ed. broeders en zusters, »kinderen ende erfgenamen van de Heere Peter van Dam, in syn leven medicine Doctor.« Zij waren medeeigenaars van $^1/_6$ deel in de helft »van seeckere huyss, meltery ende brouwerye, staende binnen Fredrichstadt in Holsteyn«, waarvan de wederhelft toekwam aan den heer Harmen van Ruytenbeeck, burgemeester van Fredrichstadt, c. s. Zij machtigden den predikant van de Remonstrantsche gemeente te Fredrichstadt, die

---

a) Mr. Pieter van Dam, advocaat van de O. I. Compagnie.

b) Isaäc Poeyt was een broeder der moeder. Zie o.a. de genealogie van Ommeren, voorkomende in de genealogie-van Sasse door Jhr. mr. A. F. O. van Sasse van IJsselt.

o.m. ook de gemachtigde was van den Ed. heer Willem van Dam, oud-burgemeester van Amersfoort *a)* om de eerstvermelde helft van dat huis enz. in het openbaar te transporteeren en de koop-penningen te innen. [3])

2 Juni 1669 maakte mr. Jacob van Dam, raed-ordinaris in den Ed. Hove van Utrecht, te zijnen huize zijn testament. Hij verklaarde daarbij de mombers goed te keuren, die zijn huisvrouw, Maria Soest van Nyvelt, 26 April 1665 over hare onmondige kinderen had gesteld. Naast die voogden stelde v. D. nu als mede-mombers over zijn c.q. na te laten kinderen de heeren Johan van Dam, gewezen gouverneur en admiraal in Oost-Indië; Jacob van Dam, consul van Ha. Ho. Mo. te Smyrna, zijn broeders; voorts Willem van Dam, regeerend burgemeester te Amersfoort en Pieter van Dam, advocaat der Oost-Indische Compagnie te Amsterdam. Hierbij sloot van Dam de H. H. vroedschappen, het gerecht en de weeskamer uit; voorts verklaarde hij, dat de Heerlyckheit van den Omloop bij testament van zijn schoonvader Soest gepraelegateerd was aan zijn oudsten zoon Pieter Geraert van Dam; deze zou mede genieten de voordeelen, den oudsten zoon competeerende en voorts nog ontvangen zijns vaders »horologie, alle 't geweer, stock met silver beslach ende de boeken van belegeringen ende oorloghen«. Zijn tweede zoon, Jacobus Amelis, zou alle zijns vaders »boeken van rechten ende praktijk« ontvangen, wat verder tot van Dam's comptoir behoorde, »alsmede 't schiltpaden coffertje met silver beslach, op syn naam in een loterye getrokken, des comparants groot zilveren zegel en diens antiquiteiten.« De derde zoon Willem Frederik ontving »den atlas van Jansonius in 5 stukken, vijf stedeboeken, twee zeespiegels of pas-caert-boecken en des comparants boeken van reysen«, terwijl de »boeken in theologie, medicyn, politie en historiën« onverdeeld moesten blijven. Aan des comparants dochter Jacomina Cathryn werd gepraelegateerd haar »chambre garnie offte gestoffeerde camer« en haar »nachtbanquet, soo van silver als anders« met het toebehooren. [33]) *b)*

---

a) Mr. W. v. D., burgemeester van Amersfoort, was een jongere broeder van mr. J. v. D.'s vader, Dr. Peter van Dam. Beiden waren Remonstrant en weken daarom plm. 1620 eenigen tijd uit naar Holstein, waar zij onder de stichters van Friedrichstadt aan de Eider genoemd worden (zie de genealogische aanteekeningen van Dam-XII en XIX.) Hieruit laat zich verklaren, dat zij aandeelen bezaten in een brouwerij aldaar.

b) Het is mij nog niet gelukt, dit testament terug te vinden in de Utrechtscht notariëele archieven. Niet bij de notarissen Houtman, de Cruyff, van Vechoven, van Eck, van Byleveld.

29 Jan. 1678 compareerde voor notaris H. van Woudenbergh te Utrecht de Ed. Hooch Geb. Heere Jacobus van Dam, outraet in den Ed. Hove van Utrecht, denwelcken heeft verclaert onder den solemnelen eede, in syn ampt gedaen, dat hij uyt dese stadt Utrecht tot binnen de stadt Brussel *a*) tot vervolch van sijn processe, den welcken hy tegens den heere Broeckhoven, Baron van Putte hadde moeten uytstaen, heeft gedaen drie voijagiën met een dienaer, elcke voijage tot twaelff dagen, daer vooren hij te samen is pretenderende ses en dartich dagen vacatiën, constituerende alle toonders deser om den voors. eedt te vernieuwen in den voors. Raide van Brabant. [38a])

15 Maart 1679 compareerde hij als voren, nu als gestelde voocht over de WelGeb. Jo[r] Steven van Lienden, die erffgenaem is van den Welgeb. H[re] Jasper van Lienden, in syn leven Heere van Mynden, Loosdrecht, Geresteyn, enz. Met zijn handteekening Jaco: van Dam. [38a]).

26 Aug. 1679 compareerde hij als voren voor zich zelf en zich sterck makende voor de verdere erfgenamen van den H[re] Johan van Dam za., in syn leven Raet ende Gouverneur in Indiën *b*) en constitueerde Jonas Jonasz., procureur tot Vianen, »in omnibus ad lites in communi forma«. Met zijn handteekening. [38a])

13 Sept. 1679 compareerde hij als voren andermaal als gestelde momber over de Hooch Ed. Geb. Jo[r] Steven van Lienden. [38a])

19 Juli 1688 compareerden voor notaris H. van Woudenbergh te Utrecht d' heer en mr. Jacob van Dam, out raad in den hove van Utrecht, Jasper van Linden, schout van Houten en 't Goy, en vele anderen, alle personele crediteuren van den boedel van d' Hooch Ed. Welgeb. Heer Adriaan Ram ende Margareta van Isendoorn à Blois, in haer leven echtelieden, mitsgaders van Everard en Alard Ram; zij machtigden notaris Pieter Leechburch, »omme uyt handen van den greffier van den geseyden hove te lichten soodanige sommen van penningen, als haar comparanten bij sententie van meer gemelten Ed. hove syn geadjudiceert.« [38a])

(Wordt voortgezet).

AANTEEKENINGEN.

[1]) Genealogie van het geslagte van Dam bij Ferwerda, 10de generatie. i. 3. [2]) Doopboek St. Joriskerk, Amersfoort. [3]) Zie de genealogische aanteekeningen van Dam, XII; ook

a) Vergelijk voor v. D.'s reizen naar Brussel ook het volgend gedeelte van dit artikel.
b) Een oudere broeder van mr. J. v. D.

Navorscher 1918, blz. 197 e.v. [4]) Album Studiosorum Lugd. Bat. Kolom 326. [5]) Register van eedsafleggingen en admissies enz. van advocaten enz. voor het Hof te Utrecht, R. A., Utrecht. Archief van het Hof. No. 274. [6]) Vroedschap- en Statenresolutiën van Utrecht van Aug. en Sept. 1644. [7]) Trouwboek Utrecht. [8]) Resolutieboeken Staten van Utrecht; conform Ferwerda. [9]) Notarieel archief Amsterdam. [10]) Resolutieboeken vroedschap van Utrecht. [11]) Statenresolutiën van Utrecht op den genoemden datum. [12]) Conform Ferwerda en het Groot placaatboek van Utrecht door Johan van de Water, 1729, Deel II, blz. 1058. [13]) Register van commissiën voor extra-ord. en ord. raden in het Hof van Utrecht. [14]) Conform Ferwerda en het Groot placaatboek, enz. Deel II, blz. 1055. [15]) Staten- en vroedschaps-resolutiën op de genoemde data. [16]) O.a. aanwezig in een portefeuille op het gemeente-archief te Utrecht. [17]) Register van den aenbrengh enz. Utrecht. [18]) Statenresolutieboeken op den genoemden datum; zie ook van der Monde's Tijdschrift, enz.; 2de jaargang, blz. 270 e.v. [19]) Groot placaatboek, enz. Deel II, blz. 1055. [20]) Gehuwd met Maria Elisabeth van Dam, een germain-nicht van Mr. J. v. D. [21]) Register der aan de leden van het Hof uitbetaalde presentiegelden. [22]) Catalogus rechterlijke archieven provincie Utrecht, 252 c.c. [23]) Zie de genealogische aanteekeningen van Dam—XVI. [24]) Notarieel archief Vianen. [25]) Sententie van het gerecht van Vianen (R. A. 's Hage). Gedaan 29 Mei en gepronuncieerd 3 Juni 1715. [25a]) Gerechtelijk archief Vianen. Registers van procuratiën. [25b]) Archief van de Kamer van Vianen. No. 17. [25c]) Zie mijne mededeelingen in de Bijdragen voor Vad. Gesch. en O. kunde, Vierde reeks. Deel VI. [26]) Navorscher, 1911, blz. 523 e.v. [27]) Navorscher, 1911, blz. 309 e.v. [28]) Gerechtelijk archief Vianen. Protocol van opdrachten, enz. [29]) Doopboek Utrecht. [30]) Deze acte is in afschrift aanwezig in het familie-archief. [31]) Register van transporten, enz. van Bunnik en Vechten. [32]) Blijkt uit een notarieele acte, d.d. 22 Juli 1702, in afschrift aanwezig in het familie-archief. [33]) Zie meer uitvoerig van der Monde's Tijdschrift, 2de serie; 2de jaargang, blz. 217/8. [34]) Regisier van transporten en plechten gerecht Utrecht. [35]) Ontleend aan de later te noemen processtukken. Het gerechtelijk-archief van Werkhoven is n.l. niet aanwezig op het R. A. te Utrecht. [36]) Actenboeken Staten-Generaal. No. 18. [37]) Catalogus oud-archief stad Utrecht. IIe Afdeeling, No. 3209. [38]) Als voren. No. 3207. [38a]) Notarieel archief stad Utrecht.

HERMAN.

Gaarne zag ik onderstaande vragen in uw blad geplaatst:

I, Familiewapen van het geslacht „Herman"?

II. Voorouders van *Daniël Ferdinand Jacob Herman* geb. 14 Mei 1869 te Baarn?

III. Is het geslacht „Herman" van Duitsche origine en is er verschil betreffende de spelling met *één* of *twee n's*?

F. J. N.

Geslacht MOUTHAAN.

Ik houd mij gaarne aanbevolen voor mededeeling van gegevens of feiten, welke voor genealogische nasporingen omtrent het geslacht Mouthaan van belang kan zijn.

J. F. M.

De Grafboeken der Kloosterkerk te 's-Gravenhage,

zijnde een aanvulling op de registers der graven in de Kloosterkerk door J. C. VAN DER MUELEN, uitgegeven in het Algemeen Nederlandsch Familieblad van 1887.

medegedeeld door

W. BARON SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

(*Voortzetting van Nav. LXIX, blz. 116.*)

Ve Regel.

No. 16. Den 8 Maart 1809 overgeboekt op de naam van de Weledele Heer *M^{r}. F. A. Vaillant* uit kragte van de acte van koop op dato dezes geteekend, en aan mij als rentmeester geexhibeert, en overgelevert.

Den 1 July 1819 's morgens begraven *M^{r}. Florus Abraham Vaillant.*

Den 31 July 1819 is deze grafsteede weder overgeboekt op de naam van Vrouwe *Sara Catharina Blok,* wed^{e}. *M^{r}. F. A. Vaillant.*

Den 16 December 1830 is deze kelder, digt gewelft om alzo bij vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden te worden.

No. 17 en $^{1}/_{2}$ *18.* (Zie v. d. Muelen bl. 60 en 61).

Den 6 Juny 1809, 's morgens begr. *Anthony Johannes Huygens,* kind, oud 5 jaren.

Den 27 January 1813, begr. bij avond *Antoine Jean Huygens,* een kind oud 2 maanden.

Den 6 April 1815 's morgens begr. *Alida de la Faille.*

No. 18$^{1}/_{2}$ *bij 17 en* $^{1}/_{2}$ *bij 19.* Den 21 December 1807 overgeboekt op den naam van *Ottelina Agnes Catharina Gravinne van Limburg Stirum,* zoo voor haar zelve, als voor Haar WelEds. zuster *Johanna Sara Maria Gravinne van Limburg Stirum,* beide kinderen en erfgenamen van wijlen den Hooggeb. Heer *Willem Barend Graave van Limburg Stirum,* ingevolge de acte van verzoek door *P. U. Rengers* en *J. B. Bicker* in qualiteit als exeteuren van den Testamente van wijlen den Hoog Geb. Heer *W. B. Grave van Limburg Stirum,* en voogden over deszelfvs nagelate twee minderjarige kinderen en erfgenamen.

den 31 Maart 1807 in den Haag ondertekend en aan mij als rentmeester geëxhibeerd en overgeleverd.

Den 30 January 1811 's morgens begr. *Leopold Maria Graaf van Limburg Stirum*, een kind.

Den 26 November 1835 is deze kelder digt gewulft om alzo bij vervolg van tijd voor rekening der kerk onderhouden worden.

(*Wordt voortgezet*).

Het Gewanthuis te Heerwaarden.

Wat is hiermede bedoeld? Op 3 Sept. 1392 werd Loedewich Jan Louwersz. als momber van Louys van Kessels beleend met het Gewanthuis te Heerwaarden (v. Doorninck: Bijvoegsel op het Geldersch Leenregr uitgegeven door de Vereeniging Gelre, blz. 4).

Waarin kunuen de latere beleeningen gevonden worden? De familienaam komt in veel lateren tijd nog voor te Heerwaarden: Op 10 April 1616 is dáár sprake van de erfgenamen van Jan van Kessel; Jacob van Kessel, dood vóór 1614 was vader van Egon v. K. en Catharina v. K., geh. vóór 1613 met Dirk van de Poll. Zij woonden aldaar 1612. Hun vader, Jacob v. K. had den hof bezeten, die Isaac van Kessels geweest was; ook had hij met Jan Bex gemeenschappelijk land eigendom gehad. 26 Juni 1560 had Henric v. K. hun voorzaat de armen van Heerwaarden gunstig bedacht. Bestaat eene genealogie v. K.? V. O.

DIAMANT.

In eene Memorie met familieberichten, aangelegd door Isaäc du Sart (1684—1767), door anderen vervolgd, wordt medegedeeld dat Johannes (of Hans) du Sart (een der stamvaders dezer familie) geb. »in den Hoek op de Borgtgragt« te Antwerpen 29 Sept. 1564, in eersten echt te Frankendaal 10 Juni 1589 tot vrouw nam Jannsken Diamant. Deze familie had zich te Frankendaal gevestigd. maar was uit Norlingen (Zwaben). Hare moeder was Jannetje Pieters uit Antwerpen, dochter van Hans Pieters aldaar, en haar vader was Johannes Diamant, schout en burgemeester te Frankendaal; hij woonde aldaar in de Wormsestraat. Zijn vader ook Johannes Diamant geheeten, had »tot belooning zijner ridderlijke daden in den krijg in Hongarije en elders, van Zijne Keizerlijke majesteit tot wapen gekregen: in bl. 3 gs. sterren en in ro. 3 diamanten.« Kan hier bedoeld zijn, dat het wapen Diamant ter zijner eere vermeerderd werd met 3 go. sterren? Wie kan iets meer over deze familie mededeelen? V. O.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

OUD-FRIESE LITTERATUUR.

Seth en Delbora's profetie.

In een vorige aflevering heb ik een en ander meegedeeld over *Noë ende syn kynden,* en een *preek van Willebrord.* Hier volgt nu een en ander uit diezelfde *Alvini Tractatus.* Thet freske Riim, dat de friese tekst bevat van de eerste gedeelten van die »Tractatus«, loopt niet zo ver.

Over de verhouding van dit friese »riim« en het tractaat een ander maal. Evenals over de taal van dit eerste. Beide zijn waarschijnlik bewerkingen van een latijns origineel.

De taal lijkt op een mixtum van landfries en stadfries, — zo iets als nu Jan fen 'e Gaestmar als proeve gaf in zijn »Is der in Fryske tael« (1914) S. 36.

Doet een Hollander van nu anders, die zijn Nederlands doorspekt met vreemde -ismen, van allerlei landaard en slag? Of een Duitser en Engelsman?

Thet Frêske Riim heet een vertaling van Gabbema. Mij lijkt dit onwaarschijnlik, hij kon 't beter.

Wel zal hij fouten hebben gemaakt in 't afschrijven, zo de copie van hem is. En die zijn er meer als een in te vinden.

De schrijver zelf, Alwyn, was een Stânfries, een dichter-geleerde. Hij wil niet zo maar een kroniek schrijven, hoger is zijn doel.

De friese vrijheid bedicht hij. »Die is zo oud, — met Sem haalt hij die uit de ark. Zijn Friezen woonden in Azië, frank en vrij; dienden de Hemelkoning alleen. Later in Europa heeft de Noorman ze niet onderworpen, maar verleid door de duivel, hebben 'ze de Noorse koning als heerser erkend, tot God Willebrordus zond; deze en Magnus danken zij 't dat zij hun vrijheid hernamen«.

Veel van dit alles is voorzegd, lang geleden, door Delbora.

Het is een wonderlik boek, niet altijd even begrijpelik, soms helemaal niet. Men vat niet waarop gedoeld wordt. Vooral het vervolg en 't slot is vol zinnebeeldige uitleg, of liever »inleg«; helaas, dit is niet in 't fries bewaard wat we hebben.

Thet Frêske Riim breekt plotseling af; maar de parallelle nederduitse Tractatus Alvini houdt het vervolg en dat slot in, »van der prophetisse Delbora.«

Het geheel is een unicum geworden; met een wijde strekking.

Wat in »juridicis« de rechtsverzamelingen beoogden, dat deden »in publicis« de Sagen-verhalen, dat bedoelde inzonderheid Alwyn met zijn Tractatus.

Van dat belangrijke werk geef ik hier nu eerst het verhaal van

Sem, — en de profetie van Delbora.

Toen Sem menig schone dag gerecht had »to Asya in dat rycke«, kwam Godes engel tot hem, en beval hem met zijn beste famielieleden in *Cheruph* te gaan. Hij gaat naar *Salima;* waar de engel hem opwacht, en hem meedeelt dat hij zal worden »ene Pape vol eren«, en zal zegenen »wyn ende broet«.

Ook zal hij aan de plaats een rechte naam geven: »Salima Cheruph, vrbs dicitur sacra Iherusalem«, daarom heet de stad Iherosolima . . . . Salima bedudet sonde ende wandel bare; Cheruph, heilichst boven alle die werelt; Iherusalem, een visione des vredes.«

— Dit is wel: Cherw(ph)–Salim(a) op z'n frans uitgesproken: Serusalem; hieruit kan blijken dat er naar 't frans is gewerkt. —

Ook geeft de engel Sem-zelf een nieuwe naam, en noemt hem *Melchisedech,* dat beduidt, een »voerwech to den ewighen vrede«.

De engel schrijft het aan de kroon, de steen heet Crisolitus, en even rein zal zijn die het »Sacrament« neemt.

Dan komt Abraham met drie koningen, en ontvangt van Melchisedech wijn en broet.

Dus was Abraham die eerste man,
Die dat sacrament hevet ontfaen.

Melchisedech wordt door de engel aangezegd naar Azië te trekken, daar zijn beste magen de »vrydoem« te geven, en met hun in Afrika te strijden. Hij zal overwinnen, maar de fane zelf zal Reu gegeven worden.

— Reu, is Rehu, de over-achter-kleinzoon van Sem. —

In *Argere* en *Scrysan* en verdere landen ging de boodschap rond, om naar Iherusalem te komen. Reu ontvangt de vaan, die druipt van bloed. Met de »benedictie« gaan ze daarop naar Afrika; en slaan de schare van onse Heer »vermaledyet«. Trekken dan door een betoverd »wolt tho *Dyna*«, een bos met slangen en »wormen«, grieks vuur, en duisternis. Maar Reu voert ze ongehinderd er door met zijn vaan. Die bestond uit 4 kwartieren: sardius, jaspis, toposeus, onix; in 't midden samengebonden door een »duer-

baer stien Sileus«. Zijn nature »wandelde nae der manenschijn«. Een leeuw stond er in; daar boven een zon en maan; er onder de morgenster, »die scheen des nachtes openbare«.

Die vaan zal tijdelik verloren gaan.

Er zal nog van Freesen een Coninc worden geboren, die zal zijn vaan aan een dorre boom hangen, dan zullen hem de heidenen worden onderdanig, eer de jongste dag.

»Dese woerden een Prophetisse seghede, Aleer wy Christendom plegheden«.

— Dit wordt later in de Profetie van Delbora voorspeld. —

Heer Reu kwam weer in Jeruzalem, en werd ontvangen door Melchisedech: ten gevolge van de zege zullen vrij wezen de landen Asus en Indus, Argere en Scrysa.

»Asus leit daer die sonne opgaet, en in dien dale is dat paradys. In dien dale wordt Abel verslaghen ....« Tussen Aggore en Scrysa loopt een »vloet« uit het Paradijs, de Tigrys. Asus wordt de kroon gegeven, Indus de faan, Argere en Scrysa zullen 't recht voeren. Desen vier landen »banne ic frede in horen vrydome, dat hem niemant ghien onrecht doe, alsoe langhe als daer sonne optrect, ofte mane ommegaet«.

Dan beveelt Melchisedech aan Reu een vrouw uit Afrika te halen, en naar Scrysa te brengen. Als hij terugkomt, dringt Melchisedech er op aan alleen deze vrouw te houden, geeft hem een stalen kroon, en een rode vaan.

Reu krijgt in Afrika vijf zoons. Als de oudste tot zijn jaren gekomen is, doet Reu afstand van de regering in het vervloekte land, en gaat naar Scrysa om te sterven.

Hij (zijn zoon) »recht binnen Affrica mennighen schonen dach«, tot hij een kwade raadslag deed, waar »groet valscheit in Vriesland van quam.«

Hij trouwt de vrouw, die hem verboden was, en heeft 't recht gebroken, dat de koning to Salem had gemaakt.

— Dit wordt elders geëxpliceerd. —

Hij doet afstand van zijn kroon ten behoeve van zijn vrouws broeder, om 't recht »te breken dat de Vriessche koning had ghemaect«, zo wil hij Chams gheslechte dit land onderwerpen; dat wil hy de »Iherosolomite Coninc to laster doen.«

Die zwager neemt het aan.

Dan komen Reus (andere) kinderen, »mit grimmelicker schare«,

en verwijten hem zijn daad; hij was van »de selve schare«, die onze Heer verdoemd had; Cham, zijn vader, had geen »dogheden«; Noach gaf hem crone noch heersersstaf noch vane.«

Om de wet weer te maken, slaan ze hem 't hoofd af, en regeren in Affrica met z'n vieren na elkaar; en noemden doe dat »land mit eren: Nobile terra«. Deze naam bleef, tot de tijd, dat er 72 keizers macht hadden, en de kroon droegen. »Van deze selve Heren wort dat selve land Constantinobile ghehieten.«

Ook schreven ze aan de kroon dat hun rechten geboren waren van »Scrisa, van dien selven vryen lande.« Niemand mocht daar recht ontvangen, »of hij waer van Vriesen gheboren«; want daar slavernij is, daar is »ghiene doghet, ende daer en wort ghienis rechts ghepleghet.«

Japhets kinderen gingen na de dood van hun »oltfader« naar Salem en begeerden van de koning dat hij hen Sareth als koning zou geven met de vaan en de kroon.

Aan Sareth, van Argere geboren, zal al Europa wezen »onderdaen», zolang hij leeft, en zal binnen *Syanim* rechten. Ook zullen ze het recht ontvangen, en na onze geboden leven. Zo gebeurt het, tot de dood kwam van de welgeboren heer.

Toen namen de Heren hun recht weer, ook waren ze de koning te Salem onderdanig, want alle recht dat in de wereld toe was, van daar uitging.

»Aldus heb ic u kundich ghedaen,
dat al dese werelt was denVriesschen Coninc onderdaen.»
Alsoe mostet huden to daghe staen,
Konden sic' becryghen, of hadden sie 't niet verloren.«

Profetie van Delbora.

Dit is het wat Delbora sprak »aleer wy Cristendome plegheden (beleden), tot de Joden, die »to hope quamen«.

Van Seth is een boom gewassen met drie »rysen of telghen«. De eerste betekent de vrijdom; daar zal een roos aan groeien, en van de bloem van die roos zal uitgaan »alle rechtigheyt en alle wysheyt«, en de hele wereld zal daaraan worden onderdaan. Maar de Joden zullen die bloem onrecht doen,

O wach! hoe sal dat ten ionxsten daghe ower u gaen!!

Van de vrydoem wil ic u zeggen, om die in uw hart te dragen. Van vier landen, die in Asya vrijdom hebben, zullen lieden uit-

varen naar Europa in *Nasyam lande;* zeven vrije straten zullen ze daar hebben.

— Zoals de friese wetten de welbekende zeven wegen bepalen. —

Van hun rechte God zullen ze afwijken en de »leyde onsterflicken worm« onderdanig worden. In Denemerken zal de vrijdom verloren gaan, maar in Affrica dats in Rome »weer gewonnen«: »*Casar init Amor*«, dat bedudet die stad to Rome.« Ook zullen ze daar »al eer enen Vriesschen Coninc hebben.« Veel arbeid zullen ze doen, en de Hemelconinc worden onderdaan; waarop de koning hun vredeban zal geven op hun vrijdom en op hun straten.

— Blijkbaar een toespeling op de Friese Kesten. —

Oeck sullen sie dien vrydoem verliesen
Ende den vierden eyghendoem (slavernij) kiesen.

Eer die wet zal »instaen«, zullen er vele dingen geschieden. Allereerst: de oesterste strate zal »eigendoem« aannemen, en de »vrye sprake« verliezen; want ze zullen worden van Scrysa geboren. 2. het water zal veel land verdoen. 3. de Westerstrate zal »eyghendoem« aannemen; ook zal daar »al eer« een roemsche conick worden geslagen; ook zullen ze allen niet van Scrysa worden geboren.

— Deze Roomse koning is wel Willem II die bij Hoogwoude sneuvelt (1256). —

4. Vals recht zal er komen. 5. nieuwe wijsheid, die tegen het Roomse recht zal wezen. 6. onfrede. 7. honger en grote kommernis. 8. de oesterste straten zal eigendom aannemen »en dat sal die valscheyt niet doen.«

Na 15 jaar zullen de Koninkrijken elkaar bestrijden, 15 jaar lang.

In het 18e jaar zal men weder de vrijdom krijgen. Ook zullen twee koning »to uwen lande« worden verslagen, de een moet met u sterven, de ander zal tegen u strijden, en daarom zal zijn koninkrijk te verderve gaan.

Die twee koninkrijken worden u onderdaan.

Dan zal een vrij man worden geboren »als een Friesche Keyser toe Rome werden ghekoeren.« Al de wereld zal hem onderdanig worden, en de heidenschap zal hem tins en tiende geven. Twee koningen zullen onder hem worden geslagen.

Een vals profeet zal in *Cavaraum,* in den lande van *Babilonien*

geboren worden, de Antichristus. Binnen Bethsayda to *Corasaym,* zal hij gevoerd worden. Vierdehalf jaar zal zijn bewind duren. Al de joden zullen hem worden onderdaen. Die Hebreewse boeken, *Helyas ende Enoch* zullen van hem spreken. Discipulen en boden zal hij over de wereld zenden, menig mens zullen ze bedriegen; al de wereld zal zijn teken ontvangen, behalve »dat Roemsche rycke; en Vrieslant en sal hem niet worden onderdaen.« Ethiopie, Egyptus en Parsia worden hem onderdanig, behalve de plaats waar »Noë den altaar wrochte, want den hemelconinc aldaer quam ghegaen.«

Deze valse profeet is van Dannis geslacht »dat de Hemelconinc zal verraeden«. In Cynophegya wordt hij »ontvangen mit onreynicheyd: want die Duewel sal mit hem in syne moeder gaen,« »sie moet te barsten, eer hy gheboren mach werden.« Veel wonderen zal hij doen: vruchten doen bloeien, en haastig vergaan. Water laten stijgen en stil laten staan. Doden opwekken. Ook zal hij weten te verkrijgen »alle verhoelen schat.« Menigeen zal hij bedriegen met rijkdom, anderen met wijsheid. Hij zal meeslepen menig edel heer, bischop en graaf; maar 't roomse rijk kan hij geen schade doen.

Twee profeten zullen tegen hem staan maar hij zal ze doden; zij zullen de vierde dag »ten hemelryck gaen«. Dat zal ook de valse profeet willen doen bij de »bergh van Oliveten.« En de duivel zal hem omhoog voeren, maar St. Michaël zal hem nederslaan

en jammerlik zal hij vergaan
soe sullen die luede groeten troest ontfaen ....
Daarna zal de wereld 40 dagen staen,
Omme die sonden, die daer syn ghedaen.

Dan eindigt het met een slotwoord aan de lezer of hoorder, om elke morgen te bidden dat God »ons wil laten beholden onsen vrydoem sonder eynde. Amen«.

Er zijn duisterheden in deze middeleeuwse stukken.[1]) Sommige zijn wel op te helderen. Ieder die alvast hier inzendt wat hij kan expliceren, inzonderheid uit de oude geschiedenissen, zal een dienst bewijzen aan de Friezen, en die Fries studeren.

B. H.

[1]) De tekst is uitgegeven in Oude Friesche Kronijken. in 4^0 (1853).

Thet Frêske Riim en Alvini Tractatus.

Thet frêske Riim en *Alvini Tractatus* bestaan uit drie of meer gedeelten: waren het oorspronkelik afzonderlike »tractatuli«? Los zijn ze evenwel niet naast elkaar geplaatst; onderling en innerlik zijn ze verbonden en vervlochten met elkaar.

't Verhaal van Noach en zijn zonen wordt, zoals ik al mededeelde, [1]) in de nederduitsche Alvini Tractatus gemist; evenwel wordt naar »den eersten deel van Heer Noë ende van synen kynden,... hoe sie tot eyghendome (= slavernij) quamen« verwezen verderop in »Dat Vriessche Rym«, en heeft dus ook in 't nederduits bestaan, vooraan bij de ons bewaarde Tractatus. Dat Vriessche Rym was mischien een andere titel voor het later daar genoemde »Dat Vriessche ryme van de Vriesschen Edelinghen«.

Misschien vormde Willebrordus en Constantinus oorspronkelik het vierde (en vijfde) verwerkte gedeelte.

't Slot, ook alleen in 't nederduits bewaard, draagt de naam »van der prophetisse Delbora«. [2]) Op dat slot wordt een enkele maal al in 't daar voorafgaande Vrieske ryme gezinspeeld.

Zo vormen deze drie of meer stukken een geheel; 't ene gedeelte vindt trouwens zijn verklaring vaak in 't andere.

Tussen 't Vriessche Rym schijnt nog van allerlei ingelast; na zo'n uitweiding heet het: »nu willen wij weder keren totten Vriesken rijme«: dit schijnt dus wel 't voornaamste deel er van. Uit een enkele uitdrukking zou op te maken zijn dat de profetie van Delbora er toe behoorde; er staat toch: »nu is to eynde ghecomen dat ryme van den Vriesschen Edelinghen, *behalven* die woerden, daer (= dær = deer = »die«) die prophetisse seyde, Delbora«... maar dit »behalven«, in verband met het slot waar beide stukken afzonderlik genoemd worden, kan ook anders verklaard.

Naast de noodzakelike verschillen door rhythme en rijm en bewoordingen, lopen onderling hier en daar de 1600 regels »frêske rimen« en de Alvini Tractatus nog al uiteen.

Er zijn aanwijzingen ook dat de nederduitsche tekst naar 't

---

[1]) Zie Navorscher 1919.

[2]) Daarvan deelde ik en een ander al mee in deze Navorscher.

fries is bewerkt; niet zozeer zijn dat de nog al voorkomende frisicismen, maar vooral, vele regels rijmen, zo men ze in 't fries omzet: rhythmiese regels die eindigen op »niet gheloven : beschouwen« — »crone ontfaen : salstu daer doen« — zouden in 't fries luiden: naet liouwa : biscouwa — crone ontfa : scelstu deer dua . . .

Ook heeft de nederduitse tekst nadere uitleg bij friese woorden, als: beste lyth, in het Fr. Riim en Alvini Tractatus: beste lid, dats dranck — holten witthe (dats een holten boghel).

Mischien was 't vertalen naar 't fries in 't nederduits al op te maken [1]) uit het begin:

Nu wil ic anfaten dat Vrieske Rym, in Dutsche omme gheset, en laten u verstaen, hoe dattet myt dem Vriesen in voertyden is vergaen.

Aldus beschryft Josephus die vrome man, in synen boecke, datten in Asya anstonde een hoechtyt . . . . ;

vergeleken met:

Nu wil ic io thet Freske Rym ontfaen
And letad io forstaen,
Ho hit him [2]) dede forgaen.
Aldus biscriuit Josephus, thi wigand,
In tha scrifta is hi wol bikant,
En(de) bithiot in tha boke syn
Thetter in Azia stonde en hachtyt in . . .

Drieregelige rijmen komen vaker voor, en wijzen dus niet op weglating van een vierde.

Natuurlik zou ook »in dutsche omme gheset« kunnen duiden op: uit het latijn, als er niet aanwijzingen waren voor 't fries.

En nu 't friese »Frêske riim«?

Dit lijkt op een vrije bewerking, naar Master Alwyns boeken; in 't begin staat toch:

Ic sculde sega, of ic cude,
Ho di fridom eerst bigude,
Tha thio wêrrild erst dede forgaen (= verging)
And thio other dede ingaen.
Aldus biscrivet Alwyn
Thi master in tha boke syn.

[1]) Bolhuis van Zeeburgh (1873) zegt 't al, zo zonder meer.
[2]) Him = de Friezen, vooraf genoemd.

Vermoedelik waren deze in 't latijn beschreven. Of was in het Fries het origineel opgesteld?

Verderop staat toch omtrent de naam van de stadhouder van de Deense koning, in Thet Freske Riim alleen:

Heten was hi Johan
Thit selve was thi name syn
Aldus biscrivet mester Alwiin.

Maar in de Alvini Tractatus vindt men op de parallelleplaats: »Johan was die name syn, alsoe ist bescreven int latijn.«

Onzeker is wie 't fries bewerkte.

Het bewaard gebleven handschrift is door Gabbema (XVIIe eeuw) geschreven; en volgens Dr. Ottema zou hij 't op zijn manier in het fries vertaald hebben, als taalproeve voor Junius, naar Alvini Tractatus. Maar Ottema veronderstelde dit ook van de Gesta Fresonum, (naar de nederduitse Gesta Frisiorum) en daarvan is 't handschrift van de XVe eeuw in Oxford bewaard. Al geeft het Fries aanleiding tot twijfel, een groot getal onnauwkeurigheden zijn blijkbaar verlezingen en schrijffouten; andere wijzen op sterke invloed van het stadfries van de Middeleeuwen.

Delbora is wel verlezen voor Debbora; dan zou dit wijzen op een tekst uit de XVe eeuw, waarin als vaak voor 'n minder kundige lezer de dubbele *b* veel weg heeft van *lb*.

Veel verder kwam men, zo kon aangetoond dat de bewaarde friese tekst vertaald was in 't Nederduits, Immers het Nederduitsche handschrift van de Alvini Tractatus is van de XVIe eeuw, mischien nog van vroeger. 't Behoorde aan Paulus Aegidius Costerus, prior in Thabor, schijnt het; die 't zond op aanvraag aan Suffridus Petrus, door bemiddeling van Igram van Achelen.

Nu blijft onzeker vooralsnog, van wie en van wanneer de bewaarde friese tekst is.

Trouwens, er is meer onzeker. De vraag is zelfs of Alwyn wel de maker is van dit Nederduitse tractaat dat op zijn naam gaat, Er staat onder »Magister Alwyn fecit vel scripsit istum tractatulum.«

En al zegt nu Thet frêske Riim:

Aldus biscriuet Alwyn
Thi master, in tha boke syn,

dan hoeft dit niet te duiden op de nederduitse bewerking naar 't

fries, maar eerder op (latijnse?) boeken van master Alwyn, die dan op eigen manier bedicht zijn in 't fries, en naar dit in 't nederduits.

Evenwel — in 't eind van de XVIe eeuw hield Suffridus Petrus Alwyn altans voor de bewerker: »Alwinus scripsit Tractatum sive Compendium Historiae Frisonicae ab exordio gent i s usque ad Carolum magnum«, en deelt dan de korte inhoud van het Tractaat mee, — waarbij niet vermeld schijnt iets over »Noë ende syn kynden«, evenmin over de profetisse Delbora. Zijn excerpt loopt van dat de Friezen uit Azië komen tot zij de vrijheid van Karel krijgen, door bemiddeling van »Magnus Fortemannus primus comes in »Benthem.

Van dit stuk heeft Suffridus »diversa exemplaria« gezien die onderling verschillen.

Volgens Suffridus zouden in die »Alvini Rhythmis« aangehaald worden Moyses, Josephus, en Magasthenes.

Met name wordt alleen in 't bewaarde fries en nederduits Josephus geciteerd, zo men wil, naar Moses een en ander bewerkt; de andere is niet gevonden; mischien schuilt deze in de andere verhalen, ook van Delbora.

In elk geval zegt hij een friese tekst in rijm, en een nederduitse te kennen.

Zelfs deelt hij mee »Alvinus Rhythmos frisicos, Rhythmis belgicis interpretatum scribit«, want »rhythmice tractatum suam composuit.«

Zo zou dan werkelik een friese tekst het origineel wezen, mogelik het door ons bewaarde afschrift!

Van Alwyn weet hij weinig te vertellen; 't enige wat hij te weten is kunnen komen, was: »M. Alvinus Scholae Snecanae aliquamdiu rector et deinde ejusdem reipublicae secretarius .... floruit circa annum Chr. 1400.«

Het besproken werk schijnt een originele compositie. De geschiedenis van »Noë en syn kynden« zal van elders bekend zijn geweest; sommige stukjes van Sem's geschiedenis wijzen naar Frankrijk. En de profetie van Delbora?

Toch blijft 't samenstel wel origineel. En het geheel een eigenaardig Fries werk.

B. H.

MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Een onbekend numismaticus ontdekt?

Bij geschenke van den Weled. Heer F. W. Dücker, Boterbrug 16, Delft, is enkele jaren geleden de Bibliotheek van 't Philosophie-college der E. E. P. P. Jezuiëten te Oudenbosch (N.-B.) in 't bezit gekomen van *anoniem* werk, een boekje in 8°, over muntkunde, getiteld:

»La science des Médailles antiques et modernes pour l' instruction des personnes qui s'appliquent à les connoître.

nouvelle edition

revue, corrigée et augmentée considérablement

par l' Auteur

avec

quelques nouvelle découvertes

faites

dans cette science.«

a Amsterdam

aux depens de la Compagnie

M. D. CCXVII.

Vóór de titelplaat is met inkt het volgende geschreven:

»Auctor huius libri habetur *Père Joubert* focetati patrum Jesuitarum Parisiensium adservitus, quem Parisiis in aedibus professionis me anno 1714 videre memini et cum eo colloqui: quo tempore editionem priorem se curis secundis auctam iterum se typis describi curaturum narravit, cui operam obtulimus ut id ex voto eius in Hollandia perageretur. Verum nondum plane erat absolutus. Triennio postea haec Amstelodami editio prodiit. Prior editio lucem vidit Paris. anno 1695

vide Biblioth. Raisonn. tom XII p. 109.«

Er onder staat geschreven:

»Haec scripsit d. Drakenborch, ex cuius bibliotheca hunc libellum comparavi.«

»Schrijver van dit boek is *Pater Joubert*, lid van het gezelschap der Paters Jezuieten te Parijs. Ik herinner me, dien Pater in 1714 gezien te hebben in het Parijsche Professenhuis en heb met hem een onderhoud gehad. Toen vertelde hij mij, dat hij, als hem het geluk meê was, van de eerste editie een vermeerderde

uitgave ter perse zou brengen en ik heb hem geholpen om, volgens zijn verlangen, dat in Holland klaar gespeeld te krijgen. Maar toen was zijn boek nog niet heelemaal af. Drie jaar later verscheen deze editie in Amsterdam. De eerste uitgave zag het licht te Parijs in het jaar 1695, Zie »Biblioth. Raisonn. tom XII, p. 109.«

De heer Drakenborch die dit schreef, zooals het onderschrift zegt, heeft dus persoonlijk den anoniemen schrijver gekend en die is: *de Jezuiet Joubert*, verblijvende destijds in het »Maison Professe« *rue St. Antoine* te Parijs.

Naast den wereldberoemden numismaticus Père Hardouin en Père Menestrier, die in zijn Historie de Louis le Grand« elke medaille uit dat interessant historiesch tijdvak nauwkeurig verklaarde, telt dus de Jezuietenorde vóór haar suppressie in 1773, ook een muntkundige *Père Joubert.*

Om méér over zijn persoon en leven mede te kunnen deelen, heb ik er de meest gezaghebbende boeken der Jezuïeten-orde op na geslagen.

Allereerst het groote bibliographisch werk:

»Bibliothèque de la Compagnie de Jésus« par *Carlos Sommervogel S. J.* Strasbourgeois publiée par la Province belge« *(ed 1899).* Een numismaticus« Joubert vond ik er *niet* vermeld. Wèl worden in *tome IV* leven en werken besproken van zekeren Père Joseph Joubert geb. te Dauphiné 22 Oct. 1640; tot de orde toegetreden 3 Nov. 1656 en was, na 10 jaar de humaniora gedoceerd te hebben, 30 jaar achtereen studieprefect te Lyon, waar hij 20 Febr. 1719 overleed; schrijver van een »Dictionnaire François et Latin« verschenen in 1709 bij Louis Declaustre te Lyon.

Ofschoon de Provincie van Lyon afgescheideu was van de Fransche provincie, waartoe Parijs behoorde, is het natuurlijk toch mogelijk, dat deze PéreJoseph Joubert eenigen tijd werkzaam was voor privee studie in het Professenhuis te Parijs, waar de heer Drakenborch hem kan ontmoet hebben, maar 't feit dat Pater C. Sommervogel *S. J.* van zyn numismatischen arbeid niets vermeld, doet er mij sterk aan twijfelen, dat de schrijver van vermeld werk en deze Père Joseph Joubert te identificeeren zijn.

Toen heb ik nageslagen een ander werk: »Status Assistentiae Galliae Societatis Jesu« ab anno 1762 ad annum 1768, publiès par le P. Vivier S. J. *1899.*

Ook daarin vind ik zijn naam niet. Maar mogelijk. beter gezegd hoogstwaarschijnlijk, was Père Joubert vóór 1762 al gestorven. Hier was ik dus ook niet geholpen. Een nazien der verschillende deelen van het Ménologe de l'Assistance deFrance bracht mij ook al niet verder in mijn onderzoek.

Wellicht weet een der lezers van de »Navorscher« Père Joubert thuis te brengen.

H. LEVELT.

Bergen op Zoom. Gemeentearchief Bergen op Zoom.

ONDER DE STUDEERLAMP.

Neerlandia Franciscana-Iseghem.

In 1914 verscheen de eerste aflevering van *Neerlandia Franciscana*. Dit nieuwe historische tijdschrift, dat zich onder leiding van eenige Belgische Minderbroeders-Kapucynen uitsluitend bezig houdt met de Roemrijke Geschiedenis der Franciscaner-orde in hare drie groote vertakkingen in Nederland en België, heeft zich niettegenstaande den druk der oorlogstijden weten te handhaven. De laatste aflevering heeft weer zeer lezenswaardige artikelen, o.a. van P. Hildebrand (De Kapucynen te Leuven) en P. Cherubin (Les ordres Franciscains et S. M. Albert I). Moge dit tijdschrift van Groot-Nederland niettegenstaande de moeilijke levensomstandigbeden waardoor zoo vele tijdschriften langzamerhand wegkwijnen en ten gronde gaan, meer en meer gedijen door de gunst van talrijke lezers en inteekenaren, tot bevordering van wetenschap en godsdienstzin.

J. K.

CORRIGENDA.

Nav. jaargang LXIX.

Blz. 31 regel 11 v. o. (boven de noot) staat: appretensie, lees: apprehensie
„ „ „ 9 „ „ „ III „ IIL.
„ „ „ 8 „ „ „ mij van „ mr (meester (van den
„ „ „ 7 „ „ „ IIIt „ IIIL.
„ „ „ 5 „ „ „ van „ van den
„ „ „ 5 „ „ „ voort „ voorz
„ „ in de noot staat: Berrard, lees: Bernard.

„ 83 onder noot 2 is weggevallen: Het Register op de Culemburgsche leenen vermeldt: Johan van Leeuwen alias van Welij 1617 met een leengoed onder Rijswijk „Is de soon van (den) jouwelier die van Jean de Parijs, in den Hage vermoort is; woont tot Amsterdam."

Blz. 32, reg. 4 v. b, staat: Schuttelvaria, lees: Schuttelreime,

GESCHIEDENIS.

Een stuk Vaderlandsche Geschiedenis volgens de brieven van Christiaan Huygens,

April 1672—Aug. 1678

door

A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.

(Voortzetting en slot van Nav. LXIX, 160).

Jay veu un imprime dont le titre est *Brilleman* qui dechire estrangement tous ceux qui ont esté du parti contraire à celuy du Prince. J'y ay trouve le Pere de Mademoiselle Hooft (Haasje Hooft), dont je suis marry, car ces choses font grande impression sur l'esprit du peuple et a ce que vous m'avez mandé il a desia couru risque d'en estre attaque.

J'ay veu aussi le *Groten en Witten Duyvel;* de tous ces raisonnements je n'en crois pas la moitie, car ce ne sont que des soupçons et tres peu de preuves. S'il y a d'autres escrits pourtant de cette sorte [1]), vous me ferez plaisir de m'en envoier.

Le pauvre Ruwaert est bien mal dans ses affaires, a ce que j'apprens par la derniere lettre de mon pere, puis que la populace veut, qu'il soit coupable sans s'en rapporter à ses Juges. Il me tarde à voir a quoi aboutira ce proces. [2])

Hoewel H. de onteerende gebeurtenis van 20 Aug. *horrible* noemt, mag het toch wel bevreemding wekken, dat hij slechts ter loops de zaak, die hij reeds 2 September vernam, in zijn brief van 4 September behandelt, en dan nog een verontschuldiging vindt voor het *plebs* — le peuple — dat aan dien moord debet was.

»L'histoire de Monsieur le Pensonnaire et son frere est horrible. Je l'avois sceue des le vendredy (2 September), mais non pas avec ces particularitez que vous m'en racontez. Quand on voit des choses comme celles la, l'on diroit bien que ces Messieurs les Epicuriens n'avoient pas tort de dire que Versare in Republicâ non est sapientes. Il y a eu bien de l'imprudence au fait du Pensionnaire de s'aller exposer en plein jour au peuple irrité,

[1]) Zie o.a. Pamphlettenverz. o.m. Knuttel. Cat. Gem. Bibl. II en gelijktijdige stukken Atlas Gem. Mus.

[2]) 26 Aug. 1672.

cependant je le plains beaucoup, dans l'opinion que j'ay, qu'il n'avoits pas commis des crimes qui meritassent la mort.

Les circonstances du proces contre son Frere le Ruwaert, comme sont cette sentence dans les formes, et la demission du barbier (chirurgyn Tichelaar), excusent en quelque façon la fureur du Peuple, qui paroit autrement de la dernière meschanseté, quand on ignore par quelle raison il a esté excite a faire ce qu'il a fait. L'on dit tousjours icy que la fille du Pensonnaire est morte [1]), donc j'ay jugé le contraire par ce que vous m'en escrivez.

Il y a eu nouvelles a la Cour depuis 3 jours que l'Evesque auroit pris Groningue, les bourgeois avec leurs biens et la garnison s'estant sauvez auparavant, et ayant mis le feu à la ville. J'ai peur que cela ne soit vray mais on le scaura aujourd'huy plus certainement. On dit que le Roy n'est pas bien aise du progres que fait l'Evesque, depuis qu'il n'agist plus qu'avec ses propres troupes et pour luy-meme, et que si Monsieur l'Electeur de Brandenbourg l'attacquoit on ne s'y opposeroit gueres. Mais ou demeure enfin ce secours si longtemps attendu? La saison avance fort, et je ne voy gueres d'apparence qu'on puisse faire deloger les troupes du Roy qui sont dans le Pays durant l hyver. C'est pourquoy je m'estonne pourquoy on laisse ainsi passer le temps sans faire aucune ouverture pour un accommodement a quoi il semble, que l'on seroit assez porté de ce costé icy. A ce que j'entens de loin, on voudroit que les Espagnols donassent Cambray, St. Omer, et quelques autres places, et qu'ils receussent en eschange quelques unes de celles des Hollandois, comme Bolduc, Bergen op Zoom, etc. Si a ce prix on pourrait faire retirer les François des Provinces qu'ils ont prises, je crois qu'on en seroit quitte a bon marché. Vous scavez bien que periculum in mora est, car icy on n'attend que les glaces, c'est pourquoy il faudroit proposer le Traité et cela doit venir du costé de la Hollande.

Je vous entretiens de cecy contre ma coustume, mais c'est que vous l'avez demandé et que je suis bien aise de conseiller (quoy que peut estre bien inutilement) ce que peut tendre a ramesner la Paix. [2])

Merkwaardig vooral is het slot van dezen brief, waarin hij

[1]) Anna, de oudste; zij huwde in 1675.
[2]) 4 September 1672.

»contre sa coutume« zich in de politieke verhoudingen verdiept, en een ongevraagd advies geeft.

In hoeverre Lodewijk (zijn broeder) daarvan gebruik heeft gemaakt kunnen we niet zeggen. Zeker is het dat in den loop der dingen vooreerst geen verandering kwam.

Trouwens de gelukster begon voor ons leger op te gaan, zoodat H. in een volgenden brief met ingenomenheid kon schrijven:

»La nouvelle de la levée du siege de Groningue m'a d'autant plus rejoui que l'on avoit assuré icy tout le contraire comme vous aurez vu par ma precedente.

Ce Monsieur Rabehauft a ce que j'en entens dire doit estre un galant, et a donné bon exemple en cette rencontre.«

Hij laat er op volgen:

»Je vois pas les lettres de la cousine D. a son amie qu'on n'a pas encore fini a punir tous les officiers coupables, et que le Gouverneur de Wesel pourrait bien suivre celuy de Rynberck et que le Sieur de Vlaerdingen s' absente aussi de peur d'inconvenient,« waaruit blijkt, dat H., wat het straffen der bevelhebbers betreft, der bijna zonder slag of stoot genomen steden, zich thans niet meer had te beklagen. Welk boekje hij bedoelde, schrijvende:

»Les raisonnements du petit curé ne sont pas sans fondement. L'autheur semble estre quelque ministre. Et je ne doute pas ces Messieurs particulierement ne soient bien aises de la presente revolution,« is niet na te gaan, zij het ook dat naar zijn meening te oordeelen het zeer belangrijk kon zijn om het te weten. Vooral ook is van gewicht, dat hij over Pieter de Groot schrijft:

»On m a dit que de Groot est icy et qu'on l'a veu a la Cour ce que pourtant j'ay de la peine a croire.

J'ay oublié de vous respondre dans ma derniere a ce que vous m'aviez propose de la part de mon pere de demander des lettres de Monsieur Colbert a ceux qui nous taxent a Zulichem. Je vous ay mandé desia, lorsque vous voulustes que je luy parlasse de Sauvegarde, qu'il ne se mesloit aucunement de ces affaires de guere, comme je le remarquay bien en effect quand je luy en parlay (zie den brief van 15 Juli 1672). Ces officiers et gouverneurs dependent de Monsieur de Louvoy. (Franc. Michel le Tellier, marquis de Louvois, ministre de la guerre depuis 1654) et de Monsieur de Turenne, qui comme vous pouvez scavoir ne sont pas fort bien avec nostre ministre. Il vaudroit donc bien

mieux que mon Pere s'adressast a Monsieur de Turenne; mais comme ces taxes se font pour faire subsister les garnisons au depens du païs, j'ay peur qu'on ne luy refuse l'exemption en alleguant la consequence que cela feroit. [1] [2])

In den volgenden brief geeft H. uiting aan het feit van het verzetten van de Wet op 27 Augustus.

»Parmy la liste des cassez du magistrat d' Amsterdam j' ay veu le sieur Hellemans Hooft (Arnoud, zoon van P. Czn. H.) que je n' aurois pas creu estre du parti suspect. Le père (Hendrik Hooft) de Mademonselle H. (Haasje) a esté bien adroit de se sauver comme il a fait mais il aura apparement de la peine à se maintenir puisque tout ce que sent l' Arminianisme est en haine a la bourgeoisie ce que je vois par certaines pieces que l' on m' a communiquées. [3])

Jammer genoeg laat deze brief geen licht schijnen in het onderwerp aan het slot behandeld.

Mr. Hendrik Hooft was een oprecht vriend van den Prins, wien hij zelfs durfde zeggen of laten zeggen, dat hij zoolang voor 's Prinsen belang zou werkzaam zijn, als de Prins in 't belang van 't vaderland was, maar dat, indien Z.H. dit immer verwaarloosde, hij de eerste zou zijn, die zich tegen den Prins zou verzetten.«

Of die oprechtheid, welke den waren vriend toont, hem door het Prinsgezinde volk, ook waar hij Arminiaan was, euvel werd geduid, en hem overlast heeft bezorgd, zou men uit de regels van Huygens allicht afleiden, maar te bewijzen valt het niet.

Hoewel de krijgsverrichtingen, voornamelijk ter zee, voor ons land niet ongunstig waren, kwam zoo nu en dan een nederlaag de schoone vooruitzichten verstoren. Woerden o. a. moest het opnieuw ontgelden.

»Vous avez raison de souhaiter pour comble de bonheur que vos voisins incommodes fussent delogez [4]), mais quelle apparence? Hier on me dit qu' ils s' estoient emparez de nouveau de Woerden et qu' ils la fortifoient (bezet 23 Juni, verlaten 11 Juli, opnieuw

[1]) Werkelijk schreef C. H., Vader 6 Oct. 1672 aan Turenne er op wijzende dat het geen kasteel of sterkte was, maar een eenvoudig buitenverblijf was.

[2]) 16 September 1672.

[3]) 23 September 1672.

[4]) Lodewijk Huygens was benoemd tot Drossaart en Dijkgraaf van Gorinchem en van het land van Arkel.

genomen 18 Sept.) mais j' en doute puisque vous ne m' en mandez rien. [1])«

Zoowel in den vorigen, als in dezen brief zinspeelt Christiaan H. er op, dat het voor Lodewijk een zegen zou zijn indien hij van de ongewenschte gasten, in casu de Franschen, verlost werd.

»Vous voila en effect fort bien placé et dans la salle des Estats et dans vostre ville de Gorcum; mais je vous croiray encor bien mieux quand vous serez une fois delivré de cette importune guerre. Cependant d' autant plus de gens qu' il s' en meslera d' autant plus malaise sera t' il d' y mettre fin, parce qu' il y en aura qui s' en trouveront bien, et que dans la paix chacun voudra trouver son compte.

Voila la gelée qui depuis cette nuict commence icy tout de bon, et qui apparemment est desia plus avancée par de là sans doute la garnison d' Utrecht s' en prevaudra pour faire des ravages dans le païs, et je ne scay comment les villages voisins s' en pourront sauver, surtout si Monsieur le Prince ne ramesne pas l' armee.

L' on dit icy ouvertement que les troupes Espagnoles dont ils ont renforces les garnisons dans les villes de Bolduc, Breda l' Escluse et autres, y sont les maitresses, et qu' on ne les en fera jamais sortir. Mandez moy je vous prie ce que l' on en croit chez nous; ce seroit une imprudence bien estrange et cependant on dit que les Espagnols s' en vantent, et qu' ils pretendent d' avoir plus conquis par la que n' a fait le roy de France.

Il ne manque pas icy des gens qui forment des projects pour la France, de meme que vostre Bourgmaitre de Worcum pour la Hollande, mais quoy qu' on n' y remarque pas des inconvenients, ce n' est pas a dire que dans l' execution il ne s' en trouvera point. Il seroit bien dangereux d' oster tous les imposts pour establir une façon nouvelle de lever de l' argent, dont on n' auroit point d' autre seureté que la théorie. [3])[4])

De correspondentie begint nu van lieverleden te verminderen. Voorheen schreef Christiaan elke veertien dagen; nu gaan er dikwerf maanden overheen, eer geantwoord werd, indien Lodewijk al geschreven had.

---

[1]) 30 September 1672.

[2]) Lod. H. werd in Sept. 1672 benoemd tot Drossaart en Dijkgr. v. Gorinchem en 't Land van Arkel.

[3]) 't Doet zoo denken aan de belastingen van Pierson.

[4]) 16 Dec. 1677.

De reeds zoo dikwerf ter sprake gebrachte vrede scheen een begin van uitvoering te krijgen. Uit den brief van H. toch mag men dit opmaken, hoewel de onderhandelingen tot niets leidden, en H. zich met een dooden musch had blijde gemaakt.

Niettemin is de brief van 31 Maart 1673 zeer belangrijk, wijl daaruit voldoende blijkt, hoe zeer men in Frankrijks hoofdstad eveneens voor den vrede gestemd was.

De toon van den brief is dan ook zeer opgewekt, en Christiaan hoewel een verstokt celibatair, neemt hier zijn kans weer waar, om broer Lodewijk nog eens met een eigen huishouden te plagen.

»Je crois que vous nestes pas beaucoup loin de voir reussir vos bons souhaits car l'on tient la paix presqu' asseurée icy, et mesme des personnes qui en peuvent scavoir quelque chose. Les 3 deputez qu'on a choisis pour aller au traité a Cologne vont partir dans 7 ou 8 jours. Ce sont Monsieur le Duc de Chaune. (Charles d Albert d'Ailly), Monsieur Courtin (Antoine C) et Monsieur Baullon (Henri de B). Mandez moy que sont les 6 de dela qu'on dit qu'ils y sont destinez. Je me tarde extresmement de veoir ce traité commence et quelles conditions on obtiendra qui ne soient pas trop desavantageuses pour nostre païs. Les Espagnols y auront aussi 3 deputez à ce qu'on m'a dit, de sorte que les choses vont a un accommodement universel, qui est ce qu'on doit le plus souhaiter chez nous. Je conçois fort bien qu'apres ce calme revenu, vos affaires s'en porteront incomparablement mieux et que vous serez delivré d'une grande inquiétude, ou me mettoit ce doute de summa rei. Je commence desja à songer comment vous ferez pour vous deberasser des eaux qui inondent longe lateque vostre territoire, et si vous ne desirerez point de nouvelles inventions de moulins.

Mon pere par sa dernière m'envoie nouvelle commission pour solliciter la conformation de la neutralité de Zulichem, mais puisque voila la paix (car c'est ainsi qu'on en parle (icy) je ne m'en mets plus en peine. L'on dit pourtant que le Roy part vers le milieu de ce mois d Avril, mais on fait bien la paix les armes a la main.

De ce que vous dites touchant vostre menage il semble qu'il soit establi un peu autrement que par le passé. Je seray bien aise d'en estre informé. Quand la paix sera faite songez d'y

introduire une menagere d' une autre sorte pour gouverner et pour multiplier votre famille. [1]) Adieu [2])

Zooals reeds gezegd is, de vredesonderhandelingen droegen voorloopig nog geen vrucht.

»Ce voiage de nos deputez qu'ils ont fait a la Haye me donne quelque esperance que le traitté pourroit réussir, mais j'appréhende que les Espagnols ne le retardent, et qu'on ne se laisse tousjours amuser par leurs promesses. Cependant l' hyver approche qui me paroit bien formidable. [3])

Door den brief van 10 Aug. worden de krijgsverrichtingen ter zee (Schooneveld en Kijkduin) in herinnering gebracht.

Hier on me dit pour tres asseure que la milice Angloise estoit retournée et debarquée en Angleterre, d'ou je puis bien juger que l'alarme qu'on a eu chez nous n'aura pas duré longtemps. Assuerement ils n'auroient pas trouve leur compte de tenter la descente tant que Monsieur de Ruyter avec la flotte estoit la aupres et en estat de les combattre et je crois qu'il a fait fort sagement de se tenir dans le poste avantageux ou il estoit.

Le nouveau traité dont vous parlez a esté aussitost sçeu icy, par quelques lettres interceptées a ce qu'on dit.

Apparemment cela n'avancera pas la paix a la quelle il me semblait que les choses se disposoient. Mais je veux croire que vous autres patres conscripti ne resolvez rien qui ne soit bien et a l'avantage de la Patrie, [4])

Het slot van dezen brief verdient wel eenige nadere toelichting. Zeer zeker wordt daarmede gedoeld op de nieuwe bondgenooten van de Staten Generaal: Denemarken, Lotharingen, Leopold I en Spanje, waardoor Frankrijks kracht gedeeltelijk werd gebroken.

Merkwaardig is ook de daaropvolgende brief van 22 September, voornamelijk, wijl het onderwerp zoo'n groote nasleep had in den aard der daarop volgende correspondentie met het oog op Charles de la Lande, die daarbij van verraad wâs beticht.

»Jay este fort aise de la bonne nouvelle de la prise de *Naerden*. Cela donnera beaucoup de reputation a Monsieur le Prince et du courage a tous nos gens.

J'ay comme l'on a de la peine a demeurer d'accord qu'ils puis-

[1]) Lod. H. huwde in 1674.
[2]) 31 Maart 1673.
[3]) 28 Juli 1673.
[4]) 10 Aug. 1673.

sent rien faire de bon, l'on dit que la place estoit tres mal pourvue de munitions de guerre, ce que pourtant je n'ay point veu dans les relations qu'on a envoiees. Il y a 3 jours qu'on disoit que les troupes Imperiales apres avoir esté en presence avec l'armée de Monsieur de Turenne, avoient plies et qu'elles s'estoient retirées. Maintenant on a nouvelle qu'elles ont passé le Main, et on dit qu'elles viennent joindre l'armée de Monsieur le Prince d' Orange, ce que pourtant je ne puis croire parce que le traject est encore bien grand, et que malaisement Messieurs les Allemands se voudront engager si avant. [1])

Achtereenvolgens geven we nu de brieven betreffende de zaak van La Lande — Christiaan Huygens, hield zich van zijn onschuld overtuigd en in elk geval leeren we zijn ridderlijk karakter en goed hart er volkomen uit kennen. Jammer genoeg, dat dit onderwerp bijna geheel de correspondentie beheerscht, en de zaken des lands er bij achter staan.

»Des personnes que je considere beaucoup et dont l'amitié m'est extrememcnt chere [2]) m'ont parlé d écrrire en Hollande en faveur de leur parent Monsieur de la Lande (Charles de la Lande), demeurant en ce païs la depuis 30 ans, et, depuis dix ans à Naerden, ou il a esté arresté prisonnier lors que dernièrement Monsieur le Prince a repris cette ville; sous pretexte d avoir assisté ou servi d interprete aux officiers François pendant qu'ils y estoient les maistres, et a esté jugé ensuite par nos officiers qui y sont maintenant en garnison et condamné a une amende de 60 mille livres. Mais ayant appellé de leur sentence à Messieurs les Estats d' Hollande, il y a este receu et obtenu surseance de l' exécution. Je me remets a ceux qui vous rendront cette lettre de vous informer plus particulierement touchant cette affaire, dont peut estre vous aurez desia connaissance pour avoir este à l'assemblée lors qu'il en a este parle. Je vous diray seulement que je souhaite fort de la voir terminee au plustost la satisfaction de l'appellant dont je suppose l'innocence, croiant qu'on ne luy en veut que parce qu'il a de l'argent et que ceux de sa nation trouvent peu d'asile chez nous dans la conjoncture presente. Je vous recommande d'autant plus d'en vouloir entreprendre la protection et de parler en sa faveur à ceux que vous

[1]) 22 September 1673.
[2]) O.m. de Nielle en de broeder van de la Lande.

connaissez des Messieurs de la cour d'Hollande auxquels je crois que l'affaire aura este renvoiée. Enfin je vous prie d'y agir de mesme que si elle me regardoit, et de croire que vous ne scauriez me faire plus grand plaisir que de me faire recevoir des remercimens des bons effects de ma sollicitation.« [1])

We hebben in dezen brief min of meer een exposé der feiten gehad. Achtereenvolgens krijgen we nu door de volgende brieven een overzicht der pogingen door Christiaan gedaan om den beschuldigde voor de zware pecunieele straf te vrijwaren.

»Je vous remercie bien fort de ce que vous avez fait a ma recommandation dans l'affaire du Sieur La Lande. Je ferai veoir à ses parents ce que vous m'en mandez par ou ils verront qu'ils nont pas este bien informez de l'estat du proces et le peu d'apparence qu'il y a d'une bonne issue. En effect cette lettre de Monsieur le Prince est de tres mauvais augure et me fait croire qu'il y a quelque chose de plus dans l'accusation que d'avoir servi d'interprete; quoyque d'un autre coste je ne comprens pas comment on pretend punir la trahison d'une amende pecuniaire. J'en escriray encore un mot à mon Pere afin qu'il tache de radoucir Monsieur le Comte de Waldec. J'en avois escrit a Monsieur van Leeuwen en mesme tempe qu'a vous, mais si Messieurs les Etats abandonnent l'affaire tout cela ne servira de guere«.

Nog even roert hij het onderwerp der krijgsverrichtingen aan, en behandelt ook terloops het droog maken der geïnundeerde landen.

»On parle fort de l'entreprise de Monsieur le Prince et on tient Monsieur de Luxembourg (F. H. de Montmorency, chef de l'armée française dans les Pays-Bas) embarassé. Nous verrons bientost comment cela se terminera. Je suis bien aise de voir que vous songez à desseicher les pays inondés. Que ce ne soit pas trop tost pourtant et qu'il ne faille pas y faire venir l'eau une seconde fois.« [2])

Le Frere et autres parens du S. de la Lande me sont venu remercier et tesmoigner qu'ils sont extresmement satisfaits de la maniere dont vous avez agi en cette affaire. Ils m'ont aussi montré tout le proces imprimé, par ou il paroit assez que les

[1]) 7 Dec. 1673.
[2]) 29 Dec. 1673.

accusations contre ce pauvre homme sont mal fondées. Il y a jusqu' icy surseance d'execution a ce qu'ils me disent et ils vont presenter requeste à Monsieur le Prince pour le supplier de vouloir prendre luy mesme connoissance de l'affaire, esperants qu'il ne voudra pas condamner un homme innocent pour avoir ignoré les formes de proceder, et n'avoir pas recusé des juges incompetants. Dans l'assemblée d'Hollande plusieurs villes avoient opiné en sa faveur a ce qu'ils m'ont assuré ce qui ne seroit pas arrivé sans doute, s'il n'y paroissoit de l'injustice dans cette persecution. Ils se louent particulierement de la ville de Leyden et de Monsieur van Leeuwen a qui j'avois aussi escrit pour cet effect se vous voyez encore du jour dans cette affaire, et que cela se puisse sans deplaire a Monsieur le Prince, je vous prie de ne la point abandonner. Des gens de nostre païs qui sont icy en pourroient souffrir si l'on fait veoir qu'on a condamné des françois par dela sans suject et comme par haine de la nation. Vous scaurez desia la detention de Madame de Buat, et que ce n'est que par represaille de ce qu'on a arreste en Anvers Madame de Groot. Je l'ay estè veoir 2 ou 3 fois, et il y a tousjours bonne compagnie chez elle, mais un officier qui la garde en est tousjours aussi, et outre cela il y a 3 gardes encore dans la maison, le tout entretenu à ses despens. [1])

C' est a la priere de Monsieur de Nielle que je vous escris cette seconde fois pour vous recommander l' affaire de son parent le pauvre Monsieur *de la Lande* qu' on laisse perir dans la prison que l' on maltraite avec la derniere rigueur pour l' obliger a payer une taxe enorme qui le doit depouiller de son bien. Comme j' ay appris par les pieces du proces combien peu il a merité sa condamnation je vous assure que j' en ay pitié et que je vois a regret que dans nostre païs on excerce des injustices de la sorte. On nous assure que Monsieur le comte de Waldec peut tout dans cette affaire, c' est pourquoi vous estes supplié de vouloir prendre la peine de luy escrire un mot en faveur du prisonnier, à qui peut estre dans son absence l' on fait souffrier plus qu' il ne scait. Je crois que sans entrer dans la discussion de la cause, vous pourriez seulement luy remonstrer que ceux qui intercedent pour Monsieur de la Lande sont des personnes

[1]) 12 Jan. 1674.

qui meritent qu'il ait quelque considération pour eux, et particulierement celuy qui m' a demande cette lettre, qui comme vous scavez est connu aimé et estimé de tout ce qu il y a d' honnestes gens a la cour Estant outre cela vostre ancien amy je m' assure que vous voudrez bien avouer à Monsieur le comte la part que vous prendrez a l' obligation qu' on luy aura de terminer une fois ou du moins de diminuer la misere de celuy dont il s' agit, Pour moy je vous puis dire en verité que je souffre avec luy et que cela seul m' obligeroit a tacher de le secourir quand je n' en serois pas requis d' ailleurs.

Je vous prie d' en escrire aussi au frere de Zeelhem (Constantijn II). [1])

Ayant communiqué, pour autant que je l' ay jugé a propos, aux parens de Monsieur de Lande ce que vous m' avez mandé touchant son affaire, ils m 'ont prié d' interceder encore aupres de vous afin que vous vouliez indiquer, a ceux qui vous consultent par de là, quelque personne qui pourroit se charger de faire la proposition a Monsieur le comte de Waldec que vous sur quoy j'ay promis de vous escrire, quoy que je croie fort superflu parce que sans doute vous leur aurez desia donné conseil la dessus ou quelque autre de leurs amis, dont il me semble qu 'ils ne scauroient estre si fort depourveus que d' en manquer pour une chose comme celle là.

Le recours qu' ils ont a cette voye de composition me fait croire que la requeste a Monsieur le Prince n' aura pas fait grand effect, parce qu' il aura esté prevenu des informations de Monsieur le Comte susdit quoyque dans le fond je crois qu' on fait injustice a ce pauvre homme.

A ce que j' apprends les 2 propositions importantes dont vous parliez dans vos dernieres ont esté arrestées de la maniere que vous l' attendiez; dont l' une n' est pas peu importante pour nostre maistre et par conséquent pour ceux qui en dependent. [2])

Huygens zinspeelt hier op het feit, dat, gelijk de Staten-Generaal het kapitein generaal- en admiraalschap erfelijk hadden verklaard in de mannelijke linie der Prinsen van Oranje, Holland en Zeeland die erfelijkheid ook toepasten op het Stadhouderschap.

Dit geschiedde in de zitting van 2 Februari 1674, zoodat Christiaan H. daarvan al spoedig bericht heeft ontvangen, wijl

[1]) 25 Mei 1674.
9 Febr. 1674.

hij in zijn brief van den 9en Februari daaromtrent reeds zijn blijdschap te kennen geeft.

De macht aan Willem III toebedeeld, verkreeg nog grootere uitbreiding toen ook de andere gewesten deels medegingen in het aangevangen huldebetoon, deels hem tot Stadhouder verkozen, en hem zelfs zooals Gelderland, nog andere titels aanboden.

Ook werd behalve dien moreelen steun, ook finantieele steun verleend, doch deze vrijgevigheid had een diepen achtergrond.

Men trachtte den Prins daardoor aan te moedigen om een huwelijk te sluiten, waardoor eenig uitzicht verkregen zou kunnen worden, dat erfelijkheid in de hooge waardigheden van den Vorst geen wasse neus zouden zijn.

Dat dit niet alleen de wensch was der regenten, maar ook van de »borgerye« blijkt wel uit den dichterlijken zegenwensch van de Haegsche Schutterye aen syn Hoogheydt wederkeerende in 's Graven-Hage, na de geluckige en wonderlijcke verovering van de stercke stadt Graeve, en verscheydene andere Victorien«, [1]) door Jacob van der Does in 1674 uitgegeven, en waarin hij, zinspelende op de erfelijkheid van het Stadhouderschap, dicht:

»Geluckigh Hollandt, doen 't de Heerschappy gingh binden
Voor erflijck aan U, Vorst: maer om geen eyndt te vinden
Van dit geluck; zoo dient ghy door een Huwlijckx-bandt
Meer te verseeckereu de banden van ons Landt.
Soo God dan geeft, dat noyt d' Oranje-boom magh sterven,
Sal Hollandt meer van u, als ghy van Hollandt erven.«

Uit het gedicht van Van der Does zien we dus, dat waar was geworden 't gerucht waarvan H. in zijn brief van 3 Aug 1674 over schrijft.

L' on parle icy fort de l' approche des deux armées entre elles, et qu' il y a grande apparence qu' elles ne seront pas longtemps sans se livrer combat. Grave est assiégée, selon quelques uns; d' autres disent qu' on l' a quitée, pour attaquer Maestricht. On fait cependant des rejouissances à la Cour, et je fus samedy passé a Versailles avec bonne Compagnie pour y voir le festin et le feu d' artifice qui estoit quelque chose de tres beau. Il y en aura un autre encore plus magnifique dans 8 ou 10 jours

[1]) Gem. Bibl., 2e Serie no. 823.

qui a ce qu' on dit doit finir avec une sortie de 6 mille fusées à la fois. [1])

Grave werd den 28sten October door den Prins genomen, die sedert den 8sten zelf het bevel over de belegeraars had op zich genomen, toen hij teruggekeurd was van den slag bij Senef en de krijgsverrichtingen in Henegouwen.

Grave, Maastricht en Maaseyk waren de eenige plaatsen, die nog in handen van den vijand waren gebleven. Het was dus van groot gewicht ze te nemen.

Het beleg van Grave is vooral beroemd door de krachtige verdediging onder Chamilly; het begon onder Rabenhaupt den 15den Juli. De loopgraven werden 27 Juli geopend.

Na eene verdediging van ruim 3 maanden gaf Lodewijk XIV last aan den bevelhebber tot de overgave, die daartoe tot het uiterste gedwongen was.

Van der Does zinspeelt in zijn gedicht op den naam: »De *Graef* buygt voor een *Prins*«.

Wat de zaak van Lalande betreft, die zoo 'n breede plaats inneemt in de laatste brieven van Christiaan aan Lodewijk, in zooverre we daarvan kennis konden nemen, dienen we nog het volgende mede te deelen, vooral daar de zaak veel overeenkomst heeft met het Dreyfus-proces. De uitspraak van den krijgsraad of zijn recht moet onaantastbaar zijn.

In het Register der Appointementen van de Staten v. Holland van 1673 komt voor dat Charles de la Lande zich gewend had tot het college met de klacht dat hij, ofschoon zijnde burger van Naarden en derhalve, ingeval van strafbare handelingen gepleegd te hebben, onderworpen was aan het gerecht van die stad, hij niettemin gevangen was genomen door Johan Gansneb genaamd Tengnagel, Fiscaal van het kwartier Naarden, vervolgens gedaagd voor den krijgsraad, en (Nov. 1673) veroordeeld als verrader tot een boete van 60000 gulden te betalen binnen vier weken, »sous peine corporelle à l' arbitrage dudit conseil, et au bannissement du territoire des Provinces Unies.»

Het vonnis was geapprobeerd op 6 November d.a.v. door den Graaf van Waldeck met wijziging van den termijn der boetebetaling, door hem te verkorten tot 14 dagen.

---

[1]) 3 Aug. 1674.

Suppliant er tevens op wijzende, dat zijne veroordeeling slechts gegrond was op »chicanes«, verzocht aan de Staten d'en surseoir l'execution, de relâcher le détenu sous caution de maintenir la *juridiction du pouvoir Civil*, et de renvoyer la cause à la cour de Justice pour y• être examinée par le Fiscal de cette Cour.«

De Staten besloten op 22 Nov. 1673 het request van de la Lande in handen te stellen van den krijgsraad ter fine van raad en bericht »et qu'entre temps il serait supercédé à l'execution de la sentence«.

Deze resolutie gaf aanleiding aan Prins Willem III tot het schrijven van een brief waarin Z.H. zijne verontwaardiging te kennen gaf aan de Staten over den aanslag door hen gepleegd op de competentie in deze zaak van den krijgsraad, en zijn hoop uitdrukkende dat zij (de Staten) zouden handhaven »les droits inaliénables de ce conseil«. Dit schrijven van 13 December werd voorgelezen in de eerstvolgende zitting van 22 December, in welke zitting de Staten resolveerden in den geest van het schrijven van den Stadhouder te zullen handelen.

En nu rest ons nog slechts één brief mede te deelen; gedeeltelijk namelijk, voor zoover hij betrekking heeft op de staatsgebeurtenissen voor ons land tijdens den oorlog met Frankrijk in de 17e eeuw. Die brief is echter gericht aan zijn broeder Constantijn. Huygens zinspeelt op vernieuwde geruchten van vrede.

»Je crois que mon voiage, ainsi que vous le souhaitez ne pourra estre que vers l'automne et j'en auray assurement bien plus de satisfaction quand je vous trouveray à la Haye avec tout le reste du parentage. L'on parle icy de nouveau de quelque apparence de paix sur ce qu'il est venu nouvelle à l'Evesque de Strasbourg (Frans Egon van Furstenberg) que l'Empereur consent a mettre le Prince Wilhelm Egon de Furstenberg (son frere) en liberté. Dieu le veuille« [1])

Sedert lang wenschten Frankrijk en Nederland vrede te sluiten, en Huygens, die bijna geen brief schrijft zonder de kansen daartoe, naardat hem de verschillende nouvelles meer of minder zekerheid geven, te wikken of te wegen, zag reeds in het volgende jaar zijn apparence van dezen brief een zin van waarheid krijgen.

Tot plaats der onderhandelingen was in 1676 Nijmegen bepaald.

---

[1]) 26 April 1675.

Beverningk en Willem van Haren verschenen er uit naam van de Staten Generaal; d'Avaux (een neef van den afgevaardigde voor den Munsterschen Vrede) en d'Estrades vertegenwoordigden o.a. Frankrijk.

Toch sleepten de onderhandelingen, wijl Frankrijk's doel was, een afzonderlijken vrede met de Staten-Generaal, en ook de Prins den vrede tegenhield.

Zoo kwam het dan ook dat het huwelijk van den Prins, reeds zoo lang gewenscht, kon tot stand komen (1677), vóor dat definitief in den nacht van 10 op 11 Augustus 1678, dus ongeveer $6^1/_2$ jaar na de oorlogsverklaring, de *vrede van Nijmegen* werd gesloten.

Dat de Prins vier dagen daarna nog slag leverde aan Luxembourg kan en mag terecht verbazing wekken, en al is men geneigd om aan te nemen dat de Prins op 14 Augustus de zekerheid nog niet had verkregen, dat de vrede een feit was, of dat andere oorzaken hebben medegewerkt om hem onkundig te laten, toch valt niet te ontkennen, dat de Prins den vrede van Nijmegen nooit hoog heeft gesteld, en hij daarom door 't aangaan van den veldslag misschien een kink in den kabel heeft willen maken.

De krijgsverrichtingen toch waren verplaatst.

De Vereenigde Provincien waren niet meer het vechtterrein, en konden zich dus van lieverlede herstellen van de felle slagen die ze hadden geteisterd, en misschien was het niet onpolitiek gedacht van den Prins om zich door de schitterende wapenfeiten een aureool te vlechten in de oogen des volks.

De *hooge* politiek is slechts voor den ingewijde begrijpelijk.

C. Tromp's huis te 's-Graveland geplunderd?

26 December 1673. Not. Egbert van der Pyll, 's Grav., Cornelis van Cuyck, 25 jaar, te Utrecht, jegenwoordig in den Haag, verklaart ten verzoeke van Cornelis Tromp, adm. over Holl. en W.Vr. waarachtig te zijn dat ten tijde de Franschen de provincie van Utrecht hadden »geconquesteert« hij, alstoen koetsier van den Heer Jacob Peeters te Utrecht zijnde, door »speciale ordre« van dien Heer van de hofstede en huisinge toebehoorende den Heere Tromp te 's-Graveland ingenomen heeft afgehaald in diversche reizen het navolgende: verscheiden wagens met lood, de eene partij in 16 of 17 honderd ponden en de tweede partij van 2000 ponden; allerhande ijzerwerk; twee kostelijke marmeren pilaren,

benevens drie andere, alsmede de ornamenten; een marmer watervat met zijn toebehooren, naderhand gemetseld in 't portaal van 't huis van den Heer Peeters; verscheidene kostelijke marmeren vloersteenen, daarna gezien in den vloer van gemelden Heer Peeters huis; de leeuwen die op het bassecour hadden gestaan. In den stal van den Heer Peeters waren de wapens uitgehakt, en daarna waren zij geposteerd voor de huizinge van dien Heer op 't St. Janskerkhof. Verder was de vijver afgevischt, waren de planken van de schutting gebruikt, boomen gerooid en overgebracht; nog had men vervoerd gevormde en geboetseerde schoone bloempotten; ook nog zeven of achthonderd »teegeltjes« uitbeeldende kinderspel en landschapjes. Dit alles werd en was overgebracht naar de woning van den Heer Petersen.

Dit is wel een belangrijk stuk. Uit inlichtingen mij welwillend verschaft uit het O. A. der Gemeente Utrecht kan ik nog het volgende mededeelen; alleen het waarom der dingen vereischt nog nadere toelichting.

Jacob Peeters, ook wel Jacob Baron von of de Petersen, werd in 1622 te Rendsburg in Holstein geboren. Hij was in de 2e helft der 17e eeuw kamerheer van den koning van Denemarken. Wanneer hij zich te Utrecht gevestigd heeft is onbekend, doch in 1667 kocht hij daar een kanonikaat in het kapittel van Oudmunster, in welk kapittel hij den 1en October 1672 geadmitteerd werd. In de desbetreffende resolutie wordt hij vermeld als »raad, commissaris-generaal ende resident van Syne Furstelycke Doorluchtigheyd van Hanover etc.« Hij huwde (Amsterdam?) met Catharina Bicker, uit welk huwelijk achtereenvolgens werden geboren Ernestus Jacobus (gedoopt 7 Juni 1674), Oelderich Jurgh Wilhem (gedoopt 25 Augustus 1675). Christiaen Frederich (gedoopt 14 October 1676), en Jacobus en Catharina (beiden gedoopt 30 October 1678), welke laatsten spoedig na de geboorte overleden. Ook hunne moeder overleed den 30en October 1678. Jacob Baron de Petersen zelf overleed 26 October 1704. Hij was heer van den Heylighen Bergh en van Aschat en bezat te Utrecht een groot huis aan de noordzijde van het Janskerkhof, strekkende tot aan de Voorstraat.

De vraag blijft nu met welk recht heeft die Heer den boel uit Tromp's huis weggehaald, en heeft Tromp het er bij gelaten?

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Huldeblijk aan H. M. de Koningin.

Het huldeblijk van de ingezeteuen der kolonie Suriname aan H. M. de Koningin ter gelegenheid van Hoogstderzelver huwelijk op 7 Februari 1901.

In het platenalbum »onze West in beeld en woord« komt op blz. 99 een afbeelding voor van het huldeblijk van Suriname's ingezetenen aan H. M. de Koningin, ter gelegenheid van Hoogstderzelver huwelijk op 7 Februari 1901.

Het was mij in Nederland bij de samenstelling van dit album niet gelukt vele bijzonderheden omtrent dit geschenk en de aanbieding te vinden. Vruchteloos werd door mij bij verschillende autoriteiten en Departementen hierna onderzoek gedaan. Zelfs in het huisarchief van H. M. de Koningin, dat ik persoonlijk bezocht, was van de aanbieding onder de talrijke andere aanbiedingen van geschenken van alle oorden der wereld en de koloniën, geen spoor te vinden. De Directeur van het Huisarchief was zoo welwillend een onderzoek in te stellen en gaf mij zelfs persoonlijk gelegenheid om na te gaan in de registers of er iets van de aanbieding (waaruit ik bijzonderheden hoopte te putten) bekend was. Doch te vergeefs! Van Nederlands kolonie ontbrak: Suriname!

In Suriname teruggekeerd stelde ik pogingen in het werk om de gegevens bijeen te krijgen, hetgeen gelukte.

De gewezen Procureur-Generaal, wijlen Mr. van Oosterzee, die voorzitter van een Commissie was geweest, welke zich met de inzameling van gelden had belast, had een dossier achtergelaten, waaruit ik vele bijzonderheden heb aangeteekend. Het komt mij nuttig voor de geschiedenis voor dat deze — zij het ook na bijna 20 jaren —, worden vastgelegd in een tijdschrift.

Aan den Directeur van het Huisarchief zond ik afschriften van de meest belangrijke bijzonderheden om die in dit archief te bewaren, waarin van Suriname's belangstelling in het heugelijk feit van H. M.'s huwelijk geen spoor te vinden was. Het fraaie geschenk zelf is aanwezig in het paleis van H. M. in het Noordeinde te 's Gravenhage.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

Voor het aan H. M. de Koningin ter gelegenheid van Hoogst derzelver huwelijk op 7 Februari 1901, door de ingezetenen van Suriname aangeboden geschenk werd bijgedragen door 8037 personen, die een som van f 3324.44 daartoe bijdroegen.

De verdeeling was als volgt:

Afkomstig van:	Aantal bijdr.	Bedrag.
de stad Paramaribo (13 secties)	2898	f 1862.10½
de schoolkinderen te Paramaribo door tusschenkomst van den Inspecteur van het onderwijs:	2283	- 227.72½
de districten Nickorie	93	- 60.—
Coronie	57	- 51.60
Marowyne	111	- 73.68
Beneden-Para en Beneden-Suriname	772	- 284.97
Boven-Para en Boven-Suriname	172	- 89.96
Beneden-Commewyne	732	- 328.60
Cottica	534	- 133.10
Saramacca	365	- 212.70
	8037	f 3324.44

Volgens de Rekening en Verantwoording van den pennlngmeester der Commissie, R. Bueno de Mesquita, geteekend 18 December 1901 is uitgegeven:

aan een staaf goud wegende 1355½ gram	f 2044.43
per wissel gezonden	- 1125.40
onkosten	- 54.52
Saldo van de Vereeniging van Nationale feesten	- 100.59
	f 3324.44

Bij brief gedagteekend Het Loo 14 Februari 1901 No. 809, heeft de part. Secr. namens H. M. de Koningin aan de Commissie doen weten, dat het huldeblijk met groote erkentelijkheid zal worden aanvaard.

Gouvernements-Advertentieblad 20 Nov. 1900.
No. 98.
Bekendmaking.

Ter kennis van de Ingezetenen van *Suriname,* wordt gebracht

dat onderstaande Heeren zich in commissie hebben gesteld, teneinde het initiatief te nemen tot het bijeenbrengen van eene som gelds, om, namens Suriname's ingezetenen, H. M. de Koningin bij gelegenheid van Hoogst Derzelver aanstaand huwelijk een huldeblijk te kunnen aanbieden.

De namen van de leden dier commissie zijn:

Dr. H. D. Benjamins, E. A. Cabell, A. Conradi, J. da Costa, M. F. A. del Prado, Mr. G. A. van Emden, W. van Esveld, G. Eysinck, H. J. Fernandes, E. Fonseca, F. C. Gefken, G. S. Gorsica, D. Harmsen, D. H. Havelaar, Mr. C. I. Heylidy, J. L. Hijmans, Mr. D. Juda, A. E. J. W. Juta, J. A. A. Lodewijks, W. L. Loth, Mr. G. H. Barnet Lyon, R. Bueno de Mesquita, J. E. Muller, Ong. A. Swio, Mr. A. J. van der Houven van Oordt, Mr. J. W. van Oosterzee, O. A. Peters, S. H. Pos, M. S. van Praag, J. S. Roos, G. Rijsdijk, A. J. baron Schimmelpenninck van der Oye, F. Stachelin, H. H. Zaalberg.

Besloten is dat de leden der commissie zelve bij de bewoners van *Paramaribo* met inteekenlijsten rond zullen gaan, om gelden in te zamelen; men zal echter zijne bijdrage aan hen ook kunnen geven, zonder op de lijst te teekenen.

Elke bijdrage, hoe gering ook, zal gaarne in ontvangst genomen worden. Bij het aanbieden van het huldeblijk zullen niet vermeld worden de namen der gevers en de afzonderlijke bedragen der giften, maar alleen het totaal bedrag en het aantal van hen, die bijgedragen hebben.

De commissie zal zich voorts tot de Districts-Commissarissen wenden met het verzoek in de districten commissies in het leven te roepen, teneinde ook daar gelden in te zamelen.

Het bureau der commissie is samengecteld als volgt:

Mr. J. W. van Oosterzee, Voorzitter.
Mr. C. I. Heylidy, Ondervoorzitter.
R. Bueno de Mesquita, Penningmeester.
Mr. A. J. van der Houwen van Oordt
Mr. G. A. van Emden
} Secretarissen.

Paramaribo, November 1900.

Gouvernements-Advertentieblad 12 Maart 1901
No. 24.

Naar wij vernemen heeft H.M. de Koningin aan de Commissie

tot het aanbieden van een Huldeblijk ter gelegenheid van Haar huwelijk doen weten, dat dit huldeblijk te zijner tijd met groote erkentelijkheid zal worden aanvaard.

Gouvernements-Advertentieblad 20 September 1901, No. 76.

Paramaribo, 2 September 1901.

In antwoord op de telegraphisch aan Hare Majesteit de Koningin aangeboden gelukwensch, werd gisteren door den Gouverneur ontvangen het volgend telegram:

> Zend U bestuur en bevolking oprechten dank gelukwenschen; ontving gisteren met groote erkentelijkheid geschenk Suriname.
>
> WILHELMINA.

Gouvernements-Advertentieblad 6 October 1901, No. 87.

Blijkens schrijven door de „Commissie tot het aanbieden van een Huldeblijk, namens Suriname's ingezetenen, aan hare Majesteit de Koningin ter gelegenheid van Hoogstderzelver huwelijk", ontvangen van Zijne Excellentie Jhr. Mr. T. A. J. van Asch van Wyck, die zoo welwillend was de aanbieding op zich te nemen, heeft Hare Majesteit op den avond van 31 Augustus jl. in tegenwoordigheid van Z.K.H. den Prins der Nederlanden en van Hare Majesteit de Koningin-Moeder, en omgeven door de geheele Hofhouding, het Huldeblijk in ontvangst genomen, met groote dankbaarheid aanvaard. Hare ingenomenheid met de keuze van het geschenk betuigd en Z.Exc. Jr. Mr. T. A. J. van Asch van Wijck opgedragen aan de ingezetenen dank te betuigen voor de bewijzen van gehechtheid.

Fotografieën van het kunstvoorwerp, dat aan H.M. de Koningin als Huldeblijk, namens Suriname's ingezetenen, is aangeboden zullen op Donderdag 10, Vrijdag 11 en Zaterdag 12 dezer, des voormiddags van 2 tot 12 uur, in een der localen van het parket, ter visie liggen.

Gouvernements-Avertentieblad 6 April 1901, No. 30.

De Commissie tot aanbieding van een Huldeblijk aan H.M. de Koningin ter gelegenheid van Haar huwelijk verzoekt ons mede

te deelen dat in een der beneden-localen van het Gebouw der Koloniale Staten gedurende eenige dagen ter bezichtiging wordt gesteld de ontwerp-teekening van het Huldeblijk, hetwelk aan H.M. de Koningin namens Suriname's ingezetenen zal worden aangeboden.

Algemeen Handelsblad Amsterdam
30 Augustus 1901.

Hulde van Suriname.

Morgen zal aan H.M. de Koningin worden aangeboden het huwelijksgeschenk der ingezetenen van Suriname, dat op den dag der echtverbintenis nog niet gereed was om aan H.M. te worden overhandigd.

De minister nan Koloniën Jhr. van Asch van Wyck, heeft zich op uitnoodiging der commissie voor dit huldeblijk (waarvan voorzitter is de procureur-generaal w.d. gouverneur van Suriname Mr. J. W. van Oosterzee en secretaris Mr. G. A. van Emden) welwillend bereid verklaard, zich met de overhandiging van dit stoffelijk blijk der verknochtheid van Suriname's bevolking te belasten, waartoe H.M. den Minister morgen op het Loo in de gelegenheid stelt.

Dit even zinnebeeldige als rijke geschenk bestaat in hoofdzaak in eene kunstig uitgevoerde plastische voorstelling van het wapen van Suriname.

Een massief gouden schip met groote zorg vervaardigd naar het type der 17e eeuw en zeilende met volle zeilen opgetuigd, in heraldisch gedreven zilveren zee, is van een zilveren band omgeven, waarop de wapenspreuk »*Justitia pietas fides*« in niellé is aangebracht op eene basrelief gedreven jardinière.

Deze allegorie rust op een zilveren voetstuk dat aan de voorzijde versierd is met de geëmailleerde wapenschilden en wapenspreuken van H. M. de Koningin en Z. K. H. den Prins-Gemaal, gedekt door een massief gouden koninklijke kroon en gesteund door zilveren oranjetakken.

Aan de tegenovergestelde zijde is een fraai gevoueerd gouden schild en relief aangebracht, prijkende met het inschrift: »De ingezetenen van Suriname aan hunne Koningin«.

Ter wederzijden prijken zilveren hoorns van overvloed gevuld met pupites en rustende op gedreven zilveren palmen.

Het goud aan dit geschenk verwerkt is alles zuiver Surinaamsch goud.

Het geheel is ontworpen en vervaardigd in de Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Goud en Zilveren werken van J. M. van Kempen en Zonen te Voorschoten, en zal tafel of salon van het Koninklijk Paleis, waarin het een plaats zal krijgen, in hooge mate tot sieraad strekken.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Het geslacht DE CONINCK

door

J. A. R. KYMMELL.

(Voortzetting en slot van Nav. LXIX, 139.)

X^bis^ Johan de Coninck, zoon van Goderd de Coninck en diens eerste vrouw Hermana van Zuylen van Batesteyn, boven besproken sub IX, was volgens *Ned. Heraut VI, bl. 20* en *Navorscher 1874, bl. 188*, eerst adelborst, daarna vaandrig van Capt. Brant op Papemuts, eindelijk capitein van waardgelders; ob. Utrecht 6 April 1638, gehuwd in 1628 met Maria, Jan van Zuylen van Nijevelt end Elisabeth Splytloffsdr. ob. 19 Juni 1661.

Overluyd te Utrecht »1638 VIII Apr. d' Weled. en manhafte Johan de Coninck, in syn leven cap^n^ over een compagnie infanterye.« *(Navorscher 1894, bl. 189.)*

Begraven in de Sint Janskerk te Utrecht Johannes de Coninck kapitein, overleden 6 April 1638; zijn grafschrift, waarboven het wapen, luidt: »Nobilissimo et strenuissimo viro domino Joanni Regio in vita cohortus ad usum foederatarum provintiarum centurione sub auspiciis illustrissimo principis a Nassau.«

Begraven in de Sint Janskerk te Utrecht D' Hoog Edele Baronne Vrouwe Vrouwe Maria van Zuylen van Nyevelt weduwe wijlen de Hoog Edele Heer Johan de Coninck, capteyn van een compagnie infanterye, ten dienste der VerEenigde Nederlanden.

Kinderen:

1°. Elisabeth de Coninck, nata 1618 m. (gehuwd) 1646 Albert, Aelbert Wyfferinck end Mechteld van der Zedde filius, borgemeester tot Groningen. *(Hs. Doys* en *Ned. Heraut VI, bl. 30).*

In *Navorscher 1889, bl. 189* leest men: Elisabeth de Coninck trouwt N., zoon van Albert Nyfelrinck; 2°. Peer Tentenier. Deze gebrekkige opgave is te verbeteren uit het Proclamatieboek van 1646—1650 te Groningen, waar gezegd wordt: 9 October 1647 geproclameerd (te Groningen): Albert Wyffringh, raadsheer van Groningen en Joffrou Elisabeth de Coninck tot Utrecht. In een volgend deel, loopende over de jaren 1661—1668, is te lezen: Geproclameerd te Groningen 31 Augustus 1661 Pierre Tentenier van Utrecht en Vrou Elisabeth de Coninck vrouwe tot Lettelbert weduwe Wyfferinck.

Mejuffrouw Canter Cremers verstrekte mij nog deze opgave: »Albertus Wyffrinck van Lettelbert, geboren in 1585 als zoon van Albertus Wyffrinck en Mechtildis van der Zedde, huwt *a.* Decia de Sigers; *b.* Elisabeth de Coninck, geboren 1618 *(Rengers van Naersen)*, dochter van Johan de Coninck en Maria van Zuylen van Nyevelt.

In *Nederl. Adelsboek 1911* (in voce de Sigers) wordt wel genoemd Roelof de Sigers, Wolterszoon ex Elteke Gruys, geboren 1611, kapitein 1635, commandeur van Lieroordt 1658, trouwt Anna de Coninck van Peyse, dochter van Johan en Maria van Zuylen van Nyevelt; maar deze opgave is foutief, want onder de De Coninck's in Drenthe wordt geen Johan de Coninck van Peize aangetroffen als echtgenoot van Maria van Zuylen van Nyevelt. In de verbeterde genealogie-De Sygers in 't Adelsboek voor 1918 zijn deze personen dan ook terecht weggelaten. Er zijn wel huwelijken gesloten tusschen de familien De Sighers en Coninck; maar deze Coninck's behooren tot het Ommelander geslacht Coninck genaamd Ballen, ook voorkomende als Kooninx, Koning, Coning, etc., voerende losangé échancré d' argent à la fasce de gueules chargée de trois roses d' argent. *(Rietstap, Armorial p. 595).* Zoo werden b.v. te Groningen

6 April 1639 ten huwelijk geproclameerd Taco de Sighers ther Borgh (Reint's zoon ex Anna Maria te Nansum van Visvliet) en Johanna Coninck (genaamd Ballen) ex matre Jarges.

2°. Frederik Willem de Coninck, eerst vaendrich van zijn vaders compagnie, stierff luytenant ongetrout anno 1661 2 Martii. *(H. S. Doys; Ned. Heraut VI bl. 20/21).* In Navorscher 1874 bl. 188: Frederik Willem de Coninck, luitenant.

VIIIbis Frederik de Coninck, de zevende zoon van Goderd de Coninck en Mechteld Utenham. (Zie boven sub VII).

In H. S. Doys wordt hij aangeduid als »Fredericus non Theodorus »de Coninck, Heer van Bottesteyn, waer in de Ridderschap en »baljuw van Abcoude, burgemeester [1]) van Utrecht Ao 1528, ux. »Alpherda, ... Proeys end . . . . . Ruysch dr. 1566«; in Navorscher 1874 bl. 187 als »Frederik de Coninck, heer van »Bottesteyn« (dat in 1538 tot ridderhofstad werd verklaard), »baljuw van Abcoude en Vreeland, baljuw van Utrecht en bur- »gemeester der stad van dien naam, sterft als schout te Culem- »borgh in 1566 en werd aldaar begraven; hij trouwde Alpharda »Proeys, dochter van Berend of Bernard Albertszoon Proeys en »van Christina Ruysch.«

Frederik de Coninck wordt in 1528, na doode zijns vaders, verlyt met Emiclaer en Langenoorth.

Frederick de Coninck tot Bottesteyn, heer van Emiclaer, Langenoorth en Bottenstein, schepen van Utrecht tusschen 1519 en 1528, burgemeester 1528, momboir in een gericht van Juffer Agnes van der Haer in 1524, gedeputeerde van het Nedersticht op den IJsel in 1525, beleend door Frederick Utenham, met Bottensteyn, leenroerig aan den Huyse den Ham, 25 November 1523, na doode van Mechteld Jansdr. Utenham, zijne moeder, beschreven in de Ridderschap van Utrecht in 1531, schout te Culemborg in 1547 en boven de ordinaire Ridderschap in 1549 gecommitteerd om Keizer Karel te ontvangen, is te Culemborg

[1]) Bij zijne aanstelling tot burgemeester, werd door den Graaf van Hoogstraten verboden de kleeding van de vorige burgemeesters, dewelke bestaan had in een langen rok, waarboven een manteltje met silvere bellen, alsmede het gaan van de hellebardiers, die hem pleegden te volgen om 't respect van het volk tot sich te trekken. *(H. S. no.* 1447 *op 't archief te Utrecht, bl.* 3).

overleden in 1566. *(Vergl. Wittert van Hoogland, Genealogische en Heraldische Bladen, deel IV en deel VIII, diverse bladzijden).* Hij moet ook bedoeld zijn in een stuk in het archief der Vijf Kapittelen van 7 April 1510, waarbij Bisschop Frederik van Baden aan de drie Staten van Utrecht, gelijk hij ook deed aan hunne Gedeputeerden naar Overijsel, Johan Krysch en Frederick de Conynck, verzocht om eindelijk antwoord te ontvangen op zijn verzoek om bijstand tegen den Hertog van Gelder. *(Kroniek Hist. Genootsch. 1546, bl. 332).* Evenals zijn schoonvader Berend Proeys, behoorde Frederik de Coninck op St. Andries avond 1532 onder de huwelijksvrienden van Johan van Renesse van Moermond en Oeda, dochter van Hendrik Valkenaer en van Hadewich van der Mye, bij het sluiten hunner huwelijksvoorwaarden. *(Kroniek Hist. Gen. 1851 bl. 169/170).*

Zijne echtgenoote Jonkvrouwe Alverada Proeys, dochter van Bernt Proeys, schepen en burgemeester van Utrecht, en van Christina Ruysch, werd door hem 30 Maart 1531 gelyftocht aan de ridderhofstad Bottenstein. (Zie ook *Geneal. en Herald. Bladen IV bl. 256/257 en VIII bl. 292/293).*

Zij waren ouders van 13 kinderen, waarvan er zeven jong gestorven zijn; met name genoemd vond ik:

1°. Jan de Coninck, jong overleden.

2°. Bernt de Coninck, heer van 't Huys toe Vleuten, in de Ridderschap van Utrecht, obiit 24 October 1602. *(Hs. Doys);* hij kocht, in 1560, van Johan van Zuylen, het Huis te Vleuten en werd er mede beleend 7 December 1576; maar hij verkocht deze ridderhofstad weder aan Bernt Uten Enge, die er 20 Mei 1590 mede beleend is; hij had reeds 29 Juli 1566, »na doode van Vrederyck die Koeninck zijn vader« in leen ontvangen Huis en Heerlykheid Emiclaer en Langenoorth, waaraan hij »syn wyf« tochtte en welke hij in koop overdeed aan Jacob d'Edell, die er 8 Mei 1579 mede beleend werd. De ridderhofstad Bottensteyn, hem 27 Mei 1566 in leen aankomen na 't overlijden van zijn vader, droeg hij, twee jaren later, over aan Geleyn Schryvers, die er 28 April 1568 de beleening van ontving.

Bernt de Coninck bood in 1566 Floris van Culemborgh een request aan tegen het inruimen van de Gasthuiskerk

te Cuilenburg aan de Hervormden en werd in 1586, met andere edelen, als gevaarlijke Papisten, door Leycester uit Utrecht verbannen. *(Kronick Hist. Genootschap 1886).*

24 October 1602 stierf hij te Utrecht kinderloos.

Volgens Navorscher 1874 bl. 188, trouwde hij met Mechteld, dochter van Jan Jansz. van Vianen en van Margaretha Uyteneng. Voor Uyteneng zal moeten worden gelezen Zas en voor Mechteld vrij zeker Margaretha, want de heer Wittert van Hoogland zegt in zijne »*Bladen*«, *deel IV bl. 257/258*, dat op 8 Mei 1579 Jacob de Edell met Emiclaer beleend werd, door opdracht van Beernt die Coninck en Margriet Jan van Vianen's dr., zoomede dat de genoemde Berend de Coninck vóór 29 Juli 1566 huwde met Margriet van Vianen Jansdochter van Vianen ex Engeltje Zas; terwijl in »*Aanteekeningen op oude Utrechtsche geslachten*« in 't Maandblad van »*de Nederlandsche Leeuw 1905, bl. 279/280,* te lezen is: »Engeltje »Sass troude met Jan Janszoon van Vianen (Vianen: in »zilver een zittende eekhoorn in natuurlijke kleur); hadden »als derde kind: Margaretha Jansdr. van Vianen, troude »Beernt de Coninck tot Vleuten; zij was geboren 1529; »sonder hoir«, hetgeen zeggen wil dat het echtpaar de Coninck-van Vianen kinderloos gestorven is.

3°. Geert de Coninck, jong overleden (*Navorscher 1874. bl. 188).* Lees Goert de Coninck, jong gestorven. *(Gen. en Herald. Bladen IV, bl. 257).*

4°. Alphard de Coninck, canonicus et scholaster Sancti Petri Trajectensis of kanunnik en scholaster in de Sint Pieterskerk te Utrecht, in welke kerk zich tegen de muur zijn grafzerk bevindt, met de wapens van de Coninck en Proeys boven de woorden: Ven. ac nob. D. Alphardo de Coninck huius aedis Tra. canonico et scholastico digniss. qui vixit annos 68 menses 11 dies 9 obiit CIↃIↃIIIↃ Novemb. d. 7 juxta patruos situs Guil. ab Asch decessori et Fred. a Bueren avunculo ob b. m. fac. curar. *(Tijdschrift van der Monde 1838, bl. 261).* Hij is dus geboren 29 November 1528 en overleden 7 November 1597.

5°. Alexander de Coninck (*Navorscher 1874 bl. 188);*

volgens »*de Bladen*« (*IV, bl. 257*) jong gestorven.

6°. Cornelia de Coninck, juffer of nonne te St. Servaas (*als boven*); d.w.z. in het St. Servaasklooster te Utrecht.

7°. Margaretha de Coninck. (*Nav. 1874 bl. 118*).

8°. Jan de Coninck, jong overleden. (*Gen. en Her. Bladen IV, bl. 257*).

9°. Elisabeth de Coninck, jong overleden. (*Als boven en Nav. 1874, bl. 188*).

10. Mechteld de Coninck, nonne te Oudwyk, ook een klooster te Utrecht. (*Gen. en Her. Bladen IV, bl. 257*); in *Nav. 1874, bl. 188,* staat achter haar naam het jaartal 1602.

11°. Frederik de Coninck, schout te Breukelen, overleden 1618, trouwt te Montfoort Sebastiaantje ..... (*Nav. 1874, bl. 188*), die door den heer Wittert in zijne »*Bladen*«, *deel IV, bl. 254 en deel VIII, bl. 293*, genoemd wordt: Sebastiana de Douwer, Simon Isbrands dr.

12°. Elisabeth de Coninck, overleden 1575, trouwt Johan van Bueren, zoon van Huibert en van Jacoba van Riemsdijk. (*Nav. 1874, blz. 188.*)

Jan of Iohan van Buren, in de Ridderschap van Nijmegen 1591—1596, burgemeester van Tiel 1598, leefde nog in 1620; zijne eerste vrouw was Lijsbeth de Cock van Opijnen; de tweede Elisabeth de Coninck — moeder Alpharda Proeys; de derde Johanna van Avezaet (*Navorscher 1874, bl. 306* en *1905, blz. 518, 519*).

In afwijking van deze opgaven, wat Johan van Buren's sterfjaar betreft, zegt de heer Polvliet in *Navorscher 1884 bl. 525:* »De ouders van Balthasar van Bueren »waren Johan († 1613, zoon van Hubert en Jacoba van »Riemsdijk Johansdochter) en Elisabeth de Coninck »(† 1575, dochter van Frederik en Alpharda Proeys).«

Een zoon uit dit huwelijk, Frederik van Buren, overleden 8 Eebruari 1642, werd begraven in de Sint Servaeskerk te Utrecht met deze kwartieren:

Buren	Culemburg	Coninck	Utenham
Haze van	Turnhout	Drakenburg	Loendersloot
Riemsdijk	Straelen	Proeys	Ruysch
Heukelom	Jode	van de Velde	Horst

13°. IJland de Coninck, genoemd alleen in *Navorscher 1874, bl. 188* en denkelijk jong overleden.

V^{bis} Jan of Iohan de Coninck, jongere zoon van Iohan de Coninck en Mechteld van Rijn (zie boven sub IV.), schepen te Utrecht 1424—1451, huwde *a.* Alid Stevensdochter van Steens, bij Wittert van Hoogland, *Geneal. en Herald. Bladen VIII, bl. 208,* Aleid van (der) Steen genaamd, vermeld op 't jaar 1437, eene zuster hebbende die met Dirk van Waell gehuwd is[1]); *b.* Alid Proeys Berndsdochter, die kinderloos overleden is. (*Navorscher 1874, bl. 185.*)

Aleid van Steens moet overleden zijn vóór 1460, want in dat jaar had Aleyd Proeys, vrouw van Ian de Coninck, een proces met hare schoonzuster Beatrix over de Vecht weduwe Godard de Coninck. (*Gen. en Her. Bladen, IV, bl. 284*).

Aan Iohan de Coninck, schepen van Utrecht, gehuwd met Alid Proeys, viel bij de scheiding van de goederen zijns vaders in 1438, het huis Ten Putten ten deel, welk huis door zijn zoon Jan de Coninck Janszoon getransporteerd werd aan Floris Gysbertz. (*Gen. en Her. Bladen IV, bl. 253/254.*)

In 1474 geschiedt overdracht van de helft van het goed tot Zeisterstraat (te Utrecht) door Jan de Coninck Janszoon en Jonkvr. Aleyd (Proeys) Jans Coninx weduwe, zijne (stief) moeder, aan Dirck van den Waell. (*Muller, Catal. van het Archief te Utrecht, I, bl. 76, No. 687*[21]).

Bernardus Proeys, de Coninck's behuwdvader, was schout van Utrecht van 1390—1410 (*v. d. Water, III p. 153, 153*).

---

[1]) Die zuster wordt in de *Regesten van het archief der Bisschoppen van Utrecht* (722—1528) door Mr. S. Muller Fz. en anderen, *deel III, bl.* 5, *sub no.* 3700, vermeld als Lysbeth van Sleen, dus *niet*, zooals hierboven, van Steen; in genoemd regest wordt gezegd:

»Bisschop David oorkondt, dat zijne leenvrouw Lysbeth, dochter van Steven van Sleen, »met haren echtgenoot en momber Derick van den Wael, vrijwillig afstand heeft gedaan »van zekere goederen en tienden. N.B. In 1471 was Lysbeth van Sleen overleden. (*Re»gister der Stichtsche leenen van Bisschop David, fol.* 106 *vs.*)«

Kinderen van Iohan de Coninck en zijne eerste vrouw Aleid van Steens :

1°. Jonge Jan de Coninck, Heer van Oudegeijn, eene ridderhofstad (sedert 27 October 1536) en ambachtsheerlijkheid in het Nederkwartier, leenroerig aan het Sticht, was schepen van Utrecht in 1470 en zoon van Jan de Coninck, raad en schepen van Utrecht, en van Aleyd van Steen en werd 28 Augustus 1484 als Johan Jansz. de Coninck beleend met Oudegein; maar nog denzelfden dag droeg hij het weder over aan Johan van Renesse van Rynauwen, domkanunnik te Utrecht. (*Gen. en Her. Bladen VIII, bl. 208*). Zie over 't een en ander ook het artikel »*Oudegein*« in *van der Monde's Tijdschrift, 1843, bl, 87.*

2°. Stefania de Coninck trouwt Bartholomeus van Wael van Moersbergen, vermeld 1434 (*Navorscher 1874, bl. 156*); in de Genealogie-de Coninck in *Nederlandsche Heraut, VI, bl. 18*, heet zij Stephanea de Coninck m. Bartholomeus de Wael van Moersbergen a°. 1485, met de bijvoeging: »dese wordt bij sommige gestelt Jonge Jans*dochter*«; ten onrechte, want zij is de *zuster* van Jonge Jan de Coninck. Bartholomeus van Waell, heer van Moersbergen, eene ridderhofstad, waarmede hij op Sinte Simon ende Judasdach Apostelen 1492 werd beleend, en van Cattenbroek, hem bij overdracht op 13 Juni 1479 in leen gegeven, was een zoon van Dirk van Waell, burgemeester en raad van Utrecht, en van Elisabeth van Steen, was schepen van Utrecht 1483, 1487, raad 1491, 1492 en stierf in 1493. Hij werd, na doode zijner moeder, in 1579 verlyd met tienden te Schalkwijk, was cameraar van den Lekdyk in 1488 en 1489 en tochtte in 1485, aan goed te Doorn, zijne vrouw Stevina de Coninck, overleden in 1514. (Zie de *Geneal. en Herald. Bladen, deel IX, bl. 140,* waar abusievelijk gezegd wordt dat zij eene dochter was van Johan de Coninck, Heer van Emiclaer en Langenoorth en van Johanna van Drakenborch.)

III[bis] Johan de Coninck, vermeld in *Ned. Heraut VI, bl.* 17, als tweede zoon van Tydeman de Coninck en Clementia Pyl *al.* Rhyn, liet, bij eene mij niet bij name bekend geworden vrouw, na:

IV. Godert de Coninck Janszoon (*Ned, Heraut VI bl.* 17). Met wie hij huwde is mij niet gebleken; in pasgenoemd tijdschrift wordt gezegd dat hij naliet:

1°. Diederik de Coninck, vermeld a°. 1407.

2°. Johan de Coninck, gehuwd met N. N., waarbij één zoon, met name

Jonge Jan de Coninck, volgens *Ned. Heraut VI, bl.* 17, gehuwd 1°. met Aleyd van Steen; 2°. vóór 1460 met Aleyt Proeys. Deze opgave komt mij niet juist voor; want volgens *Navorscher* 1874, *bl.* 185, is Johan de Coninck, schepen te Utrecht 1424-51, gehuwd eerst met Alid Stevensdr. van Steens, 1437 en daarna met Alid Proeys Berendsdochter, zonder kinderen, een zoon van Johan, in 1399 schepen te Utrecht, en van Mechteld van Rijn, als diens vrouw vermeld in 1314 en 1393.

Waarschijnlijker lijkt mij dat hier geplaatst moet worden: Jan de Coninck Janszoon, onder de »Raide« van Utrecht vermeld op eene lijst van Anno XIIII[c] LXXXI (1481) Lichtmisse, opgenomen in van der Monde's Tijdschrift 1840, bl. 53.

II[bis] Jan de Coninck, tweeds zoon van den sub I genoemden stamvader Govert de Coninck. was in 1322 schout te Amersfoort. Hij liet na:

1°. Johan de Coninck (*Navorscher 1874, bl. 185*).

2°. Goverd de Coninck, volgt III.

3°. Godfried de Coninck, volgt III[bis]

4°. Tyman de Coninck. (*Navorscher 1874, bl. 135.*)

III. Gerard de Coninck Janzoon, vader van:

1°. Jan de Coninck Gerardszoon, bij eene mij niet voorgekomen vrouw vader van

Gerrit de Coninck (alles volgens *Navorscher 1874, bl. 135.*)

2°. Jacob de Coninck, die tot zoon had:

Hendrik Jacobs de Coninck, ten wiens overstaan, nevens Aert van Amerongen en Jan Over de Vecht, in 1484 huwden Godard de Coninck en Beatrix Over de Vecht.

III[bis] Godfried de Coninck Janzoon, van wien als kinderen worden vermeld:

1°. Godfried de Coninck Godfriedszoon, vader van

1°. Theodoricus de Coninck, vermeld in 1463. (*Navorscher 1874, bl. 135.*)

2°. Johan de Coninck. (*idem*).

2°. Johannes de Coninck.

3°. Tydeman de Coninck (*Navorscher 1874, bl. 135*), die, blijkens eene oorkonde van 1448, als priester van Onze Lieve Vrouwen Capelle in den Haag eene vicarie stichtte in het gasthuis of hospitaal van St. Jacobus onder die »Coornmarkt te Utrecht«, van welke vicarie in 't laatst der 17[e] eeuw leden der familiën van Buuren, van Suytoord (lees: Parys van Zuidoord) en de Coninck van Peyse patronen waren (*Ned. Heraut VI, bl. 24, 25*). Ten aanzien van de bedoelde vicarie wordt in »*Oudheden van Utrecht, Deel I, bl. 583*«, medegedeeld: »In St. Jacobs »gasthuys was een vicary, gesticht ter eere van den »Almogenden Godt, van de Heilige Maagd Maria en van »den Heyligen Apostel Matthaeus. Deze vicarie, open»staande door den dood van Godefridus de Koning. is »in 't jaar 1573 vergeven aan Henricus Pieck.«

In 1424 ontvangen Tydeman Koninck en drie anderen volmacht van het Stedelijk Bestuur van Utrecht, om den Paus vernietiging te vragen van een uitgesproken banvonnis. (*Mulder, Catalogus Archief 1e Afd. bl. 44 no. 454*).

ASSEN, October 1919.

Genealogische aanteekeningen betreffende de familie van Dam. (Amersfoort.)

DOOR W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

XXIII.

(Voortzetting van Nav. LXIX, 176).

25 Oct. 1684 *a*) verklaarde de gemachtigde van den heer Johan van Hardenbroek, Heer van Mathenesse, Sterckenburgh, enz., van diens echtgenoote Florentina van Mathenesse, Vrouwe van Mathenesse, enz. en van zijn schoonzuster, Jo^e^ Maria van Mathenesse, kinderen van wijlen vrouwe Margaretha Valckenaer, douairière van wijlen den Heer van Rasquart, voor den gerechte van Utrecht, dat genoemde personen wel en deugdelijk schuldig waren aan den heer Jacob van Dam, oud raad ord. in den Ed. Hove van Utrecht, een som van *f* 2500, uit zake van aangetelde penningen à 5 %. *b*) Als hypotheek werd nu gesteld de helft van een huizinge, enz. binnen Utrecht op het Janskerkhof aan of terzijde van de Nieuwe Gracht, strekkende vóór van het St. Janskerkhof tot achter aan den St. Jansdam toe. Bedoeld huis, waarvan de wederhelft toebehoorde aan de erven van juffrouw Geertruyt Hasecamp, werd destijds door den Heer van Mathenesse zelf bewoond. [34])

31 Maart 1686 werd voor het gerecht van Werkhoven een plecht (hypotheek) gevestigd, waarbij de Heer en Vrouwe van Mathenesse erkenden schuldig te zijn aan mr. J. v. D. een som van f 7500 à 5 % jaars, waarvoor zij als onderpand stelden hun aandeel in 66 morgen allodiaal land, n.l. 2 hofsteden op het Catwijkerveld bij Werkhoven. [35])

---

a) In de later te noemen processtukken wordt ten onrechte 24 Oct. 1684 vermeld.

b) Register op de leenactenboeken van Gelre. Deel I. Uitheemsche leenen, blz. 4 e.v. Dat huys to Starkenborch, tot eenen Zutphenschen rechte ontfinck Vrouwe Margaretha van Valckenaer, douagière van Rasquart, erve haers soons Willem van Mathenesse, beleent den 11 Mey 1671.

Vrouwe Florentina van Mathenesse, getrout aan Jan van Hardenbroeck, beleent als erve van haar moeder, vrouwe Margaretha van Valckenaer, douagière van Rasquart 27 Oct. 1681.

Vrouwe Florentia van Matenis, na dode haers mans; haer hulder laet eet verniwen den 17 Aug. 1696.

Zij en Maria van Matenisse als een jonger suster belasten dit leen met *f* 6000. 21 Jan 1716.

Florentina van Mathenesse transporteert het leen 9 Nov. 1726.

Reeds sedert geruimen tijd stond mr. J. v. D. in betrekking tot genoemd echtpaar, want 31 Aug. 1673 hadden de Staten-Generaal hem een paspoort gegeven om »uyt de provincie van Utrecht door ende naer de provincie van Holl^{t}-, Vries^{t}- ende Groningerlant naer Embden ende daeromtrent te mogen verreysen tot het assouplissement van eenige differenten, die de vrouwe van Mathenesse in Oostvrieslandt heeft uytstaen« [36]) *a*). Zijn betrekking tot den Heer en Vrouwe van Mathenesse werd v. D. noodlottig. In het oud-archief der gemeente Utrecht bevinden zich twee bundels: »Stukken, overgelegd door de curatoren over den boedel van mr. Jacob van Dam tot staving van hunnen eisch tot preferentie in den desolaten boedel van Johan van Hardenbroek en diens huisvrouw Florentina van Matenesse *b*) wegens eene plecht van f 2500, gevestigd op een huis aan het St. Janskerkhof. 1698« [37]) en »Stukken betreffende den eisch tot preferentie van het Abraham Dolenconvent op den boedel van mr. Jac. van Dam wegens eene plecht op een huis in de Lange Nieuwstraat. 1694–1710.« [38])

Uit eerstgenoemden bundel blijkt, dat Johan van Hardenbroek bij sententie van het gerecht van Utrecht dd. 22 Maart 1684 veroordeeld was in zijn qualiteit als man en voogd zijner vrouw, Florentina van Mathenesse, aan v. D. de bewuste f 2500 en f 7500, die zij blijkbaar al langer schuldig waren, te betalen of te vestigen. Dit vond met het bedrag à f 2500 op 25 Oct. 1684, met de f 7500 eerst 31 Maart 1686 plaats. *c*) Geen van beide sommen werd terugbetaald.

Vermoedelijk in het begin van 1688 werd hun boedel »desolaat« verklaard; 2 Mei 1688 liet »mr. J. v. D., als een mede-crediteur van den Heer Johan van Hardenbroeck en Vrouwe Florentina van Matenesse, Heer en Vrouwe van Sterckenburgh« door zijn procureur Ludolph de Wit aan een der commissarissen in diens boedel een eisch van preferentie op dien boedel indienen, waarbij gevoegd waren de origineele plechten en de condemnatiën, op genoemden Heer en Vrouwe vóór het gerecht van Utrecht verkregen. 24 Jan. 1689 verklaarde de procureur van de tegen-

a) Vergelijk voor de betrokken goederen blz. 266/7.

b) De Heeren van Mathenesse behoorden tot een aanzienlijk geslacht, dat ruim 50 jaar te voren nog in zeer goeden doen verkeerde. Zie: De uitgaven van een edelman in het laatst der 16de eeuw, door mr. W. Bezemer. Oud-Holland. 1896, blz. 47 e. v.

c) Zie blz. 224.

partij, dat bij de finale schikking geen debat over die plechten zou zijn, daar hij er geen order toe had en zij voor goed werden gehouden. Daarop had v. D.'s procureur toestemming verkregen van het Hof van Utrecht om het kapitaal met de rente »bij provisie« te mogen lichten: debattanten hadden hiertegen niets aangevoerd, doch er tot Nov. 1690 volle $2^1/_2$ jaar in berust. Na dien had men zich tegen de geldigheid der beide plechten verzet, wat v. D. slechts toeschreef aan 3 of 4 complottanten, die op naam van alle crediteuren poogden »om dien boedel nog langer in verwarring te houden en hem in hun particulier voordeel met onnutte kosten geheel te doen versmelten.«

31 Maart 1691 liet v. D. door zijn procureur, commissaris Antonis Versteech, zijn argumenten vóór de geldigheid van beide plechten aan het Hof indienen, daarbij in de eerste plaats verwijzende naar de hiervóór genoemde sententie van het gerecht van Utrecht, dd. 22 Maart 1684. Als verder bewijs voor zijn goed recht haalde v. D. aan, dat, toen debattanten 3 Juli 1688 accoord maakten met hun crediteuren, zij de bedoelde goederen als de hunne opgegeven hadden met vermelding, dat zij ten behoeve van den eischer respectievelijk belast waren met f 2500 en f 7500. Daarmede hadden van Hardenbroek c.s. nogmaals de juistheid der plechten erkend. Na verloop van zooveel tijd waren zij niet meer gerechtigd om daaromtrent te debatteeren. De afwikkeling dezer zaak duurde verscheiden jaren. 11 Nov. 1698 dienden de curators in v. D.'s te Utrecht onderhanden genomen boedel een eisch »in cas van preferentie« in voor de bewuste hypotheek à f 2500. Blijkbaar had v. D. het geld niet kunnen loskrijgen. Als verdere eischers traden o.m. op mr. Jaco. van Dam als executeur van het testament van Maria van Merode *a*) en als gemachtigde van Agnes van Merode, enz.; bovendien ook mr. Jacob van Dam de jonge. *b*)

Het Hof besliste bij sententie dd. 1 April 1699 over de verschillende eischen van preferentie, door de crediteuren van Johan van Hardenbroek, zijne vrouw en hare zuster ingediend. Mr. J. v. D. werd wegens de bewuste plecht van 1684 voor f 2500 preferent verklaard voor het huis op het Janskerkhof; voorts voor f 7500 en 3 jaar rente of f 1125 in 31 morgen van de 2 hofsteden

a) Zie hieromtrent blz. 227 e.v.
b) v. D.'s jongste broeder.

op het Catwijkerveld bij Werkhoven; zijn verdere eisch van preferentie in die hoeven werd hem ontzegd evenals dien van »mr. Jacob van Dam de jonge.« De erfgenamen van Maria en Agnes van Merode werden concurrent verklaard voor f 10.000; mr. J. v. D. of zijn curatoren voor het op beide plechten te kort komend bedrag. Onder de verkochte goederen kwam mede voor land bij Norden in Oost-Friesland, waarvoor hij eertijds een reis daarheen gemaakt had. *a*)

Daar v. D. nog f 5040 preferent te kort kwam aan zijn hypotheek, hadden de curatoren van zijn boedel daarover met de overige geïnteresseerde crediteuren in den boedel van den Heer en Vrouwe van Mathenesse op verbaal geprocedeerd vóór het Hof. Aangezien mr. J. v. D. 25 Nov. 1689 f 1125 gelicht had voor 3 jaar rente, de curator Henrick van Hees op 24 Juli 1705 nog f 1920, viel nog f 1995 te vorderen. Op 8 Mei 1708 gaf genoemde curator bij verzoekschrift aan het gerecht van Utrecht te kennen, dat hij, ondanks alle instantiën, verder niets had kunnen loskrijgen. Daar een curator geen proces beginnen mocht dan met toestemming der crediteuren, verzocht hij aan genoemd gerecht om eenige heeren uit hun college te committeeren, die, ter verkrijging dier toestemming, de crediteuren van den boedel van mr. J. v. D. zouden bijeenroepen.

Mr. J. v. D. werd intusschen nog in andere processen gewikkeld. Bij een acte dd. 8 Jan. 1690, voor notaris H. van Woudenberg te Utrecht gepasseerd, stelde hij zich borg voor jonkvrouwe Agnes de Merode, wonende aldaar en hare zuster zal. (Maria) inzake het gewijsde in een proces, dat, reeds sedert 1681 tegen den Abt van St. Barnarts liep.[38]) *a*) Dien zelfden dag gaf bedoelde jonkvrouw de Merode aan v. D. voor ruim f 8400 obligatiën ten laste van de Provincie Utrecht, opdat hij, mocht het vonnis ongunstig uitvallen, daaruit met inbegrip der rente »zijn volle verzekering en voldoening zou krijgen«; de pretentie van den Abt bedroeg n.l. f 8000 en eenige jaren verschenen rente. Een »Memorie van zoodanige obligatiën als bij wijlen Jonkvrouwe Agnes de Merode *b*) op den 8 Jan. 1690 aan den oud-Raatsheer mr. J. v. D. den ouden, tot verseeckeringe van

a) Zie bladz. 225.

b) Uit de registers van den aanbreng enz. te Utrecht blijkt, dat Maria van Merode aldaar 23 Jan. 1686 overleed, Agnes van Merode 15 Oct. 1691. Beiden woonden in het Witte Vrouwenklooster. Laatstgenoemde liet slechts onmondige erfgenamen na.

deszelfs borgtocht syn gecedeerd« is nog aanwezig. Korten tijd na haar dood deed het Hof van Utrecht 19 Dec. 1691 uitspraak in de zaak van juffrouw Agnes van Merode en den Heer Antoni van Spanage, Abt van St. Bernard aan de Schelde bij Antwerpen. Door dit vonnis geraakte haar boedel in groote ongelegenheid; op grond daarvan verklaarde Mr. J. v. D. bij acte dd. 23 Dec. d.a.v. voor notaris H. Ribbius te Utrecht verder te renuncieeren van het executeurschap van beide dames en de administratie van beider boedels. [38a), 40)] Er ontstonden nu echter ook twisten over de bewuste obligatiën, welke volgens v. D. van hem waren, volgens anderen den boedel der dames de Merode toebehoorden. De gang dezer proceduren blijkt: 1°. uit een later gedrukt »Protest en verklaring van den oud-raadsheer van Dam, tegens den Ed. Gerechte der Stadt Uytrecht en andere persoonen. Gedrukt voor den autheur, 1693« (ligt in laatstgenoemden bundel), dat v. D. 17 Juni 1693 te Vianen aan 2 schepenen overhandigde *a*); 2°. uit een gedrukt »Intendit, den Ed. Gerechte der stede Vianen overgegeven op den naam en vanwege de Heer Jacob van Dam, oud-raetsheer in den Ed. Hove Provinciaal van Uytrecht, eischer in cas van injurie, spolie, kosten, schade en interessen, op en jegens de Heer Johan van Bronckhorst, enz., te samen erfgenamen onder benef. van inventaris voor d' eene helft van de Joffren Maria en Agnes van Merode, gedaechdens en defaillanten« [39)]. Dit stuk dd. 8 Mei 1695 voert in 108 punten aan, waarom naar v. D.'s meening hem de aan het slot vermelde eisch moest ingewilligd worden.

Uit beide stukken blijkt, dat de Abt van St. Barnard 31 Juli 1691 een vonnis verkregen had tegen Agnes de Merode, mede als erfgenaam harer overleden zuster Maria, bedragende aan kapitaal, rente en kosten ruim 14 duizend gulden. v. D. had zich borg gesteld voor beide juffrouwen in die zaak, doch slechts nadat haar beider goederen geëxecuteerd zouden zijn. Als waarborg hadden die dames bij notarieele acte van 18 Juni 1680 v. D. beloofd, dat die schuld uit haar gereedste goederen zou moeten worden voldaan, met verbod aan de erfgenamen om haar boedel te aanvaarden, voordat alles eerst betaald zou zijn, op straffe van verval van haar erfenis. Na den dood van Maria de Merode had

a) Dit protest is op den genoemden datum ook te vinden in het gerechtelijk archief van Vianen. No 88. Register van procuratiën, enz.

haar zuster bij notarieele acte van 8 Jan. 1690 aan v. D., in zijn hoedanigheid als borg, overgedragen haar beider obligatiën en verdere roerende goederen, »die dus niet meer tot haar boedel behooren«; Agnes de Merode — de universeele erfgename van hare zuster, met uitsluiting van v. D.'s gedaagden, die slechts onder benefice van inventaris erfgenamen wilden zijn van juffrouwe Maria — stierf 15 Oct. 1691. Daarop hadden de gedaagden 19 Febr. 1692 van het gerecht der stad Utrecht op onware gronden en zonder dat v. D. gehoord was, een voorloopige bepaling verkregen, dat hij geen boedelgoederen der dames de Merode mocht »aliëneren«, gelden ontvangen of zich met het executeurschap bemoeien, en dit, niettegenstaande bedoelde personen slechts erfgenamen waren voor de helft. Daarmee werd v. D. zijn deugdelijk bezit ontnomen en eischten zij het dubbel van hetgeen hun toekwam. Die bepaling was direct in strijd met het verbod der dames de Merode en ook tegen den wil van den erfgenaam van de andere helft, den heer van den Oldepol. Even ongegrond was gedaagdens 2° verzoek, dd. 26 Febr. 1692, dat v. D. de bewuste obligatiën aan de erfgenamen zou moeten afgeven. Blijkens zijn gerechtelijk aanbod van Maart 1692 wilde hij de borgtocht betalen uit de gegeven fondsen, waarmede de heer van den Oldepol instemde. De gedaagden echter trachtten v. D. die goederen af te halen. Deze had daarop het verzoek gedaan, dat, alvorens verder te procedeeren, het eerste verzoek van gedaagden voor »injurieus en tegen 't voorn. poenaal verbod« mocht verklaard worden. Het Hof had 16 Juni 1692 bij appel schorsing der executie bevolen. Die schorsing duurde nog, waarom v. D. de verdere proceduren van gedaagden en ook zijn onder curateele stelling, voor »nul« verklaarde. v. D.'s tegenstanders hadden volgens zijn bewering het gerecht van Utrecht zeer misleid; daardoor had het nooit willen beslissen op comparant's verzoek om afdoening van de »provisioneele interdictie« noch willen antwoorden op een memorie aangaande den boedel-de Merode, op 10 April 1692 door v. D. aan dat gerecht overgegeven ter bestrijding van een verbod, den 6^{en} t.v. door eenige erfgenamen in dien boedel verzocht, n.l. dat v. D. geen rente zou ontvangen van de obligatiën en andere roerende goederen van genoemde juffrouwen, waaronder ook die begrepen waren, »bij het leven van juffrouw Agnes aan comparant in zijn privé als cautionaris gesedeerd tot betaling van den Abt van St.

Barnards, waarvan v. D. meer dan één jaar en zes weken volledig eigenaar geweest was. Bedoelde memorie van v. D. met 7 annexe documenten was ter secretarye van het gerecht van Utrecht »verdonkerd«. *a*) Deze weigering van justitie noemde comparant de voornaamste oorzaak, waarom de Abt niet betaald werd, ook »van alle de vexatoire proceduren en injurieuse behandelingen«, wat v. D. in zijn requeşt van 30 Nov. 1692 en in zijn repliek van 15 Febr. 1693 te vergeefs aan het gerecht van Utrecht te kennen had gegeven. *b*) In Juli 1692 was v. D. tot een schikking geneigd geweest, doch de advocaat van den Abt had toen v. D.'s aanbod van f 10.000 obligatiën, staande ten laste van de Provincie Utrecht en van een assignatie van f 1000 op den boedel van den heer Johan van Hardenbroek afgeslagen. v. D. beschuldigde daarom den Abt en ook van Bronkhorst *c*), een der erfgenamen in den boedel-de Merode, dat zij meer voordeel zagen in het rekken van het proces dan in een beslissing van het Hof.

Daar mr. J. v. D. nimmer te Utrecht de rente der bewuste obligatiën heeft kunnen trekken, deze integendeel vanaf 1691 door v. D.'s tegenstanders ontvangen is en de obligatiën na den dood van zijn dochter ook aan de tegenpartij afgedragen zijn, *d*) is het wel zeker, dat hij op die obligatiën geen recht had. Dit valt ook af te leiden uit het geding, dat v. D. van 19 Mei 1704 tot 22 Mrt. 1706 ter stadsrolle, d.i. vóór het gerecht van Vianen, loopende gehad heeft tegen de kinderen en erfgenamen van den heer Johan van de Vecht. *e*) v. D. had van deze (als toeziende voogd?) een zekere som te vorderen. 16 Juni 1704 en 7 Sept. 1705 werden beide partijen veroordeeld om cautie te stellen pro judicato. 5 Oct. 1705 deed v. D. kennen, dat hij te Vianen geen fidei jussoire cautie pro judicato kon bekomen en daarom ten gerechte een obligatie van *f* 2000 dd. 30 Mei 1643 ten laste van de Provincie Utrecht deponeerde; hij sustineerde daarmede

---

a) Wel vindt men in het gerechtelijk archief van Vianen (register van arresten) vermeld, hoe de gerechtsbode 12 Oct. 1692, op grond van een appointement, door v. D. voor dat gerecht verkregen, in arrest stelde de actie van den Abt van St. Bernarts bij Antwerpen en de familie Bronckhorst op de obligatiën, door de dames de Merode aan v. D. afgestaan, alsmede op »een diamant-bootje met een strik, beset met platte diamantiens«, enz. Dat de bewuste obligatiën inderdaad niet v. D.'s eigendom waren, zal nog nader blijken in het slotartikel.

b) Hieromtrent is in de civile sententiën van het gerecht der stad Utrecht niets te vinden.

c) Reeds genoemd op blz. 228.

d) Zie het slotartikel.

e) Reeds genoemd op blz. 171.

te mogen volstaan. Nadat de procureur van de gedaagden kennis genomen had van deze obligatie, gaf hij te kennen (26 Oct. 1705), dat de bewuste obligatie stond ten name van juffr. van Merode »tot welckers eygendom den eyscher geen recht was hebbende en dus niet bevoegd dezelve voor voldoening eener cautie te deponeeren«. Hierop verwees v. D. weer naar zekere cessie van Juffr. Agnes van Merode ten behoeve van requirant, 8 Juli 1690 gepasseerd, alsmede naar zekere quitantie met sessie van actie van den Abt van St. Bernarts dd. 6 Mrt. 1695, alsmede van zekere sessie en overgifte van de obligatie in quaestie, doch het eind der zaak was, dat schepenen van Vianen — na eindeloos rekken van het geding, zooals het daar destijds gebruikelijk was — 22 Mrt. 1706 »het sustenue van den 5^en^ Oct. 1705 »rejecteren met reserve van de coste ten diffinitive.« [39a]) v. D. werd dus in het ongelijk gesteld.

Het gerecht der stad Utrecht nam v. D.'s gedrukt »Protest« hoog op, hetgeen blijkt uit de »Stukken, overlegd door den schout (van Utrecht) betreffende zijn eisch tegen mr. J. v. D. wegens beleediging van het gerecht van Utrecht.« [40]) Men vond, dat v. D. »zeer injurieus handelend« was opgetreden, o.m. doordien hij »de stoutheid gehad had op een hevige en abrupte manier te verklaren« 1°. dat bedoeld gerecht nooit had willen recht doen nopens zijn protest dd. 10 April 1692 in de zaak de Merode—Bronkhorst, en het gerecht gepassioneerd en partijdig noemde; 2°. dat hij het appointement voor onwettig zou houden. Nadat men hierover voortdurend nog doende was geweest met protesten over en weer, mede tegen den hierna te vermelden, ten slotte bevolen verkoop van v. D.'s boedel, waartegen zijn schoonzoon in 1693 en 1694 protesteerde, *a*) verleende het gerecht van Utrecht 6 Nov. 1695 tegen mr. J. v. D. en zijn schoonzoon Willem van Boeckholt, kapitein, »acte van apprehensie corporeel, so sy te becoomen zyn, des neen citatie in persoon by edicte met affixie van billeten en clockluydinge.« [40]) Hiertegen bracht mr. J. v. D., mede wegens zijn genoemden schoonzoon, »wonende in Brabant in zyn guarnisoen«, ignorant zynde van de volgende proceduren, 28 Jan. 1696 weer een recusatie voor het

a) Zie hieromtrent acten dd. 2 Nov. 1693, 29 Mei en 10 Dec. 1694 vóór het gerecht van Vianen, bij den schoonzoon vermeld.

gerecht van Vianen in tegen den Hoofdofficier der stad Utrecht, die hen opgeroepen had om 30 Jan. d.a.v. in persoon te compareeren op de schoutsrolle ter zake van hooge injuriën, z.g. het gerecht dier stad aangedaan. v. D. gaf daarbij zijn voornemen te kennen om den Erfstadhouder der Provincie Utrecht recht en schadeloosstelling te vragen, zooals Prins Frederik Hendrik als Stadhouder dier Provincie vóór 50 jaar op verzoek van de Staten van Utrecht te niet gedaan had een crimineel decretium van de vroedschap der stad, tegen comparant verleend, omdat hij als advocaat nevens andere advocaten had helpen instellen een memorie van rechten wegens een punt van jurisdictie ten nadeele van de voorn. H.H. Vroedschappen. Comparant was toen kost- en schadeloos gesteld. [40a]) *a*)

Uit den verderen inhoud van v. D.'s hiervóór genoemde 2 gedrukte stukken blijkt, dat zijn woorden: »vexatoire procedures en injurieuse behandelingen« niet te veel zeiden. »Om de verdere ruïneuse justitie van het gerecht van Utrecht niet meer subject te zijn«, had hij in het laatst van Aug. 1692 zijn groot huis te Utrecht *b*) den Prins van Anspach als huurder ingeruimd en een notarieele verklaring doen opmaken van buiten de provincie, en wel te Vianen, te gaan wonen, waar hij »soo wel convenibel en executabel« was als te Utrecht.

Alvorens Utrecht metterwoon te verlaten, trof hij bij acte dd. 8 Aug. 1692 vóór notaris H. van Woudenbergh aldaar een scheiding met zijn twee nog in leven zijnde kinderen, bij welke gelegenheid hij tevens testament maakte. De heer J. v. D., oudraad in den Ed. Hove van Utrecht, verklaarde, dat hij al 2 jaar geleden besloten had om zijn huishouden op te breken, en dat hij dit nu te bekwamer kon doen, omdat hij zijn groot huis, met zijn kinderen gemeen hebbende en tezamen bewoond, verhuurd had aan zijn Vorstelijke Doorluchtigheid (van Anspach); hij wilde ook niet de provincie verlaten, voor hij aan zijn kinderen hun moederlijke goederen geschonken had, waarvan in Dec. 1667 behoorlijke staat en inventaris door comparant gemaakt was, *c*) en door hem 12 Oct. 1673 overgedragen aan zijn oudsten zoon. Aan zijn 4 kinderen tezamen kwamen voor hun moederlijke en

---

a) Vergelijk over deze zaak blz. 163.
b) Zie omtrent dit huis nog het slotartidel.
c) Dat was kort na het overlijden van zijn echtgenoote; zie blz. 168.

grootvaderlijke goederen toe *f* 24060, benevens de Heerlijkheid van den Omloop; aan comparant kwam daarvan de lijftocht toe. De zoon Jacobus Amelis had reeds gehad in 1670 *f* 1200 voor zijn reis en promotie in Frankrijk, en nog *f* 2000, toen hij in Sept. 1671 zich in het klooster van de »Cathuysers« te Antwerpen had begeven om zijn kost aldaar voor al zijn leven te koopen en een geestelijk leven te leiden. Voor restant kreeg die zoon het utile dominium van het geheele bolwerk aan de Weertpoort, genaamd de Morgenster met de twee huisjes, daarbij staande; voorts $^1/_4$ part van een huis in de Lijnmarkt, belast met een thins. Comparants dochter Jacobmina Catryn van Dam, getrouwd met den Heer Wilhelm Boeckholt, capitein van de Dragonders, kreeg uithoofde als boven een huis, een huisje met hofstede en 23 morgen land onder Werkhoven, indertijd door comparant voor *f* 2000 gekocht; voorts kreeg zij de helft van het groote huis met hof, stal, enz., staande in de Nieuwstraat, door den comparant en zijn kinderen altijd bewoond, en waarvan de wederhelft die kinderen toekwam. Comparant had daarvoor eertijds betaald *f* 10.550; ook kreeg zij nog $^1/_4$ in het genoemde huis in de Lijnmarkt en des vaders $^1/_4$ part in dat huis. Hij gaf aan de dochter ook zijn helft in zijn meubelen, huisraad en inboedel, in het voors. groote huis berustend, en dit omdat de Hr. Jacob Broers eertijds aan genoemde dochter besproken had *f* 1260 (met vruchtgebruik voor de weduwe), welke som comparant onder zich had als gewezen voogd van de dochter; genoemde som was de uitkoop van het legaat; tenslotte ook comparants geheele bibliotheek, met uitzondering van 30 boeken, die hij tot zijn gerief met zich nemen zou. Eindelijk verklaarde de comparant, dat, van hetgeen hierna nog van zijn boedel zou overblijven, door hem bij wijze van testament en uiterste wil werd vermaakt aan zijn voorn. zoon Jacobus de bloote legitieme portie; het overige was voor zijne dochter met exclusie van zijn zoon Jacobus uit zijn verderen boedel. [38a]) Met zijn *handteekening*.

Mr. J. v. D.'s tegenstanders riepen zijn vertrek naar Gent en en Brussel *a*) zeer kwaadwillig uit voor een »aufugie« en strooiden rond, dat zijn nieuwe woonplaats te Vianen zou zijn »op vry geley.« Beide geruchten waren volgens v. D. »valsch«. *b*) Daarop had

a) Mr. J. v. D. reisde meermalen naar Brussel; zie blz. 167 (reeds vóór 1678) en het slotartikel.

b) Zie hieromtrent ook de certificatie van het gerecht van Vianen dd. 24 Dec. 1714 en 24 Oct. 1715, vermeld op blz. 170.

het gerecht van Utrecht 20 Sept. 1692 op verzoek van den Abt en van Bronkhorst »los en onbedacht« curatoren over comparant's boedel gesteld *a*), nog wel de procureurs zijner tegenpartij, zonder eenig nader bewijs dienaangaande te zien en ook zonder comparant nader te hooren, niettegenstaande hij, v. D., 16 Sept. 1692, derhalve 4 dagen te voren, weer te Utrecht gekomen en 18 d.a.v. naar zijn nieuwe woonplaats vertrokken was. *b*) Daardoor miste het gerecht van Utrecht 20 Sept. het recht om v. D. onder curateele te stellen.

»Bovendien kon geen quade gedachte van afugie of insolventie »op den comparant vallen, omdat hij zulk een zuiveren boedel »van schulden heeft als iemand van qualiteyt of conditie had »in de voors. geheele stad (Utrecht) en die ook alle de bekende »schulden van de voorn. jufferen ten volle als executeur voldaen »heeft, uitgezonderd den Abt, die uit derzelver goederen uit een »vuyle collusie niet wilde voldaan zijn, doch uit de privé goederen »van den comparant.« De Abt beweerde n.l., dat er een informaliteit gepleegd was in de acte, 18 Juli 1680 door jonkvrouw de Merode voor een notaris te Utrecht opgemaakt en zocht het sinisterlijk te verdraaien, alsof v. D. eertijds ten behoeve dier dames een absolute borgtocht gesteld had.

Reeds 21 Sept. 1692 compareerde mr. J. v. D. »tegenwoordig »wonende binnen deser stede« (Vianen) voor notaris d' Oirschot van den Brouck en machtigde vrouwe Jacomina Catharina van Dam, huysvrouwe van den WeldEd. Heere Wilhelm van Bockholt, capitain van een compagnie dragonders ten dienste dezer Landen, des Heeren comparants dochter, residerende tot Utrecht, om uit zijn naam te onderteekenen de huurcedulle, door comparant opgericht met den heer Gouverneur van zijn Furstelycke Doorluchtigheyt van Anspach, tot *f* 700 's jaars over des comparants huysighe, hoff, stal, etc., staende in de Lange Nieuwstraat, die bij den Hr. comparant ende desselffs voornoemde dochter tot nu toe is bewoond geweest, alsmede om de huurpenningen te haren behoeve te ontvangen, alsook comparants verschenen pachten, renten en andere inkomsten aldaar. Met zijne *handteekening*. [24])

---

a) Vergelijk nog blz. 237.

b) Conform de acte dd. 24 Oct. 1715 van het gerecht van Vianen. Zie blz. 170. Vianen was destijds een vrijstad, gelegen buiten de jurisdictie van het Sticht van Utrecht.

15 Maart 1700 machtigde hij, binnen Vianen wonende, als gewezen executeur van den boedel van Jo^r. Herman Grauward, in zijn leven Heer van Weerdesteyn, en vóór denzelfden notaris den gerechtsbode van Hardenbroek, om 24 morgen land, onder dat gerecht gelegen, te transporteeren. De verkoop van dat land dagteekende reeds van 1676. Eveneens met zijn duidelijke *handteckening*. [24])

Hoewel v. D. het rechtsgebied der stad Utrecht verlaten had, zetten »de koppige curateurs« de zaak door. Volgens v. D. hadden zij zijn boedel geruïneerd en zouden zij te zijner tijd door hem en zijne dochter Boeckholt in hun privé aangesproken worden. 18 Oct. 1692, op een donkeren avond, werden in tegenwoordigheid van den advocaat van Cleef tegen den wil van den Prins van Anspach en zijn gouverneur twee toegemetselde kamers in het bedoelde huis te Utrecht met geweld opengebroken, waarna de curatoren daaruit als struikroovers alle brieven en verdere documenten, schriften, boeken, enz. van v. D. gehaald hadden, welke naar hunne particuliere huizen overgebracht waren; daardoor was v. D. beroofd van alle bewijzen in zijn zaken, speciaal in die, welke hij had tegen de »rauwe pretentiën« van den Abt en Bronkhorst c.s. Deze hadden nu geen contra-bewijzen te vreezen, wat volgens v. D. voor laatstgenoemden veel waard was.

Hoe deze inbeslagname in haar werk ging, leest men in een bundel stukken, voorkomende in het oud-archief van Utrecht. [41]) De curatoren van mr. J. v. D.'s boedel hadden vernomen, dat hij vóór zijn »aufugie« zijn bibliotheek en verscheiden meubelen, waaronder ook van de juffrouwen Maria en Agnes de Merode, had doen brengen op 2 kamers van de huizinge, toen in huurgebruik bij den Prins van Anspach en dat hij de deuren had doen toemetselen. Daar er volgens die curatoren gevaar bestond, dat die goederen heimelijk weggevoerd zouden worden, verzochten zij aan het gerecht om eenige heeren te committeeren, ten wier overstaan die deuren mochten geopend worden, teneinde daarna de bedoelde goederen op een verzekerde plaats te brengen. 17 Oct. wees het gerecht van Utrecht daartoe 3 schepenen aan. Dienzelfden avond gingen zij naar v. D.'s huis in de Lange Nieuwstraat, deden daar de 2 bewuste kamers openbreken, waarna de goederen, die onder bewaking bleven, den 18^en werden geinventariseerd. Men vond daarbij eenige meubelen, kleeren, alsmede

verscheiden boeken op rechtskundig, aardrijkskundig en geschiedkundig gebied; een horloge; de eigendomsbrieven van het huis in de Nieuwstraat, alsmede die van het bolwerk de Morgenstar *a*); een plecht van *f* 135 tot Nijkerken; de decreetbrief van het huis in de Ambachtstraat *b*); het transport van een kelder in de Regulierskerk; de huwelijksche voorwaarden van Mevrouw Boekholt, een obligatie à *f* 1000 van den Heer Boekholt; een plechtbrief à *f* 4500, door den Heer van Matenes gepasseerd *c*); de koopconditie van een huis in Westbroek *b*); het transport van de heerlijkheid van Groenesteyn ten behoeve van den heer de Ridder; verscheidene obligatiën ter gezamenlijke waarde van omstreeks *f* 10.000; verscheidene brieven van den consul van Dam; een erfpacht van *f* 8 jaarlijks van het hoekje *d*) in Spengen; de koopconditiën van 2 huizen te Amersfoort *e*); het huwelijkscontract van mr. J. v. D., met zijn huisvrouw zal.; de acte van uytcoop van doctor Peter van Dam *f*); een lade met papieren, rakende het huisgeld, enz.

v. D. beweerde ten slotte in zijn gedrukt protest, dat het gerecht de hoofdzaken eerst behoorlijk had moeten uitmaken, doch men had aan de voornoemde pretense curators toegestaan zijn boeken enz. te verkoopen, niettegenstaande comparant's verzoek d.d. 19 Mei 1693 aan het gerecht, om dien verkoop te verbieden, met aanbieding, dat zijn bewuste bezittingen door een erfhuismeester zouden worden geschat en hij de waarde dadelijk in geld zou storten. Het gerecht had dit verzoek afgewezen en hem daardoor justitie geweigerd. $^{3}/_{13}$ Nov. 1693 protesteerde Mr. J. v. D., oud-raad, enz., vóór het gerecht van Vianen tegen de verkooping van eenige zijner goederen, welke de Abt van St. Bernarts en kapitein Johan Bronckhorst c.s. zich voorgenomen hadden 28 Oct. 1693 door hunne pretense curateurs te doen volgens de geaffigeerde billetten. Zij waren echter geen wettelijke

a) Het »bovenste gebruik« van het bolwerk »De Morgenstar« was 6 Mei 1566 door de stad Utrecht verpacht aan Jan Jacobsz. van Leemput en aldus in de familie van Dam gekomen. Zie Navorscher 1911, blz. 415/6.

b) Zie voor dit huis nog het slotartikel. Uit een procuratie, 24 Aug. 1696 door mr. J. v. D. vóór het gerecht van Vianen gepasseerd (gerechtelijk archief No. 88), blijkt, dat hij in 1690 een huisje en erfje gekocht had onder Westbroek, ten erfpacht behoorende aan het Huis te Zuilen.

c) Zie blz. 224.

d) Of: huisje? Zie het slotartikel.

e) Zie het slotartikel.

f) Dat was v. D.'s vader.

crediteuren en curateurs, doch waren hun processen alleen begonnen om comparant door hun vuile complotteriën van 3 kanten zwaarlijk te vexeeren, en den boedel van comparant en van de dames de Merode 't eenenmale te verwerren en ten prooi te stellen om comparant een groote som geld af te persen. 20 Sept. 1692 waren van het gerecht van Utrecht curateurs over comparant's boedel verkregen, die incompetente rechters waren geweest sedert comparant's vertrek uit de provincie Utrecht op 15 Aug. 1692 volgens zijn openbare verklaring van 8 Aug. t.v., voor notaris en getuigen binnen Utrecht gedaan, van zijn huis te Utrecht verhuurd, zijn huishouden opgebroken te hebben en buiten de Provincie te zullen gaan wonen. [40a] *a*)

De heer van den Oldenpol *b*), voor wien v. D. als zaakgelastigde opgetreden was in den boedel der genoemde dames, had bij acte d.d. 11 Nov. 1692 voor notaris Nobeling *c*) protest aangeteekend »tegen alle de vuille procedueren, cicanes en injurieuse handelingen« van Bronckhorst cum sociis en daarentegen alles goedgekeurd, wat v. D. als gevolmachtigde in dien boedel had gedaan. Om al deze redenen achtte comparant zich voor zichzelf en qualitate qua »genootdrukt om door dit protest haer recht, »gerechtigheyt en eer te conserveren en te verclaren, dat 't »voorn. Ed. Gerechte van Uytrecht van den beginne deser pro»cedueren af, haer met ter daet hebben gedragen en getoont te »wesen 't eenenmael gepassioneert en partijdigh, en dien volgende »onbequaem en inhabiel om rechters te hebben mogen wesen in of »wegens de voornoemde zaeken en boedels, en haer als rechters niet »meer te zullen of kunnen erkennen«, doch »haere appuntamenten »te houden voor onwettelyk, nul en van geender weerden, en »dat den comparant ter contrarie zijn proces van injurie en van »alle kosten, schade ende interesse, in Oct. 1692 voor den Ed. »Gerechte deser stadt Vianen, tegens de voornoemde heer Abt en »Bronkhorst aangevangen, zal vervolgen en sententie verwachten, »alsmede 't recht op de obligatiën, etc., aldaer door den compa»rant gearresteert, te zullen behouden.« *d*) Tenslotte gaf v. D.

a) Vergelijk blz. 232.

b) Erfgenaam van de tweede helft der nalatenschap van de dames de Merode. Zie blz. 229.

c) Van dezen notaris is niets bewaard. Hij wordt ook niet in de lijst van notarissen genoemd. Toch vond ik hem als notaris vermeld in de acten van notaris d' Oirschot van den Brouck te Vianen.

d) Uit v. D.'s Intendit blijkt, dat de waarde dier obligatiën sedert Maart 1692, toen hem de verkoop belet was, met $^1/_4$ gedaald was, omdat de tegenpartij die obligatiën begin Mei 1695 door haar bedienden in een publieke courant verdacht had doen maken.

in zijn protest van 17 Juni 1693 nog te kennen, hoe hij in het uiterste geval Z.M. van Groot-Brittannië als Erfstadhouder van Utrecht vragen zou, dat wegens de weigering van justitie en verdere grove mishandelingen van dien, »wiens gelycke sedert »de tirannie van Duc d' Alba in de voorsz. Provincie noyt is »gesien, andere rechters mochten gesteld worden of de Heeren van den Hove Provinciael geautoriseerd om zijn zaak voor hen te evoceren.«

Daar het gerecht van Utrecht en later ook het hof v. D. volgens zijn gevoelen recht bleven weigeren, daagde deze daarop zijn tegenpartij vóór het gerecht van Vianen om te beslissen over de bewuste obligatiën en goederen, welke te Vianen berustten. Toen de Abt later door onpartijdige rechtsgeleerden onderricht was, dat zijn voornaamste eisch, voor het Hof tegen v. D. gedaan, »ongefundeert en vexatoir«, ook het verzoek om curators over zijn boedel te doen stellen onwettig en beleedigend was, had hij afgezien van alle verdere proceduren en, niet willende profiteeren van alle onwettigheden, daarop v. D. over de 8 duizend gulden schadeloosstelling uitgekeerd. Dit blijkt ook uit de notariëele acte en cessie, den 6/16 Maart 1695 vóór notaris Tixerandet te Amsterdam gepasseerd. [39]) Toen verscheen vóór genoemden notaris, behalve Mr. J. v. D., ook Joseph van Eyck, J. U. D. als gevolmachtigde van den HoogE. Geb. Hr. Antonio Sporaga, Heer van Peurs, Hinuxum, St. Martins Polder, Westmaes, Soursola en Abt van St. Barnarts. *a*) Hij verklaarde door genoemden Hr. v. D. ten volle betaald te zijn van het kapitaal en van alle verschenen interesten en de kosten, vervat in de sententie van het gerecht der stad Utrecht dd. 31 Juli 1690 en confirmatoor van dat Hof van 20 Dec. 1691, uitgewezen tot voordeel van den voorn. Hr. Abt en tot nadeel van de jufferen Agnes en Maria van Merode. De Abt had echter slechts een deel van het hem toekomende ontvangen, hetwelk hem was voldaan uit de gelden, die genoemde dames destijds tot dat doel bij v. D. hadden gedeponeerd. Het overige (zooals boven bleek, meer dan f 8000) schonk de Abt aan v. D. als zijn aandeel in »de actie van injurie, spolie, costen, schaaden ende interessen«, door v. D. voor het gerecht van Vianen o.a. tegen genoemden Abt ingesteld. Hij verklaarde uitdrukkelijk, voldaan te zijn

a) De acte heeft door brand geleden; de namen zijn nauwelijks leesbaar.

van al, wat hij uit den boedel de Merode te vorderen had, voor zoover v. D. de obligatiën enz. uit dien boedel nog onder zich had, terwijl hij aan v. D. alle documenten, schriften en papieren, daartoe dienende, zou afdragen, alsook alle processtukken. De Abt zag voorts af van alle appointementen van cautie, van gijzeling, van curateele of curators, niets uitgezonderd, voor zoover zijn aandeel daarin raakte, ten opzichte van v. D.'s persoon en goederen, en ook van alle verdere actiën en rechten op v. D. Deze verklaarde af te zien van alle actiën enz., welke hij nog op den Abt had, »sonder nochthans daarmede prejuditie te doen aan de proceduren, door hem tegen de andere geïnteresseerden in de voorsz. saake gevoerd, die in volle kracht zouden blijven«. Men ziet hieruit, dat de Abt zijn ongelijk erkende en met v. D. tot een volledige verzoening kwam; hetgeen in deze duistere zaak te denken geeft.

Volgens v. D.'s gedrukt Intendit moesten de overige gedaagden tot veel grootere sommen veroordeeld worden, omdat zij meer injurie, spolie, enz. gedaan hadden dan de Abt, vooral ook, omdat aangenomen kon worden, dat zij eischer's antwoord van 10 April 1692 met 7 documenten hadden doen verdonkeren, *a)* enz. enz. Daar de Abt afgezien had van zijn actie, oordeelde v. D. zich de eenige crediteur in den boedel der dames voor een bedrag van over de f 14.000, welke hij moest hebben vóór de legatarissen en gedaagden iets mochten eischen, waarna eischer nog eenige duizenden zou te kort komen. v. D. had tweemaal in 1692, éénmaal in '93 en nu (1695) ten vierden male getracht de gedaagden in rechten te betrekken. Hij eischte nu van het gerecht van Vianen 1e. de verklaring, dat de gedaagden geen recht hadden op de obligatiën en verdere goederen, die door de juffrouwen de Merode tot betaling van den voornoemden Abt aangewezen en later te dien einde aan eischer overgegeven waren; 2e. de verklaring, dat gedaagden den eischer ten hoogste hadden beleedigd; 3e. hen te veroordeelen al hun procedures, en speciaal die van 20 Sept. 1692 weer in te trekken, hem ook terug te geven alle meubels, boeken, antiquiteiten, eigendomsbrieven, plechten enz., die toen uit zijn huis waren weggevoerd; 4e. dat de gedaagden een eed zouden moeten doen, hoe zij niets meer van eischer

a) Zie blz. 230.

onder zich hadden en 5e. dat zij hem f 20.000 zouden moeten betalen voor »alle voornoemde publieke schandalen, hooge injuriën, groote hartseer, verdriet en quellingen over de drie jaren gedurende van dagh tot dagh«. Uit een m. s. onderschrift onder het genoemde Intendit blijkt, dat de stadsbode van Vianen gezonden was naar den HoogEd. Geb. Heer Capiteyn Johan van Bronchorst, commandeur van het fort St. Anna, »opdat zijn HoogE. geen ignorantie zoude kunnen pretendeeren«.

AANTEEKENINGEN.

[39]) Komen ook voor in de bibliotheek oud-archief stad Utrecht; onderscheidenlijk nos. 2126 en 2127 (pamfletten). [39] *a*) Gerechtelijk archief Vianen. Stadsrolle, F. L. 56 t/m 55. De jaren 1689 t/m 1702 ontbreken. [40]) Catalogus archief stad Utrecht. II. No. 2133. [40] *a*) Archief Kamer van justitie vun Vianen. No. 88. Register van procuratiën. [41]) Gerechtelijk archief Utrecht. No. 3007. Stukken betreffendede procedure voor schepenencommissarissen naar aanleiding van het verzoek van decuratoren over den boedel van mr. Jacob van Dam, enz.

(Slot volgt.)

Inlichting omtrent het **geslacht DIAMANT** (zie jrg. 1920, afl. 6:

Tal van genealogische gegevens, waaronder ook 't huwelijk du Sart—Janneken in Ad. von den Velden, Registres de l' église reformée Neerlandaise de Frankenthal (uitgave van de Société d' histoire du protestantisme Belge). Een andere Diamant, die Antwerpen en Frankenthal verbindt, zie Nieuw Nederl. Biografisch Woorden boek in voce Diamantius (Isaäc).

H. V. SCH.

Vraag.

Reeds vóór den tijd der Belgische omwenteling werd onze kroonprinses Anna Paulowna beroofd van een parelsnoer, hetgeen tot zonderlinge praatjes aanleiding gaf. Deswege werd eene rechtsvervolging ingesteld tegen een Italiaan (kan hij ook Pozzo di Barges geheeten hebben?) Ik heb in mijn jeugd wel eens toespellingen op deze zaak vernomen, maar mijn herinnering ten deze is zeer vaag. Is de historie ook ergens geboekstaafd!

C. W. B.

GESCHIEDENIS.

ERIK XIV

door

K. F. H. DE KROON.

Quos vult Jupiter perdere, dementat prius.....

Gustaaf Eriksson Wasa, naar de schoof in zijn wapen, is voor Zweden, wat Willem van Oranje voor ons is: de grondlegger van 's lands onafhankelijkheid. Reeds als jongeling had hij zich als een hartstochtelijk vijand der Denen doen kennen; onder Sten Sture, in den slag bij Brännkyrka droeg hij de Zweedsche banier. In 1518 werd hij als gijzelaar naar Denemarken gezonden, wist echter te ontsnappen en vluchtte naar Lübeck, waar men den tegenstander van Christiaan II gaarne de gelegenheid verschafte naar Zweden terug te keeren. Hij landde bij Kalmar (31 Mei 1520) en na het Stockholmer bloedbad (8 Nov. 1520), dat hem persoonlijk in zijn dierbaarste gevoelens trof, stond zijn besluit vast: Zweden moest bevrijd worden. De Dalekarliërs vielen hem spoedig bij; de guerilla tegen de overheerschers werd begonnen. Nadat in Febr. 1521 Falun was veroverd, vermeerderde het aantal zijner aanhangers snel, al spoedig behaalde hij twee overwinningen op de Denen en kort daarop sloeg hij het beleg voor Stockholm, het bolwerk der Deensche heerschappij. Door Lübeck krachtig ondersteund, wist Gustaaf Wasa den tegenstand der Denen te breken; in 1523 viel Stockholm en ongeveer een maand later capituleerde Kalmar, de laatste stad, die nog in Deensche handen was: Zweden was vrij! Gustaaf Wasa, door de rijksvergadering te Wadstena reeds als rijksbestuurder aangesteld (24 Aug. 1521), werd 6 Juni 1523 door den rijksdag te Strengnâs als Gustaaf I tot koning van Zweden verkozen.

Gustaaf Wasa vond in Zweden een koningsmacht, waarvan de grondslagen nog moesten worden gelegd. Het is hem gelukt een koninklijke heerschappij te grondvesten en de kroon erfelijk te maken in zijn geslacht. Maar dat alles is niet zonder strijd gegaan; herhaaldelijk braken in de eerste jaren gevaarlijke op-

standen uit, die vaak ten doel hadden het geslacht »Sture« op den troon te verheffen. Gustaaf wist dat alles echter te boven te komen. Zijn taak was uitermate zwaar; hij vond bij zijn troonsbeklimming het rijk in staat van volslagen uitputting. Het land lag verwoest, de steden waren ontvolkt, de handel kwijnde, de nijverheid beteekende niets, de bergbouw was verwaarloosd. De inkomsten der kroon waren verdwenen, de belastingen brachten niets op. In dezen nood werd een redmiddel gevonden: de geestelijkheid was rijk; zij bezat tweederde van den grond; zij had bovendien steeds de Denen gesteund. Daarbij kwam, dat ook in Zweden de Hervorming was doorgedrongen. Gustaaf begunstigde deze zeer; hij zag in de nieuwe leer, welke onderwerping predikte aan het vorstelijk gezag, een krachtige bondgenoote voor zijn plannen. Welhaast begon de godsdienstige omkeering op groote schaal en kon de koning zijn voornemen uitvoeren: de hervorming der kerk naar Luthersch model en de intrekking der kerkelijke goederen ten behoeve van de kroon.

De regeering van Gustaaf Wasa was een weldaad voor Zweden, geschokt als het was door jarenlange oorlogen en partijtwisten. Hij trachtte Zweden te ontwikkelen en legde daardoor den grondslag tot zijn latere macht; handel, nijverheid, mijnbouw, visscherij, landbouw, niets ontging zijn aandacht. Persoonlijk bemoeide hij zich overal mede; van hem zijn een aantal brieven, ordonnantiën, enz. over, als geen vorst ooit zelf heeft opgesteld en dat alles bevat een schat van raadgevingen en nuttige wenken aan handelslui, boeren, reeders, enz. Vreemde technici, bouwmeesters, metselaars, zelfs mijnwerkers en ijzergieters riep hij in het land. De handel werd aangemoedigd door het sluiten van handelsverdragen met Engeland, Frankrijk, Denemarken en Rusland. Gustaaf had de zelfvoldoening, dat aan het eind van zijn regeering Zweden met reuzenschreden was vooruitgegaan. Zijn verhouding tot Denemarken onder Frederik I en Christiaan III was goed; minder die tot Rusland, dat bij zijn pogingen vasten voet te krijgen aan de Oostzee noodzakelijk met Zweden in strijd moest raken. Zoo brak dan ook nog tijdens Gustaaf Wasa's leven de eerste oorlog om Finland en Lijfland uit, 'n preludium tot de latere oorlogen.

In het voorjaar van 1560 voelde Gustaaf Wasa zijn einde nade-

ren; hij maakte zijn testament en riep den rijksdag bijeen, waarop hij de regeering overdroeg aan zijn zoon Erik; echter met dien verstande, dat de jongere broeders als hertogen naast hem zouden regeeren: Johan over Finland, Magnus over Gothland en Karel over Södermanland.

Na deze beschikkingen heeft de grijze vorst nog eenigen tijd geleefd, doch den 29sten September scheidde hij, 64 jaar oud, uit dit aardsche leven.

Erik XIV was koning van Zweden.

* * *

Erik XIV is een merkwaardige en romantische figuur; op hem is de stempel der renaissance gedrukt. Geboren 15 December 1533 uit het huwelijk van Gustaaf Wasa met Katharina van Saksen—Lauenburg († 1535), had hij een zeer zorgvuldige opvoeding genoten. Erik was 27 jaar, toen hij de regeering aanvaardde. Hij was, ofschoon niet zoo groot als zijn vader, een man van een flinke gestalte met een vriendelijk gelaat. Scherp in zijn oordeel en niet van redenaarstalent verstoken, bezat hij echter een zeer slechte eigenschap: hij deinsde voor geen misdaad terug om zijn doel te bereiken. Wij mogen hem daarover evenwel niet te hard vallen; ook in dat opzicht was hij een echt kind van zijn tijd.

De Fransche gezant Dançay schildert ons koning Erik XIV, dien hij persoonlijk kende, als een wakker vorst, merkwaardig begaafd en uitstekend onderlegd in alle wetenschappen. Buiten zijn moedertaal, sprak hij voortreffelijk Duitsch, Fransch en Latijn, dat vooral het geliefde middel was, om zijn gedachten uit te drukken. Uitstekend op de hoogte met de geschiedenis, was hij bovendien een goed mathematicus en een fijn-voelend musicus. Aangenaam causeur als hij was, deed hij zijn toehoorders verwonderd staan over de gemakkelijkheid en helderheid, waarmede hij de gewichtigste vraagstukken op staatkundig en godsdienstig gebied wist te behandelen. Rijzig van gestalte, omlijstte het kortgeknipte haar en de goed verzorgde baard een edel gelaat, waaruit twee eenigszins melankolieke oogen u tegenblikten. Zijn bibliotheek schenkt ons een kijkje in Eriks wetenschappelijken aanleg; men vindt er werken in 't bijzonder over theologie, historie, schoone kunsten, geneeskunde, rechtswetenschappen en astrologie; de voornaamste klassieke historici hadden er een plaats gevonden naast Aristoteles, Plato, Cicero, Luther, Melanchton en Calvijn.

Daarbij dichter en schilder was Erik XIV in het hooge Noorden een niet onwaardige vertegenwoordiger van een schitterend vorst uit den renaissance-tijd. Hij zou een beroemd vorst in den goeden zin geworden zijn, wanneer hij kloeke, trouwe en eerlijke raadgevers naast zich had gehad.

Aan de intellectueele begaafdheden paarden zich de aesthetische; de rijke inrichting van het slot te Kalmar, de schilderachtige gobelins, de smaakvolle meubileering, de artistieke wandversieringen en bas-reliefs en de schoone harmonie in kleurschakeering en teekening der tapijten overtreffen de hoogste verbeelding en leggen sprekende getuigenis af van Erik's kunstzin en artistieken aanleg.

Erik XIV was de lievelingszoon van Gustaaf Wasa. Dat op deze genegenheid tegen het einde zijns levens een donkere schaduw werd geworpen, was niet de schuld van den grijzen vader. Nochtans heeft het lang geduurd, eer Gustaaf I zijn zoon liet blijken, hoe diep het hem griefde, dat Erik niet was, zooals de vader gaarne wenschte, [1]) En toch, het kon niet anders: Erik vereenigde in zich de wonderlijke luimen zijner moeder met het opvliegende en driftige karakter zijns vaders. Vol zorg en kommer had koning Gustaaf het vaak moeten ondervinden, hoe alle door een zorgvuldige opvoeding opgekweekte natuurlijke gaven door Erik's slechte eigenschappen overvleugeld werden, doch immer had de vader gehoopt. dat in den strijd tusschen zon en nevelen, de eerste het winnen zou van de laatste.

Om Erik tevreden te stellen, beleende de vader hem in 1557 met Kalmar, 't slot Kronoberg en Öland. Dat de jonge kroonprins hier in zijn eigen naam den eed van trouw van den adel ontving en dus handelde, alsof hij onafhankelijk heer van Kalmar en Öland was, wekte wel eenige duistere vermoedens, doch in de brieven door Gustaaf I in dezen tijd tot Erik gericht, bemerkt men nog geen spoor van mindere genegenheid; integendeel schenkt Gustaaf hem nog zijn volle vertrouwen. Nieuwe voorvallen zouden echter Gustaafs wrevel en ontevredenheid vermeerderen.

In 1559 huwde zijn oudste dochter Katharina met graaf Edzard III van Oost-Friesland. In diens gevolg bevond zich ook zijn broeder Johan. De zuster der bruid, de jonge en schoone Cecilia,

---

[1]) „En stark sinnlighet förenade sig med hjärtlöshet ochöfvermod." Sveriges Historia (utgifven af E. Hildebrand) III[1] 309. E. G, Geyer. „Gesch. Schwedens". II 134.

begeleidde het jonggehuwde paar naar Wadstena. Daar ontdekte Erik, dat graaf Johan een amourette aangeknoopt had met prinses Cecilia. Hierover vertoornd, liet hij den graaf 's nachts gevangen nemen en kort daarop een penning slaan, waarop aan de eene zijde de beeltenis van Cecilia zich bevond en aan de andere de kuische Suzanna. Gustaaf I was over dit optreden van Erik alles behalve gesticht, wijl hierdoor de goede naam van Cecilia door het gansche land in opspraak was gebracht. [1]) Toen hij dit Erik onder de oogen bracht, schreef deze hem op hooghartigen toon, dat, waar de vader in gebreken bleef, hij zich verplicht achtte voor de eer zijner zuster te waken. Zoo botsten beide karakters vaak tegen elkander op. Bleef de grijze koning daarbij steeds de liefhebbende vader vol teedere genegenheid voor zijn oudsten zoon, Erik gedroeg zich daarentegen onafhankelijker en driester dan ooit. Ook de tijdingen uit Kalmar over de levenswijze van Erik en de personen, waarmede hij zich omringde, wekten bij den ouden vorst groote ergernis. Dit ging zelfs zoover, dat Gustaaf I er ernstig over gedacht schijnt te hebben Erik van de troonsopvolging uit te sluiten en hem in de gevangenis te werpen. De voorspraak van Johan zou dit echter afgewend hebben. [2])

Erik hield te Kalmar een wilde en woeste hofhouding. Bij de spelen, die er vaak werden gegeven, waren uitgestoken oogen en afgeslagen armen en beenen iets heel gewoons; de jonge vorst vond het ongemeen vroolijk, als 't er zoo spaansch toeging. In zijn omgeving zag men reeds Göran Persson, die ook later zijn voornaamste raadgever en hoofd der kanselarij worden zou. Overigens leefde Erik hoofdzakelijk met Franschen, onder wie Denis Burrey (Burreus) en Charles de Mornay de voornaamste waren. Burrey, een ijverig Calvinist, sloeg Erik voor in Engeland naar de hand van Koningin Elisabeth te dingen, een voorslag, welke deze met zijn gewone onstuimigheid aangreep en uitvoerde. Gustaaf I wilde van dit plan niets hooren, doch, dank zij Johan, die, opvallend genoeg, bij den onwilligen vader Eriks vlijtigste pleitbezorger was, legde de grijze vorst er zich bij neer. Johan stelde zich zelf aan het hoofd van een rijk gezantschap, dat tot dit doel

---

[1]) Cecilia huwde in 1564 met Christoffel van Baden; later werd zij katholiek. E. G. Geyer II. 135. n. 4.
Sveriges Historia III. 243.

[2]) Geyer II. 137.

naar Engeland gezonden werd.[1]) Bij zijn terugkeer raadde hij zijn broeder aan zelf naar Engeland te gaan om bij de aangebedene persoonlijk zijn opwachting te gaan maken. Inderdaad besloot Erik daartoe en ontwierp voor de reis de meest romantische plannen.

De ijver van Johan was niet zonder bij-oogmerken; de eene dienst was de andere waard. Beide broeders waren in dezen tijd dan ook schijnbaar in de beste verstandhouding en werkzaam tot een ander doel: aan Johan een stuk van Lijfland te bezorgen.[2]) In deze kwestie stonden beide broeders vereenigd tegenover den vader[3]); na diens dood zou diezelfde zaak de bitterste vijandschap tusschen hen doen ontbranden.

Erik was zoo ingenomen met de berichten, die Johan uit Londen had meegebracht, dat hij vast besloten was zelf zijn liefde aan Elisabeth's voeten neder te gaan leggen, ofschoon de Engelsche koningin met meer dan gewoonlijke openhartigheid den ouden koning in een brief had verzocht Erik zijn voornemen te ontraden.[4]) Deze nam dit echter op als scherts en op den rijksdag te Stockholm van 25 en 26 Juni 1560 — nadat Gustaaf I de regeering over Zweden aan Erik XIV had overgedragen, hield deze een toespraak tot de stenden, waarin hij de noodzakelijkheid aantoonde, dat hij zelf naar Engeland vertrok; Johan zou tijdens zijn afwezigheid als »gubernator« het rijk besturen.[5]) Den 14den Augustus begaf Erik zich naar Elfsborg, waar de vloot gereed lag, welke hem naar Engeland zou voeren.[6]) Nog vóór alles tot de reis gereed was, ontving hij echter het doodsbericht

---

[1]) „Hösten 1559 afreste hertig Johan sjelf som sändebud till England. Han understödde Eriks planer. mot att denne främjade hans egna syften i Livland."
Sveriges Historia (Sveriges Nydaningstid af O. Alin) III. 243—244.
„This yeare John, Duke of Finland, was sent into England bij the King to deale for a mariage betweene the Queene and Ericus." J. Hayward. „Annals of the first four years of the reign of Queen Elisabeth." 37.

[2]) E. G. Geyer. II. 139—140.

[3]) „Erik lofvade Johan understöd i hans livfändska planer; Johan lofvade att främja Eriks engelska giftermäl."
Sveriges Historia (E. Hildebrand) III. 312.
A. von Richter. „Gesch. der deutsch. Ostseeprovinzen. I². 341.

[4]) Brief van Gustaaf I aan Erik van 20 Febr. 1560.

[5]) Geyer. II. 143—145.
Sveriges Historia (O. Alin) III. 246; 247.

[6]) „Aber heimlich hatte er andre Praxis im Sinne, was er meisterlich zu verbergen gewusst. Seine nächste Absicht scheint nämlich gewesen zu scin eine bedeutende Mannschaft um sich zu sammlen." Geyer. II. 150.

zijns vaders, zoodat hij verplicht was van zijn onderneming voorloopig af te zien; den 30sten Nov. keerde hij naar Stockholm terug en den 21sten Dec. liet hij het lijk zijns vaders naar de Domkerk te Upsala overbrengen. [1])

Den 13den April 1561 werd door Erik XIV de rijksdag bijeengeroepen te Arboga. De oproeping noemt vrijgeborenen en belastingvrijen, geestelijken, burgers en boeren. De oud-adellijke geslachten waren vrijgeborenen; de belastingvrijen (Frälsemän) zij, die door hun verdiensten adellijke vrijheid hadden verworven (de z.g.n. ruiterdienst was wettelijk een voorwaarde voor vrijdom van belasting). Zij vormden den eersten stand; daarnaast werden beroepen de ordinarii (bisschoppen), verder 2 geestelijken en 2 boeren uit ieder district en 4 burgers uit iedere stad.

Erik wenschte zijn verhouding tot zijn broeders, de hertogen — welke verhouding door Gustaaf I niet juist was omschreven — nader te bepalen en vast te stellen. Zelf diende de koning een voorstel in, dat de macht der hertogen zeer beperkte, welk voorstel door den rijksdag werd aangenomen. [2]) Deze was den koning goedgunstig gezind; zelfs de hooge adel — Svante Sture, Per Brahe, Sten Erikson Lejonhufvud e.m.a. — stond aan zijn zijde bij de onderhandelingen met de hertogen. Het gevolg was, dat deze zich de voorgestelde bepalingen moesten laten welgevallen.

Over 't algemeen poogde Erik XIV in het begin zijner regeering den adel aan zich te verbinden. Reeds op den rijksdag te Arboga had hij zijn voornemen te kennen gegeven bij gelegenheid zijner kroning eenige erfelijke waardigheden in te stellen, welke een noodzakelijk deel der samenleving waren in een erfelijk koninkrijk en daarvan een integreerend bestanddeel uitmaken: die van graaf en van vrijheer (baron) — iets tot nu toe in Zweden onbekend. En inderdaad, bij zijn kroning — 29 Juni 1561 te Upsala — welke met een ongekende pracht werd gevierd, benoemde hij — nadat de hertogen hem den eed van trouw hadden afgelegd —

---

[1]) Sveriges Historia. (E. Hildebrand) III[1]. 324—328.

[2]) Het was drieledig: over het krijgsvolk der hertogen;
over hun verhouding tot het buitenland;
over hun rechten in de hertogdommen zelf.
Sveriges Historia III 251, 252 (zie hierachter).
V. Mollerup in »Danmarks Riges Historie« III[2] 161 ziet hierin voornamelijk een optreden tegen Johan, als hertog van Finland.
Ook werd op dezen rijksdag de rechtspraak nader geregeld.

verschillende edelen tot graven en vrijheeren. Als vanzelf moest daardoor de afstand tusschen de hertogen en den adel kleiner worden. Zoo schiep hij graafschappen en baronieën, erfelijk van vader op oudsten zoon, bestaande in beleeningen met gansche districten, kerkspelen en goederen, met eigen rechtspraak en het recht belastingen te innen en uit te schrijven. In den gravenstand werden verheven 's konings beste vrienden: Svante Sture, Per Brahe en Gustaf Johansson Roos; terwijl negen andere heeren de titel van baron werd toegekend; het waren: Gustaf Olofsson, en diens zoon Erik Gustafsson Stenbock, Sten Eriksson Lejonhufvud, Birger Nilsson, Gabriel Kristersson Oxenstjerna, Lars Fleming, Karl Holgersson en diens broeder Göran Holgersson en Klas Kristersson Horn. [1]) Bij deze gelegenheid deed Erik XIV ook de eerste poging een hooggerechtshof op te richten; het zou bestaan uit 12 leden, waarvan de adel de minderheid vormde. Een deel der leden zou steeds te Stockholm zitting hebben; in bijzondere gevallen evenwel kon het aantal leden worden vermeerderd met edellieden, militairen, geestelijken en burgers. Alle drie jaren zou het gerecht op vaste tijden het land afreizen en zitting houden in Upsala, Strengnäs, Westeräs, Orebrö en Wadstena.

Na afloop der kroningsplechtigheid begaf de koning zich naar Stockholm, waar hij 12 Juli zijn plechtigen intocht deed. Vol hooge verwachtingen had de hoofdstad zich in feestdos gestoken. Aan den ingang, waarlangs de vorst zou binnentrekken, was een eerepoort opgericht, waarop aan de eene zijde het beeld van Gustaaf Wasa, aan de andere dat van Erik stond met het opschrift: »Magnos magna decent.«

Erik XIV begon zijn regeering onder de beste vooruitzichten. Om het volk te bevrijden van den overlast van reizenden [2]) werd bevolen, dat op onderscheidene plaatsen langs de heerwegen gebouwen moesten worden opgericht (taveernen), waarvan reizende edellieden met hun gevolg gebruik konden maken. Overvloedige vastendagen en verscheidene nog in de kerk overgebleven Katholieke ceremoniën werden afgeschaft en de koning

[1]) Sveriges Historia III 254, 255.
Geyer II 156.

[2]) Z.g.n. frohndiensten; stalling van paarden, huisvesting en onderhoud van het reizend gezelschap etc.

liet bekend maken, dat zijn rijk een vrijstaat zou zijn voor alle vervolgde protestanten en van hen, die om des geloofs wille hun land moesten verlaten. Velen maakten hiervan gebruik, vooral Franschen. De Calvinisten hoopten en verwachtten veel van de bekende neiging van den Zweedschen monarch voor hun leer en bij de tijding, dat hij de hand van koningin Elisabeth poogde te verwerven, juichte Calvijn in verschillende brieven dit plan toe als een boodschap des hemels. [1])

Spoedig echter zou Erik bij zijn huwelijksplannen zijn duisteren geestestoestand openbaren. Zijn soms toomelooze ruwheid, zijn ongestadigheid en drift, zijn oogenblikkelijke opwellingen en hartstochtelijkheid hadden reeds den vader bekommering en zorg gebaard; ze traden schel aan 't licht bij zijn vele huwelijksplannen. Dat in die tijden een huwelijksaanzoek van een vorst op de eerste plaats veelal machtige politieke verbindingen ten grondslag lagen, spreekt van zelf, maar zonder twijfel toonde Erik zich ook hierin een virtuoos, die de knapste overtreffen zou. Reeds als hertog had hij het oog geslagen op 'n drietal prinsessen van Europa. Den 29sten Juli 1561 schreef hij zijn gezant te Londen, den rijkskanselier Nils Gyllenstjerna, dat hij van plan was zich naar Engeland te begeven. Niet lang daarna zond hij 18 prachtige paarden en verscheidene kisten ongemunt goud en zilver als geschenk aan Elisabeth [2]), en in September bracht het bericht, dat Erik XIV zich op reis begeven had, het geheele Engelsche hof in de grootste verlegenheid. [3]) Werkelijk had de Zweedsche koning zich met zijn beide broeders Magnus en Karel en een schitterend gevolg te Elfsborg ingescheept, doch de elementen dwongen hem terug te keeren. [4]) Nu besloot hij over land, over Denemarken, Duitschland en de Nederlanden naar Engeland te gaan. Zijn gevolmachtigden kregen last voor geleide en onderpand voor een veilige reis te zorgen en de adel des lands moest zich in Jönköping vereenigen om den koning

---

[1]) Geyer II 159.

[2]) »At the same time he sent to E. eighteen piebald horses, and several chests of bullion, with an intimation that he would quickly follow in person to lay his heart at hor feet«. John Lingard. The history of England VI 32. 33. D. Hume. The history of E. V 82.

[3]) »The whole court was thrown into confusion in Sept. 1561, by the intelligence that he was actually on his voyage. The instructions issued in consequence are amusing.« J. Lingard. VI 33 n. 2.

[4]) Sveriges Historia (E. Hildebrand) III[2] 12.

tot de grenzen zijns rijks uitgeleide te doen. Doch ook dit grootsche plan zou schipbreuk lijden; de verwikkelingen met Lijfland, Polen en Denemarken noopten Erik XIV in Zweden te blijven. Terzelfder tijd vroeg hij den rijksraad evenwel, of het niet dienstig was in deze meerdere pijlen op zijn boog te nemen en zoo zond hij een vertrouwde naar Schotland om te gaan zien of koningin Maria werkelijk zoo schoon was, als algemeen beweerd werd, en na hieromtrent gunstige berichten ontvangen te hebben, werd Per Brahe naar Schotland afgevaardigd om bij koningin Maria zijn huwelijksaanzoek voor te dragen. [1]) Intusschen werden de pogingen aan het Engelsche hof geenszins gestaakt, hoewel de berichten verre van aanmoedigend waren voor den Zweedschen koning, wat hij weet aan den invloed van Robert Dudley. Hij gaf Gyllenstjerna dan ook heimelijk last »den lieveling« van de koningin uit den weg te ruimen, al moest 't hem 10.000 thaler kosten. [2])

Doch 't was niet alleen aan gene zijde der Noordzee, dat de Zweedsche monarch zijn geluk zocht. In diezelfde jaren bood hij zijn hand aan prinses Renata van Lotharingen aan, een kleindochter van wijlen Christiaan II van Denemarken en de erfgename zijner aanspraken op de drie Noordsche rijken. [3]) Deze onderhandelingen werden evenwel afgebroken, wijl het vierde aanzoek, dat Erik de wereld had ingezonden, kans van slagen scheen te hebben. In Febr. 1563 had hij ook een gezantschap naar landgraaf Philips van Hessen gezonden, om aanzoek te doen om de hand zijner dochter Christina en ditmaal scheen het succes niet te zullen uitblijven. [4]) De landgraaf gaf niet alleen toestemming tot dit huwelijk, doch zond ook het portret zijner dochter naar Stockholm. De bruid zou in den zomer van 1563 naar Rostock reizen, waar een Zweedsche vloot onder Jacob Bagge haar zou afhalen. In dien tusschentijd kwamen Philips van Hessen de

[1]) »Men innan den engelska underhandlingen var definitivt afbruten, kände sig Erik för om ett giftermäl med Elisabets ryktbara rival, Maria Stuart i Skotland.«
Sveriges Historia (E. Hildebrand) III² 68.

[2]) Brief aan N. G. van 28 en 29 Mrt 1562. Reeds in 1561 had Erik XIV aan N. G. het bevel gezonden Robert Dudley tot een duel uit te dagen. Geyer II 160.
Sveriges Historia III² 68.

[3]) Zie over haar: IJssel de Schepper. »De lotgevallen van Christiaan II« pag. 306–308.

[4]) De vriendschapsbetrekkingen tusschen Zweden en Hessen dateerden reeds van 1553. 5 Jan. 1561 verzocht Erik XIV den landgraaf zijn kroning te Upsala bij te wonen, doch Philips bedankte om gezondheidsredenen.
Chr. v. Rommel. »Gesch. von Hessen« IV 330.

andere huwelijksplannen van Erik XIV ter oore, zoodat zeer begrijpelijk zijn wantrouwen opgewekt werd. Hierom besloot Philips de Grootmoedige het vertrek zijner dochter uit te stellen tot de lente van 1564; dit wantrouwen werd nog vermeerderd door een schrijven van Erik XIV, waarin hij Philips het voorstel deed om Christina de reis naar Zweden over Reval te laten maken. Ongeveer terzelfder tijd viel Erik's brief aan koningin Elisabeth in handen van Frederik II van Denemarken [1]) (1559—1588) en deze zond een afschrift daarvan aan landgraaf Philips en het origineel aan keurvorst August van Saksen. Het gevolg van deze historie was, dat de vertoornde landgraaf het Zweedsche gezantschap bevel gaf Hessen te verlaten; hij gaf daarenboven Erik's gezantschap een schrijven mede, waarin hij den Zweedschen koning meedeelde, dat alle vroegere toezeggingen en verbintenissen als niet-gedaan werden beschouwd en hij Erik XIV tevens gelukwenschte met zijn voorgenomen huwelijk met Elisabeth. [2])

Daarmede eindigde deze huwelijks-comedie tot groot genoegen van den Deenschen koning, die Eriks verbinding met Duitschland met ongerustheid had gadeslagen. [3])

Niettegenstaande deze beleediging, Philips van Hessen aangedaan, zond Erik XIV aan zijn gezanten bevel in Duitschland te blijven en hem een nauwkeurige beschrijving te geven van prinses Renata. Zijn gezanten moesten er toch vooral op letten, of zij frisch van uiterlijk, schoon en welgevormd van postuur was, of zij een goed ontwikkelde buste had, of de kleur van haar gezicht natuurlijk was, etc., etc. Op de kleur van het haar zou minder worden gelet, als de rest maar voldeed. Daarbij moesten de gezanten nauwkeurige inlichtingen inwinnen omtrent haar karakter; zij moest vroolijk van aard, schoon niet spotachtig zijn en bovendien van onberispelijken levenswandel. [4])

Aan al dat romantisch gedoe van den Zweedschen monarch

---

[1]) »Am 16 Oct. 1563 sandte Erich der Königin Elisabeth einen lateinischen Liebesbrief worin er die ganze Heirathshandlung mit Christina für eine Verstellung und für die Erfindung seiner Eifersucht gegen den Grafen Leicester, in der Hoffnung sich dadurch ihr Herz zuzuwenden, erklärte.«
Chr. von Rommel. Gesch. von Hessen. IV 455. Anm. 203.
Sveriges Historia (E. Hildebrand) III² 36.

[2]) Chr. von Rommel. Gesch. von Hessen. IV 452—456.
L. von Holberg. Dänische Reichshistorie. II 457.

[3]) Geyer II 160.
Danmarks Riges Historie III² 162, 179.

[4]) Geyer II 160.

was evenwel het verlangen niet vreemd zich in den oorlog met Denemarken, die in 1563 was uitgebroken, bondgenooten te verwerven. Reeds was zijn kanselier Nils Gyllenstjerna druk bezig een verbond te sluiten met den half-idioten Johan Frederik van Saksen-Weimar en den avontuurlijken Wilhelm von Grumbach, doch het eenigste resultaat van deze pogingen was, dat de keizer op het eind van 1565 zich tegen Zweden verklaarde en de Duitsche stenden alle verbindingen met dat land verbood. Een zelfde lot was de onderhandeling beschoren, welke Erik XIV voerde met den markgraaf Hans von Küstrin, die zijn recht op Denemarken grondde als afstammeling van een zuster van Christiaan II, echtgenoote van Joachim van Brandenburg. [1]) Toen ook het Hessische huwelijk afsprong, wendde Erik zijn blikken weder naar Lotharingen, waar hij een goede gelegenheid zag zich machtige bondgenooten te verwerven.

Daar regeerde destijds hertog Karel, die, hoewel zelf een onbeduidend vorst, zich kon beroemen op machtige familiebetrekkingen. Gehuwd met een dochter van Hendrik II van Frankrijk, en zwager van Philips II van Spanje, liet hij de politieke leiding geheel over aan zijn moeder, die niet kon vergeten, dat zij een dochter van Christiaan II was. Ofschoon een poging om haar dochter Renata uit te huwelijken aan Frederik II van Denemarken was mislukt, gaf zij toch haar grootsche plannen niet op; zij hoopte daarbij op ondersteuning van Frankrijk en Spanje. [2]) Onder deze omstandigheden vond het Zweedsche gezantschap dan ook bij haar een goed onthaal. De onderhandelingen over een huwelijk tusschen Erik XIV en prinses Renata ondervonden niet de minste bezwaren en gingen gepaard met de rechtsaanspraken van de afstammelingen van Christiaan II op Denemarken. De wederzijdsche afspraken behelsden niet meer of minder dan een deeling der Deensche monarchie, waarbij Erik XIV voor zich eischte: alles ten Oosten der Sont met inbegrip van Noorwegen. [3]) Erik's uitbrekende zinsverbijstering in 1567 brak deze verbinding echter af, en Renata huwde later met den hertog van Beieren.

Reeds zag Erik XIV overal verraad en moord.

Bezat de prinses werkelijk al de bovengenoemde eigenschappen

[1]) Sveriges Historia (E. Hildebrand) III[2] 51—53.
[2]) L. von Holberg. Dänische Reichshistorie II 490—492.
[3]) Sveriges Historia III[2] 52.

en was zij genegen naar Zweden te komen, dan moesten de gezanten alle mogelijke voorzorgsmaatregelen nemen, opdat zij onderweg niet vergiftigd werd.[1]) In 1566 kwamen inderdaad jawoord en ring van prinses Renata tot den koning; het was de ongelukkige Nils Sture, die ze overbracht.

Ongeloofelijke sommen hebben deze huwelijksaanzoeken verslonden. Daarbij kende Erik's begeerte naar pracht en praal geen grenzen. Voor zijn reis naar Engeland liet hij meer dan honderd van de kostbaarste kleederen vervaardigen. Bij zijn kroning werd een luister ten toon gespreid, slechts geëvenaard door de feesten aan het Bourgondische hof in de dagen van Philips den Goede en Karel den Stoute. Kisten vol parelen, edelgesteenten, tapijten, enz. waren daartoe uit Londen en Antwerpen naar Zweden overgebracht[2]); zelfs wilde dieren, o.a. leeuwen en kameelen ontbraken niet op dit schouwspel. Zoo werden in overdaad- en oorlog- de schatten, door Gustaaf I verzameld, verkwist, want ook oorlog was rijkelijk Erik's deel tijdens zijn achtjarige heerschappij.

Gustaaf Wasa had door de ontbinding van de Unie van Kalmar en de invoering der Hervorming den Zweedschen Staat gegrondvest; Polen had in de oorlogen tegen de Duitsche orde den lang gewenschten toegang tot de Oostzee verkregen; ook het nieuwe Rusland poogde zijn grenzen tot de Oostzee uit te zetten, terwijl Denemarken zijn oude politiek getrouw nog immer verlangde zijn invloed aan de zuidelijke boorden der Oostzee te vestigen. Zoo kon het niet uitblijven of deze machten zouden op elkander botsen bij het verval der geestelijke heerschappij in Lijfland en tevens één der oorzaken worden van de oneenigheid tusschen de twee oudste zonen van Gustaaf I: Erik en Johan.

Toen het land der Duitsche orde in een wereldlijk hertogdom onder Poolsche leenhoogheid was herschapen, bleef in Lijfland, waaronder ook Esthland en Koerland begrepen waren, een overblijfsel van den ouden staat bestaan. Buiten den grootmeester hadden nog landsheerlijke rechten de aartsbisschop van Riga, en de bisschoppen van Dorpat, Koerland en Ösel. Daarbij bezaten

---

[1]) Instructie aan de gezanten; Arboga 14 Juli 1565.

[2]) »I Antwerpen beställdes regalier, dyrbara klädedrakter ät konungen och prinsessorna pärlor och kostbara tyger, tapeter, silfverkärl och oändligt mycket annat.« Sveriges Historia (E. Hildebrand) III² 4, 9.

de steden Reval, Dorpat en Riga een buitengewone groote zelfstandigheid, terwijl de ridderschap uitgebreide privilegiën had.[1]) Ofschoon gemeenschappelijke landdagen werden gehouden, bestond tusschen deze verschillende heeren weinig eendracht, zoodat de grondvesten van dezen staat geheel werden ondergraven, sinds 1522 de Hervorming ook hier binnendrong en de steden, de ridderschap en een groot deel der orderidders tot de Luthersche geloofsbelijdenis overgingen.[2]) In de twisten, welke daarmede gepaard gingen, verscherpten zich de tweespalt tusschen den grootmeester en den aartsbisschop van Riga.

Toen Wilhelm van Brandenburg, broeder van hertog Albrecht van Pruisen, en sinds 1539 aartsbisschop van Riga, ondanks het landdagsbesluit van 1546[3]), prins Christoffel van Mecklenburg tot coadjutor benoemde, zag men daarin een bewijs van eerzuchtige plannen.[4]) De grootmeester trad tegen den aartsbisschop op en na korten strijd nam hij dezen en den coadjutor gevangen (1555). Deze gebeurtenis hield de koning van Polen, Sigismund II (1548—1572) voor een gunstige gelegenheid zich in de Lijflandsche zaken te mengen; hij bedong de invrijheidsstelling der gevangenen en sloot een verbond tegen Rusland, dat tribuut van het bisdom Dorpat eischte (1557). Werkelijke hulp verleende Sigismund echter niet. Toen Iwan IV (1533—1584) de veroveringsplannen van Iwan III, welke op de geestkracht van den grootmeester Walther von Plettenberg (1494—1535) schipbreuk geleden hadden[5]), weder opvatte, veroverden de Russen, zonder noemenswaardigen tegenstand, Narwa en Dorpat, welks bisschop naar Moskou werd gebracht.[6]) Deze aanval dreef de verschrikte landsheeren in de armen der vreemde mogendheden. De bisschop van Ösel en

---

[1]) A. von Richter. »Gesch. der dem russ. Kaiserthum einverleibten d. Ostseeprovinzen.« I² 103—230 en 365—412.

[2]) A. von Richter. »Gesch. der Oostseeprov.« I² 251—317.
Th. Schiemann. »Russland, Polen und Livland«. II 199—215.

[3]) »sollen *sie keine ausländischen Fürsten oder Herren zu einem Coadjutor eligiren, postuliren, noch später in diese Landen fordern und einnehmen*« (Landdag te Wolmar, 28 Juli 1546.
Th. Schiemann II 284. A. von Richter I² 300.

[4]) Christoffel van M. was een familielid van den koning van Polen. De protestanten vreesden nu terecht den invloed van het katholieke Polen. A. von Richter I² 311.
Th. Schiemann II 286.

[5]) A. von Richter I² 231—240. Th. Schiemann II 156—177.

[6]) Helmholt. »Wereldgesch.« V 487, 499. (Oost Europa van Wladimir Milkowicz.) Danmarks Riges Historie III² 130—134. A. von Richter I² 324—338. M. Karamsin. »Histoire de l'empire de Russie« VIII 308—328.

Koerland verkocht zijn land aan den koning van Denemarken, Christiaan III (1534—1559) die het aan zijn zoon Magnus gaf. (1559). Toen nu de Russen de orde bij Ermes overwonnen [1]), den grootmeester Wilhelm von Fürstenburg in het slot Fellin gevangen namen (1560), huldigde Reval en het westelijk deel van Esthland Erik XIV als koning (1561). Onder den indruk van Ermes en Fellin had men de sedert September 1560 niet geheel afgebroken betrekkingen met Zweden weder inniger aangeknoopt en krachtige pogingen in het werk gesteld hulp van Gustaaf Wasa te krijgen. De krachtelooze en weifelende houding van Kettler, de onbekwaamheid en onzelfstandigheid van hertog Magnus, het uitblijven van een krachtdadig ingrijpen van Polen, noopten den Esthlandschen adel en Riga een beroep te doen op Zweden. Gustaaf Wasa ontgaf zich niet, dat hier werkelijke voordeelen voor Zweden te bereiken waren, maar hij zag ook helder de moeilijkheden, welke er voor 't pas vrijgevochten Zweden uit zouden voortspruiten. Nog had hij geen besluit genomen, toen de dood hem verraste. De opvolging door een zoo hartstochtelijk en eerzuchtig man als Erik XIV gaf in Stockholm de beslissing. Evenals Denemarken, Rusland en Polen verlangde men ook hier een aandeel in den Lijflandschen buit. Het denkbeeld, in de toekomst zijn macht nog verder te kunnen uitbreiden, kwam als vanzelf daarbij op. Het kwam er slechts op aan snel en doortastend op te treden. Dat was het werk van Erik XIV. Reeds 30 April 1561 eischte de koning, dat Esthland zich aan hem zou onderwerpen en na eenige onderhandelingen met zijn gezant Klas Kristersson Horn kwam de overeenkomst tot stand; den 4den Juni erkende het land, den 6den Juni de stad Reval de opperheerschappij van Erik XIV.

De gebeurtenissen in Lijfland zouden voor Zweden nog andere gevolgen na zich slepen. Nog tijdens het leven van Gustaaf I hadden deze de eerzucht van 's Konings zonen opgewekt. Toen in den zomer van 1561 de Poolsche graaf Tenczin naar Zweden was gekomen om een verbond tusschen Zweden en Polen te sluiten tot regeling der Lijflandsche aangelegenheden met inachtneming van Polens en Zwedens belangen en onderhandelingen te openen omtrent een huwelijk tusschen Johan en Katharina

[1]) M. Karamsin. VIII 363, 364, 365. IX 27—32.
Th. Schiemann. II 303, 304.

Jagellonica, verklaarde Erik in den aanvang zich daartoe bereid. Zoo scheen het, alsof een vreedzame oplossing tot stand zou komen tusschen beide landen, waarbij Johan de rol van onderhandelaar op zich nemen zou. Deze had reeds lang zijn oogen op Lijfland gericht in de hoop daar een zelfstandigen staat te kunnen grondvesten. Gustaaf Wasa's weifelende politiek had voor een oogenblik Johan's plannen op Reval en Osel verijdeld, doch nadat Erik den troon bestegen had, meende Johan de verwachting te mogen koesteren, dat zijn broeder hèm, volgens zijn eens gedane belofte, in zijn onderneming tegen Lijfland zou steunen. [1]) Toen nu Erik onverwachts gevolg gaf aan de verzoeken van het Lijflandsche gezantschap, hoopte Johan zijn aandeel bij de liquidatie van den orde-staat te verkrijgen, doch dit strookte geenszins met Erik's belangen en naarmate diens eigen plannen zich gunstiger ontwikkelden, des te minder voelde hij zich geneigd in een schikking te treden, nòch met Johan, nòch met Polen. Dit laatste land wendde zich nu in 't geheim tot Johan (gezantschap te Abö in Jan. 1562). Niet zoodra was dit te Stockholm bekend, of Erik besloot tot krachtdadig ingrijpen en zond een leger onder Klas Kristersson Horn, dat Reval bezette. Dat was Zweden's eerste schrede tot het verkrijgen der oppermacht in de Oostzee en 't begin van een 160-jarigen oorlog. [2])

Ofschoon Erik's ingrijpen direct tegen Rusland was gericht, kwam het tusschen beide landen niet tot een breuk, wijl zij te veel gemeenschappelijke belangen tegenover Polen hadden. Daarentegen sloot Johan, als hertog van Finland, zich nauw bij Polen aan en raadde hij zijn broeder evenzoo te handelen en met Sigismund II een verbond te sluiten tegen Rusland en aan Polen alles af te staan, wat Zweden in Lijfland reeds bezat. [3]) Het antwoord van Erik was een bevel aan Horn om Pernau en Wittenstein te veroveren. Toch schonk de koning zijn goed-

---

[1]) Brief van Johan van Erik van 9 Octob. 1560.
Sveriges Historia III[2] 259.

[2]) Geyer II 162. Danmarks Riges Historie III[2] 142.
»Härmed hade Sverige fast fot i Estland, och uppslaget var gifvet till de 160-äriga strider, som skulle föra vart fosterland till maktens höjd, men ock till undergängens brant«
Sveriges Historia III 259, 260.
A. von Richter. Gesch. der Ostseeprovinzen I[2] 356.
Th. Schiemann. II 306.

[3]) Geyer II 162. Brief van Johan aan Erik van 24-2-1562.
A. von Richter. I 357, II[1] 4—13.

keuring aan Johan's voornemen om in Polen zijn huwelijk te gaan sluiten met Katharina Jagellonica [1]), een zuster van Sigismund II, onder voorwaarde evenwel, dat de Poolsche troepen uit Lijfland werden teruggenomen.

(Wordt voortgezet).

MEMORANDA.

Rookende vrouwen.

Men zegt, dat er in dezen tijd niet alleen vrouwen zijn, die sigaretten rooken, en dat is al erg genoeg, maar ook vrouwen die pijpen rooken. Intusschen kan men ook hier zeggen: er is niets nieuws onder de zon. Johan van Heemskerck verhaalt in zijn *Batavische Arcadia* (1647) van een »onhebbelijck wijf«, eene »Hofmeesterinne« aan »'t huys dat den Hoofschen *Haegh* en 't wijsheyt-lievende *Leyden* van malkanderen deylt«, dat »met een Tabackpijp aen de mont« het gezelschap kwam nooden »tot een pijpje smoocks«, en in het Huiselyk en Maatschappelijk Leven onzer Voorouders, Proeve van een populaire Cultuurgeschiedenis van Nederland, uitgegeven onder leiding van Prof. Dr. H. Brugmans (Amsterdam 1914) vindt men (deel I blz. 166), overgenomen uit Pers, Bacchus Wonderwerken (Amsterdam 1628), een vignet naar eene prent van Van Scheyndel, die een rookend gezelschap voorstelt, waaronder zich drie dames bevinden, van wie twee bezig zijn een pijp te rooken en eene derde bezig is een pijp te stoppen, wat zij misschien echter niet doet voor zich zelve, maar voor haar buurman.

Misschien zou een kunstliefhebber eens kunnen nagaan of op schilderijen uit de 17e en 18e eeuw rookende vrouwen voorkomen.

Mr. C. BAKE.

[1]) Redan under Gustaf Vasas tid hadde dat varit tal om en giftermalsforbindelse mellan svenska och polska konungshusen, men planen gällde da Erik. Sveriges Historia (E. H. IIIe 4 19.

Schüttelreim (Nav. 1920, pag. 37).

Zie hier nog zes voorbeelden van *Schuttelreim:*

I.

Gij luistert niet naar goeden raad:
Klaag niet als straks de roede gaat.

II.

Gaat Friesland op zijn stinsen prat,
Zuid-Holland heeft zijn Prinsenstad.

III.

In ken een rijken luitenant,
Die koopt voor zijn kornuiten land.

IV.

Als Boreas bijzonder woedt,
Is 't bij den haard vaak wonderzoet.

V.

Mijn tante woont in Heerenveen,
'k Zond er een hoed met veeren heen.

VI.

Verwacht mij, vriend, wat later, want
Straks komt mijn nicht uit Waterland.

MR. C. B.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Van der Banck.

The Salem County historical Society is interested in trying to locate a painting of the execution of Charles I, of England, where the picture presumably is, and which is said to include a portrait of John Fenwick, who settled a Colony here in 1675.

The name of the artist is given as »Vanderbanck«, and as it suggests that of a Netherlander, we would inquire whether any of the readers can confirm our surmise.

He is supposed to have been a contemporary of the King, but, so far, we have not obtained the information sought.

The Salem County Historical Society.
Salem, New Jersey U. S. A.

Cavel-Register van de Gronden in de Schermeer, met de namen van de Eijgenaers der zelver, zijnde de Cavelinge gedaen den 25 October 1635

door E. S.

Bovenstaand register, behoorende bij de »Poincten ende conditien bij de Hooft-Ingelanden, Dijk-graef ende Heemraden, mitsgaders gemeene Ingelanden van de Schermeer, geaccordeert ende gearresteert, daer op de Landen ende Gronden binnen den Ommegang en Ring van de voorsz. Schermeer gelegen, bij Lodt ofte Cavelinge zijn gescheijden« (gedrukt bij »*Jan van Beijeren*, Ordinaris Stads Drukker, in de Houtil, over de Kaas-markt t' Alkmaar«, vermeldt de volgende namen van personen, die destijds land in de Schermeer in eigendom hadden:

Dirk Alewijn; d' Rentmeester Pieter Paeu; Mr. Gerrit Pietersz. tot Schermer; Mr. Steven Pietersz. Bos; d' heer Johan Paeu, oudt Burgermeester der stadt Alkmaer; de wedue van schepen Reynier Coetenburch; Schepen Jacob Brasker; de heer Cornelis Bicker, heere van Swieten; Jan Pietersz. Goutsmit; Willem Harcksz. Schaghen; Dirck Claes Thijsz.; Cornelis Broersz ; Huych Jansz. ende Fredrick Kinnenvan; Claes Fransz. Notaris; Huybert van der Lijn; Jacob van der Geest; Maritgen Pieters, wedue van Floris Florisz. Wildeman; Anthoni Denijs Steenhouwer; Jasper Jansz. Borduyrwerker; Symon Brakes; Stoop Pietersz. Gorter; Sybrant Pietersz.; Dirck Cornelis Gorter; Walich Jansz. Gorter; Willem Pietersz. Raephorst; d' heer Mr. Gerard Cromom, Raedt inde Hove van Holland; Secretaris Stelling-werf; Schepen Pieter Cornelisz. Oterleek; Hendrick Verburch; Schepen Adriaen Schaghen; Tresorier Jacob Schaghen; Cornelis Jansz. Bijl; Jacob Reepmaeker; Bartholomeus Hoffert; Enoch Coeymans; Adriaen Sicx; Dr. Adam van Foreest, oudt Burgermeester der Stad Alkmaer; Schepen Cornelis Jansz. Nierop; Cornelis Jacobsz. de Groot; Elias Trip; Jan Duyts; Jeronimus Coeymans; Claes Pietersz. Seepsieder; Dr. Joannes Picardus; Gerrit van der Nieuburch, oud Burgermeester der stadt Alkmaer; Nanning van Foreest, Raed ende Secretaris der stadt Alkmaer; Schepen Niclaes Verschuyr; Cornelis van Neck; Jan Cornelisz. Hensbroek; Cornelis Jansz. Hensbroeck; Vechter Cornelisz.; Jonkh. Tomas van Egmont vander

Nijenburch, Burgemeester der stad Alkmaer; Secretaris Wormbout Jansz.; Jan Adriaensz. Fuys; Elias Trip; de heer Burgermeester Reijnier Paeu; de heer Mr. Adriaen Paeu, heere van Heemstee, Raedt Pensionaris van Hollandt; Burgermeester Crijn Takessz; Schepen Dirck Jansz. Uijl; Willem Claesz. Somer; Neeltgen van Berckel, weduwe van Burgermeester Gerrit van Berckel; Paulus Verschuyr ende Jan van Berckel; de Erfgenamen van Willem Hofman; Dijckgraef Adriaen van Veen; Willem Woutersz.; Adriaen Jacobsz. Wijck; Frederick Symonsz.; Mr. Jacob van Teylingen, Burgermeester der stad Alkmaer; Jr. Jacob van Teylingen; Mr. Willem van der Meer; Jan Duyts; Heer Jacob van Wijngaerden, Heere van Benthuysen, etc.; Cornelis Dirksz. Hoochlant; Anthoni de Heijde; Secretaris Jacob van der Beecke; Adriaen Thysz. Fons; Burgermeester Jacob Wybo; de heer Ewout vander Dussen, Burgemeester der Stad Delft; Peter Jacobsz. Olican, Burgemeester der Stadt Haerlem; de heer mr. Johan Loenius, Raet in den Hove van Holland; de heer mr. Johan Dedel, Raet in de Hove van Holland; de heer Raetsheer Hessels; de heer Auditeur mr. Louwijs van Kinschot; Sr. Jacob Nobel; Willem Willemsz. Kessel, Penningmeester van de Schermeer; Schepen mr. Jacob Cooren; de heer Reeken-Meester Mierop; Joffr. Geertruyt van Kerkhoven, weduwe wijlen de heere Raetsheer Schoterbosch; Schepen mr. Cornelis van Sonnevelt; Theunis Jorisz. Heuvel; Jonkhr Thomas van Egmond vander Nyenburch, Burgemeester der Stad Alkmaer; mr. Jacob de Wit; mr. Harman Hallingh; de heer mr. Nicolaes Cromhout, heere van Vrijhoeven, President van de Hove van Holland; Willem Pietersz. Raephorst; de heer mr. Nicolaas Reijgersbergen, Raad in den hoogen Rade; Johan de Wael, Burgermeester der Stad Haerlem; de Erfgenamen van de Burgemeester Moutmaeker; Dirk Jansz. Steenhuys; Jan Steenhuys Rijp; Burgemeester mr. Johan van Neck; de heer mr. Anthoni de Wael, Raed in den hoogen Rade; de heer Julio van der Moere; Pieter de Schilder; de weduwe van Schepen Jan Vinck; Jr. Cornelis van Teijlingen Florisz.; Jacob ende Jordaen Stoop; Jan van der Nieuburg Jansz.; Harck Gerritsz. tot Hoorn; Hendrick Jansz. Heyckens; de kinderen van Claes Garbransz.; Cornelis Claesz. Houtkooper; Pieter Cornelisz. Goutsbloem; Jan Mathysz. Raphorst; Burgemr Willem Sybrantsz. Groes; Burgemeester Pieter Willemsz. Potter de Jonge; Jan Heymerick ende Jacob Symonsz.; de heer mr.

Nicolaes Reijgersbergen, Raed in den Hoogen Rade; Eduard Jacot van Axele, heere van Dussen; Jonkhr. Aernoult van Bardens, heere van Warmenhuijsen; Mr. Clement Boen; Schepen Jan Jansz. Molenwerf; Schepen Dr. Nicolaes Carbasius; Pieter Claesz. Spierdijck; Olbrant Aeriaensz. ende Pr. Meynertsz.; Jan Dirkssz. Corfmaker; Symon Willemsz. Zeylmaker; Jan Willemsz. Vettis; Symon Willemsz. Compas-Maker; Jacob Woutersz. Geelgieter; Cornelis Jacobsz. Colles; de Officier Pieter Jansz. Schagen; Abraham Cornelisz. Cos; Vredrick Cornelis Cos; Dr. Mathijs Raphorst, Schepen der Stadt Amsterdam; Adriaen Cooren; Gerrit ende Louris Allertsz.; Jan Garbrantsz.; Adriaen Garbrantsz.; de Weduwe van Burgermeester Eduard van der Schuere tot Gorrichom; Loef Baertsz. van der Hoolck; Maerten van der Hoolck; Anna van Loon; Claes Symonsz. Duyves; Mr. Matthijs Oudesteijn, oud-Burgermeester der Stad Alkmaer; Jonchr Nicolaes Paeu, Ridder, heere van Bennebroeck; Jonchr Jan van Egmond van den Nyenburch; Willem Willemsz. Kessel, Penningmeester van de Schermeer; Cornelis Jansz. Baert; Burgermeester Mathijs Melisz.; Cornelis Pietersz. Lakeman; de heer mr. Reynier Paeu, Raed inden hoogen Rade; Dr. Andries Bicker, Burgermeester der Stad Amsterdam; Burger-mr Cornelis Cornelisz. Keyser; de heer mr. Nicolaas van Kinschot, Advokaet Fiscael van Holland; de kinderen wijlen Gerrit van Santen; Joffr. Adriana Coole, weduwe wijlen Hans Rombouts; Hendrik de Haes; Pieter Willemsz. Kessel, Burgermeester der Stadt Alkmaer; Cornelis Jacobsz. de Groot; Willem Wiggertsz. Blaeuw; Cornelis Jansz. Fluwele; Secretaris mr. Johan van Neck; Lambert Paulusz.; Joost Hendricxsz.; Secretaris Jacob Claesz. Huijgens; Bailliu Molenvliet; Jacob van der Meer; Vincent Capelman, Dijkgraef van de Uytwaterende Sluizen; Schepen Aernoult de Vallee; Dr. Adrianus Snellius; Cornelis Dircxsz. Noom; Mr. Roelof van Kessel; Mr. Johan van Nordingen; Mr. Pieter Crap; Fiscael ter admiraliteyt van West-Vriesland; Dirck Alewijn; Schepen mr. Nanning Keyser; Schepen Albert Jacobsz. Groes; de Rentmeester Johan Stoop; Pieter Buyck; de heer mr. Jacob Cats, Pensionaris der Stadt Dordrecht; Jacob Jansz. Fortuyn; Symon Jacobsz. Boom, cum sociis; Jan Mathysz. Raphorst; Hark Gerritsz. Bywaert; Burgermeester Symon Maertsz. Lievens, Dijk-Graef van de vier Noorder Coggen; de heer mr. Nicolaes van Kinschot, Advocaat Fiscael van Holland; de Weduwe van Burgermeester

Dr. Egidius Oudesteijn; Schepen Adriaen van Berkel; de Erfgenamen wijlen den Dijk-graef Stuyling; de heer Burgermeester mr. Cornelis van Beveren, Rentemeester van Zuit-Hollandt; de heer Burgermeester Cornelis van Beveren Jacobsz.; de heer Burgermeester Beaumont; de heer Ventidius Rijcken, Reeckenmeester van Hollandt; Jonkhr Egbert Ramp; Joffr. Adriana Coole, weduwe wijlen Hans Rombouts; Burgermeester Claes Woutersz. van der Meer; Michiel de Wael; de heer Anthoni Oetgens, heere van Waveren, Burgermeester der Stad Amsterdam; de Erfgenamen van Burgermeester Outgert Jacobsz.; Mr. Willem van Boreel, Pensionaris der Stad Amsterdam; Schepen Willem Jansz. van Molenvliet; Servaes Brasser, Penningmeester van de Zype ende Wieringer-Waert; Pieter Pietersz. Raphorst; Carel van Crakou; Johan Schatter, Burgermeester der Stadt Haerlem; Hendrik Reepmaeker; Schepen Symon de Rijck; Schepen Dr. Pieter Opmeer; Cornelis de Haes; Cornelis Thaemsz. Brouwer; Willem Jansz. Benningh; Claes Fongersz.; Anthoni Metius; Wouter Bartelmiesz; de heer Cornelis Bicker, heere van Swieten; Elias Trip; Schepen mr. Allert de Groot; Schepen Theunis Pietersz.; Burgermeester Adrichem; Adriaen Dircxsz. de Jong, Burgermeester der Stad Alkmaer; Willem van Heythuysen; de heer mr. Nicolaes Reygersbergen, Raed in den hoogen Rade; Eduard Jacot van Axele, heere van Dussen; Schepen Pieter Weyerts. Haringhcarspel; Burgermeester Seger Symonsz.; Burgermeester Pieter Jansz. Wijnkoop; Burgermeester Willem Claesz. Jager; Gerard van der Nieuburch, Burgemeester der Stad Alkmaar; Mr. Paulus van Swanenburch; de heer mr. Reynier Paeu, Raed in den Hoogen Rade; Jeromimus Ranst; Dr. Adam van Foreest, Oud Burgermeester der Stad Alkmaer; Jonckhr Philips van Thienen, Luytenant Colonel; Burgermeester Pieter Dircksz. Ben; Burgermeester Claes Willemsz. Crap; Gerrit Kijser; Cornelis van Neck; Jan Pietersz. Scheepjen; Claes Cornelisz. Timmer ende Pieter Jacobsz.; de Erfgenamen van de Burgermeester Jan Pietersz. Stoop; Schepen mr. Allert de Groot; Schepen Pieter Cornelisz. Grootewal; Jan Hendricxsz. Houwert; de heer Anthoni Oetgens, heere van Waveren, Burgermeester der Stad Amsterdam; Burgermeester Maerten Jansz. Groot; Anthoni de Heyde; Hendrick de Haes; de heeren Burgemeesteren Teresteyn ende Roelof Francken; de heer Secretaris mr. Johan van Foreest; Secretaris mr. Johan van Neck; Schepen Jacob Cornelisz. Kinnemaet; de heer Cornelis van

der Wolf, Secretaris van de Ed. Mo. Heeren Staten van Holland ende West-Vriesland; Dirck Hendrikssz. Groen; Cornelis Dirks Hooglant; Burgermeester Jan Allertsz. Lammerschaech; mr. Cornelis Schaghen, Secretaris der Stad Alkmaar; de heer Secretaris mr. Johan van Foreest; Burgermeester Symon Huyghen; Burgermeester Claes Cornelisz. Hoochtwout; de heer mr. Johan Oom van Wijngaerden, Raet in den Hove van Hollant; mr. Balthasar Jacot van Axele; de heer Dr. Dirck Bas, Ridder, Burgemeester der Stad Amsterdam; Schepen Dr. Gerrit Schaep; Burgermeester Jacob Pietersz. Trom, Abraham van der Veer; Hendrick Somer; Trijntje Jacobs de Groot; Keyser Dignomsz.; Jan Pietersz. Bijlevelt; Dr. Andries Bicker, Burgermeester der Stad Amsterdam; de heer mr. Leonardus Casembroot, Raed in den hoogen Raad; Johan van Steenhuysen; Jeronimus de Haes; Jonkh^{r} Reynier Paeu de Jonge; Mr. Nicolaes Cromhout, heere van Vrijhoeven, President in den Hove Holland; Huybert Michielsz. Bruynen; Jan Hendriksz. Pelt; d' Erfgenamen wijlen Vincent de Hont; Pieter Dirksz. Opperdoes; Schepen Theunis Pietersz.; Captn Jr. Gijsbert van Duivenvoirde; Hans van Loon; Jacob Bicker; Burgerm^{r} Jacob Symonss Conick; Burgermeester Pieter van Dijk; Claes Vrijburch; de Rentmeester Pieter Paeu; de heer Jacob Nobel, Burgermeester tot Rotterdam.

Voorts worden genoemd de steden: Purmerend, Amsterdam, Alkmaar, Enkhuysen, Monnickendam, Hoorn, Edam, en »'t Oude Mannenhuys tot Haerlem.«

Omtrent de kaveling van de gronden, aan bovengenoemde eigenaren toebehoorende, zeggen de artt. XLVI, XLVII en XLVIII van de in den aanhef dezes genoemde »conditiën« o.a. het volgende:

»Alle welke voorsz. conditiën bij de Heeren Hooft-Ingelanden met advys van Dijk-graef, Heemraden, ende gemeene Ingelanden, op 't Stad-Huys binnen *Alkmaer* vergadert, beraemt, geaccordeert, beslooten, ende opentlyk voorgelesen zijn, omme daer op de voorsz. Cavelinge te doen.

Ende alsoo alle de Ingelanden geïnsinueert, ende bescheyden waren, omme de voorsz. Gronden te Cavelen, dienvolgende meest alle t' samen binnen der zelver Stede op 't Stad-Huys gecompareert, zijn aldaer ten versoeke van de Hooft-Ingelanden verscheenen

den E. *Willem Jansz. van Moolenvliet,* ende *Jan Louwerisz. Clok,* Schepen der voorsz. Stede ten eynde de Caveling in haer jegenwoordigheyt gedaen zoude worden, ende zij van alles kennisse dragen.

Welken volgende alzoo bij niemant van de voorsz. Ingelanden, nogte yemant anders, tegen de voorsz. Conditien ofte voortgank van de voorsz. Cavelinge yetwoes werde gezeyt ende over sulks met stilzwijgen alles werde geapprobeert. Zoo zijn alle de Biljetten, zoo van de Cavels als van de namen van de Ingelanden, ten overstaen van de voorsz. Schepenen geopent, gecollationeert, toegerolt ende met een Malie ofte Ring geslooten wesende, bij de voorgenoemde Schepenen geleyt, in twee hooge Aerde Kannen, ende wel omgeschuddet, uyt de welke de voorsz. Biljetten bij *Jacob Florisz. Fonck* gezwooren Stads Boode met bloote Armen zijn getrokken, ende in Schepenen Handen gegeven, die deselve geopent ende opgeleesen hebben, ende zijn de Cavels met Namen zoo aldaer getrokken, terstont daer na bij *Mr. Jan Claesz. vander Heem,* Secretaris van de voorsz. Schermeer, ende *Jacob Baart* Notaris Publycq ter Register gestelt, ter presentie van de Heeren *Mr. Jacob van Teylingen* Burgermeester, ende *Cornelis Thomasz. Seylmaeker,* Raed der Stad Alkmaer, ende bij dezelve Stadt als Hooft-Ingelanden gecommitteért, mitsgaders de Ed. Heeren *Mr. Nicolaes Cromhout,* Heere van Vrijhoeven, President van Holland, de Heer Mr. *Reynier Paeu,* Raed in den Hoogen Rade, de Burgermeester *Gerrit Jansz. van der Nieuburch, Pieter Willemsz. Kessel,* Burgermeester der Stad Alkmaer, de Burgermeester Mr. *Mathijs Oudensteijn, Eduard Jacodt van Axele,* Heere van Dussen, *Pieter Paeuw,* Rente Meester van Egmond ende graeflijcheyts Vroon-Landen, Jonch^r^. *Thomas van Egmont vander Nyenburch,* Burgermeester der Stad Alkmaer, Mr. *Johan van Foreest,* Secretaris van de Gecommitteerde Raden van de Staten van West-Vrieslandt ende Noorder Quartier, Hooft-Ingelanden, als ook de Heemraden ende meest alle de Ingelanden van de Schermeer. Actum op het Stadt-Huys tot Alkmaer, den vijf-entwintigsten October, Anno XVIC vijf ende dartich, Ende ter oirkonde bij Schepenen voornoemt geteekent

W. I. de Molenvliet, I. L. Clock.«

Het geslacht BRAND en aanverwante geslachten

door

W. L. VAN DEN AKKER.

Wapen Brand: in goud een beurtelings gekanteelde zwarte dwarsbalk, vergezeld van zeven zwarte honingbijen, vier boven, drie onder.

Helmteeken: de bij uit het schild.

Wapen van Someren Brand: gevierendeeld: in 1 en 3 in goud een beurtelings gekanteelde zwarte dwarsbalk, vergezeld van zeven zwarten honingbijen, vier boven, drie onder; in 2 en 4 gevierendeeld in 1 en 3 in blauw drie naast elkander geplaatste gouden korenaren; 2 en 4 in zilver een zwarte springende martel.

Helmteekens: de bij en de zwarte martel roodgetongd uitkomende.

Wapenspreuk: Post Fata Viresco.

De eerste van dit geslacht, waarmee wij aanvangen is:

I. *Ewoud Brand Jacobszoon,* die 10 Dec. 1591 te Delft overleed en aldaar in de Oude Kerk werd begraven. Hij was gehuwd met *Aletta Hodenpijl,* die 16 Februarl 1597 aangesteld werd tot regentes van het charitatenhuis te Delft en die 6 Juli 1623 te 's-Gravenhage overleed. Zij was dochter van Cornelis Hodenpijl en van Aaltje Verburch Dircksdochter en was over vrouwelijke takken heen afstammeling van Graaf Floris V, zooals onderstaand aantoonen zal.

I. Graaf Floris V en de dochter van Jan VII, Heer van Heusden waaruit als natuurlijke zoon onder trouwbeloften geteelt, hetwelk die Heeren, zegt Smallegange, hebben willen te kennen geven met dat boven uit hunne gekroonde helm een gebogen zwanenhals vertoont wierd, een ring in den bek houdende;

II. Witte van Holland, ridder, Heer van Haamstede, huwt N. N.;

III. Gui of Gwie van Haamstede, dewelke bij Stavoren in Vriesland met grave Willem den IV verslagen wierd

in 1545, gehuwd met de dochter van den heere van Montigni;

IV. Floris van Haamstede, ridder, Heer van Haamstede, Montigni, en Bergen in Kennemerland, gesneuveld in den scheepstrijd in 1351 op de Maas, gehuwd met Catharina van Borselen;

V. Floris van Haamstede, ridder, heer van Haamstede en Montigni, leefde in het jaar 1390, was gehuwd met de dochter van Jan van Kruningen;

VI. Elisabeth van Heemstede getrouwt met Jan van Hodenpijl, ridder, zoon van Dirk van Hodenpijl en van Gerrijtsdochter van Haamstede, werd verslagen in 1426 bij Brouwershaven;

VII. Jan van Hodenpijl, Heer van Haamstede, genoemd onder de edelen van 1466, huwde Johanna van Barlaymont, uit Henegouwen;

VIII. Dirk van Hodenpijl in 1490 te Dordrecht onthoofd, huwt N. N. van Brederode;

IX. Aldert van Hodenpijl trok eerst met zijne moeder naar het buitenland en daarna naar Schiedam, hij overleed in 1534 en huwde Rosa Sootgens;

X. Adriaan van Hodenpijl, geb. Schiedam, overleden aldaar 27 Maart 1582, huwt N. N.;

XI. Cornelis van Hodenpijl, overl. 14 Oct. 1594 te Delft, huwde Aaltje Verburch Dirksdochter, overl. 3 Mei 1596 te Delft, hun beider graf wordt gevonden in de Nieuwe Kerk te Delft;

XII. Aletta van Hodenpijl, bovengenoemd.

Op een in mijn bezit zijnden stamhoom is het wapen Hodenpijl: in groen twee zilveren hazen en een zilveren hond, geplaatst 2 en 1.

Uit dit huwelijk twee kinderen:

II. 1. *Catharina Brand,* eerst gehuwd met *Johan Tuyningh* en 12 Oct. 1636 te 's-Gravenhage met *Mr. Simon van Beaumont,* raadspensionaris eerst van Middelburg daarna van Rotterdam, ambassadeur van de Hoven van Zweden en Polen, weduwnaar van Aarnoudina van Rosenburg, zoon van Herbert van Beaumont en Cornelia van Slingeland.

Uit het eerste huwelijk één zoon (III 1), het tweede huwelijk bleef kinderloos, [zie voor geslacht van Beaumont: van Balen's Dordrecht].

2. *Ewoud Brand,* in 1633 schepen en in 1638 burgemeester van 's-Gravenhage, griffier bij het hof van Holland, stierf in 1651; huwde 's-Gravenhage 28 Februari 1628 met *Anna Gool,* [zie voor dit geslacht Nederl. Leeuw, jaargang 1900 bladz. 171 e.v., hetwelk werd in blauw een roodgetongde leeuw], geboren 16 Nov. 1606, overleden 23 Januari 1679 en den 29en begraven in de Groote kerk te 's-Gravenhage, waar haar wapen opgehangen is. Zij is dochter van Dirk Gool, griffier van de leenen van Holland, en van zijne tweede vrouw Sophia Aalbrechts van Leuningen, [zie voor dit geslacht: Alg. Nederl. Familieblad, jrg. 1889 blad. 108 e.v.)

Uit dit huwelijk 9 kinderen. zie III 2—20.

III. 1. *Gerardus Tuijningh,* zoon van Johan Tuijningh en Catharina Brand [II 1] huwt *Petronella van der Uijl,* wapen Tuijningh: in blauw een zilveren klimmende leeuw.

2. Mr. *Ewoud Brand,* geb. 's Gravenhage 16 Juli 1630, burgemeester van 's Gravenhage en griffier der leenen van Holland, stierf in 1671, zoon van Ewoud Brand [II 2] enAnna Gool: ondertrouwde 's Gravenhage 9 Mei 1655 met *Maria Ruijl.*

Uit dit huwelijk 3 kinderen, zie IV 11—13.

3. *Louisa Brand,* geb. 10 Sept. 1632, overl. 15 Jan. 1685, huwde *Johannes van Wouw.* [Wapen: in blauw een rood gebekte en gepoote zilveren wouw, gehalsband met een gouden kroon en met den rechter poot door een gouden ketting rechts aan een paaltje vastgebonden, alles op een grasgrond]. Zij is dochter van Emond Brand [II 2] en Anna Gool.

Uit dit huwelijk 1 kind, zie IV 14.

4. *Johanna Brand.* geb. 's Gravenhage 10 Nov. 1633, dochter van Emond Brand [II 2] en Anna Gool, huwde Mr. *Nicolaas van der Houck,* pensionaris van 's Gravenhage.

5. *Johannes Brand,* geb. 's Gravenhage 19 Maart 1641, predikant te Wateringen, zoon van Egmond Brand [II 2] en Anna Gool, huwde *Antonia Vastrick.*

Uit dit huwelijk slechts eene dochter, zie IV 15.

6. *Theodorus Brand*, geb. 's Gravenhage 29 Juli 1636, was in krijgsdienst, zoon van Ewoud Brand [II 2] en Anna Gool, huwde IJzendijke 24 Aug. 1667 met *Johanna Cornelia Molckemans*, geb. Coevorden, dochter van Christiaan Molckemans en Françoisc van der Swalme.

Uit dit huwelijk één zoon. zie IV 18.

7. *Adriana Brand*, geb. 's Gravenhage 10 Sept. 1657, overleed 23 April 1695, dochter van Emoud Brand [II 2] en Anna Gool, huwde 12 Sept. 1663 met *Ludovicus Streso*, geb. in 1637, predikant te Hulst, overleden 21 Jan. 1705,

Wapen Streso op bewusten stamboom: in zilver een zwarte doodskop rustende op twee gekruiste doodsbeenderen van hetzelfde.

Uit dit huwelijk een zoon, zie IV 17.

8. *Hillebrand Brand,* geb. 's Gravenhage 29 Dec. 1638, ged. in de Kloosterkerk 2 Jan. 1639, overl. in 1705, direkteur der geheime briefwisselingen van H. H. Mog., zoon van Ewoud Brand [II 2] en Anna Gool, huwde met *Margaretha Deijm* [zie voor dit geslacht: Ned. Leeuw jrg. 1900 bladz. 136] wapen: een velt van lazuur, daarbij een gulden Keeper met drie witte Rose. Helmteeken: de gouden roos tusschen vlucht van blauw en zilver], gedoopt 's Gravenhage in de Groote Kerk 6 Mei 1643. waarbij getuigen de Heer Burgemeester Pieter Jans Splinter en juffr. Margrieta Lanssers; dochter van Mr. Jacob Deijm en Cornelia van der Leeuw.

Dit huwelijk bleef kinderloos.

9. *Simon Brand*, geb. 's Gravenhage 7 Juli 1642, was procureur in zijne geboorteplaats, overleed aldaar 13 Aug. 1691, zoon van Ewoud Brand [II 2] en Anna Gool, huwde 's Gravenhage 13 Maart 1668 met *Geertruid Duijm* [zie voor dit geslacht: Ned. Leeuw jrg. 1900 bladz. 136 e.v.], geb. 's Gravenhage 6 Jan. 1650, overl. 12 Sept. 1727 en begr. 16 Sept. e.v.], geb. 's Gravenhage 6 Jan. 1650, overl. 12 Sept. 1727 en begr. 16 Sept. in de kerk te Gorcum, dochter van Mr. Maarten Deijm en Margaretha Pausers.

Uit dit huwelijk 2 kinderen, zie IV 18—19.

10. *Sophia Brand*, geb. 's Gravenhage 4 Oct. 1647, dochter van Ewoud Brand [II 1] en Anna Gool, huwde Mr. *Pieter*

Tessemaker, advocaat van het Hof van Holland en West-Friesland. Wapen Tessemaker op bewusten stamboom: in groen drie .... van goud.

Uit dit huwelijk eene dochter, zie IV 20.

IV. 1. *Agneta Tuijningh*, dochter van Gerardus Tuijningh [III 1] Petronella van der Mijl.

2. *Catharina Tuijningh*, dochter van Gerardus Tuijningh [III 1] en Petronella van der Mijl, huwde *Daniel de Bordes*.

Uit dit huwelijk een zoon, zie V 1.

3. *Johan Tuijningh*, begr. 26 Juli 1663, zoon van Gerardus Tuijningh [III 1] en Petronella van der Mijl.

4. *Adriaan Tuijningh*
6. *Elisabeih Tuijningh*
6. *Simon Tuijningh*
7. *Alida Sophia Trijningh*
8. *Petronella Tuijningh*
9. *Gerardus Tuijningh*

} kinderen van Gerardus Tuijningh [III 1] en Petronella van der Mijl.

10. *Jacobus Tuijningh*, zoon van idem [III 1] trouwt *Geertruida van Wouw*.

Uit dit huwelijk 2 kinderen, V 2 en 3.

11. Mr. *Ewoud Brand*, gedoopt 's Gravenhage 23 Nov. 1657, burgemeester van 's Gravenhage en griffier der leenen, stierf 1722, zoon van Mr. Ewoud Brand [III 2] en Maria Ruijl.

12. *Aelbert Brand*, gedoopt 's Gravenhage 8 Aug. 1660, rentmeester van 's Gravenhage, zoon van Mr. Ewoud Brand III 2 en Maria Ruijl, huwde *Maria van Pouw*, was als Vorsterman van Oyen in zijn Stam- en Wapenboek van aanz. Ned. Familiën in de genealogie Brand zegt: van het bekende 's Gravenhaagsche geslacht van Wouw.

13. *Jacobus Brand*, ged. 's Gravenhage 15 Jan. 1671, overleed 21 Mei 1729, ontvanger 's Gravenhage, zoon van Mr. Ewoud Brand III 2 en Maria Ruyl, huwde 's Gravenhage 6 Juli 1713 *Maria Denick*, geb. 30 Oct. 1694 en overleden 18 Jan. 1752, dochter van Abraham Denick en Margaretha Schimilpenninck.

14. *Geertruid van Wouw*, dochter van Johannes van Wouw en Louisa Brand III 2, huwde *Petrus Lansbergen*.

Wapen Lansbergen op bewusten stamboom: In zilver drie zwarten staande leeuwen, geplaatst 2 en 1.

Uit dit huwelijk 3 kinderen V 10—12.

15. *Anna Dina Brand*, dochter van Johannes Brand III 5 en Antonia Vastrich.

16. *Theodorus Brand*, geb. Sluis 22 April 1669, vaandrig, zoon van Theodorus Brand III 6 en Johanna Cornelia Molckemans.

17. *Casparus Streso*, geb. 1667, zoon van Ludovicus Streso en Adriana Brand III 7, huwde Juli 1704 *Alida Wierts.*

Uit dit huwelijk 7 kinderen, zie V 13—19.

18. *Johan Brand,* geb. 's Gravenhage 16 Oct. 1670, werd in 1698 raad, in 1710 schepen, drost en burgemeester van Gorinchem, overleed 9 Februari 1748, zoon van Simon Brand III 9 en Geertruijd Deijm, huwde 1 Dec. 1710 met *Anna van Sommeren,* geb. Dordrecht 25 Sept. 1690, stierf 7 Jan. 1746 [van het patricische geslacht van Someren, waarvan Balen de geslachtlijst mededeelt; wapen: van Someren is een veld van lazuur beladen met drie gouden korenaren, gequartileerd met een sable springende Martel op een veld van zilver, Wapenspreuk: last Fata Viresco.]

Uit dit huwelijk 6 kinderen, zie V 20—25.

19. *Maarten Brand*, geb. 's Gravenhage 8 Aug. 1662, overleed 15 Juli 1759 als burgemeester van Heusden, zoon van Simon Brand III 9 en Geertruijd Deijm, huwde Heusden 11 Oct. 1707 met *Anna Maria Brouwer*, geb. 29 April 1686, overl. 14 Maart 1754, dochter van den kapitein Brouwer en Maria Magdalena van Rentzen.

Uit dit huwelijk 2 zoons, zie V 26—27.

20. *Anna Judith Tessemaker,* geb. 1679, dochter van Mr. Pieter Tessemaker en Sophia Brand III 10, huwde *Hiskias Bogaart.* Op den bewusten stamboom, wapen Bogaart: in blasuur een rooden keper, in de punt daarvan een gouden ster, vergezeld van drie oranjeappelen groen gesteeld en gebladerd, geplaatst 2 en 1.

Uit dit huwelijk 4 kinderen, zie V 28—31.

V. 1. *Daniel de Bordes*, zoon van Daniel de Bordes en Catharina Tuijningh IV 2.

2. *Hendrik Tuijningh*, zoon van Jacobus Tuijningh IV 10

en Geertruida van Wouw, huwde *Margaretha Frazeman.*
Uit dit huwelijk 2 kinderen, zie VI 1—2.

3. *Gerrit Peeer Tuijningh*, zoon van Jacobus Tuijningh IV 10 en Geertruida van Rum huwde *Elizabeth Sofman.*
Uit dit huwelijk een zoon VI 3.
4. *Magdalena Theodora Brand*, geb. 's Gravenhage 24 Aug. 1720, overleed aldaar 1 Dec. 1756, dochter van Jacobus Brand IV 13 en Maria Denick.
5. *Ewoud Braud*, geb. 's Gravenhage 24 Juli 1721, overleed aldaar 1 April 1794, zoon van idem IV 13.
6. *Everard Willem Brand*, geb. 's Gravenhage 21 Aug. 1723, overl. 10 Sept. 1757, zoon van idem IV 13.
7. *Sara Apolonia Brand,* geb. 's Gravenhage 10 Sept. 1724, overleed 15 Jan. 1772, dochter van idem IV 13, huwde *Cornelis van Wouw.*
8. *Maria Albertina Brand,* geb. 's Gravenhage 23 Juli 1726, overl. 7 Mei 1770, dochter van idem IV 13, huwde 20 Febr. 1759 met Mr. *Otto van Cattenburch* [zie voor dit geslacht Vorsterman van Oyen, aanz. Ned. Familiën, deel I, wapen: in zilver drie zwarte molenijzers, geplaatst 2—1], geb. 11 Juli 1724, agent van Breda en klerk ter Secretarie van Holland, zoon van Mr. Otto van Cattenburch, schepen van 's Hertogenbosch, en Henriëtte Christine Godin.

Zijne 32 kwartieren zijn: [zie hiervoor Ned. Leeuw 1887 bladz. 79].

van Cattenburch	Godin
Copes	Boddaert
van Carteren	Luijcks
Schade van Westrum	van den Helm
van Pelt	Malapert
van Gent	Bax.
van Noort	ten Haeff.
van Kinschot	van der Giesen
de Vries	Vivien
van Forden	Hessel
van Hemert	Coomans
van Galen	van Beaumont
van der Elst	van Tessel
Deijs	Caffort

Vlaskopers Jolijts
Pyll van der Goes.

Uit dit huwelijk drie kinderen, zie VI 4, A, B. C.

9. *Christina Brand*, geb. 's Gravenhage 30 April 1728, overleed 23 Febr. 1794, dochter van idem IV 13.
10. *Martinus Lansbergen*, zoon van Petrus Lansbergen en Geertruid van Wouw IV 14, huwde *I. L. Hurnius,* weduwe Cattenburch.

Uit dit huwelijk 1 zoon, zie VI 5.

11. *Jans Louis Lansbergen*, zoon van idem IV 14, huwde 1°. *N. Pinchot*, huwde 2°. *van Meel.*

Uit het eerste huwelijk eene dochter, zie VI 6.

12. *Cornelia Lansbergen,* dochter van idem IV 14, huwde 1°. *N. van Wouw*, 2°. *van Hamel.*
13. *Catharina Adriana Streso,* geb. 1 Maart 1706, overl. Maart 1773, dochter van Casparus Streso IV 17 en Alida Wierts.
14. *Lodewijk Hillegard Streso,* geb. 1 Febr. 1703
15. *Ewout Jacob Streso*, geb. 25 Maart 1710,
16. *Johanna Theodora Streso,* geb. 27 Febr. 1713, huwde *J. W. Paris,*

Uit dit huwelijk 5 kinderen, zie VI 7—11.

17. *Pieter Gijsbertus Streso*, geb. 7 Juni 1715
18. *Anna Maria Streso,*
19. *Constantinus Streso*, geb. 24 April 1718, huwde *B. E. Pompe.*

} kinderen van idem IV 17.

20. *Simon Brand,* geb. 12 Sept. 1711, overl. als schepen van Gorinchem 22 Nov. 1783, zoon van Johan Brand IV 18 en Anna van Someren.
21. *Cornelia Brand,* geb. Gorinchem 20 Oct. 1712, begr. aldaar 19 Nov. 1751, dochter van idem IV 18, huwde 6 Nov. 1731 met *Nicolaas Ouwens.* [Zie voor dit geslacht; Alg. Ned. Fam. blad 1818 bladz. 29—36, 73—76, 85—9 en Vorsterman van Oyen, deel II bladz. 407] geb. 29 en gedoopt te Gorinchem 30 Jan. 1711, was in de jaren 1732, 37 en 39 raad in de vroedschap en schepen te Gorinchem, in 1749 burgemeester en ontvanger van de gemeene landsmiddelen en in 1762 en 1771 lid van het Edelmogend Collegie der Admiraliteit op de Maas. Hij overleed Gorinchem 21 en

werd aldaar 28 Febr. 1782 begraven en was zoon van Mr. Richard Ouwens en Catharina van der Meijden.

Wapens Ouwens: in groen een rood gepoote en gebekte zilveren vogel. Op den bewusten stamboom: 1 en 3 in rood een zilveren vogel, 2 en 4 in goud drie op de punt gestelde roode ruiten, geplaatst 2 en 1.

Uit dit huwelijk 8 kinderen, zie VI 12—19.

22. *Adrianus Brand*, geb. Gorinchem 23 Jan. 1714, gepensioneerd kapitein, zoon van idem IV 18, huwde Bergen op Zoom 17 Jan. 1740 met *Anna Maria Sprungli*, geb. aldaar 13 Sept. 1716.

Uit dit huwelijk 7 kinderen, zie VI 20—26.

23. *Geertruijd Brand*, ged. Arkel 12 Juli 1716, waarbij getuigen waren Mevrouwen Geertruijd Brand en Anna van Someren, dochter van idem IV 18, huwde 24 April 1737 te Arkel *Cornelis van Gennep*, predikant aldaar, geb. Gorinchem 10 April 1711, overl. aldaar 20 Oct. 1769. Bij zijn doop waren getuigen Majoor Johan van Gennep, Joost van den Burggraeff, Sophia van den Keesel en Martijntje van Gennep.

[Zie Geslacht van Gennep: Alg. Ned. Familiehlad No. 139 bl. 1 enz. en No. 141 bl. 1 enz.; wapen in zilver een roode tulp op groene steel, waarboven een gouden kroon; op de bewuste stamboom: in goud een groenen tulp waarboven groene kroon.]

Uit dit huwelijk 9 kinderen, zie VI 27—35.

24. *Johan Brand*, stierf 7 Oct. 1745 als gaardermeester van Hoornaar en Blokland, zoon van idem IV 18.

25. *Cornelis van Someren Brand*, geb. 25 April 1719 te Gorinchem, overl. aldaar 25 April 1784, zoon van idem IV 18, huwde 9 Sept. 1748 met *Maria Nolst*, geb. Gorinchem 22 Maart 1716, overl. 17 Juli 1783.

Uit dit huwelijk 5 kinderen VI 36—40.

26. *Simon Brand*, ged. Heusden 25 April 1709, overleden ongehuwd als luitenant te Maastricht 23 April 1743, zoon van Maarten Brand IV 19 en Anna Maria Brouwer.

27. *Cornelis Brand*, luitenant, geb. Heusden 19 Aug. 1712, overl. Gorinchem 22 Febr. 1784, zoon van idem IV 19, huwde Heusden 14 April 1746 in de Fransche kerk met

Anna Godeffroy, gouvernante der gravinnetjes van Bentheim, geb. Münichberg 10 Oct. 1711, ged. 15 Oct., waarbij getuigen Cesar Godefroi en Françoise Lesvesque, overl. 10 Dec. 1748 te Gorcum, dochter van Alexandre Godeffroy en Anne Ribaut.

Uit dit huwelijk 2 dochters, zie VI 41—42.

28. *Maria Sophia Bogaart*
29. *Alida Catharina Bogaart*, geb. 24 Nov. 1714 huwt *W. J. Temminck*, wapen in rood, een blauw goud gevleugeld hart.

    Uit dit huwelijk 6 kinderen, zie VI 43—48.
30. *Pieter Johannes Bogaart*
31. *Louisa Margaretha Sophia Bogaart*, geb. 18 Nov. 1717, huwde *D. J. Goldbach*. Wapen Goldbach: in blauw drie gouden leliën, geplaatst 2 en 1.

    Uit dit huwelijk 3 kinderen, zie 49—51.

(28—31: kinderen van Hiskias Bogaart en Anna Judith Tessemaker IV 20.)

VI. 1. *Jacob Tuijningh*,
2. *Petronella Tuijningh*,

(1—2: kinderen van Hendrik Tuijningh V 2 en Margaretha Hazemane.)

3. *Johan Marcus Tuijningh*, zoon van Gerrit Peter Tuijningh V 3. en Elisabeth Sofman, huwde *C. J. Mulder*.
4. a. *Otto van Cattenburch*, geb. 17 Nov. 1759, overl. 14 Nov. 1761, zoon van Mr. Otto van Cattenburg en Albertina Brand V 8.
   b. *Jacoba Maria van Cattenburch*, geb. 15 Aug. 1761, dochter van idem V 8.
   c. *Cornelia van Cattenburch*, geb. 2 Nov. 1762, overl. Febr. 1763, dochter van Idem V 8.
5. *Jacob Lansbergen*, geb. 25 Dec. 1750 zoon van Martinis Lamsbergen V 10 en S. L. Hurnius, huwde freule *Van Gerstein*.
6. *Geertruid Lansbergeu*, dochter van Jan Louis Lansbergen V 11 en N. Sichot.
7. *Emanuel Casparus Jacobus Paris*, geb. 18 Oct. 1742, zoon van J. W. Paris en Johanna Theodora Streso V 16, huwde 1° April 1769 *C. J. Bodel*, huwde 2° *P. C. C. Versluis*.

   Wapen Paris: doorsneden 1 van groen, 2 van rood,

over het geheel een goud springend hert met zwart gewei.

Uit het eerste huwelijk 3, uit het tweede 2 kinderen, zie XII 1—5.

8. *Egbertus Wilhelmus Theodorus Paris*, geb. 16 Oct. 1743, zoon van idem V 16, huwde *Cornelia Jac. Versluis.*

Uit dit huwelijkijk 2 kinderen, zie VII 6—7.

9. *Alida Charlotta Albertina Paris,* geb. 26 Sept. 1746, dochter van J. W. Paris en Johanna Theodora Stress V 16, huwde Nov. 1667 *Cornelis de Brauw.*

Uit dit huwelijk 6 kinderen, zie 8—13.

10. *Ewout Pieter Paris,* geb. 10 Oct. 1750, overl. 13 Nov. 1750, zoon van idem V 16.

11. *Constantinus Beatus Eliza Paris,* geb. 8 Aug. 1754, overl. 22 Jan. 1757, zoon van idem V 16.

12. *Catharina Ouwens*, geb. Gorinchem 9 Aug. 1732, bij haar doop waren als getuigen aanwezig de heer Dirk Ouwens, juffr. Cornelia Vervelo, de heer Oud-Burgemeester Johan Brand en Mevrouw Anna van Someren overl. te Leiden 9 Jan. 1800, dochter van Mr. Nicolaas Ouwens en Cornelia Brand V 21, huwde 24 Aug. 1761 te Gorinchem *Cornelis van Gennep*, geb. 26 Aug. 1725, predikant te Hardinxvelt, zoon van Arnoldus van Gennep en Theodora van Brandwijk. (Zie geslacht Van Gennep, Algem. Ned. Familieblad, 1ste jrg. No. 135 bladz. I en No. 141, bladz. 1 en ook Vorsterman van Oijen.)

Uit dit huwelijk 6 kinderen, zie 14—19.

13. *Anna Ouwens,* geb. Gorinchem 5 Jan. 1735, aldaar overleden 13 Aug. 1806, dochter van idem V 21, huwde 9 Mei 1754 te Gorinchem met haren neef *Mathijs van Borcharen,* overl. 11 Mei 1780, zoon van Dr. Cornelis van Borcharen en Johanna Maria Snoeck.

(Wapen van Borcharen volgens bewusten stamboom: dwarsbalk van rood een goud, in 1 een roode toren in 2 een gouden vijzel in blauw.)

Uit dit huwelijk 10 kinderen 20—20.

14. *Richarda Ouwens*, geb. te Gorinchem 20 Juni 1736, overl. 26 Juni 1803, dochter van idem V 21.

15. *Cornelia Ouwens,* geb. 23 Aug. 1737, dochter van idem V 21.

16. *Geertruij Anna Ouwens,* geb. Gorinchem 16 Dec. 1739 en aldaar overl. 17 Dec. 1823, dochter van idem V 21.
17. *Mr. Jan Ouwens*, geb. Gorinchem 3 Juni 1742, ongehuwd overleden Gorinchem 27 April 1817 als rechter bij de arrondissementsrechtbank aldaar, zoon van idem V 21.
18. *Richard Ouwens*, geb. 17 en ged. 18 Sept. 1744, overl. op zee 20 Dec. 1777 en begr. te Toulon, zoon van idem V 21.
19. *Simonetta Catharina Ouwens*, geb. 8 Nov. 1748 te Gorinchem, overl. aldaar 12 Nov. 1794, dochter van idem V 21, huwde 14 Maart 1782 *Hermanus Nicolaas Boellaard,* geb. Tiel 19 Dec. 1757, overl. Gorinchem 25 Nov. 1841, zoon van Mr. Johan Boellaard, Heer van de Braai en Zuilichem en Anna Geertruida Kuiper.

    Wapen Boellaard, doorsneden, in I twee zilveren naar elkander toe stijgerende paarden in zwart, in II een rood kruis in goud.

    Uit dit huwelijk een zoon, zie VII 30.
20. *Anna Brand,* geb. Bergen op Zoom 22 Oct. 1740, dochter van Adrianus Brand V 22 en Anna Maria Sprungli, huwde Weesp 16 Dec. 1781 met Balthazar Bos.
21. *Cornelia Brand*, geb. Bergen op Zoom 6 Aug. 1742, overl. 2 Juli 1792, dochter van idem V 22, huwde Amsterdam 7 Aug. 1770 met *Adolph Peter Schill,* welk huwelijk 5 Maart 1777 door echtscheiding werd ontbonden.
22. *Geertruijd Brand,* geb. Sluis 11 Maart 1764, dochter van idem V 22.
23. *Maria Brand,* geb. 4 Febr. 1749, dochter van idem V 22.
24. *Adrianus Brand*, geb. 23 Nov. 1751, zoon van idem V 22, huwde 9 Maart 1775 met *Catharina Rietveld.*

    Uit dit huwelijk een zoon, zie VII 31.
25. *Simonnetta Brand,* geb. 10 Febr. 1756. overl. 6 Oct. 1762
26. *Maria Brand*, geb. 20 April 1759

    dochters van idem V 22.
27. *Elisabeth van Gennep*, geb. Arkel 21 Maart 1738, doofstom overleden 13 Juni 1809 te Gorinchem, dochter van Cornelis van Gennep en Geertruijd Brand V 23.
28. *Johanna van Gennep,* geb. Arkel 25 Juni 1740, overl. Gorinchem 19 Febr. 1812, dochter van idem V 23.

29. *Simonetta Cornelia van Gennep*, geb. Gorinchem 1741, overl. aldaar 2 April 1827, oud 76 jaar 8 mnd., dochter van idem V 23.
30. *Cornelia van Gennep*, geb. Arkel 13 Sept. 1742, overl. te Gorinchem 31 Juli 1812, oud 69 jaren, dochter van idem V 23.
31. *Johannes van Gennep*, geb. Gorinchem en gedoopt 8 Jan. 1745 waarbij als getuigen Johannes Brand, Raad in de Vroedschap, oud-burgemeester, Mevrouw Anna van Someren, Mr. Nicolaas Ouwens, Raad in de Vroedschap en Mevr. Cornelia Brand; commies ten comptoire der Generaliteit, zoon van idem V 23, hij huwde in 1771 met wie onbekend.
32. *Alida van Gennep*, geb. Gorinchem en ged. 17 Nov. 1747, waarbij als getuigen Willem van Gennep en Alida van Gennep, overl. 21 Juni 1811 te Gorinchem, dochter van idem V 23.
35. *Simonette Cornelia van Gennep*, geb. 16 Juli 1750, overl. 2 April 1827, dochter van idem V 23.
34. *Willem Anthony van Gennep*, geb. Gorinchem en ged. 8 Dec. 1752, waarbij als getuigen Willem van Gennep, regeerend burgemeester en desselfs huijsvrouw Antonia van Campen, zoon van idem V 23; huwde 23 Mei 1784 *Susanna Adriana Hoedt*, ged. 2 Nov. 1752, overl. Dordrecht 31 Dec. 1824.

    Uit dit huwelijk 5 kinderen, zie VII 32—35.
35. *Geertruijd Maria van Gennep*, geb. 15 Juli 1756, overl. 17 Mei 1837, dochter van idem V 23.
36. *Alida Johanna Brand*, dochter van Cornelis van Someren Brand, V 25 en Maria Nolst, huwde 29 Oct. 1776 met Mr. *Jacob de Faille*, pensionaris van Gorinchem.

    [Zie Vorsterman van Oyen, deel I bladz. 269 enz. wapen in blauw een gouden keper, waarop drie zilveren leliën, in het schildhoofd twee gouden leeuwenkoppen, beneden een aanziende gouden leeuwenkop.]

    Uit dit huwelijk 4 kinderen, zie VII 36—39.
37. *Simon Brand*, geb. Gorinchem 9 Febr. 1752, werd predikant te Vuren, Maasland, Maaslandsluis, Zutphen, Dordrecht, stierf aldaar 9 Febr. 1800, zoon van idem V 25, huwde Utrecht 6 Mei 1774 met *Johanna Jacoba van Hees*,

geb. Utrecht 10 Sept. 1757, overl. Dordrecht 1 Juni 1820, dochter van Cornelis van Hees en Petronella Voss.

Uit dit huwelijk 7 kinderen, zie VII 40—46.

38. *Anna Brand*, geb. Gorinchem 29 Oct. 1753, overl. 3 Jan. 1829 aldaar, dochter van idem V 25, huwde 7 Dec. 1794 met *Johan Bastiaan van Meerten*, secretaris van Gorinchem.

39. *Maria Geertruijd Brand*, geb. Gorinchem 23 Mei 1756, overl. Den Helder 9 April 1826, dochter van idem V 25, huwde 6 Maart 1785 met *Rempko Hayens Kooy*, luitenant ter zee, geb. Delft 26 Nov. 1754, overl. Warmond 14 Nov. 1815, zoon van Willem Kooy en Maria Hayens.

[Zie Vorsterman van Oyen, deel III bladz. 425 e. v.]

Uit dit huwelijk 5 kinderen VII 47—51.

40. *Johan van Someren Brand*, geb. Gorinchem 22 Juni 1758, overl. Hellevoetsluis 2 Maart 1797, zoon van idem V 25, huwde 14 Oct. 1788 met *Adriana Clasina Gallas*, geb. Hellevoetsluis 17 Mei 1763, overl. Tiel 27 Jan. 1857, dochter van Jan Eduard Gallas en Maria Wittebol.

Uit dit huwelijk een zoon, zie VII 52.

41. *Anna Maria Brand*, geb. 16 Oct. 1747, overl. Gorinchem 7 Maart 1765, dochter van Cornelis Brand V 27 en Anna Godeffroy.

42. *Esther Brand*, geb. 4 Dec. 1748 te Gorinchem en aldaar 8 Dec. gedoopt in de Gereformeerde kerk, waarbij als getuigen Maarten Brand, burgemeester van Heusden, haar grootvader, Esther le Maire, haar tante, Simon Brand en Geertruyd van Gennep; dochter van idem V 27, overleden 8 April 1842 te St. Michielsgestel, huwde 14 Mei 1769 te Rotterdam met *Jean Pierre Eschauzier*, assuradeur eerst te Rotterdam, later te Amsterdam, waarbij 12 Ang, 1784 als poorter ingeschreven, geboren Rotterdam 11 Maart 1736, overleden Utrecht 20 Oct. 1807, zoon van Jean Eschauzier l'ainé en Maria Madelaine Varin.

Wapen Eschauzier: in blauw een gehandschoende hand en arm, waarop een valk met gesloten vleugels. Helmteeken: de valk in vlucht. [Zie voor dit geslacht Na. vorscher jrg. 1914 bladz. 407 e.v. en 518 e.v.]

Uit dit huwelijk 9 kinderen, zie VII 53—61.

43. *Hiskias Henrikus Temminck*, geb. 17 Nov. 1741, zoon van

W. J. Temminck en Alida Catharina Bogaart V 29, huwde *B. Horeman.*

44. *Anna Alandia Temminck*, geb. 2 Febr. 1744
45. *Everard François Temminck,* geb. 26 Maart 1745, huwde *A. den Tex.*
46. *Wimmanus Petrus Temminck*, geb. 11 Juni 1746, overl. 12 Nov. 1746.
47. *Sara Cornelia Remminck*, geb. 8 Nov. 1747
48. *Wimmanus Petrus Temminck,* geb. 16 Nov. 1749, huwde *G. Hal*

} kinderen van idem V 29.

49. *Anna Judith Goldbach,* geb. 31 Juli 1748
50. *Ida Goldbach,* geb. 14 Dec. 1751
51. *Cornelia Johanna Goldbach,* geb. 20 Oet. 1761

} kinderen van D. J. Goldbach en Louisa Margaretha Sophia Bogaart V 31.

VII. 1. *Catharina-Petronella Johanna Paris,* geb. 1770, dochter van Emanuel Casparus Jacobus Paris, VI 7 en C. J. Bodel.
2. *Pieter Emanuel Paris,* geb. 22 Juli 1771, zoon van idem VI 7.
3. *Cornelis Willem Paris*, geb. Jan. 1773, zoon van idem VI 7.
4. *Magdalena Elisabeth Paris*, geb. 27 April 1776, dochter van Emanuel Casparus Jacobus Paris, VII 7 en F. C. C. Versluis.
5. *Jeannette Theodora Paris*, geb. 14 Juli 1780, dochter van idem VI 7.
6. *Willem Paris,* geb. 2 Nov. 1772
7. *Jan Jacob Paris,* geb. 10 Sept. 1776, overl, Sept. 1777

} kinderen van Egbertus Wilhelmus Theodorus Paris VI 8 en Cornelia Jac. Versluis.

8. *Dauiel de Brauw,* geb. 14 Sept. 1768
9. *Theodora Hester de Brauw*, geb. 18 April 1770, overl. 1 Jan. 1776
10. *Willem Maurits de Brauw*, geb. 21 April 1772
11. *Cornelia Maria de Brauw*, geb. 12 Juni 1773
12. *Cornelis Stavisse de Brauw,* geb. 12 Febr. 1775
13. *Jacobus de Brauw*, geb. 17 Jan. 1777

} kinderen van Cornelis de Brauw en Alida Charlotta Albertina Paris VI 9.

14. *Arnoldns Theodorus van Gennep*, geb. 22 Sept. 1762, overl.

15 Oct. 1762, zoon van Cornelis van Gennep en Catharina Ouwens VI 12.

15. *Klasina Cornelia van Gennep*, geb. 24 Juli 1763, dochter van idem VI 12.
16. *Theodora Elisabeth van Gennep*, geb. 11 Aug. 1765, dochter van idem VI 12.
17. *Simon van Gennep*, geb. 4 Aug. 1766, zoon van idem VI 12.
18. *Arnoldus van Gennep*, geb. 6 Nov. 1768 te Hardinxveld, zoon van idem VI 12, huwde Gorinchem, 3 Aug. 1794 *Cornelia Johanna Goldbach*, weduwe van Daniel Arie d'Angelio.
19. *Catharina Cornelia van Gennep*, geb. 21 Juni 1771, dochter van idem VI 12.
20. *Cornelis van Borcharen*, geb. 11 Maar. 1755, zoon van Mathijs van Borcharen en Anna Ouwens VI 13, huwde *Johanna Petronella Coelen.*
21. *Cornelia van Borcharen*, geb. 2 Maart 1756, overl. 25 Dec, 1769, dochter van idem VI 13.
22. *Johan Kerbert Gerard van Borcharen*, geb. 23 Juli 1759, zoon van idem VI 13.
23. *Simon van Borcharen*, geb. 10 Oct. 1761, zoon van idem VI 13.
24. *Ursula Maria Margaretha Adriana van Borcharen*, geb.
30. Dec. 1763, dochter van idem VI 13.
25. *Nicolaas van Borcharen,* zoon van idem VI 13.
26. *Wuslasina van Borcharen*, van idem VI 13.
27. *Geertruijd Johanna van Borcharen,* geb. 27 Juli 1771, dochter van idem VI 13.
28. *Hendrik Verschuring van Borcharen*, geb. 1777, zoon van idem VI 13.
29. Een meisje, ongedoopt gestorven, dochter van idem VI 13.
30. *Johan Boellaard,* geb. 9 Oct. 1786, zoon van Hermanus Nicolaas Boellaard en Simonetta Catharina Ouwens VI 19.
31. *Adrianns Rietveld Brand*, geb. IJsselstein 4 Dec. 1776, kapitein der Infanterie, zoon van Adrianus Brand VI 24 en Catharina Rietveld, huwde *Theodora Judith Margaretha van Voorst*, geb. in 1778, overleden Zwolle 2 Nov. 1810.
32. *Geertruijd Cornelia van Gennep,* geb. 28 Juni 1785 te Rotterdam en ged. 5 Juli waarbij als getuige Geertruyd Brand, dochter van Willem Anthony van Gennep VI 34

en Susanna Adriana Holdt; huwde 17 Juli 1808 te Rotterdam *Barend Anthony Berkhuijsen.*

33. *Catrina Christina van Gennep,* ged. 8 Mei 1787 te Rotterdam, waarbij getuige Catrina Christina Wassenburg, dochter van idem VI 34.
34. *Johannes Cornelis van Gennep,* geb. Rotterdam en gedoopt 1 Sept. 1790, getuige Catrina Christina Hoedt, geb. van Wassenberg; zoon van idem VI 34.
35. *Johanna Diederika Tonia van Gennep,* geb. Gorinchem 6 en ged. 15 April 1795, dochter van idem VI 34.

(Wordt voortgezet).

Van Hattem.

In de vraag onder dit hoofd op blz. 140 in dezen jaargang van de Navorscher gedaan, bracht het drukfeilen-duiveltje een *van Dort* in het Geldersche geslacht *van Hattem* op de plaats van *Adriaan van Oort Hendriksz.* (afstammeling door zijne moeder van *Jan v. Hattem* en Alith, levende 1480—1530), en maakte tegelijk onherkenbaar den naam van Juffr. Gerit (Geert?) van Groetfelt, eerst vrouw van *Walraven v. Hattem* † na 1544 (ook descendent van voornoemden *Jan v. Hattem* en Alith), daarna, reeds in 1559, van Christoffel van Elderen. Dirk Vonk (v. Lienden) was volmachtigde (voogd?) van hare beide in 1559 nog onmondige kinderen *Walraven* en *Johanna van Hattem.*

Juffr. Gerit v. Groetfelt was in haar leven geene onbekende geweest, immers, zij had vele jaren geprocedeerd tegen Jan v. Spithoven en diens natuurlijke dochter Ulant, vanwege eene beschikking door wijlen het kinderloos echtpaar *Walraven van Hattem* en Johanna Sweer Loefs ten voordeele van Ulant gemaakt.

Dat deze Ulant in dien tijd tevens procedeerde (over de uitkeering van die beschikking) tegen de vijf kinderen (de oudste Jan, beleend 1549, Willem, Dirk, Reijer en Geert van Oort) van wijlen Reinier van Oort te Rijswijk bij eene zuster van genoemde Johanna Sweer Loefs verwekt, verleide niemand deze personen in verband te denken met de afstammelingen van meergenoemden *Jan v. Hattem* en Alith, noch ter wille dat daaronder de voorzegde Adriaan van Oort (vader van Johanna v. O. vrouw van Adriaan van Delft te Maurik) behoort; en evenmin ter wille der

gemelde afstamming van dezen Adriaan van Oort, bij gezegde *Jan van Hattem* te betrekken, de vrouw van Adriaan's (halven?) broeder Hendrik van Oort † omstreeks 1576, *Maria van Hattem;* want deze was eene dochter van *Willem v. Hattem Dirksz.* te Maurik, terwijl bovenbedoelde familie *v. Hattem* woonde onder Ingen. En al liggen deze plaatsen niet ver van elkander, destijds bepaalden de dorpsgrenzen eenigszins de onderscheidene familiegroepen van gelijken naam in de Betuwe.

De vader van *Walraven van Hattem's* vrouw, Johanna Sweer-Loefs, had de navolgende kinderen: 1e. Jan Sweers den alden, tr. Anna Gerrit Coppiersdr. † omstreeks 1558; hadden 3 kinderen voor wie zij de navolgende leengoederen bestemden: voor Gerrit (de oudste zoon) Herman Loefs hofstad, voor Job (de jongste) het leengoed te Mellenburch ter leen gehouden, voor de dochter Cornelia wed. Wijnant van Bijler, het leengoed van heer Jan van Renesse. 2e. Johanna Sweer Loefs, vrouw van *Walraven van Hattem.* 3e. Cornelia Sweers, tr. Jan Som of Soin of Some. 4e. Jan Sweers van Spithoven tr. Margriet Vereem van Meerten, zijne wed. 1559. 5e. Geert Loefs tr. Pons van Leeuwen. 6e. de jongste dochter tr. Reyer van Oort, wier oudste zoon Jan van Oort in 1552 in proces gerakende met zijn Oom Jan Sweers van Spithoven, ter in 1556 uitgesproken beslechting van het geschil, arbiters koos: Gerrit van Culenborgh Melchiorsz. en Aart Adriaensz. de Moelre, schout van Beusichem en Zoelmond (schoonvader van een anderen Jan van Oort, die deze opvolgde als schout van Beusichem en Zoelmond, en met dien Jan van Oort door geen vaderlijke linie in verband staat.

Een ander echtpaar, *Gerrit van Hattem* en Beatrix of Baete ook in voornoemde streek wonende, had 3 kinderen: *Gerrit, Adriaan* en *Maria v. Hattem* tr. Roelof Gerritsz. wiens weduwe zij is in 1561 met 8 kinderen, onder wie Lijsbeth tr. Peter van Grootveldt. Bij een geschil tusschen deze kinderen worden tot getuigen opgeroepen in 1561 *Albert van Hattem Jansz.* en Adriaan van Oort Hendriksz.

De t. b. a. pl. genoemde Margaretha van Wilick [1]) overleefde kinderloos zeer vele jaren, zoodat ook in de processtukken gezegd is, dat zij een ongemeen hoogen ouderdom heeft bereikt,

[1]) Margaretha van Wilick bezat het bedoelde leengoed te Ingen niet in *pacht*, zooals de zetter t. a. pl. het stelde, doch in *tocht.*

haren man heer Willem van Meer, Meher, Meihr, die reeds in 1450 meerderjarig was (de boedelscheiding van zijner ouders nalatenschap dateert 8 Nov. 1452). Hij droeg in 1461 een akker lands op aan Hendrik Willemsz. van Oort, en wordt door den leenheer, de graaf van Culenborgh daarbij genoemd »onsen lieven neve« (zijnde zoon van Hubrecht van Culenborgh, heer van Meihr.)

Onder degenen, [1]) die in 1549 aan zijne opvolgers den eigendom der van hen gehuurde bouwinge (zie blz. 140) betwistten, waren ook, als afstammelingen van *Jan v. Hattem* en Alith, hierboven bedoeld: Margriet wed. Jan van Wijck, Johan Goess, de kinderen van Jan Sweers den alden, Henrick Pons en Margriet Jan van Spithoven's weduwe met hare kinderen.

VAN OORDT.

KOLONIALE GESCHIEDENIS.

Inventaris en naamregister van Hollandsche grafzerken in Britsch-Guyana.

Een inventaris met naamregister van grafzerken uit den Hollandschen tijd van de kolonie Britsch Guyana (vroeger bestaande uit de koloniën Demerara, Essequibo en Berbice) is tot dusver niet samengesteld. Reeds publiceerde ik tevoren [2]) enkele afschriften van grafzerken. Met de mij nu bekend geworden grafzerken, meende ik voor genealogen een nuttig werk te verrichten om ze tezamen in één artikel te vereenigen en daarbij een naamregister samen te stellen.

Op volledigheid kan deze verzameling vanzelf geen aanspraak maken, daar nog steeds in de binnenlanden zerken uit den ouden tijd gevonden worden, ofschoon kan worden aangenomen dat de meeste aan het licht zijn gebracht.

---

[1]) De t. a. pl. genoemde Rutger Versteghen (van der Stegen) was gehuwd met eene dochter van Jan Aerisz. bij *Margriet van Hattem Hendriksdr.*, welk echtpaar bovendien twee zonen had Marten en Jasper Jansz. man van Alith.

[2]) In het Voetspoor der Vaderen, Fred. Oudschans Dentz, Vragen van den Dag. 27e jaargang. Afl. 6, 1912.

Historische Monumenten van Britsch-Guyana, Fred. Oudschans Dentz, De Navorscher 65e jaargang, 8e aflevering, 1916.

De onder 2 genoemde werd eerst kort geleden gevonden en naar het Museum te Georgetown overgebracht.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

Paramaribo, Januari 1919.

Litteratuur: Monumental inscriptions of the British West Indies, Capt. J. H. Lawrence Archer, London, 1875
Timehri, Vol II 3rd series, No. 2.

NAAMREGISTER.

	No.
B. Backer, Lauwrens Gerhardus Lodewyck	18
—— , Johannes	19
Balk, David	29
Beekman, Samuel	29
Boter, Cornelis	16 & 17
Broekhuyzen, Jacobus Hendrik	24
—— , Helena Anna	26
S. Christiansen, Bastian	4
—— , Mej.	5
D. Doorn, Abraham van	12 & 14
—— , Cornelia van	13
—— , Hendrik van	15
H. Heemskerk, George	2
Hollander, Elisabeth, Wed., Cornelis Boter & Hendrik Spoors	17
Hellinck, Catharina, huisvrouw van Nicolaes Rassche	30
K. Kay, Abraham Adolphus van der	11
Koppiers, Mr. Pieter Hendrik	1
Kruysse, Jacomina van der, huysvrouw van Samuel Zeagers	22
L. Lussis, Jacomina Cornelia huysvrouw van Hendrik van Doorn	15
Lusses, Pieter, Wed., geboren Margaret Wiltscut	23
M. Mennis, Alida Ester, huysvrouw van Thierens	7
R. Rassche, Cornelis	27
—— , Eliesabeth	28
—— , Johannes	28
—— , Nicolaes	30

	No.
Roth, Michael	20
Ryswyk, Jonkheer Hendrik Jan van	26
S. Spoors, Hendrik	17
Sweert, Josina huysvrouw van Abraham van Doorn	12
T. Tesschemaker, Johannes Lambertus	10
—— , Joan	9
Thierens, Anthony	6
—— , Anthony	8
——, Alida Ester	7
W. Wiltscut, Margaret, Wed. Pieter Lusses	23
Z. Zeagers, Jr., Absalom	21
——, , Samuel	22

A. *Plantage Providence Demerara.*

1. Hier onder Rust Mr. Pieter Hendrik Koppiers oud-Gouverneur Generaal der Colonie Berbice etc. etc. etc. Gebooren te Giesendam den 25 January 1753. Overleden te Demerara den 15 September 1795.

B. *Georgetown-Museum.*

2. Hier legt Begraven George Heems(kerk) Gebooren in het jaar onzes Heeren .... (S)ter(ft) i(n) Christ(us) 1770 den 18 July ....\ oud 52 (j)aa(ren).

3. 32 cM. — De Ersamvel Beekmanst erft den10 December in het jaer 1707.

De letters zijn klaarblijkelijk later opgefrischt. De looden zerk is plm. 3 cM. dik.

C. *Arrawarri Creek, linkeroever Essequebo River.*

4. Begraaf Plaats Van den Heer Bastian Christiansen.

5. Begraaf Plaats Van Mejuffrouw Moeder van den Heer Bastian Christiansen.

D. *Plantage »Arthurville«, Wakenaam Island Essequebo River.*

6. Hier Legt Begraven Den Heere Anthony Thierens In Desselvs Leven President Kieser, En Capiten Der Respective Burgery etc. etc. Geboren te Essequebo Den 8 November 1733 En Overleden den 26 November 1785.

7. Wapen. — Hier Legt Begraven Vrouwe Alida Ester Thie-

rens Geboren Mennes Te Bergen op den Zoom Geboren In Den Jare 1754 En Overleden den 19 Juny 1770.

8. Wapen. — Hier Legt Begraven Antnony Thierens Geboren In Rio Essequebo Den 2 August 1763 En Overleden den 9 Jnli 1792.

9. Wapen. — Hier Legt Begraven Joan Teschenmaker Geboren In Esseqnebo den 19 April 1793.

10. Wapen. — Hier Legt Begraven Johannes Lambertus Teschemaker Geboren In Essequebo den 24 January 1793 En Overleden den 20 January 1799.

11. Wapen. — Hier Legt Begraven den Heere Abraham Adolphus Van Der Kay In Zijn Edele Leven Kieser Van den Edele Achtbaren Raad En Capitein der Respective Borgerye Dezer Colonie &c. &c. Geboren in Essequebo den 31 Januari 1750 En Overleden den 29 December 1789.

E. *Acaracooroo Creek, linkeroever Essequebo River*,

De Gedagtenisse Des Regtveerdigen Sal Tot Segeninge Zyn. Prov. X Vers 7.

12. Wapen. — Hier Legt Begraven Josina van Sweert Huys Vrouw Van Abraham van Doorn Raad Deser Colonie Geboren 13 May 1705 Overleden 11 May 1753 Smorgens om 3 Uren Dus Oud 43 Iaren Min. 3 Dagen.

13. Hier Legt Begraven Cornelia van Doorn Geboren 8 October 1728 Overleden 13 September 1735 Dus Oud 6 Iaren XI Maanden en 8 Dagen.

14. De Gedagtenisse Des Regt Veerdigen Sal Tot Segeninge Syn Proverbia 10 Vers 7.

Wapen. Hier Legt Begraven Den Heer Abraham van Doorn Oud Raad dezer Colonie Geboren den 4 December 1695 En Overleden den 17 Juny 1764 des Namiddags Circa Drie Uuren Dus Oud Acht en Sestig Iaaren Ses Maanden en Dertien Dagen.

15. De Regt Veerdige Sal In eeuwige Gedagtenisse Zyn Psalm 119 Vers 6.

Wapen. — Hier Legt Begraven Jacomina Cornelia Lussis Huys-Vrouw van Hendrik van Doorn Geboren den 2 May 1742 En Overleden den 10 May 1763 Des Morgens om 4 uren Dus Oud 21 Iaaren 1 Maand en 5 Daagen.

F. *Groote Creek, linker oever. Essequebo River*,

16. Wapen. — Hier Legt Begraven De Edele Achtbaare Heer Cornelis Boter Oud Raad van Civiele En Crimineele Justitie

Geboren In Middelburg den 4 September 1698 Overleden op Zijn Plantagie Nieuw Vredenburg Den 18 September 1764.

17. Hier Legt Begraven Mejuffrouw Elisabeth Hollander Geboren in Deeze Colonie Den 15 July 1698 Eerst Wedue van de Ed. Achtb. Heer Hendrik Spoore Oud Raad En Secretaris En Laast van de Ed. Achtb. Heer Cornelis Boter Overleden op Haar Ed. Plantagie Nieuw Vredenburg den 18 October 1769.

G. *Fort Island Essequebo River.*

18. Wapen. — Hier Legt Begraven Lauwrens Gerhardus Lodəwyck Backer Geboren te Rio Essequebo den 2 November 1767 En Overleden den 1 September 1768.

19. Wapen. — Hier Legt Begraven den Wel Edele Gestrenge Heer Johannes Backer Commandant En Capityn Lutenant der Militie Benevens Raad der Beyde Colegien Over de Colonie Essequebo Cum Annexis Overleeden den 19 Februari 1772 Geboren In Doornick In den Jaare 1737.

20. Wapen. — De Gedagtenisse des Regtvaerdigen Salt Tot Zeegeningen Syn, Hier Legt Begraven Michael Roth Geboren In Neurenberg Op den 18 February 1732 Overleden In Rio Essequebo Op den 15 November 1770 In Syne Leven Geweest Chirurgyn In Dienst der Edele Geoctroyeerde West Indische Compagnie Ter Caamer Zeeland.

H. *Weri-wery, Cooro Creek, linker oever Essequebo River.*

21. Wapen. — Hier leyt Absalom Zeagers Iunior Geboren den 20 September 1752 Overleden 10 August 1779 Oud 17 jaaren 10 maanden en 20 dagen. Den doode Spreekt..... Verder onleesbaar.

22. Wapen. — Ter Gedaghtenis Van Mejuffrouw Iacomina Van der Kruysse Egt Genoote Van den Heer Samuel Zeagers Wanger Overleden Rio Essequebo 15 Augustus 1768 Ouderdom Van 26 Iaaren Maanden En 8 dagen Aar Een Wyl By dit Gesteen T Kille Kout Gebeent Zwangre Sta

De Boody L. Beklagen Edrage

I. *Great Troolie Island, Essequebo River.*

23. Wapen. — Hier Legt Begraven Margaret Wiltscut Wed. Pieter Lusses Geboren Te Middelburg In Zeeland In den Jare 1708 Op den 30 December En Overleden In Rio Essequebo Op den 26 January 1775 In den Ouderdom Van 66 Jaaren En 27 dagen.

K. *Teranicreek, Berbice River.*

24. Hier onder Rust Jacobus Hendrik Broekhuyzen Zoon Van den Wel Edelen Gestrengen Heere Jacobus Broekhuyzen Fiscaal en Secretaris van de Colonie de Berbice Gebooren in de zelve Colonie Op den 3 September 1780 en aldaar overleeden op den 25 November 1787 In de Ouderdom Van 7 jaaren Twee Maanden en 22 dagen.

25. Hier Rust Helena Anna Broekhuyzen Dochter van den WelEdelen Gestrengen Heer Jacobus Broekhuyzen Fiscaal en Secretaris van de Colonie de Berbice gebooren 9 December 1784 en aldaar overleden op den .... November 1789 In den Ouderdom van 4 Jaren 10 Maanden En 26 dagen.

L. *Nabij de ruïne van Fort Nassau, Berbice.*

Hier Legt Begraven den Jonkheer Hendrik Jan van Ryswyk Eenigste zoon van den WelEdele Gestrenge Heer Hendrik Jan van Ryswyk. Gouverneur Generaal over de Colonie de Berbice Rivieren en Districkten Gebooren den 17 Maart 1755 en Gestorven den 16 Augustus 1759.

M. *Plantage »Markay«, Coomacha.*

27. Hier legt begraven Monsieur Cornelis Rassche in syn leeven, Raat deser Colonie Meester Planter op Markey Gebooren den 17 Nov. Ao. 1689 is overleden den 15 May Ao. 1726.

28. Hier beneden legt begraven syn suster Eliesabeth Rassche geboren den 19 Juny Ao. 1694 en overleden een jaer daerna en syn broeder Johannes Rassche geboren den 18 Jannuwary Ao. 1692 en overleeden Anno 1696.

29. Hier legt Begraven de Heer David Balk, Raat en Meester Planter op de Plantagie Markey Is gebooren den 15 November 1692 en overleeden den 8 November 1734.

30. Catharina Hellinck Huysvrouw van Mousieur Nicolaes Rassche sterft 6 Maart 1699.

H(ier) Naest L(egt) Monsieur Nicolaes Rassche geboren 1649 overleeden 12 Februari 1722.

GESCHIEDENIS.

ERIK XIV

door

K. F. H. DE KROON.

Quos vult Jupiter perdere, dementat prius....

Voortzetting en slot van Nav. LXIV, blz. 157.

Met het vooruitzicht eenmaal de kroon van Polen te kunnen dragen, wenschte Erik XIV zijn broeder geluk — »ofschoon« — voegde hij er bij — »de Poolsche gezant in Stockholm hèm die kroon al aangeboden had, ingeval Sigismund overleed,« Johan vertrok nu naar Dantzig. Het duurde echter niet lang of Erik had berouw over zijn goedwilligheid. Hij riep Johan terug, wat deze evenwel niet verhinderde zijn bruid in Wilna een bezoek te brengen. Het huwelijk kwam nu spoedig tot stand. Johan beloofde zijn zwager van nu af als zelfstandig en vrij vorst te handelen en hem bij te staan in den oorlog. Johan gaf aan zijn bruid Äland ten geschenke, leende aan Sigismund 120000 daalders, waarvoor hem 7 sloten in Lijfland in onderpand gegeven werden. [1]) Kort daarna brak de oorlog tusschen Polen en Zweden uit en daarmede de openlijke veete tusschen Erik en Johan. Zoodra de laatste met zijn gemalin in Finland was teruggekeerd, besloot Erik XIV tegen hem op te treden. Hij daagde Johan voor den Rijksdag te Stockholm [2]) onder beschuldiging, dat hij zich verbonden had met 's lands vijanden, in strijd met de bepalingen van Arboga. [3]) Johan werd dan ook wegens oproer en landverraad door den Rijksdag bij verstek ter dood veroordeeld — »tenzij de koning genade voor recht laat gelden.« [4]) Op verlangen van den Zweedschen adel zou evenwel nog een poging beproefd worden om met Johan tot een vergelijk te komen. De leden van den Rijksdag, Hogenskild Bielke en Olof Henriksson, die hem het vonnis moesten overbrengen, moesten hem tegelijkertijd het volgende voorstel doen:

De hertog van Finland zou een nieuwen eed afleggen; hij zou

[1]) Sveriges Historia (E.H.) III[2] 19 20.
[2]) 1 Juni 1563. Sveriges Historia III 261.
[3]) Art. III, Sveriges Hlstoria III 261.
[4]) Geyer II, 163.

steeds een paar van 's konings vertrouwden in zijn omgeving dulden en buiten diens goedkeuring geen verandering brengen in de regeering van Finland, zich niet bemoeien met de rijksaangelegenheden, geen munt slaan en een verklaring teekenen, dat hij, hoewel hij zijn recht op den troon van Zweden verloren had, dank zij 's konings genade, de derde in opvolging zou zijn nà hertog Magnus en Karel.

Ging Johan hierop in, dan zou de koning het vonnis laten vallen en hem verder erkennen als hertog van Finland. Johan was echter niet geneigd deze voorwaarden te aanvaarden, waardoor Finland zou zijn geworden een provincie van Zweden. In de verwachting van spoedige Poolsche hulp, besloot hij de beslissing in deze zaak aan de wapenen over te laten. De broederoorlog brak daarmede uit: Johan werd in Abö belegerd en zag zich genoopt, daar hulp uitbleef, na een beleg van twee maanden zich over te geven. Hij werd met zijn gemalin op het slot Gripsholm gevangen gezet. [1])

Deze gebeurtenis schonk Katharina de gelegenheid haar edelmoedig karakter te ontplooien. Men stelde haar voor de keuze òf van de wereld òf van haar echtgenoot afstand te doen. Als eenig antwoord toonde zij haar trouwring, waarin de woorden gegraveerd waren: »trouw tot in den dood.« Gedurende de volgende vier jaren gevangenschap op Gripsholm was zij voor haar echtgenoot een troostende engel. Zij wist niet, dat men op het punt stond haar een nog schrikkelijker lot te bereiden. Erik XIV zocht, met het oog op den oorlog met Polen en Denemarken, een verbond te sluiten met Iwan IV van Rusland en achtte hiertoe geen middel te slecht. Zoo ging hij zonder bezwaar in op een voorstel van den Czaar om dezen de gemalin van Johan uit te leveren, waarmede hij tevens zijn wraaklust kon botvieren. [2]) Werden de onderhandelingen eerst in 't geheim gevoerd, in Februari 1567 vertrok Nils Gyllenstjerna naar Alexandrowsky, waar hij met de meeste voorkomendheid ontvangen werd.

Een verdrag kwam welhaast tot stand. In de oorkonde noemde

---

[1]) Op een eiland in het Mälarmeer. Geyer II 164. Sveriges Historia III 262. Danmarks Riges Historie III 162.

[2]) »..... tsaren själf affärdade ett sändebud till Sverige Puschetnikov, som bland annat medförde ett viktigt muntligt uppdrag .... det bestod i att fräga Erik om han ville till tsaren utlämna den polske konungens syster, hertig Johans gemäl.« Sveriges Historia E.H. III[2] 85, 117.

Iwan IV Erik XIV zijn broeder en beste vriend en hoopte hij, dat de Zweedsche monarch, volgens zijn belofte, zijn schoonzuster spoedig naar Moskou zou zenden. De gebeurtenissen in Zweden zouden echter de uitvoering van dit schelmstuk beletten.

Het was voornamelijk op aansporing van Göran Persson geweest, dat Erik XIV tegen Johan was opgetreden en 's konings gunsteling, op den hertog van Finland verbitterd, wilde nog verder gaan. Hij trachtte den koning over te halen Johan ter dood te laten brengen.

Erik kon daartoe evenwel niet dadelijk besluiten; ook durfde hij zulk een doodvonnis niet op eigen verantwoordelijkheid uitvaardigen en raadpleegde daaromtrent Magnus. Door Göran Persson onophoudelijk aangespoord begon Erik XIV zich langzamerhand te verbeelden, dat Johan's dood een zekere waarborg zou zijn voor zijn rustige heerschappij;[1]) — toch deinsde hij voor dat uiterste terug. Geruimen tijd verkeerde hij in hevigen tweestrijd; eindelijk was zijn besluit genomen: Johan zou vallen! Göran Persson had het doodvonnis reeds klaar; Erik onderteekende het en haalde ook Magnus daartoe over[2]) ....

Het is echter nooit voltrokken, integendeel, Johan werd op Gripsholm uitstekend behandeld en kreeg ruimschoots lectuur; naast godsdienstige werken, o.a. Ovidius, Plutarchus en de Decamerone.[3])

Met Johan's gevangenneming kwam het noodlot over Erik XIV en omstrikte hem langzaam met draden, waaruit geen ontwarren meer mogelijk was. Sinds dien tijd brak hij met den adel des lands; lage gunstelingen zouden zijn raadgevers en beste vrienden worden. Zijn achterdocht kwam op; overal zag hij verraad. Een geheel stelsel van spionnage werd ingevoerd; strenge straffen op majesteitsschennis ingesteld, ja, zelfs op kwaadspreken[4]) .... het wantrouwen verduisterde zijn gansche ziel tot het hem ten laatste zijn verstand ontroofde.

De catastrophe tusschen Erik en Johan was verhaast geworden door den inmiddels uitgebroken krijg met Denemarken, de zeven-

---

[1]) Vooral met het oog op den inval der Denen.
»Kan man se bort från ett och annat i sjelfva det sätt, hvarpä Erik uppträdde i den sedan utbrytande striden med Johan, sä mäste man äfven här stella sig pä Eriks sida.« Oskar Alin. S. H. III 278

[2]) Brief van Erik aan Magnus. Halmstad 16 Oct. 1563. Na de onderteekening van het doodvonnis werd Magnus krankzinnig. Geyer II 165. Sveriges Historia. III 280.

[3]) Geyer II 165.

[4]) Sveriges Historia III 286. Geyer II 166, 167.

jarige Noordsche oorlog van 1563 tot 1570. Sinds 1559 was de goede verstandhouding tusschen Zweden en Denemarken steeds minder geworden. [1]) De dood van Christiaan II had koning Frederik II bevrijd van de zorgen, welke op de regeering zijns vaders gedrukt en dezen genoodzaakt hadden tot een vriendschappelijke politiek ten opzichte van Zweden. Frederik II, verre van Zweedschgezind, [2]) had, evenals Erik XIV, het oog geslagen op Lijfland, ten einde de Deensche heerschappij te vestigen in het oostelijk bekken der Oostzee. Tegelijkertijd hadden de Zweden Esthland veroverd en zoo laaide het vuur der oude vijandschap feller op. Daarbij kwam nog, dat Frederik II, trots het protest van Zweden, het Zweedsche wapen voeren bleef, terwijl Erik XIV, als een soort repressaillemaatregel, de kronen van Denemarken en Noorwegen in zijn wapen opnam. [3])

In Februari 1563 arriveerden in Kopenhagen de Zweedsche gezanten, die Erik's huwelijksaanzoek naar Hessen moesten overbrengen. Frederik II, bevreesd, dat dit gezantschap nog tot andere doeleinden naar Duitschland werd gezonden, legde het allerlei moeilijkheden in den weg, zoodat de gezanten, ondanks het protest van Erik XIV, verplicht waren geruimen tijd in Kopenhagen te blijven. [4]) Een weinig beteekenend voorval zou de vijandelijkheden openen. [5]) Een Zweedsche vloot onder Jakob Bagge, uitgerust om de bruid (Christina van Hessen) uit Rostock te halen, ontmoette een Deensch eskader onder Jakob Brokkenhus bij Bornholm (30 Mei 1563). Twist over het strijken der vlag leidde tot een zeeslag, waarin het Deensche admiraalschip en nog twee andere bodems door Bagge werden buitgemaakt. De Deensche gevangenen moesten zich op Erik's bevel een smadelijken tocht door Stockholm laten welgevallen. [6])

---

[1]) Danmarks Riges Historie III² 142, 143.
Sveriges Historia III 263, 264.

[2]) »Federiks svenskfjendtlige Sindelag var bekendt.«
V. Mollerup. Danmarks Riges Hist. III² 140.
Omgekeerd was Erik XIV verre van vriendschappelijk gezind jegens Frederik II. Eenige maanden voor zijn dood had trouwens Gustaaf Wasa zijn zoon nog gewaarschuwd tegen de »*Deensche valschheid*«. Danmarks R. H. III² 138. Sveriges Hist. III 206.

[3]) Geyer II 168. Danmarks R. H. III² 139.

[4]) »Detta var en handling of uppenbar fiendtlighet« Sveriges Historia III 261. L. von Holberg. D. R. H. II 449, 450. Ook met het oog op de vermoedelijke plannen van Filips II van Spanje en Hendrik II van Frankrijk om een kleinzoon van Christiaan II op den Deenschen troon te verheffen. D. R. H. III² 149, 150. S. H. III² 31.

[5]) Niet ongelijk aan de kwestie tusschen Tromp en Blake op 29 Mei 1652.

[6]) De gevangenen werden geboeid en met kaal geschoren hoofden door de straten van

Die oorlog was een ramp voor Zweden. Ware de strijd beperkt gebleven tusschen de beide erfvijanden, Zweden's overwinningen ter zee zouden opgewogen hebben tegen zijn nederlagen te land, maar deze oorlog bracht Zweden ook in strijd met Lubeck en Polen, terwijl de symphatie der Duitsche vorsten aan Denemarken's zijde stond. [1]) Erik XIV had in 1561 geweigerd de handelsvoordeelen, welke de Hanse vroeger van zijn vader had afgedwongen, te bekrachtigen, wijl die voordeelen strijdig waren met de wetten des lands en de welvaart van Zweden beletten. Alleen Lübeck, Hamburg, Dantzig en Rostock wilde hij vrijen handel in eenige Zweedsche havens toestaan onder voorwaarde van reciprociteit, benevens een stopzetten van alle verkeer met Rusland. Daar de vier steden hierop niet wenschten in te gaan, behielden zij ook niet het genot hunner vroegere voorrechten. Was dit op zichzelf reeds voor Lübeck een reden Zweden den oorlog te verklaren, de spanning vermeerderde, toen Reval, krachtens haar door Erik geschonken privilegie van 2 Aug. 1561, vrijen handel op alle Zweedsche havens en markten werd toegekend. Tot groote ontevredenheid van Reval, verlegden nu de Lübecksche kooplieden de stapelplaats van hun handel op Rusland, waarop Reval het recht beweerde te bezitten, naar Narwa. Toen nu Reval Erik XIV als koning huldigde, had hij in bovengenoemd privilegie den kooplieden beloofd den handel op Narwa te beletten en inderdaad 25 April 1562 verbood Erik XIV aan Lübeck verder over Narwa met Rusland handel te drijven. Niettegenstaande Lübeck's protesten bleef het verbod gehandhaafd en gaf de Zweedsche koning aan zijn vloot bevel alle schepen, zeilende naar Narwa aan te houden en naar Reval te brengen. [2]) Lübeck riep de bemiddeling in van keizer Ferdinand en deze, gesteund door keurvorst August van Saksen en landgraaf Philips van Hessen,

---

Stockholm gevoerd, voorafgegaan door 's konings hofnar, die op de viool speelde. Geyer II 169.
H. G. Garde. »Den Dansk-norske Sömagts Historie 1535—1700«, 55. 56.
L. von Holberg. »Dänische Reichshistorie.« II 453.

[1]) Sveriges Historia III 266. »Afven utom östersjöstaterna kunde konung Frederik räkna på anhängare; den verksammaste bland dem var hans svåger, kurfursten August af Sacksen.«
»Kong Sigismund af Polen havde opfordret Hertugerne af Pommern, Mecklenburg, Brunsvig og Markgreven af Brandenburg til dels at forhindre, at Erik hvervede Tropper i Tyskland, dels at yde aktiv Bistand.« V. Mollerup. Danmarks Riges Historie III[2] 163.

[2]) A. von Richter. »Gesch. der Ostseeprov.« I[2] 424—427, II[1] 245—248.
M. Karamsin, Histoire de l'empire de Russie IX 166.
Sveriges Historia III[2] 56, 57.

wendde een poging aan om de wederzijdsche grieven op een congres te Rostock te behandelen, doch zonder gunstig gevolg. [1]) Het zwaard moest beslissen. Denemarken begon den oorlog in 1563 met het beleg van Elfsborg, dat, slecht verdedigd, spoedig was ingenomen; Zweden opende den krijg met een inval in Halland; Erik XIV sloeg het beleg voor Halmstadt, doch brak de belegering op bij de tijding van Frederik's aantocht. Over 't algemeen werd de oorlog met groote verbittering en afschuwelijke wreedheid gevoerd. De verwoestingen der Denen in Smaland en Westergothland werden door de Zweden beantwoord met uitplundering en uitmoording van Bleckingen en Schonen. Uitgenomen de verovering van Warberg door de Zweden (15 Sept. 1565) en de schitterende overwinning der Denen onder Daniël Rantzau bij Svartera (26 Oct. 1565) verliep de gansche landoorlog in dergelijke niets-ontziende plundertochten. Roemrijker was voor Zweden het verloop van den oorlog ter zee. Wel leed de Zweedsche vloot onder Bagge tusschen Öland en Gothland een nederlaag tegen de Deensch-Lübecksche onder Herluf Trolle, [2]) doch nadien behaalde zij onder den dapperen Klas Kristersson Horn verscheidene voordeelen. [3]) Zij kon zich roemen meesteresse der Oostzee te zijn.

Deze oorlog riep ook indirect die gebeurtenissen in het leven, die een zwarte bladzijde vormen in het boek van Zweden's historie, en een sombere schaduw werpen op Erik's leven. De geestestoestand van Erik XIV was na 1564 steeds verergerd. De ongelukkig gevoerde oorlog, de uitputting van Zweden, de ontevredenheid onder alle standen, maar bovenal het gevoel van

---

[1]) Een tweede poging door keizer Ferdinand aangewend, had in 1564 een vredescongres te Rostock ten gevolge. Ook dit haalde niets uit. Danmarks Riges Historie III² 177, 178. Sveriges Historia III 274.

Het verbond tusschen Denemarken en Polen kwam 5 Oct. 1563, dat tusschen Denemarken en Lübeck 13 Juni 1563 tot stand.

[2]) Jakob Bagge werd zelf krijgsgevangen. H. G. Garde „Den Dansk-norske Sömagts-Historie, 62—64. S. H. III² 45.

[3]) Zoo de schitterende overwinning op de D. vloot tusschen Bornholm en Rügen (7 Juli 1565). H. G. Garde. Den D. N. Sömagts H. 75.

28 en 29 Juli 1566 werd de D. L. vloot bovendien totaal vernield door storm; 11 Deensche en 3 Lubecksche schepen met 6490 man., waaronder de 2 admiraals verdwenen in de golven.

— „Der „löd et Krageraab over hele Danmark" og i Lübeck hörtes „en saadan Hylen, Graad og Veklage af Kvinder og Börn, at en Sten maatte röres derved."

Danmarks Riges Historie III² 194.

H. G. Garde. Den D. N. Sömagtshistorie. 81; 82.

machteloosheid, niet tegen Frederik II opgewassen te zijn, verduisterden meer en meer Erik's ziel en deden de vlagen van melancholie steeds heftiger en veelvuldiger worden; riep hallucinaties te voorschijn, waarvan geen genezing meer mogelijk was. Twee menschen hebben in dezen tijd een grooten invloed op Erik XIV uitgeoefend: zijn geliefde Karin Mansdotter, en het hoofd zijner kanselarij Göran Persson. Verscheen de eerste echter als een engel des lichts, troost en opbeuring brengende in de vlagen van sombere zwaarmoedigheid, de tweede was voor Erik XIV de engel der duisternis, hem meesleurende op zijn donkere paden tot ten slotte de ongelukkige monarch voor altijd in den afgrond was nedergestort.

— — — — — — — — — — — — — — —

Göran Persson was een zoon van een priester uit Sala, Peder Göransson. Na in Wittenberg gestudeerd te hebben, kwam hij in de kanselarij van Gustaaf I met den titel van secretaris (1558). Hij viel evenwel in ongenade en zocht en vond een toevlucht in Kalmar bij hertog Erik. Zoodra deze koning was geworden, werd Persson als secretaris in de koninklijke kanselarij hersteld met den tot nu toe in Zweden onbekenden titel van »konings procurator« en spoedig daarna werd hij benoemd tot kanselier (staatssecretaris). Eenige jaren daarna schijnt hij in den adelstand te zijn verheven, althans op zijn zegel bevindt zich onder een helm een adellijk schild, waarop 3 rechthoekige figuren zijn geplaatst en waarnaar zijn zoon dan ook later den naam »Tegel« voerde.

Göran Persson was een energiek en arbeidzaam man en zijn administratieve hoedanigheden spreken uit de vele gedetailleerde voorschriften eu bepalingen, welke in koning Eriks wetgeving en instructies voorkomen. Maar eveneens moet ook voor een goed deel hem de strengheid en wreedheid geweten worden, waarmede Erik de overtredingen hiertegen strafte, want deze straffen waren een uitvloeisel van Persson's eigen natuur: hij was ruw en wreed. Evenzoo werd het hooggerechtshof door toedoen van Göran Persson een formeele »bloedraad«. Wel stond den aangeklaagde een beroep op 's konings genade open, doch veelal werd het verzoek om gratie òf het antwoord daarop — zoo dit gunstig luidde — door hem achtergehouden en het doodvonnis voltrokken. Was nu deze kanselier slechts een gewillig werktuig in 's konings hand of was hij Eriks slechte genius? Geheel en al van eenigen

grond ontbloot is dit laatste niet; van zijn onontbeerlijkheid voor en grooten invloed op den koning kan men meer dan ééne getuigenis vinden. Ware Erik zelf een krachtige persoonlijkheid geweest, een vorst, die desnoods raad vroeg, maar zich nooit door raadgevers zou laten beheerschen, die zèlf wist, wat hij wilde, de historie zou aan Göran Persson wellicht geen aandacht geschonken hebben, maar hier was dit niet het geval. Een krachtige natuur als Göran Persson kon gemakkelijk invloed uitoefenen op Erik XIV en deze invloed moest, bij het vertrouwen van den koning in zijn kanselier, nà 1564 als van zelf grooter worden, een gevolg van 's konings zielstoestand. De democratische denkbeelden, welke Persson van Wittenberg had meegebracht, wilde hij in Zweden's regeering doorvoeren; de omstandigheden leken hem daartoe gunstig. De adel was in dezen tijd op de Rijksdagen veelal zwak vertegenwoordigd, zoodat de kanselier steeds regeerde met steun der lagere standen. Nu ontbrak evenwel in Zweden een middelklasse, die machtig en bekwaam genoeg was om uit de handen van den adel de staatkundige leiding over te nemen; desondanks wilde Persson een sterke koninklijke macht grondvesten, steunende op die klasse, waaruit hij zelf voortgekomen was, wat in de praktijk neerkwam op een eigenmachtige heerschappij van den kanselier zelf. De rijke en machtige Zweedsche adel moest daartoe op zij gedrongen, desnoods vernietigd worden, althans de meest invloedrijke leden, die hij wist, dat zijn handelingen met argwaan volgden. Om dat doel te bereiken heeft hij gebruik gemaakt van Eriks wantrouwen, van diens achterdochtige natuur. En hoe vaker en langduriger de vlagen van zwaarmoedigheid, waarin Erik XIV soms verkeerde, zich herhaalden, des te gemakkelijker moest 't hem vallen den Zweedschen monarch in zijn netten te verstrikken, diens wantrouwen nieuw voedsel te geven en hem immer verder voort te sleepen op den weg, die naar den afgrond leiden moest.

— — — — — — — — — — — — — — —

Sinds den twist met Johan en diens gevangenzetting op Gripsholm gevoelde Erik XIV wel, dat hij daarmede den hoogen adel gekrenkt had: Svante Sture, wiens vrouw een zuster was van Johan's moeder; Sten Eriksson Lejonhufvud; Gustaf Johansson Roos. e.a. trouwe aanhangers van het Wasa-huis. Meer en meer leende de koning van Zweden het oor aan zijn gunsteling Göran

Persson, en deze, die maar al te wel wist, dat de adel hem minachtte, voedde onophoudelijk het wantrouwen van den koning. Wat was trouwens gemakkelijker dan den overal en in alles verraad-zienden vorst op te hitsen tegen de adellijke geslachten, tegen de Sture's vooral? En die argwaan tegen de Sture's liet Erik XIV geen oogenblik rust. Was de eerste opstand zelfs tegen zijn vader Gustaaf I in 1524 geen poging geweest om het in 't gansche rijk hoog in aanzien staande en vereerde geslacht weder te verheffen tot die waardigheden, die 't oorspronkelijk bezeten had? Achtten zij zich geen koningen gelijk? Hadden de Sture's niet eenmaal op Zweden's troon gezeten? Zoo iemand, dan moesten zij de hand hebben in alle verraderlijke streken, in alle samenzweringen. Daarbij — graaf Svante Sture was in 1564 van zijn stadhouderschap in Lijfland ontheven — dat had hij Erik XIV natuurlijk nooit vergeven. Streefde vooral Nils, de oudste zoon, niet naar populariteit in het leger? Zoo werd deze, die aanvankelijk 's konings beste vriend was, met bijzondere achterdocht aangezien. Astrologische kwakzalverij droeg het hare daartoe bij; Erik meende in de sterren gelezen te hebben, dat een man met blonde haren hem van den troon zou stooten; [1]) — dat moest Nils Sture zijn! Toch werd hij na de nederlaag bij Svartera nog met bijzondere gunst door den koning ontvangen. Het jaar daarop echter (Juni 1566) durfde Göran Persson Nils Sture van verraad te beschuldigen en hem door een bijzondere rechtbank ter dood te laten veroordeelen. Wel veranderde Erik XIV dit vonnis, maar deze verandering was voor den edelman Sture afschuwelijker dan de dood; — voor den ganschen adel van Zweden in-krenkend en beleedigend: op een oud mager paard gezeten, met een krans van stroo om het hoofd, werd Nils Sture door de straten der hoofdstad geleid en aan de bespotting van het gepeupel prijsgegeven. [2])

In een aanval van angst schonk de koning hem een paar dagen later zijn genade weer, verbood op straffe des doods over

[1]) „Pa" grund af astrologiska beräkningar riktade emellertid konungen tidigt sina farhägor mot honom, och i Eriks orolagt grubblande själ kunde farhägorna lätt gestalta sig som verkligheter." Sveriges Historia (E. H) III[2]. 77.

[2]) „Nils Sture blef „benaded" pa det sätt, att han, blödende af mishandling, sittende pa en utmagrad akarhäst och med en krans of halm pa hufvudet, midt ibland en larmande pöbelhop fördes genom Stockholms gator".

Sveriges Historia (Oskar Alin) III. 285.

Geyer. II. 177.

het gebeurde te praten en zond hem als gezant met een eervolle opdracht naar prinses Renata van Lotharingen.

1567 is volgens hem zelf het ongelukkigste jaar, dat Erik XIV gekend heeft. Dat de koning in dezen tijd aan een samenzwering geloofde, aan welks hoofd het machtige huis Sture met diens aanhang stond, is zeker. Hij voelde al te goed, dat hij de Sture's beleedigd had op een wijze, die niet vergeven worden kon en leefde in gestadige vrees. Geruchten van inhechtenisnemingen en pijnlijke verhooren verbreidden schrik en ontsteltenis onder het volk. Toch was er geen samenzwering en al ware er die geweest, allerminst waren Svante Sture en zijn zonen de mannen om als leiders op te treden [1]). Wel schreef Erik XIV later uit de gevangenis een brief aan Johan, dat de saamgezworenen het plan hadden gehad het huis Wasa van den troon te stooten en Zweden in een kiesrijk te veranderen, wel zou de ontevredenheid van den adel over het erfelijk koningschap zich later in hooge mate openbaren, in 1567 was daarvan echter nog geen spoor te ontdekken. Dat de koning vast overtuigd was, dat een complot bestond, dat Göran Persson hem in die overtuiging stijfde om zich op den adel te wreken, staat vast. [2]) Zij waren dan ook druk bezig bewijzen voor die vermeende samenzwering te verzamelen, teneinde die aan de stenden, welke op 1 Mei te Stockholm zouden bijeenkomen, te kunnen voorleggen.

Terzelfder tijd noodigde Erik XIV de voornaamste edelen bij zich op het kasteel Svartsjö. De meesten voldeden aan dat verzoek en werden gevangen genomen. [3]) Terwijl dit op Svartsjö voorviel, liet Erik XIV, op aanraden van Göran Persson in Stockholm bekend maken, dat, tengevolge van de ontdekking eener samenzwering de rijksdag verlegd werd naar Upsala en verdaagd tot 18 Mei. Hierdoor werden evenwel nog eenige edelen gewaarschuwd; zij gaven geen gevolg aan 's konings verzoek. [4]) Het proces tegen de gevangengenomen edelen werd eerst op

---

[1]) »Tack vare sin börd, kunde Svante Sture göra änspråk på rikets högsta värdigheter, han bar under Eriks regering titeln af riksmarsk, men han saknade både statsmannens och krigarens högre egenskeper.« Sveriges Historia (E. Hildebrand) III[2] 76.

[2]) Zie het oordeel van Oskar Alin over G. P. in Sveriges H. III 281, en de rol, die hij gespeeld heeft in de »Sturemoorden«, III 284—293.

[3]) Het waren Svante Sture en zijn zoon Erik; Abraham Gustafsson Stenbock; Sten Axelsson Baner; Ivar Ivarsson; Sten Eriksson Lejonhufvud, e.m.a. S. H. III 287.

[4]) N.l. Per Brahe; Gustaf Olofsson Stenbock en zijn zoon Erik; Klas Fleming. e.m.a. Geyer II 179.

Svartsjö gevoerd, doch later te Upsala, waarheen zij overgebracht werden, voortgezet. Göran Persson diende bij den Rijksdag, welke door Erik XIV persoonlijk geopend werd, een kunstig gestelde aanklacht in; doch de oppositie was zoo hevig, dat de koning de vergadering ophief, het aan Persson en Burreus overlatende de zaak met de standen verder te behandelen. [1]) Hij zelf werd door de meest tegenstrijdige gemoedsbewegingen heen en weer geslingerd. Zijn onrust werd immer grooter, de meest waanzinnige plannen doorkruisten zijn brein. Den 21sten Mei keerde Nils Sture in Zweden terug en bracht den koning ring en jawoord van prinses Renata van Lotharingen. Hij poogde Erik XIV te ontmoeten, doch Göran Persson belette dit: hij werd gevangen genomen op grond, dat hij op zijn terugreis Stralsund had bezocht, waar toen een vredescongres gehouden werd. [2]) Drie dagen daarna had de vreeselijke gebeurtenis plaats, welke men een pendant zou kunnen noemen van het Stockholmer bloedbad, ware het niet, dat Erik XIV had gehandeld in een vlaag van waanzin, terwijl Christiaan II in koelen bloede zijn opzet had volvoerd.

Het was den 24sten Mei. Erik keerde van een wandeling in de hevigste gemoedsstemming terug; het gerucht liep, dat Johan ontvlucht was en een opstand ontketend had. Met ontblooten dolk in de hand drong Erik XVI de kamer binnen, waarin Nils Sture gevangen zat en verwondde dezen aan den arm. Een trawant des konings, Per Velamsson, een neef van Göran Persson, voleindde den moord. [3]) Het gezicht van het bloed deed de razernij van ongelukkigen vorst nog toenemen; door verwilderde angst en ontzetting aangegrepen, gaf hij bevel alle gevangenen om 't leven te brengen, uitgezonderd »heer Sten.« [4]) Zoo geschiedde, ook Burreus viel als slachtoffer.

Göran Persson, aanstonds van het voorgevallene onderricht, zag het gevaarlijke van den toestand duidelijk in; vóór alles moest deze daad kunnen gedekt worden door een vonnis der standen. Hij poogde dan ook, voor de moord bekend geworden

---

[1]) S. H. III 288.

[2]) »War nnter Vermittelung des Kaisers eine Zusammenkunft über Herstellung des Friedens im Norden gehalten wurde.« Geyer II 182.

[3]) Sveriges Historia III 289.

[4]) Daar de volvoerders van 's konings bevel niet wisten, welken »heer Sten« bedoeld werd, spaarden zij zoowel het leven van Sten Lejonhufvud als dat van Sten Axelsson Baner. Geyer II, 184. Sveriges Historia III, 290

was, de onderteekening te verkrijgen van het doodvonnis, dat hij zelf had opgesteld. Dat is hem inderdaad gelukt. Het oordeel der standen is gedateerd van 19 Mei 1567, denzelfden dag, waarop de koning in den rijksdag de zaak ter sprake had gebracht — en dit vonnis gold niet alleen de edelen, die te Upsala als slachtoffers waren gevallen, maar alle »eerlooze, trouwelooze, meineedige schelmen, verraders en booswichten«, die op de een of andere wijze, 't zij direct, 't zij indirect aan die verraderlijke plannen schuldig waren; — een stille bedreiging, gericht tot den ganschen Zweedschen adel.

Inmiddels was Erik XIV de plaats des onheils ontvlucht en doolde hij, in zijn waanzin immer opgejaagd, rond in het land tusschen Upsala en Stockholm; den 27sten Mei vond men hem uitgeput en in boerenkleeding te Odensala. Slechts zijn geliefde Karin Mansdotter wist den krankzinnigen vorst tot eenige kalmte te brengen. Hij werd naar Upsala gevoerd en later naar Stockholm, waar hij zijn intocht deed, biddend met de handen ten hemel.[1]).....

Erik XIV was niet meer in staat in de jaren 1567 en '68 het bestuur te voeren; Johan zat nog op Gripsholm gevangen, Magnus was krankzinnig en Karel nog te jong. Was er dus werkelijk een samenzwering geweest, zoo zou het nu den tijd geweest zijn om Erik van den troon te verwijderen. Dit gebeurde evenwel niet, wel een bewijs, dat er van een complot geen sprake was. De rijksraad nam het bewind in handen. Erik werd wel weder normaal en trachtte door openlijk boete te doen zich met den hoogen adel te verzoenen en het gebeurde te Upsala te doen vergeten en vergeven, maar gevoelde zelf wel, dat dit niet zoo gemakkelijk gaan zou.[2]) Göran Persson werd, door den rijksraad beschuldigd, ter dood veroordeeld. Hij scheen als zoenoffer te moeten vallen.[3]) Hiervan kwam echter niets; Erik XIV bewees hem weder spoedig zijn gunst; hij scheen zich onmogelijk aan

---

[1]) Geyer II, 184.

[2]) Sveriges Historia III, 291.

[3]) 19 Oct. 1567. S. H. III, 292.

»Joran Persson erkände sig af »hastigt mod och onbetänkt« ha uppträdt met grefve Svante, falskelige ha anklagat Abraham Gustafsson och ej ha haft några till förlitliga bevis på förrädiska stämplingar utan endast lyssnat till lösa vittnesmål.« Sveriges Historia (E. Hildebrand) III² 91.

den invloed van Persson te kunnen onttrekken. Samen zetten zij nu een betoog in elkaar, waarin zij uitéénzetten, dat de koning volkomen in zijn recht was geweest met de ter dood brenging der edelen. Het doel van het stuk was om den indruk te vestigen, dat Erik XIV niet in geesteskrankheid gehandeld had. [1])

De uitzinnige razernij, waarin de koning den 24sten Mei vervallen was, had noodzakelijk een reactie ten gevolge. Hiervan heeft Johan geprofiteerd; deze kreeg zijn vrijheid weer. Reeds in den zomer van 1566 waren hierover besprekingen gevoerd tusschen Karel en hertog Magnus van Saksen-Lauenburg. Een samenkomst van Erik en Johan volgde, waarbij Johan beloofde, indien Erik een zoon geboren werd, dezen te erkennen als opvolger in Zweden.

Den 1sten Maart 1568 was Johan vrij [2]); 28 Febr. van datzelfde jaar had Karin Mansdotter Erik XIV een zoon geschonken, die den naam Gustaaf ontving.

Intusschen woedde de oorlog nog immer voort. In Lijfland ging Pernau verloren en leden de Zweden een nederlaag tegen de Polen. Dat hier niet alles verloren ging, dankte Erik XIV zijn goede nabuurschap met Rusland en den goeden naam, waarin het Zweedsche bestuur in deze streken bij de bevolking stond.

In de Oostzee handhaafde de Zweedsche vloot haar heerschappij, doch te land bleven de Denen in het voordeel. Daniel Rantzau, gebruik makende van den toestand van verwarring, waarin Zweden verkeerde, had in den herfst van 1567 een aanval gedaan op het hart des lands; reeds stonden de Denen aan de groote meren, waren de overgangen over de Motala in hun handen en hadden zij Söderköping en Nörköping bezet. [3])

Erik XIV stelde zich in het voorjaar van 1568 zelf aan het hoofd van het leger, dat Stockholm tegen de Denen moest beschermen. Hij werd op dien tocht vergezeld door Johan en Karel. Erik XIV bezat echter nóch veldheersbloed, nóch veldheerstalent; hij gedroeg zich even lafhartig als onbekwaam en keerde spoedig

---

[1]) Sveriges Historia III 297, 268 Geyer II, 189, 190.

[2]) Ook in dezen tijd was Erik weder niet geheel vrij van zinsverbijstering. Meermalen verbeeldde hij zich, dat Johan reeds koning en hij gevangen was. Bij hunne samenkomst begroette Erik zijn broeder als »koning.«
Geyer II, 186. Sveriges H. III, 293.

[3]) Danmarks Riges Historie III², 201—203.
A. von Richter II, 153.

naar Svartsjö terug, waar Göran Persson zijn ouden opvloed op Erik herwon. [1]) Door dezen aangespoord, werd 's konings optreden tyrannieker dan ooit; den 4den April 1568 kreeg Göran Persson volmacht de groote sommen goud en zilver terug te vorderen, welke de koning naar aanleiding van de moordpartij te Upsala aan de familie der slachtoffers geschonken had. [2]) Tegelijker tijd herriep de koning de nieuwe vrijheden, welke hij 1 Juli 1567 den adel, als zoen voor het gebeurde te Upsala, had toegekend. [3]) Eenigen tijd daarna trad Erik XIV in het huwelijk met Karin Mansdotter (4 Juli 1568); een huwelijk, geenszins naar den zin van den Zweedschen adel en dat later één der punten van beschuldiging tegen den koning vormen zou.

Reeds in 1561 had Erik XIV de standen de vraag voorgelegd, of zij zich er mede konden vereenigen, dat hij, ingeval het Engelsche huwelijk niet doorging, zich een bruid koos onder de Zweedsche schoonen, onverschillig van wat rang of stand zij was. Daar Karin Mansdotter toen nog een meisje was van ongeveer 12 jaar, kon hij in dit geval bezwaarlijk aan een huwelijk met haar hebben gedacht. De vraag op zich zelf is echter teekenend voor Eriks psychologische gemoedstoestand. Karin Mansdotter was een zeer eenvoudig kind. Haar vader, een boerenzoon uit Medelpad, was onderofficier bij de troepen in Stockholm. Karin zelf verkocht in haar jeugd vruchten op de markt. Toen de koning haar in 't voorbijgaan eens opmerkte, werd hij zoo getroffen door hare schoonheid, dat hij haar tot zijn zuster, prinses Elisabeth, voeren liet, om het meisje een goede opvoeding te doen geven. In 1565 werd zij zijn minnares en hare goedheid, zachtzinnigheid en verstand hebben vaak een goeden invloed op hem uitgeoefend. In haar gezelschap en in haar armen vond hij troost en toevlucht, wanneer twijfel aan zich zelf en aan de menschen in hem oprees, wanneer sombere zwaarmoedigheid zich van hem meester maakte. Steeds meer en meer begon het denkbeeld hem te beheerschen, dat zij méer dan Engelands trotsche koningin of één der andere Europeesche prinsessen, waardig was aan zijn zijde op Zweden's troon plaats te nemen; een paar dagen na zijn huwelijk werd zij dan ook als koningin van Zweden gekroond.

---

[1]) »Efter dennes återkomst till Svartsjö finner man den farlige mannen åter i besittning af sitt forna inflytande«. Sveriges Historia III, 295.

[2]) »Reden den 4 April erhöll G. P. fulmakt att återtagen det guld och silfver, som konungen efter och med anledning af morden in Upsala bortgifvit«.... S. H. III, 295.

[3]) S. H. III, 292.

Erik had zijn beide broeders verzocht om zijn huwelijk bij te wonen, doch zij waren niet verschenen. De reden daarvan was de aanwezigheid van een Russisch gezantschap in Stockholm, dat bij Erik XIV kwam aandringen op de vervulling zijner belofte, gedaan bij het tractaat van Moskou in Febr. 1567, waarbij Erik XIV zich nogmaals verbonden had om zijn schoonzuster Katharina Jagellonica uit te leveren [1]), waartegen Iwan IV zich verplichtte Zweden in den strijd tegen Polen bij te staan en afstand deed van zijn aanspraken op Esthland. Nadat Johan en zijn gemalin hun vrijheid hadden herkregen, was het Erik onmogelijk zijn belofte te houden. Toch waren de onderhandelingen daarover nog geenszins afgebroken. [2]) Göran Persson loochende, ook op de pijnbank, later wel, dat het Erik daarmede ernst was geweest, doch erkende, dat sluipmoordenaars tegen Johan en Karel waren afgezonden. Van dit alles was een en ander uitgelekt en dat had Johan en Karel weerhouden zich naar Stockholm te begeven, bevreesd als zij waren, dat hun broeder, onder den invloed van Persson, tot een voor hen noodlottigen stap mocht overgaan. En die vrees was niet ongegrond. [3]) De macht, welke Göran Persson weder over den Zweedschen koning uitoefende, had van hem een ander wezen gemaakt. Hij poogde in 1568 met straffe hand de teugels van het bewind te voeren. Als zoodanig moeten wij het betoog opvatten, dat Erik XIV, op aanraden van Göran Persson den 8sten Juli de wereld inzond en waarin hij een overzicht gaf van het gebeurde in 1567. Het was een »open brief«, waarin de koning den Zweden meedeelde, dat hij, uit vrees voor een opstand, Nils Sture, die wegens majesteitsschennis gerechterlijk veroordeeld was, had gedood; zijn dienaren hadden bij die gelegenheid, echter tegen zijn bevel, zoowel schuldigen als onschul-

---

[1]) Iwan IV had eertijds pogingen aangewend de hand te verkrijgen van Katharina, doch zijn aanzoek was door Sigismund II op beleedigende wijze afgeslagen. »Il fit partir pour Moscou le maréchal Schimkowitsch sous prétexte de traiter de paix et de mariage, en même temps il revendigua Nowgorod, Pokoff, Séversk et Smolensk.«

M. Karamsin IX, 38, 39. Th. Schiemann II, 310.

[2]) Dat bewees de aanwezigheid van het Russische gezantschap en een brief van Erik XIV aan Iwan IV van 15 April 1568. Geyer II, 191. M. Karamsin IX 151—153. S. H. III 278. »Ueber ein Jahr blieben aber die russischen Gesandten in Stockholm, ohne etwas zu erreichen. Erich verleugnete sich von ihnem; seine Beambten behaupteten, die Schwedische Gesandten hätten ihre Volmacht überschritten, indem sie zu einer unchristlichen Trennung van Mann und Weib ihre Zustimmung gaben.« A. von Richter II[1], 12, 13. Th. Schiemann, II, 335.

[3]) »Johann hat nachter gesagt, es hätte ihr Leben gekostet, wären sie gekommen.« Geyer II 191.

digen omgebracht. Hij zelf was, van allen verlaten, gevlucht en had inderdaad gemeend, dat hij van den troon gestooten was.... Maar nu had God hem weder de macht en autoriteit verleend om tot heil van Zweden de regeering op zich te nemen... Daarvoor zou het geheele volk van Zweden den Almachtige danken. [1])

Erik XIV zou evenwel niet lang meer op Zwedens troon zitten. Reeds had zich bij zijn broeders en voornamelijk bij Johan het plan gerijpt hem de heerschappij te ontnemen. Johan verzamelde een leger, waarbij zich Karel en het meerendeel van den adel aansloot bij Wadstena. [2]) Den 19^{en} Augustus braken de hertogen op; na het gevecht bij Bottkyrka, waar Erik XIV zelf dapper streed, besloten zij over Westerås en Upsala naar de hoofdstad te trekken. Den 19^{den} Sept. sloegen zij het beleg voor Stockholm. [3]) Erik XIV, van allen verlaten, was spoedig genoodzaakt zich over te geven. [4]) Göran Persson werd door 's konings eigene lieden gegrepen en aan de hertogen overgeleverd. Hij werd aan een pijnlijk verhoor onderworpen en den 28sten Sept. ter dood gebracht.

Den 1sten Januari 1569 kwam de Rijksdag te Stockholm bijeen, om de nieuwe orde van zaken te bekrachtigen. Erik XIV werd vervallen verklaard van den troon en zijn broeder Johan, die reeds 20 Sept, 1568 door adel en leger als koning was erkend, als zoodanig geproclameerd. Voor dienzelfden Rijksdag moest Erik den 26sten Januari terechtstaan. Hij werd beschuldigd zijn eed als koning gebroken en over Zweden's volk geregeerd te hebben als een bloeddorstig tyran, die 's lands wetten, vorstelijke vrijheden en adellijke privilegiën met voeten getreden en 's rijks inkomsten verwaarloosd en verkwist had. Hij had getracht den adel uit te roeien en het land ten verderve en in vreemde handen te brengen; door zijn huwelijk had hij het koninklijk huis en de

[1]) »Det var ett öppet bref till rikets inbyggare, hvari de uppmanades att den 12 nästkommande September hålla en allmän tacksägelsedag, med anledning af att konungen blifvit förlossad från den anfäktning, som djefvulen och onda menniskor förorsakat.« S. H. III, 296—298

Zonder twijfel werkte deze proclamatie er toe mede, dat de opstand tegen Erik spoediger losbarstte.

[2]) S. H. III, 299.

[3]) »Da Erich und Göran Persson vom Schlosse ihre Fahnen gewahrten, sagte dieser: »Wenn ihr, genädiger Herr, meinem Rathe gefolgt und Herzog Johanns Kopf zu seinen Fussen gelegt, so wäre das ungethan«. Geyer II, 192.

[4]) .Erik gaf zich aan Karel over. S. H. III, 302. Geyer II, 193.

Zweedsche ridderschap beleedigd en door zijn verbond met Rusland zich alom machtige vijanden geschapen, waardoor het rijk aan den rand van den afgrond was gebracht. [1]) Op grond hiervan werd hij, alsmede zijn nakomelingen, vervallen verklaard van den troon en hij zelf veroordeeld tot levenslange »vorstelijke« gevangenschap. [2])

— — — — — — — — — — — — — — — —

Acht jaren lang heeft Erik XIV nog geleefd als gevangene op verschillende kasteelen in Zweden. [3]) Zwaar heeft hij geboet voor zijn vergrijp tegen Johan, voor zijn ontoerekenbaar optreden in Upsala in 1567. De verschrikkingen der hardste gevangenschap heeft hij moeten verduren, zelfs mishandeling en lichamelijk lijden is hem niet gespaard gebleven. Johan liet zijn haat den vrijen loop tegen hem, die hij zijn bitterste vijand noemde. De gevangen Erik bleek bovendien voor Johan gevaarlijker dan de regeerende. Verschillende samenzweringen werden gesmeed om hem uit zijn kerker te verlossen en hem op den troon te herstellen; zoo in 1569 door Per Larsson, in 1574 door Charles de Mornay en in 1576 door Maurits Rasmusson. En na elke bevrijdingspoging werd Erik naar een betere »bewaarplaats« overgebracht, totdat Johan eindelijk last gaf hem te dooden. Johan Henriksson, sedert 1568 secretaris van koning Johan, volvoerde 26 Febr. 1577 die opdracht. Vergift, hem toegediend, verloste Erik uit zijn kerker.

Het was niet de eerste maal, dat dit voornemen bij Johan was opgekomen. Reeds in 1572 had hij aan Eriks bewakers het bevel doen toekomen, om bij 't minste gevaar, dat zich mocht voordoen »het leven van den onttroonden vorst te verkorten«. [4]) Kort na de mislukking van de Mornay's samenzwering werd door den Rijksraad 10 Mei 1575 in 't geheim een formeel doodvonnls over

[1]) »I slutet af skriften sammanfattades de många anklagelsepunkterna deruti, att han brutit sin konungaed och förhållit sig mot Sveriges inbyggare som »en fiende och gruflig tyrann«, kränkt Sveriges lag och alle furstliga friheter och adliga privilegier, onyttigt förslösat rikets inkomst, velat i grund utrota svenska adeln och trahtat efter att bringa riket i evigt fördarf och i främmande hander, »af lutter ondska och djefvulens ingifvelser« alla kristna herrar och furstar och besynnerligen hela det svenska ridderskapet till förakt och fördret med sitt giftermål fyrnedrat sin kungliga harkomst«..... Sveriges Historia (Oskar Alin) III 302.

[2]) »Fyrklarat honom afsatt från regementet och fyrlustig den arfsrätt, han och hans arfvingar fyrut haft till Sveriges rike, samt dymt honom att under hela sin lifstid hållas i »en noga, dock furstlig fängslig fyrvaring.« S. H. III, 302.

[3]) In Aby van van 1570—'71; op Gripsholm van 1571—'73; op Vesterässlot van 1573—'74 en ten slotte op Orbyhus van 1574—'77.

[4]) Geyer II, 196. S, H, III. 208.

Erik XIV uitgesproken.[1]) Daarmede kreeg Johan de vrije hand tegenover zijn ongelukkigen broeder. Mocht de beschuldiging van »broedermoord« hem treffen, hij zou kunnen wijzen op de uitspraak van de voornaamste edelen en geestelijken uit zijn rijk, met de verklaring, dat het gebeurde was geschied op bevel van de eerste standen — »wijl het beter en christelijker was, dat één leed, dan dat vele onschuldigen in 't verderf werden gestort«[2]) kon hij zijn handen wasschen in onschuld.

Den 19den Januari 1577 vaardigde Johan nu een nieuwe desbetreffende order uit, welke werd volvoerd door 's konings secretaris, die sinds geruimen tijd bekend was met het voornemen van koning Johan III om zijn gevangen broeder van het leven te berooven.

Huichelarij en schijnheiligheid zouden aan het drama van Orbyhus een passend slot verschaffen: 25 Maart 1577 schreef koning Johan aan Karel, dat Erik, na een korte ongesteldheid, waarvan men hem te laat bericht gezonden had, was overleden.

* * *

Erik XIV, was een rijk begaafde natuur, een man van initiatief en sterke impulsies, iemand met hoog vliegende idealen. Maar zooals het meer gaat met dergelijke menschen, hij liet zich meer leiden door oogenblikkelijke opwellingen dan dat hij handelde volgens een van te voren vastgesteld en weloverwogen plan. Wankelmoedigheid en onstandvastigheid waren zijn meest karakteristieke eigenschappen, waardoor hij juist zoo gemakkelijk onder den invloed van sterkere karakters komen kon. In den lateren tijd heeft men vaak een politiek genie in hem willen zien, zijn energiek ingrijpen in de Lijflandsche aangelegenheden wordt dan wel aangehaald als een bewijs van zijn klaren staatkundigen blik, als een poging om Zweden op te heffen uit zijn afzondering en tot één der politieke machten van Europa te maken. Toch kenmerkte zijn optreden in Lijfland zich niet door datgene, wat men noemt: een kloeke vooruitziende staatkunde. Juist hierdoor haalde hij zich de vijandschap van alle Oostzeestaten op den hals, zonder

---

[1]) Deze oorkonde was o.a. onderteekend door: Per Brahe, Nils Gyllenstjerna, Erik Gustafsson Stenbock, Gustaf Baner en de bisschoppen van Skara, Strengnas, Westeräs en Linköping. S. H. III, 310, 311.

[2]) De laatste zinsnede uit dit schoone stuk. (Oskar Alin. S. H. III, 310.)

tegen deze coalitie, welke hij vooruit kon verwachten, van tevoren afdoende maatregelen genomen te hebben. Hij zocht veraf, wat dichtbij lag, zoolang de Denen nog de Sont beheerschten, was 't voor het Zweedsche volk krachtverspilling zijn vlag te planten aan de golf van Riga. Het heeft dat ondervonden in den zevenjarigen oorlog, die er 't gevolg van was.

Wil men een oordeel vellen over Erik XIV als regent, dan moet men wel in aanmerking nemen, dat de binnenlandsche toestanden in Zweden nog verre van geordend waren, dat onder zijn vaders regeering veel was verbeterd, doch ook nog veel bij 't oude of een open vraag gebleven was. Allereerst wenschte Erik de koninklijke macht steviger te grondvesten. En als zoodanig moet zijn optreden tegen Johan worden beschouwd. Gustaaf I had zijn zonen als hertogen aangesteld onder Erik als koning, doch wederzijdsche rechten en plichten waren nooit juist omschreven. Zou de koningsmacht in Zweden dus werkelijk kunnen blijven bestaan, dan was 't noodig, dat de verhouding tusschen koning en hertogen allereerst geregeld werd en dit geschiedde door de artikelen van Arboga. Het recht was dan ook volkomen aan Erik's zijde, toen hij tegen Johan optrad. Diezelfde grondgedachte — versterking der koninklijke macht — bewoog Erik XIV vermoedelijk ook tot het instellen der waardigheid van *graaf* en *vrijheer*. De Zweedsche adel — want die waardigheden waren voor de gansche ridderschap bereikbaar — zou daardoor streven naar de gunst van het koninklijke hof en aldus er toe medewerken, dat 's konings heerschappij werd versterkt. Tegelijkertijd had deze maatregel ook een moreele beteekenis: den adel te doen gevoelen, dat hij slechts bestond bij de gunst van het koningschap.

Ook wat de rechtspraak betreft, heeft Erik veel tot stand gebracht en met gestrengheid steeds opgetreden tegen die ambtsmannen, welke de grenzen hunner bevoegdheid overschreden. Meermalen greep hij persoonlijk in, waar hij meende, dat aan het recht was te kort gedaan. Een uitvloeisel van deze staatkunde was de inrichting van een hooggerechtshof — een orgaan, waarvan hij zich ten behoeve der koninklijke macht onder alle omstandigheden kon bedienen. Dat dit hooggerechtshof ten slotte een werktuig werd in de hand van 's konings gunsteling, vindt zijn verklaring in Eriks persoonlijke eigenschappen.

Want Erik XIV was in hooge mate achterdochtig en wan-

trouwend van aard. Veel wilde hij tot stand brengen, doch, wanneer zijn idealen niet aanstonds voor verwezenlijking vatbaar waren, weet hij dat niet aan de omstandigheden en de gehechtheid van het volk aan oude gebruiken en gewoonten, maar aan onwil en tegenwerking. Vandaar zijn uitgebreid spionnage-systeem. En de man, die hem daarin stijfde, schonk hij juist daarom zijn volle vertrouwen.

Opvliegendheid, wantrouwen, wispelturigheid en onzelfstandigheid, gepaard aan een wreedheid en heerschzucht, niet ongewoon bij vorsten uit dien tijd, waren geen karaktertrekken, zeer geschikt voor een heerscher, die zijn staatsgebouw nog moest optrekken, die nog moest voltooien, wat zijn voorganger gegrondvest had. Men denke zich zulk een man in 't bezit van een uitgebreide macht, vol hartstochtelijk begeeren om zijn idealen tot werkelijkheid te brengen, ten slotte onmachtig al zijn plannen uit te voeren; men denke zich zulk een vorst in handen van een gewetenlooze en men heeft een verklaring voor Eriks waanzin en den moord te Upsala.

Op Erik XIV zijn de woorden van Ovidius van toepassing:

Video meliora proboque, deteriora sequor .....

Toch zou Erik XIV nog recht worden gedaan!

De schitterendste der Zweedsche vorsten, hij, die er zich op beroemde een afstammeling te zijn der groote Wasa's, wier nagedachtenis hij eerde als die van halfgoden, zou eenmaal als rechter optreden over deze twee zonen van Gustaaf I: — koning Gustaaf III liet kroon en schepter uit de graftombe van Johan III in de domkerk te Upsala wegnemen en versierde daarmede het monument, dat hij voor Erik XIV in de kathedraal te Westerâs had laten oprichten.

---

13 April 1561, Rijksdag te Arboga.

De artikelen van Arboga luidden:

1. Inzake krijgsverrichtingen zullen de hertogen verplicht zijn zich met hun krijgsvolk te begeven naar die plaatsen, welke door den koning zijn voorgeschreven.
2. Steeds zullen de troepen uit de hertogdommen onder bevel staan van koninklijke oversten en den koninklijken krijgsraad.

3. Zonder konings medeweten en goedkeuring zullen de hertogen geen oorlog voeren, geen vrede sluiten of een verbond aangaan met vreemde machten.
4. De Koninklijke wetten en verordeningen aangaande kerkelijke en economische aangelegenheden zullen ook voor de hertogdommen bindend zijn.
5. De hertogen hebben wel het recht munt te slaan, doch deze munten moeten aan de ééne zijde zijn voorzien van 's konings beeltenis.
6. Kasteelen, vestingen e. a. versterkingen zullen steeds toegankelijk zijn voor den koning of diens gevolmachtigden.
7. Het is den hertogen niet geoorloofd bisschoppen of andere geestelijken af te zetten of aan te stellen zonder 's konings goedkeuring en in 't algemeen eenige verandering te brengen in de bestaande godsdienstige wetten en gewoonten.

Sveriges Historia (E. Hildebrand) III², 6, 7.

Iets uit het verkeer tusschen Adel en Steden.

Item upten XXVII en dach van Junio quam tot Leyden heer Adriaen van Brugdam mit zijnre gesellinne ende mit die vrou van Yselsteyn zijn moeder / ende soe hy enige van den gerechte hadde laten weten dat hy binnen der stede van Leyden mit zijnre gheselinne ende mit synre moeder comen soude / ende die van der Goude hem gebeden had den dair te comen Die om hem gecomen waren etc. / Ende alsoe heer Adriaen voirsz. der stede dienste ende vrientscip in den hove mijnd genaden heeren van Bourgoendie ende van myn heere van Charlois gedaen heeft ende noch doen mach Ende synre gesellinne die bastairt dochter is myns genaden van Bourgoendie mit hem nye tot Leyden geweest en hadde / Soe worde van der stede wegen een eerlike ende chierlyke maêltyt haestelic ende op een cort bereet ten huyse van Jan van Zonnevelt dair hy geseyt hadde ter herberge te comen voir hem ende voir dengenen die mit hem quamen die welke coste in als . XLI lb. XIIII st. VIII d.

daarop volgt:

Item 's Woensdages nae Sinte Jacobsdach 's morgens quamen tot Leyden die heer van Wassenaer Joncheer Vrederic van Egmonde ende die Joncheer van Wassenair om hem die stede van Leyden te laten besien ende hem dair gheselscip te doen. Des dede den heer

van Wassenaer den gherechte te weten als zy upten huyse saten dat die Joncheer van van Egmonde ende hy mit zyne broeder theeren souden tot Willem Borts of zy by hem comen wouden soe dat den gerecht dair by hem smiddages ghingen theeren ende des na middages mit den heeren ghingen wandelen ende spacieren om die Joncheer van Egmonde die stede te laten besien soe hy by dage dair niet geweest en hadde ende namen in eerbairheden van der stede den cost up hem ende beliep mits wyn VII lb. XIII st. IIII d.

Het bovenstaande staat op den omslag waarin gewikkeld is de Rekening van Jan van Zwieten, van de lijfpensien in Vlaanderen en Brabant over 1469. (Algem. Rijksarch. te 's-Gravenhage.)

MEMORANDA.

De Groote Synagoge te Amsterdam.

Wij ontvingen verschillende historische en literaire uitgaven naar aanleiding van het 250-jarig bestaan der Groote Synagoge te Amsterdam, dat dezer dagen werd herdacht. Het Nieuw Israëlietisch Weekblad d.d. 22 April 1921 met veel zorg samengesteld, bevat tal van gegevens omtrent de stichting dier synagoge en de geschiedenis en gebruiken der Joden in dien tijd. De secretaris der Hoogduitsche Israël. Gemeente gaf een historische overzicht. Ons bestek laat niet toe dit alles hier weer te geven. Een uitzondering willen we maken met het keurig Hebreeuwsch rytmisch gedicht van E. S. Hen, dat schitterend van samenstelling en vernuftige vinding en waar meesterschap over de Hebreeuwsche taal verraadt. Het spijt ons, dat we onzen lezers slechts met de Nederlandsche vertaling moeten tevreden stellen, die we hier laten volgen:

Een jubeltoon, het hart ontlokt, stijgt op
En vult den mond met lof en zang
Ter eere Hem, die ons thans doet doorleven
Deez' blijde stond, waarin wij gansch ontroerd
Het tijdstip voor den geest ons brengen,
Waarop tweehonderdvijftig jaar geleên
Der heilige gemeente trots, ons bedehuis,
Geheel voltooid werd ingewijd.

Den wreeden vijand nauw ontkomen,
Van haav' en goed geheel beroofd,
Erlangden onze afgetobde vaad'ren
In deze stad een rustplaats voor het moede hoofd
En onder een schamel dak gestut deor wank'le wanden,
Werd God gedankt voor 't veege lijf, door Hem gered.

Dra werden onze vrome vaad'ren
Tot één gemeent' vereend en driemaal 's daags
Op de verplichte tijden, werd op een afgelegen oord
Den goeden God den zegen afgesmeekt.
En God verhoorde hun gebed en ongestoord
Vertoefden zij te zamen met de poorters van de goede stad.

En reeds was meen'ge leemen hut in ceed'renhuis herschapen,
Toen nog van tusschen min tapijt den Heer
Hiervoor werd dank gebracht. Maar dit bedroefd'
Allengs der vaad'ren hart. Een nieuw Godshuis
Werd toen door veler milden gift gebouwd.

Juist zijn tweehonderdvijftig jaar gevloôn,
Sinds op het Overschrijdingsfeest dit huis werd ingewijd
En vele beden, droef en blij, zijn daar het vroom gemoed
[ontweld
En door den goeden God in Zijn genä verhoord

O! Moge op dit Pesachfeest, waarop wij saâm vereênd
De stichting van dit Godshuis blij gedenken,
De smeekgebeden worden aangehoord,
Die wij tot heil en voorspoed onzer dierbre gemeent'
Naar God, ons aller Vader, op doen stijgen.
O! Moge in onze dagen Mesjiach Davids zoon,
Ons uit het *nieuw*-Jerusalem naar 't *oude* heen doen stijgen.

E. S. HEN.

Het geslacht LOOSJES

door

W. M. C. REGT.

Wapen: in zilver een rood huismerk of schepenteeken, in den vorm van een paalswijs geplaatste gevederde pijl, de punt omhoog. Helmteeken: een roodzilveren vlucht. Dekkleeden: rood en zilver.

Aldus wordt het gevoerd door *Mr. Cornelis Loosjes* (IX, 5). — *Vincent Loosjes Pz.* (X) zegelt met een »ex libris«, of een uitgeversmerk, voorstellende een Mercuriusbeeld, omgeven van symmetrisch takwerk, dit laatste verbonden door een lint, waarop het monogram (een V. en een L.) en de spreuk: »Vincam Labore«. Het geheel is bizonder fraai van uitvoering.

I. *Aryan Jacobsz. Loosjes*, geb. 1550, woonde te Oost-Zaandam, waar hij 26 Mei 1635, in 85-jarigen ouderdom overleed. Zijn vrouw, wier naam ons niet bekend is geworden, overleed 17 Maart 1638, oud 84 jaar. Beiden liggen te Oost-Zaandam begraven.

Zij hadden o.a. een zoon:

II. *Cornelis Aryansz. Loosjes,* geb. te O. Zaandam in 1592, omtrent Allerheiligen; — overleden aldaar 26 Mei 1680, oud zijnde $87^1/_2$ jaar, begr. 30 Mei.

Hij huwde tweemaal: 1°. op den 13 Nov. 1616 met *Griet Simons,* van Westzaan. Zij was toen 27 jaar, en overleed 6 Febr. 1649, oud 60 jaren; 2°. op den 16 Juli 1656 met *Trijntje Cornelis,* oud 47 jaar. Zij stierf 1 Januari 1681, oud $72^1/_2$ jaar, en werd 5 Jan. begr.

Het tweede huwelijk was kinderloos; uit het eerste sproten zes kinderen:

1. *Griet Cornelis L.,* geb. Allerheiligen 1617.
2. *Aafje Cornelis L.,* geb. Kerstdag 1620; overleden 2 Febr. 1681, begr. 5 Febr. Gehuwd met *Aerjan Jansz. Bol,* begraven 14 Januari 1681.
3. *Simon Cornelisz. L.,* geb. 24 Nov. 1623; overleden 29 Mrt. 1662 (»noch vrijer«), begr. 1 April.

4. *Jan Cornelisz. L.*, geb. 24 Nov. 1626, overl. 22 Jan. 1664.
5. *Aryan Cornelisz. L.*, volgt III.
6. *Dieuwer Cornelis L.*, geb. 2 Oct. 1632, overleden volgens de familieaanteekeningen 19 Nov. 1678, beg. 22 Nov. (Volgens het Lidmatenboek der Friesche Doopsgez. Gem. te Zaandam en Westzaan, overleed zij in 1672!)
   Zij had tot echtgenoot: *Cornelis Pietersz.*

III. *Aryan Cornelisz. Loosjes*, geb. te Zaandam (?) 19 Dec. 1629, overleden 17 Juni 1681, begraven 19 Juni.
Hij huwde driemaal: 1°. in 1657 (»een week naa onse Kermis«) met *Aaf Dirks*, overleden 15 Juli 1661, begraven 18 Juli; 2°. op den 8 Juni 1664 met *Griet Pieters*, overleden 25 Maart 1665, begr. 27 Mrt.; 3°. op 18 Maart 1668 met *Neel Pieters*, overleden 22 Dec. 1708, oud 74 jaar.
Uit het eerste huwelijk sproten twee, uit het tweede één, uit het derde huwelijk vier kinderen.
1. *Grietie Aryans L.*, geb. 1658 »twee weeken vóór Amsterdamsche Kermis.« Zij huwde te Wormerveer 25 Mrt. 1685 met *Dirk Jansz. Backer*, te Wormerveer.
2. *Cornelis Aryansz. L.*, volgt IV.
3. *Tuisje* »naaderhand« *Grietje* genaamd, werd geb. 28 Febr. 1665. Zij overleed te Amsterdam 9 Juni 1703, na gehuwd te zijn geweest met *Jacob Bult.*
4. *Maaritje Aryans L.*, geb. 30 Dec. 1668, echtgenoote van *Wybe Pietersz.*
5. *Pieter Aryansz. L.*, geb. 17 Juni 1670, overl. 4 Dec. 1671.
6. *Aafje Aryans L.*, geb. 2 Juni 1672, overleden 20 Juni 1745. Zij huwde met *Maarte Fansz Gijzen*, die 3 Januari 1746 is overleden.
7. *Pieter Aryansz. L.*, geb. 18 Juli 1675, overl. 31 Mrt. 1676.

IV. *Cornelis Aryansz. Loosjes*, geb. te West-Zaandam 2 Oct. 1660. Leeraar in de Friesche Doopsgez. Gemeente te West-Zaandam. Overl. 24 Juli 1720.
Hij is driemaal gehuwd geweest: 1°. op den 11 Maart 1685 te W. Zaandam met *Neeltje Dirks*, geb. aldaar 3 Juni 1655, er overleden 20 April 1693; dochter van *Dirk Reyersz.* en van *Hilgond Tijssen;* 2°. op den 16 Sept.

1696 te O. Zaandam met *Trijntje Dirks Tag*, (wonende op den Zuydijk te O. Z.) geb. in 1656, overleden te W. Zaandam 30 Dec. 1701, oud $45^1/_2$ jaar, dochter van *Dirk Cornelis Tag*; 3°. te Amsterdam 8 April 1703 met *Grietje Jacobs* (wonende te Amsterdam »buiten de Zaagmolenspoort, aan de Moolens *de Kat* en *de Star*.«) Zij was de dochter van *Jacob Allertsz.* en overleed, als weduwe, te Amsterdam 9 Mei 1732 en werd 13 Mei in de Westerkerk begraven.

Uit het eerste huwelijk sproten:

1. *Aryan Cornelisz. L.*, geb. te W. Zaandam 7 Mei 1687, overleden 14 Mei d.a.v.
2. *Adriaan Cornelisz. L.*, volgt V.
3. *Hillegond Cornelis L.*, geb. te W. Zaandam 11 Juli 1691, overl. 23 Oct. 1769, begr. te W. Zaandam.

   Zij huwde 20 Januari 1715 met *Pieter Jansz. Krayer*, geb. in 1688, overl. 14 Dec. 1749 en te Zaandam in de Nieuwe Kerk begraven, oud zijnde 61 jaar en 2 maanden; zoon van *Jan Gerritsz. Krayer*, op de Koog.

   Uit dit huwelijk:

   a. *Jan Pietersz. Krayer*, geb. 8 Aug. 1715, in het water verongelukt 14 Juni 1732.

   b. *Cornelis Pz. K.*, geb. 10 Sept. 1717, overl. kinderloos 2 Aug. 1747. Huwt eerst 9 Aug. 1739 met *Aagje Cornelis Bruin*, dochter van *Cornelis Bruin* en van *Trijntje Jans*. Daarna is hij hertrouwd met *Neltje Tysse*, dochter van *Tijs Jansz. Nooms(?)*

   c. *Neeltje P. K.*, geb. 17 Nov. 1719, overl. 2 Juni 1722.

   d. *Guurtje P. K.*, geb. 30 Jan. 1722; huwt 13 Juni 1746 met *Simon Adriaansz. Volger*.

   e. *Neeltje P. K.*, geb. 17 Sept. 1724, overl. 27 Oct. 1732.

   f. *Grietje P. K.*, geb. 22 Aug. 1726, overleed kinderloos in Januari 1763. Gehuwd met *Pieter Jacobsz. van Santen*.

   g. *Aafje P. K.*, geb. 22 Aug. 1726. Gehuwd met *Pieter Jansz. Bakker*.

   h. *Hillegond P. K.*, geb. 15 April 1729, overleden 14 Aug. 1808. Gehuwd met *Albert Dirksz. Bleeker*, overl. 25 Dec. 1800, oud $79^1/_2$ jaar.

{ *i. Gerrit Pietersz. K.*, } geb. 31 Jan. 1731,
{ *j. Antje Pieters K.*, } overl. 4 Febr. d.a.v.

4. *Dirk Cornelis Loosjes*, geb. 9 April 1693, overleden 25 Mei d.av.

V. *Adriaan Cornelisz. Loosjes*, geb. te W. Zaandam 15 April 1689. Houthandelaar, later predikant (1745—1762) bij de Doopsgez. gemeente in zijn geboorteplaats. Bekend letterkundige, over wien men zie het Biogr. Wdb. van *v. d. A*

Overleden te W. Zaandam 24 Maart 1767, begraven N. Kerk, No. 130.

Hij huwde tweemaal: 1°. op den 28 Aug. 1714 met *Guurtie Klaas Vissers*, geb. te Westzaan 3 Aug. 1687, overl. te W. Zaandam 11 Nov. 1723, dochter van *Klaas Dirksz. Visser(s)* en van *Maaritje Cornelis Blauw*; — 2°. op den 1 Juli 1725 met *Trijntje Louwrens Louwen*, geb. te W. Zaandam 1 Juni 1703, overl. aldaar 23 Febr. 1779, begr. bij haar man; dochter van *Louwrens Pietersz. Louwen* en van *Trijntje Cornelis Muusse*.

Uit het eerste huwelijk twee, uit het tweede drie kinderen.

1. *Maaritje Adriaans L.*, geb. te W. Zaandam 30 Sept. 1719, 's avonds 10 uur; overl. aldaar 11 Oct. 1780. Huwt 24 Febr. 1743 met *Cornelis Musse Corver*, geb. te Zaandam 11 Mei 1720, er overl. den ?, zoon van *Wouter Pietersz. C.* en van *Maritje Cornelis Musse*.

   Hieruit:

   a. Wouter Cornelisz. Corver, geb. 5 Aug. 1743, overl. 3 Sept. d.a.v. en in de N. Kerk te Zaandam begraven.

2. *Cornelis Adriaansz. L.*, volgt VI.
3. *Louwrens Adriaansz. L.*, geb. te W. Zaandam 24 Oct. 1733, 's morgens plm. 6 uur. Hij overleed »alleronverwagts« 16 Mei 1802 en werd Donderdag d.a.v. in de N. Kerk te Zaandam begraven.
4. *Pieter Adriaansz. L.*, volgt VIbis.
5. *Neeltje Adriaans L.*, geb. te W. Zaandam 28 Jan. 1738, 's avonds plm. half 9. Zij overleed reeds 30 Jan. d.a.v. en werd 4 Febr. in de N. Kerk, binnen het doophekje, in het »halve graf« begraven.

VI. *Cornelis Adriaansz. Loosjes,* geb. te W. Zaandam 7 Nov. 1723, 's namiddags half 5. Hij studeerde voor predikant, werd in Dec. 1744 bevest. tot leeraar bij de Doopsgez. Gem. te Gouda, deed 16 Dec. 1751 zijn intrede te Oost-Zaandam en nam afscheid van laatstgenoemde plaats op 27 Nov. 1763, als zijnde 13 Oct. 1763 te Haarlem in »de Peuselaars» beroepen. Intree te Haarlem 11 Dec. 1763. Predikant bij de Vereen. Dgz. Gem. aldaar 1784 en te Haarlem 5 Januari 1792 overleden.

Hij was de oprichter der »Vaderl. Letteroefeningen«, waarin hij meestal boekbeschouwingen gaf, terwijl zijn broeder *Pieter* voor het Mengelwerk zorgde. Hij was zéér bevriend met *Elisabeth Wolff,* geb. *Bekker,* die meermalen verklaarde dat hij op haar ontwikkeling en inzichten grooten invloed had. Zie *Fred. en v. d. Branden,* Biog. Wdb., — en óók *van der Aa.*

Hij huwde 5 Sept. 1751 met *Fijtje Adriaans van Wummenum,* geb. te O. Zaandam 10 Dec. 1722, overl. te Haarlem 4 Febr. 1784, dochter van *Adriaan Jansz. van W.* en van *Lijsbet Klaas Kamp.*

Hij had bij haar de volgende negen kinderen:

1. *Guurtje* (in 1763 *Geertruy* genoemd), geb. te O. Zaandam 13 Dec. 1762, overl. te Haarlem 18 Nov. 1778.
2. *Adriaan,* geb. te O. Zaandam 26 Jan. 1754, overl. aldaar 2 Febr. of 3 April 1762 en in de Oude Kerk begraven.
3. *Lijsje* (in 1763 *Elisabeth*), geb. als voren 19 Oct. 1755, overl. te Haarlem 20 Juli 1808, begr. in de Gr. Kerk 23 Juli.

   Zij huwde 25 Mei 1790 te Haarlem met *Lambertus Overbeek,* geb. aldaar 30 Oct. 1761, er overl. 3 Maart 1803, begr. Gr. Kerk 7 Maart; zoon van *Lucas Overbeek* en van *Maria Leenderts Everaerts.* Zij wonnen:

   a. Sophia Maria Overbeek, geb. 1 Dec. 1791.

   b. Catharina Johanna Overbeek, geb. 3 Januari 1794, overl. 9 Aug. 1826. Gehuwd met *Evert Cornelis Enklaar,* over wien: Nederl. Patr. V, 113.
4. *Trijntje* (in 1763 *Catrina*), geb. te O. Zaandam 14 Nov. 1757, overl. te Haarlem 13 Dec. 1823.

5. *Klaas,* geb. als voren 3 Juni 1759, overl. 2 Juli 1759, begr. Zaandam, O. Kerk.
6. *Neeltje* (in 1763 *Neletta*), geb. als voren 24 Febr. 1761, overl. te Haarlem 8 Juni 1764, begr. Gr. Kerk.
7. *Klaas,* geb. als voren 20 Sept. 1762, overl. te Haarlem 11 Juni 1764, begr. Gr. Kerk, gelijk met *Neletta.*
8. *Adriaan,* geb. te Haarlem 10 April 1764, overl. 21 Mei d.a.v. begr. als voren.
9. *Engeltje,* geb. te Haarlem 21 Jan. 1766, overl. aldaar 3 of 4 Dec. 1809, begr. Gr. Kerk 9 Dec.

   Zij huwde te Haarlem 24 Juli 1781 met *Vincent Overbeek,* geb. te Haarlem 14 Maart 1765, overl. 19 Juli 1815; broeder van *Lambertus* bovengenoemd, en zoon van *Lucas O.* en van *Maria Leenderts Everaerts.* Uit dit huwelijk:

   a. Maria Overbeek, geb. te Haarlem 2 Juni 1792, overleden 4 Mei 1839.

   b. Cornelis Overbeck, geb. te Haarlem 23 Juli 1794. Doopsgez. pred. Beroepen te Zutphen 10 Januari 1819. Emeritus wegens ziekte 1838. Overl. 20 Sept. 1841. Hij huwde 2 Juli 1823 met *Anna Evekink,* geb. te Zutphen 18 Maart 1795, verdronken 28 Sept. 1826, dochter van *Derk* en van *Anna de Haas.*

   c. kind, begr. N. Kerk te Haarlem 30 Nov. 1797.

   d. kind, begr. als voren 13 April 1798.

   e. kind, begr. Gr. Kerk als voren 31 Mei 1799.

   f. Elisabeth Overbeck, geb. te Haarlem 31 Aug. 1801, overleden 20 Sept. 1827.

VI[bis] *Petrus Loosjes Adriaansz.,* geb. te W. Zaandam 20 Nov. 1735. Studeerde voor Dgz. pred. Werd proponent 25 Sept. 1759. (Zie: Alg. Nederl. Familiebl. XVII : 261). Beroepen te Hoorn op Texel 11 Nov. 1759, deed hij aldaar intree 17 Febr. 1760. Beroepen te Monnikendam 13 Oct 1761, intree aldaar 21 Febr. 1762. Nog in hetzelfde jaar, 19 Juni 1762, beroepen te Haarlem, deed hij daar zijn intrede 15 Aug. 1762. Hij overleed aan het water in de borst, na een ziekte van 13 dagen, op den 12 Januari 1813, en werd 16 Jan. op het kerkhof te Overveen begraven.

Over zijn leven en werken zie men het Biogr. Wdb. van *v. d. Aa,* en dat van *Frederiks en v. d. Branden.* Zie iets betreffende zijn persoonlijkheid in Navorscher LIX, bl. 293.

Hij huwde 17 Aug. 1760 met *Sijtje Oudt,* geb. te West Zaandam 29 Maart 1734, overl. te Haarlem 26 Oct. 1804, begr. Gr. Kerk; dochter van *Simon Cornelisz. Oudt* en van *Aagje Pieters Korf.* Uit dit huwelijk drie kinderen:

1. *Adriaan,* volgt VII.
2. *Simon,* geb. te Haarlem 26 April 1764, overl. 16 Juni d. a. v. Begr. te Haarlem in de Gr. Kerk.
3. *Agatha Catharina,* geb. te Haarlem 13 Maart 1766. Zij overleed 12 Febr. 1871. Op reis van Haarlem naar Amsterdam kreeg zij te Halfweg een beroerte, die in weinige minuten een eind aan haar leven maakte.

   Zij huwde te Haarlem 11 Dec. 1792 met *François Bohn*[1]) geb. te Haarlem 14 Maart 1757. Overleden 5 Aug. 1819 aan het water in de borst; begr. N. Kerk te Haarlem, in hetzelfde graf van zijn vrouw. Zoon van *Christoph Henrick Bohn* en van *Maria van der Schaft,* en weduwnaar van *Susanna Cornelia van den Bosch.*

   Uit het tweede huwelijk sproten:

   a. Maria Bohn, geb. te Haarlem 3 Oct. 1793 overleden 16 Maart 1856. Huwt 1° in April 1828 met *Harmen Harmensz. van Harlingen,* overleden 1831, — huwt 2° in April 1843 met *J. J. van Harlingen,* overleden in Febr. 1872.

   b. Josina Bohn, geb. Haarlem 13 Febr. 1795, overleden 17 Febr. 1873.

   c. Cornelia Bohn, geb. te Haarlem 20 Juli 1797, overleden 31 Juli 1822. Zij huwde 29 Januari 1820 met *Gerrit Jan Adriaan Beyerinck,* over wien: Ned. Patr. X bl. 10.

   d. Pieter François Bohn, geb. te Haarlem 9 Maart 1800, aldaar overl. 31 Januari 1872, begr. kerkhof te Schoten 5 Febr. Hij huwde 16 Juli 1835 te Haarlem met *Dorothea Petronella Beets,* geb. aldaar 13 April 1812, er overleden 16 April 1864 begr. te Schoten 20 April;

[1]) Wapen *Bohn:* zie Wapenheraut IX bl. 234.

dochter van *Martinus Nicolaas* en van *Maria Elisabeth de Waal Malefijt.*

c. Christina Henriëtte Bohn, geb. te Haarlem 22 Jan. 1806, overl. te Delft 10 Maart 1892. Gehuwd 2 Juli 1840 met *Jan ter Meulen,* geb. 11 Oct. 1809, overl. 26 Aug. 1895 zoon van *Hendrik* en van *Rachel Anthonia Pennis.* (Zie: Stam- en Wapenb. II bl. 306.)

VII. *Adriaan Loosjes Pz.,* geb. te Hoorn op Texel 13 Mei 1761. Zijn levensbeschrijving en zijn werken vindt men bij *v. d. Aa,* bij *Fred. en v. d. Branden* en in het *Nieuw Nederl. Biog. Wdb.,* deel IV, kolom 929. Hij richtte de bekende boekhandel en uitgeverszaak te Haarlem op, waarvan 12 Aug. 1883 het 100-jarig bestaan werd herdacht. (Alg. Ned. Fam. bl. I, nº. 20 bl. 6). Hij werd Lid van het Stadsbestuur te Haarlem 6 Sept. 1796, idem van het Provinc. Best. van Holland 1 April 1797, Gedeputeerde ter Gr. Vergad. uit de Steden te Amsterdam in Mei 1797, Lid van de Directie der Weeskamer te Haarlem 1 April 1797, in het Comité van Financiën aldaar 1 Oct. 1796 tot 1 April 1797. *Adriaan Loosjes* overleed zéér plotseling te Haarlem 28 Febr. 1818 en werd 7 Maart aldaar begraven.

Zijn portret komt o.a. voor in *J. ten Brink,* Gesch. Ned. Letterk., bl. 595.

Hij huwde te Haarlem 23 November 1783 met *Cornelia Johanna Herdingh,* geb. te Leiden? 22 April 1761, overleden te Haarlem, begr. op het kerkhof te Schoten; dochter van *Vincent* en van *Geertrui Doorloo.*

Hieruit drie kinderen:

1. *Pieter L.,* geb. te Haarlem 1 Sept. 1784, aldaar overleden 19 Oct. 1799, begr. Groote Kerk.
2. *Vincent L.,* volgt VIII.
3. *Adriaan L.,* geb. te Haarlem 8 Oct. 1794, er overleden 21 Nov. 1799, begr. Gr. Kerk.

VIII. *Vincent Loosjes,* geb. te Haarlem 20 Oct. 1786. Hij was tweede luitenant bij de 4e Comp. fuseliers der Haarlemsche Schutterij en zette den boekhandel en uitgeverszaak van zijn vader voort. Zie over zijn letterkundige verdiensten: *Fred. en v. d. Br.,* en uitvoeriger: *van der Aa.*

Hij overleed te Haarlem 4 April 1841, begr. kerkhof te Schoten. *V. L.* huwde te Haarlem 26 April 1815 met *Susanna van Westerkappel,* [1]) geb. te Haarlem 29 Mei 1795, er overleden 27 Januari 1841, begr. kerkhof te Schoten 1 Febr.; dochter van *Jacob* en van *Anna Menalda.*

Uit dit huwelijk sproten 13 kinderen:

1. *Anna L.,* geb. te Haarlem 13 Juni 1816, er overleden 27 Dec. 1880, begr. kerkhof te Schoten 30 Dec.
2. *Adriaan L.,* geb. te Haarlem 8 Dec. 1818, er overleden 15 Maart 1827, begr. Nieuwe Kerk.
3. *Cornelia Johanna L.,* geb. te Haarlem 18 Aug. 1821, er overleden 2 Nov. 1862. Zij huwde aldaar 30 Mei 1849 met *Hendrik Dirk Kruseman Jr.,* geb. te Haarlem 15 April 1814, bloemist, overl. aldaar 27 Mei 1904 (na hertrouwd te zijn met *Johanna Kerbert),* zoon van *Hendrik Dirk* en van *Maria Mooy.* [2])

   Zij wonnen de volgende 7 kinderen:

   a. Vincent Kr., geb. te Haarlem 19 Mei 1850, aldaar overl. 29 Nov. 1854, begr. op het kerkhof buiten Haarlem.

   b. Hendrik Cornelis Kr., geb. te Haarlem 14 Juni 1856, er overleden 3 Febr. 1878, begr. als voren.

   c. doode dochter, 25 Sept. 1857.

   d. doode zoon, 13 Aug. 1858.

   e. Susanna Maria Kr., geb. te Haarlem 7 Nov. 1859, er overl. 17 Nov. d.a.v. Begr. in het nieuwe graf van *A. Loosjes* en *H. D. Kruseman.*

   f. Susanna Maria Kr., geb. te Haarlem 2 Januari 1861.

   g. Maria Elisabeth Kr., geb. te Haarlem 2 Mei 1862, overleden 7 Aug. d.a.v.

4. *Maria L.,* geb. te Haarlem 24 Mei 1823, overleden te 's Gravenhage 8 Mei 1865, begr. op Eik-en-Duinen. Zij huwde te Haarlem 3 Aug. 1848 met *Wilhelmus Josephus van Zeggelen,* geb. te 's Gravenhage 15 Sept. 1811, overleden aldaar 15 Febr. 1879, begr. op Eik-en-Duinen. Hij was te voren weduwnaar van *G. J. M. Giunta d'Al-*

[1]) Twee van haar broeders aangewezen tot Gardes d' honneur. Zie Alg. Ned. Fam.bl. XIII bl. 116.

[2]) Zie deze ouders: Ned. Patr. VI: 190, — en *V. v. O.,* St.- en Wapenb. art. *Kr*

bani en hertrouwde 3°. met *Constance Henriëtte Mastenbroek*. Hij was de zoon van *Wilhelmus van Seggellen* [1]) en van *Marie Catharina Rietstap*. Als bekend dichter komt zijn biografie voor in het Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. III, 1513. Zie aldaar en de dáár genoemde bronnen.

Bij zijn tweede vrouw *Maria Loosjes* won hij:

a. *Willem Vincent v. Z.*, geb. te 's Gravenhage 6 April 1849 (Goede Vrijdag), overl. te Gheel in België, 15 Febr. 1882, en daar begraven.

b. *Susanna Maria v. Z.*, geb. te 's Gravenhage 16 Aug. 1851, aldaar overleden 4 Febr. 1864, begr. Eik-en-Duinen.

c. *Anna Cornelia Agatha v. Z.*, geb. te 's Gravenhage 8 Nov. 1855, aldaar overl. 30 Mei 1859, begr. als voren.

d. *Theodoor Adriaan v. Z.*, geb. te 's Gravenhage 8 April 1860 (1e Paaschdag), overl. te Arnhem 12 April 1920. Huwt 1°. *Hendrika Geertruida Johanna Salm*, en 2°. te Arnhem 1 Maart 1916 *L. C. A. van Stockum*.

5. *Jakob L.*, geb. te Haarlem 21 Dec. 1824, aldaar overl. 16 Juni 1844, begr. op het kerkhof te Schoten.
6. *Susanna L.*, geb. te Haarlem 30 Sept. 1826, aldaar overl. 10 Aug. 1852, begr. als voren.
7. *Adriaan L.*, volgt IX.
8. *Geertrui Catharina L.*, geb. te Haarlem 15 Januari 1831, er overl. 12 Mei 1837, begr. als voren.
9. *Vincent L.*, geb. te Haarlem 10 Febr. 1833, overleed plotseling te Amsterdam 19 Nov. 1857 ten huize van zijn a.s. schoonvader *T. Mastenbroek*. Begr. als voren.
10. *Agatha Catharina L.*, geb. te Haarlem 20 Oct. 1834, overl. aldaar 8 Juni 1861, begr. als voren.
11. *Pieter L.*, volgt IXbis.
12. *Jan Izaäk L.*, geb. te Haarlem 5 Nov. 1839, boekhandelaar te Haarlem, aldaar overleden 12 Januari 1881, begr. 15 Jan.
13. *Geertrui Catharina L.*, geb. te Haarlem 23 Januari 1841, er overl. 1 Augustus d.a.v. Begr. als voren.

---

[1]) Dezen *van* heeft óók de geboorteacte van den dichter.

IX. *Adriaan Loosjes,* geb. te Haarlem 4 Aug. 1828. Doopsgez. propt. 1851. Beroepen te Rottevalle en Witteveen, deed hij intree 18 Januari 1852 en beroepen te Akkrum, afscheid te R. en W. 28 Maart 1853 (2e Paaschdag). Intree te Akkrum 3 April 1853 en afscheid aldaar 24 Sept. 1854, als verroepen naar Amsterdam. Intree te Amsterdam 8 Oct. 1854, herdacht hij hier 8 Oct. 1879 zijn 25 j. dienst. Dit was de eerste plechtigheid van dien aard sedert de combinatie der vroegere doopsg. gemeenten in de hoofdstad, 1801. In 1893 emeritus geworden, deed hij 24 Sept. 1893 te Amsterdam afscheid en overleed te Bloemendaal 21 Juni 1902. Den 24 d.a.v. werd hij op het kerkhof onder Schoten begraven. Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw (10 Mei 1889, n°. 13).

Van 1857 tot 1859 was hij redacteur van de »*Vaderl. Letteroefeningen*« en gaf uit: *Een krachtig libel,* Haarlem 1886 (niet in den handel) en: *De gedachten van Pascal, vertaald en toegelicht,* Haarlem 1889. Zie: *Frederiks en v. d. Branden,* Biogr. Wdb. Ned. Letterkunde.

Adriaan Loosjes is tweemaal gehuwd geweest, 1°. te Haarlem 8 Januari 1852 met *Margaretha van Geuns,* geb. te Haarlem 13 Juni 1828, overleden nabij Haarlem, waar zij wegens ziekte tijdelijk verblijf hield, 24 Augustus 1862 en op het kerkhof onder Schoten begraven.

Haar kwartierstaat volgt.

Matthias van Geuns, Dgz. pred. te Harlingen en te Haarlem.

Huwt:
Trijntje Cornelis Sytses.

Joost van der Wissel, geb. te Zierikzee 18 Januari 1777. Heel- en vroedmeester. Lid der Provinc. Geneesk. Commissie en Lector aan de Geneesk. School te Haarlem. Overl. te Haarlem 14 April 1846.

Huwt:
Margaretha Fitzner.

Jan van Geuns, geb. te Haarlem 10 Aug. 1799. Bekend apotheker en chemist. Overl. te Haarlem 23 Oct. 1865. Huwt te Haarlem 13 Sept. 1827 met *Johanna Petronella*

van der Wissel, geb. te Haarlem 13 Sept. 1806, er overl. 3 Febr. 1854.

Margaretha van Geuns × *Adr. Loosjes.*

Hij huwde 2° te Purmerend 15 Dec. 1864 met *Elisabeth Henderika Bavink,* geb. te P. 8 Sept. 1841, thans wonende te 's-Gravenhage.

Jacob Bavink, geb. te Almeloo 10 Juli 1763, overl. te Blokzijl 28 Oct. 1826, zoon van *Hendrik* en van *Elisabeth ten Cate.*

Huwt te Blokzijl 28 Oct. 1792 *Elisabeth van Kempen,* geb. te Blokzijl 18 Nov. 1771, er overleden 12 Dec. 1826, dochter van *Stoffel Jansz. v. K.* en van *Seitje Willems de Graaf.*

Isak Bussemaker.

Huwt:

Martha Bussemaker.

Lodewijk Gerhard Bavink, geb. te Blokzijl 4 Nov. 1811, doopsg. pred. te Purmerend (1836—1873), overl. te P. 5 Januari 1890. Huwt te Deventer .... *Grietje Bussemaker,* geb. Deventer ..... overl. te Purmerend 18 Mei 1878.

Elisabeth H. Bavink × *Adr. Loosjes.*

Uit het eerste huwelijk twee, uit het tweede huwelijk zeven kinderen:

1. *Vincent L.,* volgt X.
2. *Johanna Petronella L.,* geb. te Amsterdam 4 Mei 1860, overl. te Amsterdam 7 Dec. d.a.v.; begr. op 't kerkhof te Schoten.
3. *Margaretha L.,* geb. te Amsterdam 21 Maart 1866, overl. aldaar aan de keelziekte 30 Juni 1869, begr. als voren.
4. *Lodewijk Gerhard L.,* geb. te Amsterdam 19 April 1867, er overleden aan de keelziekte 3 Juli 1869, begr. als voren 6 Juli.

5. *Mr. Cornelis Loosjes,* geb. te Amsterdam 25 Febr. 1869. Gepromoveerd cum lande tot doctor in de rechtswetenschap 8 Maart 1894. Van 1894 tot 1896 advocaat en procureur te Amsterdam. Benoemd tot adj. commies bij het Dep. van Justitie bij K. B. van 8 Februari 1896; commies bij idem 29 Mrt. 1900; refendaris bij idem 29 Mei 1903; administrateur bij idem 21 Mei 1908. Van 1899 tot 1909 lid van de Centrale Commissie voor de Statistiek.
6. *Adriaan Loosjes,* geb. te Amsterdam 26 Sept. 1870, overl. te Amsterdam 14 Oct. 1890, zijnde student in de Godgeleerdheid, begr. te Haarlem 17 Oct.
7. *Elisa Hendrik L.,* volgt X^{bis}.
8. *Jacob L.,* volgt X^{ter}.
9. *Peter L.,* volgt X^{quater}.

X. *Vincent Loosjes,* geb. te Amsterdam 24 Nov. 1855. Hij studeerde in de theologie, werd in 1878 doopsgez. propt. en resp. predt. op Wieringen 30 Maart 1879, Blokzijl 10 Juli 1881, Beemster 9 Mei 1886, Sneek 16 Nov. 1890 en te Amsterdam 10 Maart 1912. Emeritus 1 April 1921.

In 1889 werd hij benoemd tot lid van de Maatsch. van Ned. Letterk. Daar nergens een volledige opgaaf van zijn werken voorkomt, willen wij hier beproeven daarvan een lijst mee te deelen, welke ongetwijfeld nog aanvulling behoeft.

»Edel Metaal. Drie novellen«, onder pseud. R. Hellemans jr); Haarlem, Erven Loosjes, 1883.
»Fräulein Luise«; als voren 1885.
»Menschenleven. Schetsen en novellen«; als voren 1886.
»Louis Bonaparte, de Koning van Holland«; Amsterdam S. L. v. Looy 1888.
»Het Portret van Jerôme«; Haarlem, Erven Loosjes 1890.
»Een Hellevaart«; P. N. v. Kampen 1890.
»Rinske Sonnema« (2 drukken); Sneek, J. F. v. Druten, 1896.
»Kameleon« (2 drukken); als voren 1899.
»Monografie van A. Loosjes«; Doopsgez. bijdr. 1904.
»Bitter en Zoet. Aphorismen«; L. Hansma 1909.

(Deze Aphorismen verschenen eerst in de »Doopsgez. Zondagsbode.«)

»Van de Levensmarkt.« Haarlem, Erven Loosjes, 1913. (Een serie artikelen in het »N. v. d. Dag« geschreven 1902—1910.)

»Prikkels en Bloemen, aphorismen«; Arnhem, v. Loghum Slaterus en Visser, 1919.
(Zie deze aphorismen als boven.)

»Levensbericht van W. I. Leendertz.« Maatsch. Ned. Letterk. 1918.

»Evangelie en Leven«; Haarlem, Erven Loosjes.
(Vertaling van C. Wagner: »l' Evangile et la Vie.«)

Voorts nog een artikel in de »Tijdspiegel«; een paar novellen in »Nederland«; verzen in »Elseviers Tijdschrift« en artikelen in het »Doopsg. Jaarboekje«, in het »Dgz. Zondagsblad«, en art. en verzen in »Maandbl. der Dgz. Gem.« te Amsterdam.

Ds. *Vincent Loosjes* huwde te Amsterdam 20 Maart 1879. met *Wilhelmina Willers,* geb. te Amsterdam 6 Febr. 1853, er overl. ten huize van haar moeder 25 Mei 1894.

Hendrik Willers (Ned. H.) reeder.

huwt
Catharina Petronella Bosselaar, dochter van *David* († Amsterdam 28 Aug. 1829, oud 79 jaar) en van *Dionisia Crok* († Amsterdam 18 Mei 1829, na een 37-jarig huwelijk.)

Willem Pauw, (Dgz.), geb. te Purmerend, Kaashandelaar. overl. te Purmerend.
huwt te Broek in Waterland *Geertje Koker* (N. H.), geb. te Broek in W., overl. te Amsterdam.

Hendrik Willers, geb. te Amsterdam 25 Juli 1821. Koopman. Overleden te Amsterdam 19 Dec. 1879. Huwt te Purmerend 31 Mei 1850 met *Antje Pauw,* geb. te Purmerend 22 April 1828, overl. te Amsterdam 5 Nov. 1895.

Wilhelmina Willers × Ds. *V. Loosjes.*

Hunne kinderen zijn:

1. *Hendrika Margaretha L.*, geb. te Hippolitushoef 12 Juni 1880.
2. Mr. *Adriaan Loosjes*, geb. te Blokzijl 5 Juni 1883. Promoveerde 22 Nov. 1911 te Leiden op stellingen tot doctor in de rechtswetenschap. Journalist. Sinds April 1912 hoofdredacteur van het tijdschrift »*Buiten*«. Was van 1912 tot 1920 algemeen secretaris der Nationale Vereeniging voor den Volkszang. Voorzitter van de Algemeene Klokkenspelvereeniging, afd. Nederland. Lid van de Mij. v. Ned. Letterkunde, van het Historisch Genootschap te Utrecht, van de Zeeuwsche Maatsch. van Wetenschappen enz. enz.

   Behalve talrijke artikelen in het door hem geredigeerde tijdschrift »*Buiten*« (waaronder vooral vermelding verdient: »De Gebouwen der O. I. Compagnie«, in jaarg. 1918) verscheen van zijn hand:

   »De torenmuziek in de Nederlanden« 1916. (Een standaardboek op het gebied van het klokkenspel).

   »De leiding van het Algemeen Nederl. Verbond«, 1915. (Een brochure, niet in den handel.)

   Met *Daniël de Lange* en Prof. Dr. *G. Kalff* stelde hij den 2^en^ Bundel van het Nederl. Volksliederenboek (uitgeg. door de Mij. tot Nut van 't Algemeen) samen.

   Voorts artikelen in »Vragen van den Dag«, in de »Bouwwereld« en eenige andere tijdschriften.

X^bis^. Mr. *Elisa Hendrik Loosjes*, geb. te Amsterdam 23 Maart 1872. Promoveerde tot doctor in de rwsch. 20 Maart 1900, werd 15 Juni 1907 griffier bij het kantongerecht te Wijk bij Duurstede, in 1910 idem idem te Hilversum en 8 April 1914 kantonrechter te Medemblik.

Hij huwde te Wijk bij Duurstede 15 Dec. 1910 met *Johanna Cornelia Gediking*, geb. te 's Gravenhage 4 Maart 1884, dochter van *Fredrik G.* en van *Pieternella Varkevisser*.

Uit dit huwelijk:

1. *Elisabeth Hendrika L.*, geb. te Hilversum 21 Nov. 1911.
2. *Fredrik Elisa L.*, geb. als voren 13 Aug. 1913.
3. *Anna Petronella L.*, geb. te Medemblik 13 Febr. 1915.

X^ter. Mr. *Jakob Loosjes,* geb. te Amsterdam 17 Januari 1874. Hij promoveerde 12 Juni 1901 tot doctor in de rechtsw.sch. en werd 23 Juli 1902 benoemd tot adjunct-commies bij het Depart. van Waterst., H. en Nijverh. Den 16 Oct. 1904 verkreeg hij uit dat ambt eervol ontslag om in de theologie te gaan studeeren.

Propt. bij de Doopsg. Soc. 23 Juni 1908. Dgz. predt. te Hollum op Ameland 23 Mei 1909, deed hij aldaar afscheid 22 Febr. 1914. Predt. bij de Ev. Luth. Gem. te Tiel 8 Maart 1914. Idem te Naarden-Bussum 1 Sept. 1918.

Van zijn letterk. arbeid is vooral bekend het »Biogr. Wdb. van Nederl. Godgeleerden« (voortzetting van »Het Protest. Vaderland«) welk werk hij met Dr. *J. P. de Bie* onderneemt (uitgever: *M. Nyhoff,* 's-Gravenhage.)

Hij huwde te Assen 26 Maart 1903 met *Sophia Jacomina Brutel de la Rivière,* geb. te Assen 23 Oct. 1882.

Jean Jacques B. de la R., geb. te Rotterdam 1 Nov. 1790. Referend. bij het Kabinet des Konings Willem I, partic. secretaris der Koningin. Overleden te Leiden 23 April 1874. Zoon van *Ds. Isaäc* en van *Marie Valeton.* Huwt te 'sGravenhage 20 Juni 1817 *Wendelina Elisabeth van Goens,* geb. te 's Gravenhage 29 Febr. 1796, overl. te Leiden 18 Mei 1872, dochter van Mr. *Cornelis Johannes* en van *Jeanne Marie l'Ange.*

Willem Webb Knollaert, overl. te Zutphen of te Delft.

Huwt:
Maria Elisabeth Schorrenberg, geb. te St. Martin 23 Febr. 1826, overl. te Oosterbeek, (hertrouwd) 22 Aug. 1886, dochter van *Henri* en van *Sophie Perceval.*

Dr. *Carel Johan Emerentius Brutel de la Rivière,* geb. te 's Gravenhage 29 Oct. 1835. Luit.-ter-zee, later leeraar R. H. B. S. te Assen. Overl. te Leiden 22 Nov. 1912. Huwt te Leiden 23 Juli 1873 *Sophia Jacomina Webb Knollaert,* geb. te Delft 9 Aug. 1849.

Sophia Jac. B. de la R. × *Mr. J. Loosjes.*

Uit dit huwelijk:

1. *Carolina Johanna Emerentia L.*, geb. te 's Gravenhage 21 Maart 1904.
2. *Elisabeth Hendrika L.*, geb. te Laren N.-H. 2 Dec. 1905.
3. *Jacoba L.*, geb. te Laren N.-H. 7 Maart 1908.
4. *Adriaan L.*, geb. te Hollum 22 Febr. 1913.

X^quater. Mr. *Peter Loosjes*, geb. te Amsterdam 25 Juli 1877. Promoveerde 28 Juni 1904 tot doctor in de Rechtsw.sch., werd in 1906 benoemd tot adjunct-commies bij het Centraal Bureau voor Statistiek 1906, commies bij genoemd Bureau 1 Juli 1912, commies-chef der Afd. Statistiek bij het Gemeentebestuur van 's Gravenhage 1913 en in 19.. Hoofdcommies.

Hij huwde te Arnhem 30 Mei 1907 met *Maria Fenna Constance van Zeggelen*, geb. te Amsterdam 7 Juni 1886.

Wilhelmus Josephus v. Z., geb. te 's Gravenhage 15 Sept. 1811. Letterkundige. Overl. aldaar 15 Febr. 1879. Zoon van *Wilhelmus* en van *Marie Catharina Rietstap*. Huwt 2°. Haarlem 3 Aug. 1848 *Maria Loosjes*, geb. Haarlem 24 Mei 1823, overl. 's Gravenhage 8 Mei 1865, dochter van *Vincent* en van *Susanna v. Westerkappel*.

Jan Salm.

Huwt:
Fenna Johanna Mastenbroek.

Theodoor Adriaan van Zeggelen, geb. te 's Gravenhage 8 April 1860, overl. te Arnhem 12 April 1920. Huwt 1° te Haarlem 30 Juli 1885 met *Hendrika Geertruida Johanna Salm*, geb. te Amsterdam 29 Sept. 1855, overl. te Arnhem 25 Febr. 1908.

M. F. C. van Zeggelen × *Mr. P. Loosjes.*

Uit dit huwelijk:

1. *Theodoor Peter L.*, geb. te 's Gravenhage 21 Maart 1908.
2. *Robert L.*, geb. te Voorburg 5 Sept. 1913.

* * *

IXbis. *Pieter Loosjes,* geb. te Haarlem 1 Sept. 1836. Boekhandelaar en uitgever te Haarlem, firma »De Erven Loosjes«. Op 21-jarigen leeftijd kwam hij aan het hoofd dezer zaak te staan, nam in Mei 1860 zijn jongeren broeder *Jan Izaäk* als deelgenoot in de zaken op, doch stond weder van 1881 (toen deze broeder overleed) tot 1898 (toen hij zijn beide zoons als mede-firmanten aannam) alleen. Den 12 Aug. 1883 werd het 100-jarig bestaan van dezen boekhandel en drukkerij herdacht.

In 1860 werd hij commissaris der Volksbibliotheek van het Nut (tot 1878), in 1863 commissaris van de Spaarbank, in 1882 tot 1906 idem van de school voor bejaarden. Van 1867 tot zijn dood was hij penningmeester van het Nut.

In 1861 lid van den Grooten Kerkeraad der Vereen. Doopsg. Gemeente, in 1867 regent van het Wijnbergshofje, in 1877 directeur van Teyler's Stichting, in 1889 president-directeur en in 1886 directeur van het fonds tot den predikdienst der Vereen. Dgz. Gemeente.

Behalve deze ambten was hij nog bestuurder van het fonds de Haas, regent van het Teyler's en van het Zuiderhofje, bestuurslid van Weldadigheid naar Vermogen, van Weten en Werken, van de Spijsuitdeeling aan behoeftigen, van Schoolvoeding en -kleeding en van de Commissie van bijstand van de Vereeniging tot verfraaiing van Haarlem enz. enz.

Zijn levensbericht (door *H. J. D. D. Enschedé*) komt voor in het Jaarboekje van het Nut 1911.

Hij overleed te Haarlem 4 Dec. 1910 en werd 7 Dec. op het kerkhof onder Schoten begraven.

Hij huwde te Amsterdam 23 Mei 1867 met *Cornelia Asselina Tijl,* geb. 1 Dec. 1840, overl. te Haarlem 31 Oct. 1915 en den 3 Nov. bij haar man begraven, dochter van *Lambert Marinus Tijl* en van *Klasina Dina Rademaker.*

Uit dit huwelijk sproten vijf kinderen:

1. *Vincent L.,* volgt X.
2. *Martinus L.,* geb. te Haarlem 8 Mei 1870.
3. *Cornelia L.,* geb. a. v. 21 Juni 1872, overl. te Haarlem 19 Juni 1875.

4. *Agatha L.*, geb. a. v. 31 Jan. 1874, overl. te Haarlem 11 April d.a.v.
5. *Dina L.*, geb. a. v. 17 Dec. 1877.

X. *Vincent Loosjes Pz.*, geb. te Haarlem 28 Febr. 1869. Uitgever te Haarlem (»Erven Loosjes«) en Wethouder van Onderwijs aldaar. (Zie over hem: »*Bekende Landgenooten*«, uitg. Holl. Uitg. Mij. te Amsterdam, 1920).

Hij huwde te New-Orleans 20 April 1893 met *Nellie Muse Shepard*, geb. te New-Orleans 14 Aug. 1861, dochter van *William Crosby Sh.* en van *Rebekka Knox*.

Uit dit huwelijk:

1. *Vincent L.*, geb. te Haarlem 21 Oct. 1894.

Tweede geslacht Loosjes.

Te Amsterdam leefde in de 18e en in de 19e eeuw nog een familie *Loosjes*, waarvan de samenhang met het hiervóór behandelde geslacht niet is gebleken Toch was ook deze familie doopsgezind. Zij is in de mannelijke lijn uitgestorven en wordt, zoover ons bekend is, alleen gerepresenteerd door Mevr. de Weduwe *Hoek*, geb. *Loosjes*, te Alkmaar woonachtig.

Een overzicht van dit geslacht volgt hieronder.

* * *

I. *Floris Jansz. Loosjes*, in 1699 diaken bij de »Oude Vriese Dgz. Gemeente« te Amsterdam, overleed in 1703.

Hij huwde *N. N.* bij wie:

1. *Jan Florisz. L.*, volgt II.
2. *Immetje Floris L*, overl. te Amsterdam 11 Maart 1731.

II. *Jan Florisz. Loosjes*, gedoopt te Amsterdam 20 Oct. 1720 werd aldaar diaken 25 Febr. 1730 en huwde met *Jannetje Kat*, bij wie:

1. *Floris L.*, volgt III.
2. *Jacob L*, volgt IIIbis.
3. *Jan L*, (tweeling? met den voorg.) gedoopt te Amsterdam 20 Nov. 1757.

III. *Floris Loosjes,* gedoopt te Amsterdam 19 Nov. 1752. Hij was apotheker op de Rozengracht te Amsterdam en huwde *Elisabeth van Dokkum,* bij wie:

1. *Geertruid L.,* geb. te Amsterdam 13 Dec. 1759, er gedoopt 12 November 1780.
2. *Jan L.,* geb. te Amsterdam 24 Dec. 1761, vóór 1773 overleden.
3. *Jan L.,* volgt IV.

IV. *Jan Loosjes Fl.zoon,* geb. te Amsterdam 17 Januari 1773, gedoopt 28 Febr. 1796. Hij was dokter te Amsterdam en zal dus dezelfde zijn als »*Janus Loosjes, Amstelodamensis*«, die 16 Febr. 1811 te Harderwijk werd ingeschreven als med. cand.

Hij huwde met *Catharina van Dokkum,* den 30 Nov. 1813, bijna 38 jaar oud te Amsterdam overleden.

Uit dit huwelijk twee kinderen:

1. *Elizabeth L.,* geb. te Amsterdam 11 Mei 1801, gedoopt aldaar 1 April 1827; overl. 22 Febr. 1878.
2. *Floris L.,* geb. te Amsterdam 28 Juli 1810.

* *
*

IIIbis. *Jacob Loosjes (Jan Florisszn.),* gedoopt te Amsterdam, tegelijk met zijn broeder, 20 Nov. 1757, overleed vóór 1797.

Hij huwde met *Anna Margaretha van Gijzen,* die eveneens voor 1797 overleed. (Zij waren n.l. geen getuigen meer bij den doop van hun zoon *Jacob*)

Hieruit werden geboren:

1. *Jan L,* volgt IV.
2. *Abraham L.,* geb. te Amsterdam 1 Januari 1769.
3. *Jacob L,* geb. te Amsterdam 30 Sept. 1775, gedoopt in 1797. Huwt met, of teekent aan te Beverwijk 10 Oct. 1802, met *Wijnanda Haring,* geb. te O. Zaandam.

IV. *Jan Loosjes Jacobszn,* geb. te Amsterdam 18 April 1767, gedoopt aldaar 1785. Hij was olieslager en eigenaar van den molen buiten de Raampoort.

Huwt *Johanna Pols,* geb. te Amsterdam in 1773, overl. te Hasselt in Ovl. 14 Maart 1856.

Zij wonnen:

1. *Catharina L.*, geb. te Amsterdam 28 Mei 1797, overl. te Stitswerd 12 Febr. 1869. Zij huwde in 1834 met *Hermanus Hofs*, geb. te Varsseveld 28 Juli 1809, overl. te Hasselt in Ovl 13 Dec. 1850.

   (Een dochter huwde met *Ds. Theodorus Frederik Uilkens*, geb. 1832, predt. te Stitswerd, Ezinge, Terhorne, Grootegast, Jukwerd en Krewert, emerit. 1905 en overl. 31 Aug. 1906).
2. *Margaretha Anna L.*, geb. te Amsterdam 22 Nov. 1799, overl. vóór 1803.
3. *Johanna L.*, geb. te Amsterdam 4 Maart 1802, in 1859 of 1860 overleden. Zij huwde met *Johan Engelbert Feltkamp*, geb. te Wermelskirchen, bij wien:
   a. Jan F., ongeh. overleden.
   b. Hendrik F., gehuwd 6 Nov. 1857 met *Constance Frederique Susanna Cornelie van Dompseler.* (Ned Patr. VI : 54 een dochter.)
   a. Pieter F., ongeh. overleden
   d. Bernard F., gehuwd met *Johanna Avelingh.*
4. *Margaretha L.*, geb. te Amsterdam 7 Aug. 1803.
5. *Hendrik L.*, volgt V.
6. *Jacob L.*, geb. te Amsterdam 7 Juni 1809.
7. *Jacoba L.*, geb. te Amsterdam 9 Dec. 1810, gedoopt 24 Febr. 1828, overl. te Utrecht in Juni 1882.

V. *Hendrik L.*, geb. te Amsterdam 20 Maart 1806. Dokter te Amsterdam, waar hij overleed 12 Sept. 1858.

Hij huwde te Westervoort 13 April 1851 met *Catharina Willemina Lorgion*, geb. 14 Juli 1817, overl. te Amsterdam 20 Dec. 1889. Hieruit:

1. *Johanna L.*, geb. te Westervoort 26 Juli 1852, leeft nog in 1920 als laatste afstammelinge van dezen tak. Zij huwde 31 Oct. 1878 te Alkmaar met *Jan Hoek*, geb. aan den Helder 21 Dec. 1836, overl. te Alkmaar 25 Juli 1914. Uit dit huwelijk:
   a. Henriette Anni Hoek, geb. te Alkmaar 20 Aug. 1879. Huwt aldaar 29 Mei 1907 met *Ferdinand Pieter Keyser*, geb. 29 Mei 1880.

De bewerking van deze genealogie werd mij gemakkelijk gemaakt doordat *Mr. Jacob Loosjes* mij met groote bereidwilligheid zijn stamboek ter bestudeering toezond. Hiervoor ontvangt hij openlijk onzen welgemeenden dank!

Voor aanvullingen en verbeteringen houd ik mij ten allen tijde aanbevolen.

Alphen aan den Rijn, 1 Januari 1921.

Wttenweerdt.

In 1477 opteerde voor partijen bij de Hooge bank van het gericht van Kesteren (Betuwe) *Olivier Wttenweerdt*, eveneens in 1478. In 1560 was *Olivier Wttenweerdt* scholt te Kesteren. Dit doet aan verwantschap denken; daarom sta hier de vraag, door welke personen zijn deze beide *Olivier's Wttenweerdt* aan elkander verbonden? Kan het zijn door Dueijs W., voorkomende in het groote leenreg. van Zoelen?

Op bovenbedoelden schout van Kesteren, was in 1562 een moordaanslag gepleegd, waarvan zekere Hendrik Roelofs beschuldigd werd. Wat was voorafgegaan? Zijn broeder Gerrit Roelofs, beide zonen van Roelof Gerrits en Maria van Hattem, wenschte te doen vast stellen, wat ten huize van den schout *Olivier Wttenweerdt*, door zijn vader en zijn oom Gerrit van Hattem indertijd besproken was, ten aanzien van hetgeen zijne moeder geërfd had van haar vader. Later, toen Gerrits vader, Roelof, gestorven was, had men wederom ten huize van *Olivier Wttenweerdt* beraadslagingen gehouden, waarbij niet tegenwoordig waren geweest, Gerrits twee jongste broeders en zijne beide jongste zusters. Om het besprokene gerichtelijk vast te leggen, daagde hij in 1561 daarvoor twee getuigen voor het gericht, n.l. Adriaan Hendriksz. van Oort en Albert Jansz. van Hattem; zij zouden dáár verklaren, wat destijds bij Olivier Wttenweerdt besproken was, en ook, wat in geschrift tusschen zijn (Gerrits) grootvader Gerrit van Hattem, en zijn beide ooms Gerrit en Arien van Hattem gewisseld was. Misschien is dientengevolge de schout gewikkeld geworden in een erfenisgeschil tusschen de kinderen van Roelof Gerrits en Maria van Hattem, en heeft hij daarbij het misnoegen gaande gemaakt van Hendrik Roelofs, een dier kinderen, (die nog in 1565 in proces was tegen de weduwe

van zijn broeder Cornelis en tegen twee zijner zusters, eischende nog een deel van de erfenis zijner ouders).

Toen de schout op zekeren dag in 1562 zich op den openbaren weg bevond, had Hendrik Roelofs den schout aangevallen en hem zwaar gekwetst, zoodat hij »in peryckel sijns levens« was geraakt. Wel was hij nog den dood ontkomen, doch hij had aan zijne wonden zeer lang te bed geleden en het schoutambt niet meer kunnen bekleeden, waarin toen zijn zoon hem had opgevolgd.

Hendrik gaf eene andere lezing van het geval: hij had eenige personen bijeen gezien en naderbijkomende zag hij, dat de schout ter aarde lag en mishandeld werd, waarop hij toeloopende om hen te scheiden, zich voelde aangevallen en in den rug gewond werd door Henrick van Mouwerick. Daarna had de ambtman om hem gevangen te nemen, honden gebruikt, die hem wel 16 wonden hadden toegebracht.

Dit verhaal werd als leugen gequalificeerd; en de oom Gerrit van Hattem stelde zich voor Hendrik borg.

Intusschen blijkt ter loops uit dit proces, dat *Olivier Wttenweerdt* een zoon had, die hem in het schoutambt opvolgde; hoe was diens naam?. VAN OORDT.

Van der Aa—van Baexen.

In het prothocol van de Handelingen der Vierschaer van Gorkum over 1536 staat onder 4 Maart, schepenen Meerkerck en Loeven:

Willem Hinckert seyde by synen eede die hy gedaen heeft mijn heere van Gelre hoe dat Jasper van Baexen mit die andere erffgenamen van heer Jan van Baexen Ridder drie bedden meer gehadt hebben in der deylinge den heeren Johan van der Aa Ridder vryheer tot Bockhoven als erffgenaem van wylen vrou Geertruyt van der Aa syn zuster saliger memorie gehadt heeft ende dat naer vuyt wysen een seker inventarys dair off wesende.

KERKGESCHIEDENIS.

Instelling van eenige kaarsen.

Het prothocol van de handelingen der Vierschaar van Gorkum over 1537 (Algemeen Rijksarchief), laat het volgende vernemen: Idem (dat den XIII) en in Merta vóór schepenen) Sander (van de Weteringe Liefertss en Willem) Loef (Adriaenss) Gecompareert

syn Sander Liebertss Aert die Koeij Gijsbertssz. Matheus Neyenss ende Cornelis Willemss als tsamen dekens van den gilde van den Weerdiger Heyligen sacramente binnen Gorinchem. Ende hebben aldair voirhen lyden ende haren nacomelingen dekens van den selven gilde bekent overgegeven ende geloeft Commer Cornelis Volkens weduwe Aert Spierinck van Stelborch mitten anderen kinderen ende erffgenamen van Steven Volkiers Corneliss seliger dat sy ten ewigen dage toe onderhouden sullen twee toortsen wegende elcx drie ponden was barnende omme dat weerdige hylige sacrament te gelegen uvyt dat choer ter ploetssen dair men den dienst van theylige sacrament gewoenlick is te doen, zoe dick ende menichwerff als den dienst ofte sacrificie van heyligen sacramente sall werden gedaen, barnende die voirs twee toortssen van een beginsell van den sacramente off sacrifice beginnende totter eynde toe) Ende wederomme te gelegen toormeide weerde heylige sacrament mit die voirss toertssen all bərnende ter plaetssen diert eerst gehaelt is. Nochdat syluyden insgelycx ten ewigen dagen toe onderhouden sullen een wasskarsse weegende oick drie ponden was staende voir dat weerde heylige Sacrament int choer up eenen metalen arm off kandelair gegeven bij wylen Cornelis Volkier Heynrick seliger memoryen welcke karsse bornen sall tot alle die getyden ende dienst die dair gedaen sall worden. Noch dat die selve karsse barnen sall in de misse ende loff van dat weerde heylige sacrament soe lange dat geduren sall ende mede alle avont int loff van onsse lieve Vrouwe soe lange dat selve loff oick geduren sall. Ende dit all ter cause van een hoffstede bogaert ende griendinge dartoe behoerende alsoe dat all met vyftalven stuver siaers dairup te verthynssen, gelegen syn tot Arckell by de Kerck binnen en de buyten dycx dair noirdt nairt naestgelegen is therckhoff tot Arckell ende suydtwairt naestgeerft die pastory van Erckell streckende van den broecksteech tot Jan Heynricx weerdt toe. All twelck dat voirs gilde up huyden dat een van desen mede voir scepenen upgedragen is by de voirsz Commer Cornelis Volkiers weduwe ende Aert Spierinck van Aelborch Aertss mit syn wyffs susteren Ende omme dat syluyden willen ende seker souden zyn dat die voirs twee toirtssen ende waskarsse te bet onderhouden soude worden zoe hebben die voirnoemde dekens voir hen ende horen nacomelingen dekens vorss geloefft aen elck van den voirs twee toirtssen

ende ingelycx aen de waskarsse te doen hangen eenen schilt van ysser ofte blick mit alsulcke wapenen dair up geschildert sulcx als die voirsz. Commer ende Aert Spierinck cum socijs ende haren nacomelingen hairluyden seggen ende ordonneeren sullen. Noch gaven dieselve dekens voir hair ende haren naecomelingen over die voirs. hoffstadt boemgaert ende griendinge dartoe behoirende nu noch tot gheenen dagen nyet te vercoepen te beswaren te versetten noch te belasten met enige Renten off anders. Ende indien sy luyden enychsins sulex deden ende dat men tselve mitter wairheyt enichsins numen conste off dat sy luyden oick die vorss twee toertssen metter waeskarsse nyet en onderhielden tsy int bonren off int gewichte off dat die wapenen dairan nyet onderhouden en wierden ende . . . (onleesbaar) in alre manieren gelyck vorss gespecificeert ende gescreven staet Dat Commer Volkier ende Aert Spierinck mit synen wyffs susteren ende hairen erven off nacomelingen in dien gevallen dieselbe hoffstadt boemgaert ende griendinge ende hoiren toebehoiren vry mit die vyftalven stuvers siars dairup te vertynssen aenveerden sullen moegen als hoiren vry eygen erff sonder wederreggen van den dekens off beveelsluyden van den gilde voirs off yemant anders van hairluyder wegen — sonder alle argelist. J. K.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Levinus Radijs Ellens

dichtte romances, die hij met andere gedichten in 1766 in Kampen uitgaf; in 1763 verscheen in Meppel van hem een dichtstuk »*De Droom van een Christen*«. Veel vroeger, was ook door hem gepubliceerd »*De Visschers van Durgerdam*« (1749), terwijl in Herenveen uitkwamen in 1744 »*De Ploeger*«, een Noordse legende, en »*De Klap*«, een Friese legende.

In Sneek schijnen nog gedrukt een vertelling, een sprookje en een droom, benevens enige andere losse dichtstukjes.

Hij werd geboren in 1707 in Steenwijk; en daar zijn overlijden niet vermeld staat in het Biograf. Woordenb. van 1792, waaraan een en ander is ontleend, leefde hij waarschijnlik nog in 1792.

Wie kan meer bizonderheden over hem mededeelen? Wie geeft ook over zijn geschriften meer als alleen de titels? H.

[1]) Steven Cornelisz. Volkier schepen etc. te Gorkum o.a. 1525.